

Helsinský výbor pre ľudské práva na Slovensku

**Michal Davala
Dagmar Horná
Sylvia Tiryaki**

**PRÍRUČKA
DEMOKRACIE
A ĽUDSKÝCH PRÁV
PRE STREDNÉ ODBORNÉ ŠKOLY**

2023

Autor a autorky:

JUDr. Michal Davala, Ph.D., LL.M. (časti 1.1, 1.2, 1.3, 1.7, 1.9)

PhDr. Dagmar Horná, PhD. (časti 1.4, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5)

JUDr. Sylvia Tiryaki, PhD. (časti 1.5, 1.6, 1.8, 1.10, 1.11)

Editorka:

PhDr. Dagmar Horná, PhD.

Recenzentka:

prof. PhDr. Silvia Miháliková, PhD.

Vydavateľ:

Helsinský výbor pre ľudské práva na Slovensku, v Bratislave, 2023

Publikácia je výstupom z projektu č. D23/2023/13 „Helsinský výbor mladým: „Príručka demokracie a ľudských práv pre stredné odborné školy“

MINISTERSTVO
SPRAVODLIVOSTI
SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Realizované s finančnou podporou Ministerstva spravodlivosti SR určenej na presadzovanie, podporu a ochranu ľudských práv a slobôd a na predchádzanie všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie. Za obsah tohto dokumentu výlučne zodpovedá – Helsinský výbor pre ľudské práva na Slovensku.

ISBN 978-80-972220-5-5

Obsah

ÚVOD	7
Milé stredné odborné (a ďalšie stredné) školy, milá pedagogická a žiacka komunita!	7
Ako pracovať s „Príručkou demokracie a ľudských práv pre stredné odborné školy“	8
Ďalšie odporúčané zdroje pre vzdelávanie v oblasti demokracie a ľudských práv	9
1. TEORETICKÁ ČASŤ: VYBRANÉ KLÚČOVÉ POJMY	10
1.1 AKTÍVNE OBČIANSTVO	10
Prečo je potrebná moja aktivita?	10
Čo môžem dosiahnuť?	11
Politické strany	11
Občianska angažovanosť	12
Obrana demokracie	12
1.2 DEMOKRACIA	13
Môže ísť o totalitu, ak sú v krajine voľby?	14
Stačia demokracii len slobodné voľby?	14
Zastupiteľská demokracia	15
Demokratická Európa	15
Demokracia a medzinárodné právo	16
1.3 DÔSTOJNOSŤ	16
Dôstojnosť ako základ ľudských práv	17
Dôstojnosť ako cieľ ľudských práv	18
Dôstojnosť v medzinárodnom práve	19
Ľudská dôstojnosť v Európe	20
Hľadanie dôstojnosti v Ústave SR	20
1.4 KULTÚRA DEMOKRACIE a Demokratická kultúra	21
Čo je kultúra?	21
Dejiny i súčasnosť – zápas kultúrneho s nekultúrnym	22
Demokracia v 21. storočí – zápas o kultúrne formy pokračuje	23
Nesamozrejmosť kultúry demokracie	23
Vzdelanie – kľúčový nástroj kultivácie demokracie	24
Rámec kompetencií pre demokratickú kultúru Rady Európy	25
Zodpovednosť štátnych autorít	26
1.5 ĽUDSKÉ PRÁVA alebo Nerob inému človeku to, čo nechceš, aby robil iný človek Tebe.	26
Katalóg ľudských práv	27
Ochrana	27
Globálna medzinárodná ochrana ľudských práv	28
Regionálna medzinárodná ochrana ľudských práv	29
Medzinárodné zločiny proti ľudskosti	29
Osoby bez štátnej príslušnosti	29
Obmedzenia ľudských práv	30

1.6 MIER A BEZPEČNOSŤ	30
Právo na mier a právo na bezpečnosť	30
Pozitívny mier	31
Právo človeka na slobodu a bezpečnosť	31
Humanitárne právo	32
Právny poriadok Slovenskej republiky	32
Záverom k mieru a bezpečnosti	32
1.7 ROVNOSŤ	33
Rovnosť v Ústave SR	33
Rovnosť na papieri či skutočná rovnosť?	33
Ukotvenie rovnosti v medzinárodnom práve	34
Zákaz diskriminácie	36
1.8 SLOBODA alebo Právo na slobodu	36
Osobná sloboda	37
Medzinárodná ochrana práva na slobodu	38
Otroctvo	38
1.9 SPRAVODLIVOSŤ alebo Ako si nezávidieť práva, povinnosti a tresty	39
Právny štát	40
Spravodlivý súdny proces	40
Právo na prístup k súdu	40
Zásada nezávislosti a nestrannosti	41
Zásady súdneho konania	41
Osobitné záruky v trestnom konaní	42
1.10 TOLERANCIA alebo Ži a nechaj žiť	42
Netolerancia alebo diskriminácia	42
Tolerare	43
Tolerancia a demokracia	43
Paradox tolerancie	44
Tolerancia a mier vo svete	44
Šikana a tolerancia	45
Namiesto záveru	45
1.11 ŽIVOTNÉ PROSTREDIE ako základné ľudské právo	45
Životné prostredie ako pojem	45
Zdravé životné prostredie ako demokratické právo	46
Uplatňovanie práva na životné prostredie v každodennom živote	46
A keď ani to nepomôže?	46
Právna úprava	47
Záver	48

2. PRAKTICKÁ ČASŤ: AKTIVITY NA VÝUČBE	49
2.1 ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY	49
ÚVOD pre panie učiteľky a pánov učiteľov	49
1. TEST – Ústava SR – Úlohy a riešenia	50
2. Od TESTU k Ústave SR k ďalším výučbovým aktivitám	61
Úvod k aktivitám	61
Aktivity naviazané na test k Ústave SR	62
2.2 DVADSAŤ POUČENÍ Z 20. STOROČIA OD T. SNYDERA	72
ÚVOD pre panie učiteľky a pánov učiteľov	72
Námety na prácu s textom	72
História a tyrania	73
Nepodrobujte sa vopred	74
Bráňte inštitúcie	75
Pozor na štát, kde je iba jedna strana	76
Zoberte na seba zodpovednosť za okolitý svet	77
Nezabúdajte na profesionálnu etiku	78
Pozor na ozbrojencov	79
Ak musíte byť ozbrojení, buďte rozvážni	80
Povstaňte	81
Dbajte na svoj jazyk	82
Verte v pravdu	83
Skúmajte	84
Udržujte očný kontakt, bavte sa o bežných veciach	85
Združujte sa	86
Žite svoj súkromný život	87
Prispajte na dobrú vec	88
Učte sa od priateľov v cudzine	89
Pozor na nebezpečný slovník.	90
Zachovajte pokoj, aj keď sa blíži niečo nepredstaviteľné	91
Buďte vlastenci	92
Buďte čo najodvážnejší	93
Dejiny a sloboda	94
Na (nekončiaci) záver aktivity	94
2.3 MODELOVÉ PRÍPADY Z OLYMPIÁDY ĽUDSKÝCH PRÁV: TÉMY A NÁVODY NA PRÁCU	95
2.3.1 ZDRAVOTNÉ ZNEVÝHODNENIE	95
Návod na prácu s Modelovou situácia č. 2 – Práva osôb so zdravotným znevýhodnením	96
2.3.2 ELEKTRONICKÉ OBŤAŽOVANIE	97
Návod na prácu s Modelovou situácia č. 3 – Kyberšikana	98
2.3.3 VOJNA NA UKRAJINE	99
Návod na prácu s Modelovou situácia č. 11 – Vojna na Ukrajine	100
2.3.4 UMELÁ INTELIGENCIA	101
Návod na prácu s Modelovou situácia č. 12 – Umelá inteligencia	102
2.3.5 MUČENIE, TREST SMRTI	104
Návod na prácu s Modelovou situácia č. 13 – Mučenie, trest smrti	104

2.4 SO SNYDEROM O CESTE DO NESLOBODY	106
ÚVOD pre panie učiteľky a pánov učiteľov	106
Úvod	106
Rovnosť – alebo oligarchia	108
Záver	109
2.5 VEK AKO PODMIENKA VÝKONU VYBRANÝCH PRÁV A POVINNOSTÍ U DETÍ A MLADÝCH ĽUDÍ DO 18 ROKOV	111
2.5.1 ÚVOD K AKTIVITE	111
2.5.2 AKTIVITA	114
2.5.3 DOTAZNÍK	116
VEK AKO PODMIENKA VÝKONU URČITÝCH PRÁV A POVINNOSTÍ	116
2.6 ROZVOJ EURÓPSKEJ DEMOKRATICKEJ KULTÚRY METODICKÉ A PRACOVNÉ LISTY	119
ZOZNAM SKRATIEK	196

ÚVOD

Milé stredné odborné (a ďalšie stredné) školy, milá pedagogická a žiacka komunita!

V najvyššom zákone našej krajiny sa uvádza: „Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát.“¹ Slovenská republika je súčasťou demokratického (nielen európskeho) sveta, ktorý usiluje o podporu a ochranu základných princípov a praxe demokracie, slobody, rovnosti, práv a slobôd, spravodlivosti, kultúry mieru, plurality. Slovenská republika sa hlási k viacerým kľúčovým medzinárodným dokumentom, ktoré ako podmienku realizácie všetkých ľudských práv stanovujú právo poznať ľudské práva. Všeobecná deklarácia ľudských práv, ako prejav povojnového globálneho porozumenia, v roku 1948 zdôraznila zodpovednosť každého človeka a každého spoločenského orgánu rozšíriť úctu k ľudským právam a slobodám prostredníctvom vzdelávania.²

Demokracia a ľudské práva sú záväzkom nášho štátu a našej spoločnosti. Štátne i mimovládne organizácie pripravili za ostatné roky viacero študijných materiálov a aktivít určených pre školy. Už niekoľko rokov poskytuje štátnu podporu osobitná dotačná schéma, aktuálne spravovaná Ministerstvom spravodlivosti SR.³ Prostredníctvom tejto schémy, iných zdrojov ako aj množstva dobrovoľnej odbornej práce, pripravili rôzne subjekty viaceré, aj vzdelávacie výstupy pre školy.

Helsinský výbor pre ľudské práva na Slovensku, o. z. (ďalej „HVS“) od roku 2012 nadviazal na dlhoročné skúsenosti projektu Olympiáda ľudských práv (ďalej „OLP“) a zo vzájomnej spolupráce sa zrodilo a realizovalo viacero zaujímavých projektov. Spoločne ale aj s inými odbornými partnermi pôsobíme v učiteľskom a žiackom prostredí stredných škôl na Slovensku, pričom venujeme dôležitú pozornosť spätnej väzbe. Nielen v diskusiách počas aktivít ale aj prostredníctvom analýz sme dospeli k poznaniu, že osobitné uznanie a podporu si zasluhujú stredné odborné školy (ďalej „SOŠ“), ktorým štátny vzdelávací program a rámcový učebný plán spravidla neposkytuje taký priestor na sprostredkovanie občianskych a sociálnych kompetencií študujúcim, aký je k dispozícii u gymnázií.⁴ Platí však, že mladí ľudia na SOŠ majú rovnaké právo poznať povahu a podmienky spoločensko-politického prostredia v ktorom žijú (v širšom význame nielen v SR ale aj v Európskej únii a globálne) a byť pripravení na „zodpovedný život v slobodnej spoločnosti“, ako to uvádza tzv. školský zákon, platný v SR.⁵

S ohľadom na uvedené sme pripravili túto „**Príručku demokracie a ľudských práv pre stredné odborné školy**“ (ďalej „príručka“), ktorá voľne nadväzuje na predchádzajúce vzdelávacie materiály, ktoré vznikli v širšej odbornej spolupráci, Slovník ľudských práv : Príručka pre Olympiádu ľudských práv (2013); Vybrané texty k ľudským právam : Príručka pre Olympiádu ľudských práv (2013); Právo na vzdelanie a jeho kľúčové aspekty (2015). Tieto ale aj ďalšie výstupy sú školám k dispozícii v tlačenej (podľa kapacít v roku vydania) alebo online forme na webových sídlach OLP a HVS.⁶ Z medzinárodnej spolupráce vychádza iná, novšia online Príručka ľudských práv: *Human Rights Guide*.⁷ Všetky uvedené materiály môžu školám poslúžiť tak pri teoretickej ako aj praktickej výučbe demokracie a ľudských práv.

¹ Ústava Slovenskej republiky, čl. 1, pozri <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/>

² Pozri pojem *Kultúra demokracie* v časti 1.4 tejto príručky

³ Dotácie zamerané na presadzovanie, podporu a ochranu ľudských práv a slobôd a na predchádzanie všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie. Pozri: <https://www.justice.gov.sk/služby/dotacie/dotacie-na-podporu-ludskych-prav>

⁴ Pozri: HORNÁ, Dagmar – KURILLOVÁ, Dušana *Kompetencie pre demokratickú kultúru na stredných školách v Slovenskej republike : Analýza dotazníkového prieskumu, identifikácia „bielych miest“ a návrh opatrení*, 2020, ISBN 978-80-99976-06-2, dostupné na https://ainova.sk/wp-content/uploads/2020/05/1-3-1_KDK_na_SSvSR_Analyza_dotaznik_DH_DK_2020_editovane.pdf

⁵ Zákon 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov, § 3 a § 4, pozri <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/20230901>

⁶ Pozri <https://www.olp.sk/vzdelavacie-zdroje/>; <https://helcom.sk/category/publikacie/>

⁷ Pozri <https://www.humanrightsguide.sk/sk/Oblasti/>

Príručku, ktorá sa práve dostáva k Vám, sme komponovali najmä s ohľadom na možnosti a potreby SOŠ, ale aj s nádejou na uplatnenie v širšom školskom a verejnom pléne. V procese tvorby sme vychádzali z presvedčenia, že uvedenie príručky bude potrebné konzultovať s učiteľskou komunitou, a preto sme v rámci projektu č. D23/2023/13 Helsinský výbor mladým: „Príručka demokracie a ľudských práv pre stredné odborné školy“, ktorý podporilo Ministerstvo spravodlivosti SR, pripravili aj workshop, aby sme spolu s učiteľkami a učiteľmi vybraných stredných škôl diskutovali o jednotlivých častiach príručky a sprostredkovali sme im aj niečo navyše, inovatívny vzdelávací prístup, ktorého know how sa spája s EDUAWEN EUROPE s. r. o. Učebné cesty predstavené v pracovných a metodických listoch sú súčasťou programu na Rozvoj európskej demokratickej kultúry/EUQ, ktorý bol vytvorený na základe metodológie DaCoSiDe.⁸

Workshop sa konal 4. decembra 2023, v čase po uzávierke príručky, a preto budeme so spätnou väzbou, ktorá vzíde z podujatia a ďalších ohlasov, pracovať v nasledujúcom období našej činnosti. Zaujímať nás bude najmä uplatniteľnosť príručky na rôznych typoch stredných odborných (ale aj iných stredných) škôl, pripomienky a návrhy k prípadnej úprave či rozšíreniu teoretickej a praktickej časti príručky.

Samozrejme, publikácia je k dispozícii všetkým školám, či sa venujú (alebo chcú venovať) v rámci alebo nad rámec svojich výučbových predmetov Olympiáde ľudských práv, alebo chcú prosto skvalitniť výučbu tém, ktoré sú pre prípravu mladých ľudí nevyhnutné. Nabádame k medzipredmetovému a nadpredmetovému uvedeniu tém demokracie a ľudských práv do výučby ale aj mimovýučbových aktivít školy. Ako píšeme v príručke, okrem vzdelávacej funkcie ide o samotný život školy, atmosféru školy, vzťahy v škole, étos školy. Platí totiž, že vzdelávajúc o demokracii a ľudských právach, mali by sme tak robiť demokraticky a ľudskoprávne a v záujme demokracie a ľudských práv.

Ako pracovať s „Príručkou demokracie a ľudských práv pre stredné odborné školy“

Učiteľ*učiteľka môže zohľadniť špecifiká vlastnej školy, vzdelávacích programov, študujúcich žiakov a žiačok a pracovať s príručkou v jej celku alebo výberovo a prevzaté časti si aj upraviť, dotvoriť.

Domnievame sa, že vzhľadom na nie práve optimálne podmienky SOŠ pri zameraní sa na témy demokracie a ľudských práv je podstatné s mladými študujúcimi hovoriť na dané témy aj bez ich intenzívnej teoretickej prípravy a s vedomím, že sa v diskusii môžu vyskytnúť výroky rôzneho druhu, kontroverzie a pravdepodobne aj protidemokratické názory. Rola učiteľa*učiteľky je nesmierne dôležitá: iniciuje témy, diskusiu, upozorňuje na zdroje, ktoré predstavujú legislatívne a kultúrne rámce života v demokracii, citlivo zvažuje danosti študujúcich a kultivuje výučbový alebo mimovýučbový proces.

Príručka sa člení na dve časti, prvú teoretickú, ktorá obsahuje jedenásť vybraných kľúčových pojmov a je v prvom slede určená učiteľke*učiteľovi. Pojmy sú vzájomne späté vnútornou logikou (teórie a praxe) demokracie a ľudských práv. Pri jednotlivých pojmoch preto neraz odkazujeme na potrebu paralelného čítania iného pojmu rs. pojmov. Po výklade pojmov študujúcim (vcelku alebo výberovo, oddelene od praktickej časti príručky alebo v spojení výkladu vybraného pojmu s niektorou z praktických výučbových aktivít) je im možné (najmä tým motivovanejším pre témy demokracie a ľudských práv) odporučiť sústredenejšie štúdium pojmov ako aj ďalších zdrojov, na ktoré pojmy odkazujú.

⁸ Predstavenie metodických a pracovných listov programu EUQ nám umožnila časová paralela realizácie projektu HVS a programu EUQ, ktorého je Dagmar Horná odbornou garantkou. Snahou všetkých zainteresovaných je dosiahnuť synergiu v pomoci školám. V prípade záujmu o zapojenie vašej školy (platí pre základné a stredné školy) do celého programu EUQ navštívte a kontaktujte <https://www.eduaweneurope.eu/program-euq/>

Druhá, praktická časť príručky ponúka niekoľko aktivít, ktoré možno realizovať na výučbe. Obsahuje testovacie nástroje, diskusné formy ale aj špecifický tréningový materiál, ktorý sa využíva na celoštátnych kolách stredoškolskej Olympiády ľudských práv, modelové prípady. Okrem podoby, v akej sa uplatňujú na OĽP (zadanie prípadu rs. situácie a úlohy pre riešiteľa*riešiteľku), sú však doplnené o návody na prácu s modelovými prípadmi. V ďalšej praktickej časti príručky sa dotýkame výkonu vybraných práv a povinností u detí a mladých ľudí do 18 rokov. S témou pracujeme dlhodobo a sledujeme ju nielen prostredníctvom dialógov na školách a na našich projektových aktivitách ale aj prostredníctvom zatiaľ pomerne skromného odborného a verejného diskurzu. Ponúkame škálu možností, ako túto, pre mladých ľudí vskutku bytostnú tému včleniť do výučby. V závere praktickej časti príručky prinášame avizovanú ukážku metodických a pracovných listov programu EUQ, ktorých cieľom je prispieť k sprostredkovaniu vedomostí a kompetencií v rámci rozvoja európskej demokratickej kultúry. Teší nás, že prostredníctvom workshopu (4.12.2023), tejto príručky a v prípade záujmu o zapojenie školy do inovačného vzdelávania sa môžu školy oboznámiť s progresívnym a zároveň veľmi nápomocným a praktickým nástrojom výučby.⁹

Ďalšie odporúčané zdroje pre vzdelávanie v oblasti demokracie a ľudských práv

Pokiaľ má škola ambície pripravovať študujúcich na Olympiádu ľudských práv, dávame do pozornosti študijné materiály vystavené na webových sídlach OĽP a HVS (pozri vyššie). Napríklad, kroniky každého ročníka OĽP prinášajú o. i. aj overené súťažné podklady z krajských a celoštátnych kôl súťaže, na ktorých sa vždy zúčastňujú aj žiaci a žiačky z rôznych typov SOŠ z celého Slovenska.

Prospešné je tiež pracovať s publikáciami Rady Európy, určenými pre demokratickú a ľudskoprávnú edukáciu detí a mládeže: Kompas a Kompasito,¹⁰ s ktorými už školy pravdepodobne prišli do kontaktu pred rokmi. Napriek staršiemu dátumu ich slovenských vydaní, môžu poskytnúť vyučujúcim viaceré teoretické a praktické inšpirácie. Vďaka spolupráci OĽP s Národným inštitútom vzdelávania a mládeže/NIVAM, sa niekoľko výtlačkov oboch publikácií dostane do konca roka 2023 do rúk krajským predsedníčkam a predsedom OĽP, od ktorých si ich môžete, v prípade záujmu, vyžiadať¹¹, alebo môžete siahnuť po ich online verziách.

Odporúčame tiež zdroje, ktoré pripravuje pre učiteľky a učiteľov Bratislavská medzinárodná škola liberálnych štúdií/BISLA.¹²

⁹ Pozri pozn. 8

¹⁰ Autorský kol. **Kompasito: príručka výchovy a vzdelávania detí k ľudským právam**. Slovenská edícia, IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, 2015; ISBN 978-802-8072-121-3, online <http://www.eycb.coe.int/compasito/>

Autorský kol. **Kompas: Manuál výchovy a vzdelávania mládeže k ľudským právam**. Slovenská edícia, Ministerstvo školstva SR, 2008, ISBN 978-80-969407-2-1, online <https://rm.coe.int/compass-slovak/1680a5675d>

¹¹ Kontakty nájdete na <https://www.olp.sk/adresar-celostatnej-komisie-olp/>

¹² Pozri <https://www.bisla.sk/materialy-pre-ucitelov-ky-nos/>

1. TEORETICKÁ ČASŤ: VYBRANÉ KLÚČOVÉ POJMY

1.1 AKTÍVNE OBČIANSTVO

„[P]re mňa [má] angažovaný občan oveľa väčšiu spoločenskú cenu ako slušný človek. A to aj v prípade, že sa mylí, že vyvoláva hádky, vedie spory, že je považovaný za „konfliktného“ človeka. Už Masaryk nás učil, že „demokracia je diskusia“ a diskusia nevyhnutne vedie k riešeniu sporných stanovísk. A bez toho sa nikde nepohneme dopredu. Pravdaže, angažovaný občan nie je a nesmie byť protikladom slušného človeka. On je jeho nevyhnutným logickým pokračovaním v rozvinutej demokratickej spoločnosti. Tam, kde slušný človek končí, angažovaný občan začína. Klobúk dole pred slušným človekom. Pestujme si ich, lebo ich nikdy nie je a nebude dosť. Iba z tohto podhubia nám vyrastajú angažovaní občania, ktorí sú ochotní za princípy týchto slušných ľudí aj bojovať. Títo patria na tabuľu cti obce.“¹³

Prečo je potrebná moja aktivita?

Slobodný, demokratický a právny štát nie je možné udržiavať bez angažovania sa občanov a občianok. Demokratické zriadenie v štáte nie je vec, ktorá je daná v ústavnom dokumente a viac sa nemôže zmeniť. História (no i prítomnosť) nás učí, aká je demokracia krehká a že ani vývoj najstarších demokracií nie je procesom, ktorý by bolo možné vyhlásiť za ukončený. Ľud štátu musí byť „v strehu“, kontrolovať výkon moci v štáte a upozorňovať na nedostatky. Ľudia musia využívať svoje politické a iné ľudské práva a slobody na to, aby mohli ovplyvniť veci verejné. Demokratické inštitúcie sa musia neustále vyvíjať, posilňovať a prispôbovať novým výzvam či hrozbám. Vzájomné vzťahy medzi jednotlivými zložkami moci (zákonodarná, výkonná a súdna) sa musia neustále kalibrovať, aby žiadna z týchto zložiek nemala prevahu nad inou. Tieto úlohy sú nedosiahnuteľné bez aktívneho občianstva.

Len aktívny a vzdelaný občan sa môže podieľať na formovaní politik a ponúknuť svoj potenciál participácii a spolupráci s verejnou mocou.¹⁴ Ak sa občania aktivizujú, kdekoľvek v priestore medzi štátom a rodinou, v organizovaných skupinách alebo združeniach (viac či menej formálnych), ktoré sú oddelené od štátu, tešia sa istej miere autonómie vo vzťahu k štátu a sú dobrovoľne vytvorené členmi spoločnosti s cieľom ochraňovať alebo rozširovať svoje záujmy, hodnoty alebo identity, hovoríme o občianskej spoločnosti.¹⁵

Skupina susedov, ktorá chce za panelákom postaviť detské ihrisko, a na tento účel si založila občianske združenie, je občianska spoločnosť. Študent, ktorý opublikuje svoj kritický blog na online portáli, patrí medzi občiansku spoločnosť. Účastník verejných protestov, ktoré prinútiť vládu konať určitým smerom, taktiež tvorí občiansku spoločnosť. Aj podanie jednoduchej žiadosti o informácie o stave životného prostredia v našom okolí, či o množstve škodlivých látok v ovzduší, je prejavom aktivizmu, ktorý môže pokračovať napr. vypracovaním a presadzovaním návrhu zákona na zlepšenie v danej oblasti alebo pripomienkovaním návrhov právnych predpisov predkladaných vládou SR alebo poslancami Národnej rady Slovenskej republiky.¹⁶

¹³ KUSÝ, Miroslav: Slušný nestačí, článok publikovaný v Denníku N dňa 11.08.2018, dostupné na <https://dennikn.sk/1202316/slusny-nestaci/>; pozri aj KUSÝ, Miroslav *Byť slušný nestačí: Rozhovor Ľuby Lesnej s Miroslavom Kusým*, N Press 2020, ISBN 978-80-99925-19-0

¹⁴ Návrh národných priorit implementácie Agendy 2030. Právny štát, demokracia a bezpečnosť, s. 33. Schválené uznesením vlády Slovenskej republiky č. 273/2018 zo dňa 13.06.2018.

¹⁵ Analýza socioekonomického prínosu neziskového sektora a stavu a trendov rozvoja občianskej spoločnosti. Ministerstvo vnútra SR, Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti. Bratislava 2020, s. 21.

¹⁶ Pozri <https://www.slov-lex.sk/pripomienkovanie-verejnostou>

Čo môžeme dosiahnuť?

V otvorenej spoločnosti, v ktorej sa jednotlivci rozhodujú samostatne a sami sú si tvorcami väčšej časti svojho osudu,¹⁷ možno dosiahnuť drobné zmeny v lepšom spravovaní určitej organizácie či obce, no i markantné (priam revolučné) zmeny s celoštátnym dopadom. Ciele, úlohy, možnosti a reálny dopad rôznych foriem angažovania sa musí byť zákonite rôzny. Málokteré aktivity (osobitne tie, ktoré nie sú organizované v nejakej formálnej mimovládnej inštitúcii) dokážu plniť viacero úloh. Základné úlohy aktérov občianskej spoločnosti v súčasnom meniacom sa svete však možno sumarizovať nasledovne:

1. „*watchdog*“: podpora a propagácia transparentnosti a zodpovednosti;
2. advokácia: zvyšovanie povedomia o spoločenských otázkach a výzvach;
3. poskytovateľ služieb: poskytovanie služieb na uspokojenie spoločenských potrieb v rôznych oblastiach;
4. expertná činnosť: prinášanie jedinečných znalostí a skúseností v rámci nových politik a stratégií, identifikácia riešení;
5. tvorca kapacít: poskytovanie vzdelávania, odbornej prípravy a budovanie kapacít;
6. inkubátor: vývoj nových riešení, ktoré vyžadujú dlhodobé testovanie;
7. zástupca: podpora marginalizovaných a „*podreprezentovaných*“ skupín v rámci majoritnej spoločnosti;
8. mobilizátor: podpora zapájania občanov a podpora ich práv;
9. podporovateľ solidarity: podpora základných aj univerzálnych cieľov v spoločnosti;
10. tvorca noriem: vytváranie noriem, ktoré formujú trh a štát vo vzťahu k občianskej spoločnosti, ako aj spoločnosti ako takej.¹⁸

Význam občianskeho aktivizmu ilustruje napr. prvá celoslovenská kampaň proti násiliu páchanému na ženách pod názvom Piata žena. V roku 2001 ju pripravila iniciatíva Piata žena, ktorú tvorili mimovládne organizácie Pro Familia, Možnosť voľby, Fenestra, Esfem, ASPEKT, Altera a Aliancia žien. Kampaň výrazne zasiahla do spoločenského povedomia o rodovo podmienenom násilí. Aktivity kampane prispeli k zmene legislatívy v tejto oblasti a vôbec k otvoreniu témy násillia na ženách predovšetkým v rodine a intímnych vzťahoch.¹⁹

Politické strany

Skutočnosť, že moc pochádza od občanov (čl. 2 ods. 1 Ústavy SR) sa prejavuje najmä vo voľbách. Politické strany sú inštitúciami, ktoré umožňujú občanom formulovať riešenia a ponúkať ich do politickej diskusie ako súťaže názorov. Zároveň sú to politické strany, ktoré nám vo voľbách umožňujú prejaviť svoj občiansky súhlas či nesúhlas s určitou politikou, riešeniami spoločenských problémov, resp. názormi na verejné otázky. Ak určitá politická strana získa väčšiu podporu ako iná, znamená to, že jej riešenia majú väčšiu podporu v ľuďoch, ktorý je zdrojom moci. (k voľbám a demokracii pozri bližšie pojem Demokracia, časť 1.2) Cez politické strany, ktoré tvoria koalíciu, sa moc (zákonodarná a výkonná) primárne vykonáva a zároveň sa cez strany, ktoré tvoria opozíciu, moc kontroluje. Nie každému ale musí vyhovovať účasť na činnosti politickej strany. A v niektorých prípadoch nie je ani vhodné alebo možné dosahovať určité ciele cez politické strany.

¹⁷ Bröstl, Alexander *Dejiny politického a právneho myslenia*, Bratislava: Iura Edition, 1999, ISBN 80-88715-39-3, s. 294.

¹⁸ Analýza socioekonomického prínosu neziskového sektora a stavu a trendov rozvoja občianskej spoločnosti. Ministerstvo vnútra SR, Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti. Bratislava 2020, s. 27 - 28.

¹⁹ Dvadsať rokov od prvej celoslovenskej kampane o násilí na ženách Piata žena: Rozhovor s Janou Cvikovou a Janou Juráňovou. Publikované na webovom sídle ASPEKT. Dostupné na <http://www.aspekt.sk/content/aspektin/dvadsat-rokov-od-prvej-celoslovenskej-kampane-o-nasilii-na-zenach-piata-zena>

Občianska angažovanosť

Ľud má v štáte celé spektrum možností ako môže (aj mimo volieb a bez nutnosti organizovať sa v politickej strane) kontrolovať moc, ako ponúkať riešenia, generovať názory, oponovať názory iných a či tlačíť na verejných funkcionárov smerom k potrebným riešeniam/rozhodnutiam. Ústava SR dáva každému priestor slobodne sa združovať s inými napr. aj v mimovládnych organizáciách, kam patria napr. aj odbory (čl. 29 a 37), pokojne sa zhromažďovať na určitom mieste (čl. 28), slobodne prejavovať svoje názory a vyhľadávať a šíriť informácie (čl. 26 a 45), slobodu myslieť a veriť vo vybrané náboženstvo alebo byť aj bez vierovyznania (čl. 24), právo štrajkovať (čl. 37 ods. 4), obracať sa vo veciach verejného alebo iného spoločenského záujmu na štátne orgány petíciami a sťažnosťami (čl. 27), domáhať sa svojho práva na nezávislom a nestrannom súde (čl. 46 a nasl.).

Ako sme uviedli vyššie, zastupovanie marginalizovaných skupín v rámci spoločnosti môže byť jednou z úloh aktívneho angažovania sa. Pacienti trpiaci určitou chorobou (viac či menej rozšírenou) by zrejme nedosiahli svoje ciele v presadzovaní svojich záujmov, ak by si rovno založili politickú stranu. V tomto prípade je založenie a činnosť občianskeho združenia vhodnejšou formou angažovania sa. Takto sa prejavuje sloboda združovania sa. Podmienky na založenie a činnosť občianskeho združenia alebo inej formy mimovládnej neziskovej organizácie stanovujú zákony.²⁰

Aktivizovať sa dá mnohými spôsobmi a formami podľa toho, aký je vytýčený cieľ.²¹ Angažovanie sa občana a občianky nemusí mať ani formálny charakter. V súčasnosti sa napríklad mnoho verejných iniciatív a názorových skupín formuje na online platformách a mnohé ciele je možné dosiahnuť aj týmto spôsobom. Zároveň platí, že už len tým, že nad názormi či riešeniami problémov, ktoré nám ponúkajú authority (profesijné, politické, mediálne a iné), uvažujeme a podrobíme ich kritike a našej vlastnej úvahe, prispievame k hľadaniu vhodných riešení.

Konať aktívne je možné nielen na úrovni pracovných a iných kolektívov, obce, mesta, kraja, štátu, cezhranične, ale aj na širšej európskej a medzinárodnej úrovni.

Obrana demokracie

História demokratických zriadení nás učí, že ani ten najlepší systém brzd a protiváh nie je nemenný a automaticky daný raz a navždy. Ani demokratické dedičstvo a doterajšia skúsenosť najstarších demokracií nás automaticky neochráni pred hrozbami, ktoré sa budú snažiť zmeniť systém rešpektujúci slobodu, rovnosť, ľudskú dôstojnosť, spravodlivosť. V tomto smere môže pre aktívne občianstvo veľmi inšpiratívne pôsobiť napr. 20 ponaučení z 20. storočia, ktoré prispôbené aktuálnym okolnostiam ponúka americký historik Timothy Snyder, ktorý odporúča nasledovné:

²⁰ Návod na založenie občianskeho združenia je dostupný napr. v tzv. Občianskom kompase spracovanom občianskym združením Via luris, <https://viaiuris.sk/obciansky-kompas/ako-zalozit-obcianske-zdruzenie/>

²¹ V Občianskom kompase Via luris (dostupné na <https://viaiuris.sk/obciansky-kompas/>) nájdete návod aj v nasledovných situáciách:

- Ako správne spísať petíciu
- Ako sa brániť pred prejavmi nenávisťi a zneužívaním slobody slova na internete
- Ako založiť občianske združenie
- Ako zvolať zhromaždenie
- Ako sa zapojiť do tvorby právnych predpisov
- Ako získať informácie
- Ako na nefungujúcu samosprávu
- Ako ovplyvniť investičné zámery okolo nás
- Ako sa zachovať ak vás zastrážujú pre vaše aktivity
- Ako na nekonajúce úrady
- Ako sa brániť zásahom do vlastníctva a súkromia
- Ako sa zúčastniť na ochrane životného prostredia
- Aké sú základné pravidlá postupu štátnych orgánov a obcí
- Ako na ochranu ovzdušia

1. Nepodrobujte sa vopred
2. Bráňte inštitúcie
3. Pozor na štát, kde je iba jedna politická strana
4. Zoberte na seba zodpovednosť za okolitý svet
5. Nezabúdajte na profesionálnu etiku
6. Pozor na ozbrojencov
7. Ak musíte byť ozbrojení, buďte rozvážni
8. Povstaňte
9. Dbajte na svoj jazyk
10. Verte v pravdu
11. Skúmajte
12. Udržujte očný kontakt, bavte sa o bežných veciach
13. Združujte sa
14. Žite svoj súkromný život
15. Prispejte na dobrú vec
16. Učte sa od priateľov v cudzine
17. Pozor na nebezpečný slovník
18. Zachovajte pokoj, aj keď sa blíži niečo nepredstaviteľné
19. Buďte vlastenci
20. Buďte čo najodvážnejší.²²

Jednotlivé odporúčania Snyder stručne vysvetľuje, pričom tento súbor odporúčaní jasne ilustruje vplyv konania jednotlivca v osobnom i verejnom živote na vývoj v spoločnosti. (k práci s textami T. Snydera pozri aj časti 2.2 a 2.4 tejto príručky)

1.2 DEMOKRACIA

„Bezpochyby je možné predstaviť si spoločnosť, kde bohatstvo v zmysle osobného vlastníctva a prepychu je rozdelené rovnomerne, kým moc zotráva v rukách malej, privilegovanej kasty. Lenže v praxi by takáto spoločnosť nezostala dlho stabilná. Ak by totiž voľný čas a bezpečnosť mohli využívať všetci rovnakým dielom, tak početné masy ľudí, zvyčajne otupené chudobou, by sa stali gramotné a naučili by sa uvažovať vo vlastných prospech; a len čo by sa toto dosiahlo, títo ľudia by si skôr či neskôr uvedomili, že privilegovaná menšina nemá opodstatnenie a zmietli by ju. [...] Strana má dva ciele: dobyť každú piad' zeme a raz navždy odstrániť čo len možnosť nezávislého myslenia.“²³

Aj týmito slovami opisuje George Orwell v románe *1984* diktatúru, v ktorej Strana ovláda myslenie ľudí a aj vďaka Myšlienkovkej polícii, Ministerstvu pravdy a Ministerstvu lásky riadi najmenšie detaily ich súkromného života. Takto ich chce mať pod kontrolou, aby sa nezrodil žiadny slobodný duch, či revolúcia. Jediným skutočným nebezpečenstvom vládnucej triedy, Strany a Veľkého brata je slobodné uvažovanie, kritika, skepticizmus k zavedeným poriadkom.

Opakom diktatúry, totality alebo priamo tyranie je demokracia ako vláda ľudu (spojenie gréckych slov *demo* – ľud a *kratos* – vláda). Ide o systém, ktorý necháva priestor odlišným názorom na riadenie štátu, slobodnému politickému uvažovaniu, kritike politických rozhodnutí (pluralita názorov), a ktorý týmto odlišným názorom a myšlienkam umožňuje a priam ich vyzýva, aby vstúpili do súťaže v slobodných voľbách.

²² SNYDER, Timothy *O Tyranii. Dvadsať ponaučení z 20. storočia* Bratislava: Premedia, 2017, ISBN 978-80-8159-465-6

²³ ORWELL, G. *1984*. Slovart, 2001, ISBN: 8071455717, s. 158, 161.

Pluralita názorov, tolerancia k odlišnému názoru a sloboda odlišný názor zdieľať a šíriť patria medzi charakteristické črty demokratickej spoločnosti. „Sloboda politickej diskusie tvorí samotnú podstatu tejto koncepcie“.²⁴

V demokracii moc pochádza od ľudí, t. j. od obyvateľov či občanov štátu, obce, alebo iného správneho celku (vo väčšine volieb môžu voliť len občania a občianky, no v niektorých voľbách všetci obyvatelia, t. j. aj cudzinci s pobytom v príslušnej obci). Ľud má rozdielne názory a len slobodná politická diskusia umožní ľudu rozhodnúť, ako má byť štát spravovaný. Moc sa zároveň pravidelne obmieňa a nikto nemá zaručenú trvalú vládu; moc je časovo obmedzená ďalšími voľbami. Ak ich niet, nemôže ísť o demokraciu.

Môže ísť o totalitu, ak sú v krajine voľby?

Príkladom totalitného systému, kde vládla jedna politická strana, bol napr. komunistický režim v Československu v rokoch 1948 až 1989. Tento režim predstieral voľby, ktoré však neboli skutočnými voľbami. Elektorát si vyberal len z komunistických kádrov. Kandidovať nezávisle bolo síce formálne možné, ale v praxi nereálne.

Ilustruje to prípad Pavla Wonku z východočeského Vrchlabí, ktorý sa rozhodol kandidovať ako nezávislý kandidát vo voľbách v roku 1986. Napriek tomu, že spĺňal všetky formálne zákonné podmienky, ústredná volebná komisia ho odmietla zaregistrovať ako kandidáta. Krátko nato ho zatkli. Šírenie jeho volebného programu označila polícia (tzv. Verejná bezpečnosť) za „protištátnu tlačovinu“ a odsúdili ho na 21 mesiacov bezpodmienečne za hanobenie Československej socialistickej republiky a hanlivé výrazy o komunistickej strane a jej predstaviteľoch. „Vytvorený systém požíera svojich kritikov. Všetkých, čo sa vzpierajú obvyklému a zavedenému. Rozsieva sa nenávisť a neznášanlivosť. Máme ešte nádeje do budúcnosti?“ napísal Wonka. Za jeho prepustenie držali ľudia hladovku. K hladovke pristúpil aj sám Wonka, ktorý namietal proti väzenským pomerom. Vo väzení ho fyzicky i psychicky mučili. Po prepustení ho nechceli prijať do žiadneho zamestnania, opakovane ho zatýkali a väznili, keďže čoraz ostrejšie kritizoval realitu v Československu. Na následky väzenského zaobchádzania skonal v roku 1988.²⁵

Aj totalitné štáty môžu predstierať nejaký druh volieb, ktorý môže byť viac alebo menej prístupný pre rôzne politické strany či jednotlivcov. Táto skutočnosť z nich však sama o sebe demokratickú formu vlády neurobí.

Stačia demokracii len slobodné voľby?

Demokracia nemôže byť len hrou na voľby. Voľby musia byť slobodné a realizované za férových podmienok (napr. vyvážené informovanie v politickom spravodajstve, skutočný a férový prístup k médiám a šíreniu svojich názorov, dodržanie finančného limitu na predvolebnú kampaň, neexistencia neodôvodnených formálnych prekážok k účasti na voľbách a pod.). Ak budú občianske a politické práva obmedzované tak, že neumožnia vytvoriť férové podmienky pre voľby, pôjde o tzv. iliberálnu (neslobodnú) demokraciu. Aj preto čl. 31 Ústavy SR stanovuje, že „zákonná úprava všetkých politických práv a slobôd a jej výklad a používanie musia umožňovať a ochraňovať slobodnú súťaž politických síl v demokratickej spoločnosti.“

Aby išlo o slobodnú demokraciu, kde nie je menšina utláčaná väčšinou a platia základné hodnoty slobody, rovnosti a spravodlivosti (tzv. liberálna demokracia), musí tento systém vlády garantovať určité základné (ľudské) práva a slobody.²⁶

²⁴ CAMERON, Iain Úvod do Európskeho dohovoru o ľudských právach. Bratislava : Nadácia Občan a demokracia, 2000, ISBN 80-968528-1-7, s. 60.

²⁵ Príbeh Pavla Wonku spracovaný podľa článku GETTING, P.: „Za totality chcel kandidovať, zaplatil za to životom. Zomrel na dlážbe väzenskej cely“, publikovanom v denníku Sme dňa 21.07.2023. Dostupné na: <https://domov.sme.sk/c/23195963/za-totality-chcel-kandidovat-zaplatil-za-to-zivotom-zomrel-na-dlazbe-vazenskej-cely.html>

²⁶ K politickému systému „liberálnej demokracie“ a jeho odlišeniu od „liberalizmu“ ako politického názorového prúdu pozri bližšie napr. JENDEKOVÁ, Marta – PETŐCZ, Kálmán (eds) **Kompetencie pre demokratickú kultúru: Príručka pre stredné školy**. Svätý Jur : Academia Istropolitana Nova, 2020, ISBN 978-80-99976-08-6, s. 53 až 55.

Moc musí byť sama obmedzená ľudskými právami a zákonom a všetky zložky štátnej moci môžu konať iba v medziach zákona (tzv. právny štát). Zároveň musí byť moc delená tak, aby žiadna jej zložka (zákonodarná, výkonná a súdna) nebola absolútna (tzv. delba moci). Len tieto obmedzenia garantujú, že nedôjde k „tyranii väčšiny“ a zneužitiu sily politickej väčšiny proti politickej menšine, resp. menšinám (napr. rasovým, národnostným, náboženským, názorovým, sexuálnym a iným).

Zastupiteľská demokracia

Slovenská republika je demokratickou formou vlády so systémom brzd a protiváh (angl. checks and balances), ktorý limituje jednotlivé oddelené zložky moci. Podľa čl. 1 ods. 1 Ústavy SR je naša republika „zvrchovaný, demokratický a právny štát“, ktorý sa neviaže „na nijakú ideológiu ani náboženstvo“. „Štátna moc pochádza od občanov, ktorí ju vykonávajú prostredníctvom svojich volených zástupcov alebo priamo“ (čl. 2 ods. 1 Ústavy SR). Priamo alebo slobodnou voľbou svojich zástupcov sa občania zúčastňujú aj na „správe verejných vecí“ (čl. 30 ods. 1 Ústavy SR). Ide o účasť na politickom živote, správe štátu i samosprávnych celkov.²⁷

Keďže priame formy výkonu moci občanmi sú skôr výnimočné (napr. referendum), označuje sa forma vlády v Slovenskej republike ako zastupiteľská (parlamentná) demokracia. Výkonnú (exekutívnu) moc vykonávajú občania primárne nepriamo cez volených zástupcov – poslancov a poslankyne parlamentu (zákonodarná moc), ktorých dôveru musí získať vláda (výkonná moc). Občania vládu priamo nevolia, no výsledkami volieb poslancov a poslankyň parlamentu vytvárajú občania parlamentnú väčšinu, ktorá kreuje vládu a dáva (alebo odoberá) vláde dôveru na výkon jej činnosti.

Zástupcovia ľudu v parlamente (Národnej rade Slovenskej republiky) výkonnú moc zároveň kontrolujú a stanovujú mantinely jej činnosti prijímaním zákonov, ústavných zákonov či noviel Ústavy SR. Povinnosti totiž možno ukladať len zákonom alebo na základe zákona, v jeho medziach a pri zachovaní základných práv a slobôd (čl. 13 ods. 1 písm. a) Ústavy SR). Zároveň platí, že medze základných práv a slobôd možno upraviť za podmienok ustanovených Ústavou SR len zákonom (čl. 13 ods. 2 Ústavy SR).

Demokratická Európa

Demokracia nie je dokonalý politický systém, no dejiny potvrdzujú, že ľudstvo nevytvorilo žiaden iný udržateľný systém na spravovanie vecí verejných v štátnych útvaroch, ktorý by viac rešpektoval názory väčšiny za zachovania základných práv a dôstojnosti každého človeka (vrátane toho, ktorý je súčasťou nejakej menšiny). Ak aj širšie celky majú ambíciu ovplyvňovať životy ľudí stanovovaním povinností a ich vynucovaním sankčným mechanizmom, mali by byť aj tieto väčšie politické útvary demokratické, ak chcú pretrvať a nemajú sa zmeniť na neslobodné režimy.

Na európskej regionálnej úrovni si demokraciu stanovili ako svoj základný hodnotový politicko-právny prvok aj Rada Európy a Európska únia. Zmluva o EÚ napr. stanovuje, že „Únia je založená na hodnotách úcty k ľudskej dôstojnosti, slobody, demokracie, rovnosti, právneho štátu a rešpektovania ľudských práv vrátane práv osôb patriacich k menšinám. Tieto hodnoty sú spoločné členským štátom v spoločnosti, v ktorej prevláda pluralizmus, nediskriminácia, tolerancia, spravodlivosť, solidarita a rovnosť medzi ženami a mužmi.“²⁸ Následne táto zmluva explicitne uvádza, že „fungovanie Únie je založené na zastupiteľskej demokracii“.²⁹ Každý občan členského štátu EÚ má právo zúčastňovať sa na demokratickom živote EÚ ako inštitúcie. Deje sa tak najmä voľbami poslancov a poslankyň Európskeho parlamentu, ktorí pri prijímaní rozhodnutí vyjadrujú vôľu občanov EÚ.

²⁷ Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 60/97 z 22. januára 1998.

²⁸ Čl. 2 Zmluvy o Európskej únii. Konsolidované znenie. Dostupné na <https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri>

²⁹ Tamtiež, čl. 10.

Inštitúcie EÚ dávajú určitým spôsobom občanom a ich reprezentatívnym združeniam možnosť verejne vyjadrovať a vymieňať si názory na všetky oblasti činnosti EÚ.³⁰ Napriek tomu sa ani EÚ nevyhla kritike z dôvodu tzv. demokratického deficitu, t. j. nízkej úrovne účasti občanov na formovaní politických rozhodnutí orgánov EÚ.³¹ Niektoré úpravy boli od roku 2009 zavedené tzv. Lisabonskou zmluvou, ktorá zmenila aj Zmluvu o EÚ. Okrem iného bola zavedená možnosť tzv. európskej iniciatívy občanov, ktorá predstavuje nástroj priamej demokracie, prostredníctvom ktorého sa môžu občania členských štátov EÚ aktívne zapojiť do jej činnosti a formovať jej politiky.³²

Demokracia a medzinárodné právo

Medzinárodné právo neformuluje explicitne ľudské právo na demokratickú formu vlády alebo na demokratické zriadenie, no z podstaty a obsahu ľudských práv garantovaných medzinárodným právom je zrejmé, že demokracia je jediným systémom, v ktorom je možné čo najplnšie uplatnenie ľudských práv. Slobodne vyjadrená vôľa ľudu a dodržiavanie ľudských práv a slobôd je základom medzinárodného poriadku. Preambula Charty OSN začína slovami „*My, ľud Spojených národov [...] rozhodli sme sa zjednotiť svoje úsilie, aby sme dosiahli tieto ciele, preto sa naše vlády prostredníctvom svojich zástupcov [...] dohodli na tejto Charte*“. Tento text odráža základný princíp demokracie, t. j. že legitimita štátov a tým aj medzinárodných organizácií je odvodená z vôle ľudu a nie od sily, vlastníctva atómových zbraní či historicky daného panstva nad určitým územím.

Všeobecná deklarácia ľudských práv (VZ OSN, 1948) obsahuje práva a slobody, ktoré tvoria základný koncept demokracie, keď uvádza, že: „*Každý má právo zúčastňovať sa na vláde svojej krajiny priamo alebo prostredníctvom slobodne volených zástupcov. [...] Základom vládnej moci nech je vôľa ľudu; vôľa má byť vyjadrená v pravidelne konaných a nefalšovaných voľbách, na základe všeobecného a rovného hlasovacieho práva tajným hlasovaním alebo iným rovnocenným postupom zabezpečujúcim slobodu hlasovania.*“ (čl. 21 ods. 1 a 2 VDĽP). Zároveň má každý „*právo na to, aby vládol taký spoločenský a medzinárodný poriadok, v ktorom by práva a slobody stanovené v tejto deklarácii boli plne uskutočnené*“ (čl. 28 VDĽP).

Ak vezmeme do úvahy súbor politických práv, ktoré VDĽP a neskôr aj Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (OSN, 1966) formulujú (vrátane slobody myslenia, svedomia a náboženstva, slobody prejavu, slobody zhromažďovania, slobody združovania, práva voliť a byť volený, práva zúčastňovať sa na správe vecí verejných), je ťažké identifikovať iné ako demokratické zriadenie, ktoré by rešpektovalo dôstojnosť jednotlivca, vrátane ochrany menších, a v ktorom by mohli jednotlivci do dôsledkov realizovať komplex ľudských práv. Demokracia má teoretické predpoklady. Ako ich využijeme, je na každom (ideálne aktívnom) občanovi, občianke (bližšie k Aktívnemu občianstvu a jeho významu pre demokraciu pozri v časti 1.1 tejto príručky).

1.3 DÔSTOJNOSŤ

„*Nenávisť a pohrdanie, rozširované nacistickou propagandou, sa mohli v každodennej praxi plne realizovať vo vyhľadovacích táboroch. Tu už nešlo len o smrť, ale o celú kopu šialených a symbolických detailov, ktoré mali všetky dokázať a potvrdiť, že Židia, Rómovia, a Slovania sú dobytok, bahno, odpad. Pamätajte na osvienčimské tetovanie, ktorým sa ľudia označovali ako dobytok; na cestu v dobytčích vagónoch, ktoré nikdy neotvárali, aby deportovaní (muži, ženy a deti!) boli nútení celé dni ležať vo vlastných výkaloch; na imatrikulačné čísla namiesto mena; na to, že sa nedávali lyžice (a pritom ich pri oslobodení boli v osvienčimských skladoch celé metráky), aby boli väzni nútení polievku chlípať ako psi; na hanebné*

³⁰ Tamtiež, čl. 11.

³¹ Bližšie k pojmu „*demokratický deficit*“ pozri napr. Glosár pojmov práva EÚ, dostupné na <https://eur-lex.europa.eu/SK/legal-content/glossary/democratic-deficit.html#>

³² Bližšie k možnostiam zapojenia pozri napr. na https://citizens-initiative.europa.eu/_sk

používanie mŕtvov, s ktorými sa zaobchádzalo ako s akoukoľvek anonymnou surovinou, ktorým sa vytrhávali zlaté zuby, ich vlasy sa používali na výrobu textilu, popol ako poľnohospodárske hnojivo; pamätajte na mužov a ženy, ktorí boli poníženi na pokusné králiky, na ktorých prv ako ich zlikvidovali, robili lekárske pokusy“.³³

Aj takto opisuje preživší holokaustu Primo Levi hĺbku nenávisti a poníženia, ktorú zažil vo vyhľadzovacom tábore v Osvienčime.

Vyššie uvedené príklady poníženia zo strany štátnej moci nemusia byť minulosťou v každom kúte sveta. V súčasnosti by sme sa takýmto konaním nemali stretnúť v členskom štáte Európskej únie, no ani dnes nie sú vylúčené viac či menej markantné formy potupenia človeka. Aj na Slovensku sa vyskytnú prípady policajnej brutality,³⁴ rasovej segregácie,³⁵ neoprávneného zadržania vo väzbe a iné príklady zasahujúce do dôstojnosti človeka. Aj keď by sa mohlo zdať, že dôstojnosť človeka je hlavne emočná a psychologická kategória, ide o významnú právnu hodnotu.

Psychologické potreby dôstojnosti sú obzvlášť dôležité v oblastiach ochrany práv zraniteľných a marginalizovaných skupín, ktorých príslušníci a príslušníčky sú znevýhodnení v prístupe k zdrojom a službám, čo môže priamo ohroziť ich dôstojnosť. Napríklad v oblasti ochrany ľudských práv pacientok, pacientov a zdravotne či mentálne znevýhodnených, ale i senioriek a seniorov je dôležitá telesná a duševná intimita a uchovávanie morálnej integrity. Nemenej dôležité sú však potreby uznania, rešpektu, reciprocity, začlenenia. Keďže sa potreby týchto skupín môžu výrazne líšiť, je dôležité mať na zreteli aj jedinečnosť každého človeka a umiestnenie jeho*jej dôstojnosti do centra ľudskoprávneho prístupu pri výklade a aplikácii práv a slobôd.³⁶

Dôstojnosť ako základ ľudských práv

Keď sa po hrôzach druhej svetovej vojny ľudstvo snažilo identifikovať spoločný základ ľudských práv, bola to prirodzená ľudská dôstojnosť a samotná hodnota každej ľudskej bytosti, od ktorej bolo možné odvodiť potrebu chrániť jej prirodzené ľudské práva. Tie patria každému človeku len na základe toho, že je ľudskou bytosťou bez ohľadu na vierovyznanie, kultúru či politické zriadenie. Keďže je ľudská dôstojnosť prirodzená každej bytosti, možno tieto myšlienky zjednodušene označiť ako prirodzeno-právny základ ľudských práv (pozri aj pojem Ľudské práva, časť 1.5). Skutočnosť, že každý človek má svoje ľudské práva, je preto nezávislá na vôli štátnej moci i keď, na druhej strane, štátna moc v každej krajine určuje mieru, v akej môžeme ľudské práva realizovať v praxi.

Už 49 dní po skončení druhej svetovej vojny v Európe bola 26. júna 1945 na rokovaní v San Franciscu prijatá Charta OSN. Štáty v jej preambule formulovali aj tento úmysel medzinárodného spoločenstva: „*vyhlásiť znovu svoju vieru v základné práva, v dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti, v rovnaké práva mužov a žien i národov veľkých i malých*“. Do pozornosti nového medzinárodného poriadku sa tak dostávajú už nielen záujmy a postavenie štátov, no aj vôľa a sebaurčenie národov a aj každá ľudská osoba, jej ľudská dôstojnosť a jej základné práva.

³³ LEVI, Primo Je to človek? AGORA, Bratislava 2001, ISBN 80-967210-7-0, s. 252 a 253.

³⁴ K týmto prípadom patria napr. policajné akcie vykonané v apríli 2013 vo Vrbnici, v júni 2013 v Moldave nad Bodvou s viac ako 30 zranenými, vo februári 2015 v Rudňanoch, v máji 2017 v Zborove, v júli 2019 v Milhošti a 27. apríla 2020 v Krompachoch. V prípade akcie uskutočnenej v Zborove v roku 2017 Európsky súd pre ľudské práva rozhodol, že orgány porušili procesnú časť článku 3 Európskeho dohovoru o ľudských právach, pretože nezačali konať z vlastnej iniciatívy a dôkladne neprešetřili všetky relevantné aspekty, vrátane toho, či použitie sily bolo nevyhnutné a primerané. Správa Európskej komisie proti rasizmu a intolerancii (ECRI) o Slovenskej republike (šiesty monitorovací cyklus), Rada Európy, 2020, body 104 – 109. Dostupné na <https://rm.coe.int/ecri-6th-report-on-the-slovak-republic/1680a0a08a>

³⁵ Tamtiež, body 89 – 93.

³⁶ Východiskový dokument k diskusiám na workshopoch počas prípravy Celostátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv Slovenskej republiky. Dokument vypracovaný Redakčným tímom prípravy stratégie. Príloha k materiálu Celostátna stratégia ochrany a podpory ľudských práv Slovenskej republiky: Štruktúra odborného podkladu k stratégii, metodológia jeho tvorby, 2014, s. 5. Dostupné na https://www.radvladyp.gov.sk/data/files/3817_strategia_odborne-podklady_priloha.pdf?cst=3451434186640122575

Preambula Všeobecnej deklarácie ľudských práv (OSN, 1948) (ďalej aj „Všeobecná deklarácia“) je už explicitná v tom, že „uznanie prirodzenej dôstojnosti a rovnakých neodňateľných práv všetkých členov ľudskej rodiny je základom slobody, spravodlivosti a mieru vo svete“. Ďalej preambula pokračuje tým, že „ignorovanie ľudských práv a pohrdanie nimi viedlo k barbarickým činom urážajúcim svedomie ľudstva“ a čl. 1 uvádza, že „všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní v dôstojnosti a právach“. V citovaných častiach sú použité pojmy dôstojnosť, hodnota ľudskej osobnosti, prirodzená dôstojnosť, neodňateľné práva, rovnosť v dôstojnosti. Zástupcovia štátov prijímajúcich Chartu OSN i Všeobecnú deklaráciu chceli jednoznačne pomenovať, že každá ľudská bytosť má svoju hodnotu. Svetová snaha o mier a osobitne medzinárodné pravidlá v oblasti ľudských práv majú za cieľ práve ochranu hodnoty človeka a jeho dôstojnosti. Žiadne konkrétne náboženstvo, Božia vôľa, matka príroda, pôsobenie vesmírnych síl alebo rozhodnutie múdreho panovníka nie sú preto zdrojom či pôvodcom ľudských práv. Samotná skutočnosť, že každý ľudský tvor má rovnakú hodnotu a zaslúži si rovnakú ochranu, je dôvodom, prečo máme všetci ľudia rovnaké ľudské práva.

S týmto prirodzenoprávnym prístupom k ľudským právam súhlasili nie len tzv. západné krajiny (USA, Spojené kráľovstvo, Francúzsko, Kanada, Austrália), no i reprezentácie Sovietskeho zväzu, Číny, Čile a Libanonu ako arabskej krajiny, ktoré boli členmi Komisie OSN pre ľudské práva a neskôr aj osobitného výboru, ktorý od roku 1947 pracoval na texte Všeobecnej deklarácie. Dňa 10. decembra 1948 ju schválilo 48 z vtedajších 58 členských krajín OSN.³⁷ Aj keď sa realita dodržiavania ľudských práv v rôznych kútoch sveta líši, ľudské práva a uznanie ľudskej dôstojnosti nie sú v žiadnom prípade len výmyslom západnej či euroatlantickej civilizácie.

Dôstojnosť ako cieľ ľudských práv

Ľudské práva patria človeku len preto, že je ľudskou bytosťou. Patria mu, aby mal možnosť využiť ich na napĺňanie svojich potrieb a aby mohol žiť dôstojne svoj život spôsobom, ktorý si sám zvolí. Ľudské práva umožňujú človeku realizovať sa v osobnom a rodinnom živote, v profesijnej i mimoprofesijnej oblasti, no i realizovať sa politicky na správe vecí verejných. Ak je do ktorejkoľvek oblasti neoprávnene zasiahnuté, môže byť zasiahnutá dôstojnosť človeka. Osoba nemusí byť priamo mučená, aby pociťovala neslobodu, ktorá ju obmedzuje a uráža jej česť a dôstojnosť. Zásah do ľudskej dôstojnosti môže mať rôzne podoby, viacero stupňov a zahŕňa zaobchádzanie v rozmedzí od mučenia a iných druhov poníženia alebo krutého a neľudského zaobchádzania s rôznym stupňom fyzických a psychologických následkov až po obmedzenia práv a slobôd, ktoré si vo fyzickej či psychologickvej rovine nemusíme priamo uvedomiť.

Vyššie sme napríklad uviedli aspekty dôstojnosti, ktoré budú veľmi zásadné pri realizácii práv znevýhodnenými skupinami, napríklad seniorkami, seniormi alebo zdravotne znevýhodnenými osobami. Tieto aspekty si často zdravý človek v produktívnom veku neuvedomuje. Podobne si príslušník majority často neuvedomí, ako sa cíti menšina, ktorá nie je akceptovaná v spoločnosti, ktorá sa musí skrývať a tajiť svoje skutočné myslenie, vyznanie, schopnosti, nedostatky, pocity. Ak sa človek nemôže slobodne vyjadriť a musí znášať príkoria, ktoré sa dotýkajú nielen jeho osoby, ale i jeho kamarátov, detí či širšej rodiny, nejde o slobodný a teda ani skutočne dôstojný život.

Životné výzvy týkajúce sa pocitu sebaúcty, osobného naplnenia, realizácie, rešpektovania, akceptovania identity si kladie každý, no osobitne mladý človek. Napríklad, podľa čl. 23 ods. 1 Všeobecnej deklarácie má každý človek právo na prácu, na slobodnú voľbu zamestnania, na spravodlivé a vhodné pracovné podmienky. V spojení s právom na vzdelanie podľa čl. 26 Všeobecnej deklarácie to znamená, že každý človek má mať možnosť rozhodnúť o svojom živote, o tom, akú profesiu chce vykonávať a ak je na to potrebné osobitné vzdelanie, má mu byť prístupné za rovnakých podmienok ako ostatným.

³⁷ Žiadna krajina nehlasovala proti, no 8 krajín sa zdržalo hlasovania (Bielorusko, Československo, Poľsko, Saudská Arábia, Južná Afrika, Sovietsky Zväz, Ukrajina a Juhoslávia) a 2 štáty neboli prítomné na hlasovaní vôbec (Honduras a Jemen). Zdržanie sa hlasovania šiestimi štátmi tzv. východného (komunistického) bloku už zodpovedalo vtedajšej geopolitickej situácii v Európe. Všetky historické dokumenty a bližšie informácie k procesu prijímania Všeobecnej deklarácie ľudských práv sú k dispozícii napr. v digitálnej knižnici OSN dostupnej na <https://research.un.org/en/undhr/introduction>

Režimy, ktoré kádrujú alebo kastujú svojich občanov a určitým skupinám neumožnia z politických alebo iných dôvodov prístup k odbornému vzdelaniu a následne odbornej práci, ovplyvňujú zásadne ich život. Ak nemôžeme žiť život, ktorý sme si vybrali, pre nespravodlivé obmedzenia štátnej moci, budeme slobodnými ľuďmi, ktorí sa môžu naplno realizovať?

Dôstojnosť v medzinárodnom práve

Po Všeobecnej deklarácii bolo prijatých mnoho ďalších medzinárodných zmlúv, ktoré detailnejšie upravujú konkrétnu oblasť ľudských práv alebo konkrétne ľudské právo. Takmer každá pritom minimálne v úvodných ustanoveniach odkazuje na ľudskú dôstojnosť ako zdroj daného práva. Napríklad, Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (OSN, 1966) prijali štáty OSN „majúc na zreteli, že podľa zásad vyhlásených v Charte OSN je uznanie prirodzenej dôstojnosti a rovnakých a nescudziteľných práv všetkých členov ľudskej rodiny základom slobody, spravodlivosti a mieru vo svete, uznávajúc, že tieto práva sa odvádzajú od prirodzenej dôstojnosti ľudskej bytosti“. Následne sa štáty – zmluvné strany tohto Paktu – zaviazali k tomu, že nikto nesmie byť mučený (čl. 7), nikto sa nesmie držať v otroctve (čl. 8) a so všetkými osobami pozbavenými osobnej slobody sa musí zaobchádzať „ľudsky a s úctou k prirodzenej dôstojnosti ľudskej bytosti“ (čl. 10).

- Bolo by veľmi zužujúce hľadať ľudskú dôstojnosť len v osobných (občianskych) právach a slobodách, ktoré sa priamo dotýkajú telesnej integrity, resp. zásahov, ktoré môžu pôsobiť mučivo či inak neľudsky alebo ponižujúco (napr. právo na život, zákaz mučenia, zákaz nútených prác, osobná sloboda). Aj iné práva, ktorých cieľom je napríklad účasť na politickom živote, alebo hospodárske, sociálne a kultúrne práva, majú podstatný vplyv na napĺňanie potrieb, ktoré podmieňujú pocit individuálnej dôstojnosti človeka (pred sebou samým, pred komunitou, širším spoločenstvom, pred štátom). Práva menších (národnostných, kultúrnych, jazykových, náboženských a iných) sú v tomto smere veľmi podstatné na realizáciu príslušníčok a príslušníkov týchto skupín. Medzinárodné právo v tomto smere kodifikovalo viaceré skupiny práv alebo práva týkajúce sa určitých skupín na univerzálnej alebo regionálnej úrovni, napríklad:
  - » *Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (OSN, 1966);*
  - » *Medzinárodný dohovor na zabránenie všetkým foriem rasovej diskriminácie (OSN, 1965);*
  - » *Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (OSN, 1979);*
  - » *Dohovor o právach dieťaťa (OSN, 1989);*
  - » *Dohovor proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu (OSN, 1984);*
  - » *Európsky dohovor na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (Rada Európy, 1987);*
  - » *Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov (Rada Európy, 1992);*
  - » *Rámcový dohovor o ochrane národnostných menšín (Rada Európy, 1995);*
  - » *Medzinárodný dohovor na ochranu všetkých ľudí pred nedobrovoľným zmiznutím (OSN, 2006);*
  - » *Deklarácia práv pôvodného (domorodého) obyvateľstva (OSN, 2007);*
  - » *Americký dohovor o ľudských právach (Organizácia amerických štátov, 1969);*
  - » *Africká charta práv človeka a národov (Africká únia, 1986).*
- V oblasti humanitárneho práva, t. j. práva, ktoré sa aplikuje počas vojnových konfliktov, bola snaha o humánne zaobchádzanie a o rešpektovanie dôstojnosti človeka pretavená to tzv. ženevských dohovorov z roku 1949. Tie tvorí:
  - » *Ženevský dohovor o zlepšení osudu ranených a nemocných príslušníkov ozbrojených síl v poli;*
  - » *Ženevský dohovor o zlepšení osudu ranených, nemocných a stroskotancov ozbrojených síl na mori;*
  - » *Ženevský dohovor o zaobchádzaní s vojnovými zajatcami;*
  - » *Ženevský dohovor o ochrane civilných osôb za vojny.*

Ludská dôstojnosť v Európe

Členské štáty Rada Európy vybudovali po roku 1950, kedy bol prijatý Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, označovaný ak ako Európsky dohovor o ľudských právach (ďalej aj „Dohovor“), najprepracovanejší regionálny systém so súdnou kontrolou konania i nekonania štátov, ktorým môžu zasiahnuť do práv a slobôd svojich obyvateľov. Aj keď samotný Dohovor neodkazuje explicitne na ľudskú dôstojnosť, celý jeho text a rozpracovanie jednotlivých práv judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva sú prejavom vysokej úcty a rešpektu k ľudskej dôstojnosti. Možné dopady na ľudskú dôstojnosť posudzuje súd nie len vo vzťahu k právu na život, zákazu mučenia a neludského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania, no napríklad aj vo vzťahu k ostatným právam, osobitne pri zásahoch do súkromného a rodinného života, slobody myslenia, svedomia a náboženstva, slobody prejavu.

Ako v jedinom regionálnom systéme ochrany ľudských práv na svete dospeli štáty Rady Európy k záväznému úplnému zákazu testu smrti v čase mieru, no aj v akýchkoľvek mimoriadnych situáciách, vrátane vojny.³⁸ Na tomto príklade je možné ilustrovať, že identifikácia konkrétneho obsahu ľudskej dôstojnosti je v realite závislá na kultúrnom kontexte. Napríklad, zákony v Spojených štátoch amerických umožňujú vykonať trest smrti aj v čase mieru. Tamojšia spoločnosť sa zrejme nestotožňuje s tvrdením uvedeným v preambule Protokolu č. 13 k Dohovoru, podľa ktorého „*právo každého na život je základnou hodnotou v demokratickej spoločnosti a že zrušenie trestu smrti má zásadný význam pre ochranu tohto práva a plné uznanie vrodenej dôstojnosti všetkých ľudských bytostí*“. Výklad ľudskej dôstojnosti ako základného východiska ľudských práv je tak v praxi kultúrno–historicky podmienený. Súčasný právny poriadok tzv. západných krajín spočíva na osvietenských princípoch a ich konkretizácii, čo nemusí v plnej miere platiť pre právne poriadky iných kultúrnych okruhov.³⁹

A ako je na tom priestor členských štátov Európskej únie? Zmluva o EÚ (1992) v znení Lisabonskej zmluvy (2007) výslovne stanovuje hodnotu „*úcty k ľudskej dôstojnosti*“ ako jednu z hodnôt, na ktorých je EÚ založená, spoločne s hodnotami slobody, demokracie, rovnosti, právneho štátu (čl. 2 Zmluvy o EÚ). Práva a slobody zahrnuté pod tematickú oblasť Dôstojnosti upravuje Hlava I Charty základných práv Európskej únie (2000) (ďalej aj „*Charta*“). Podľa čl. 1 Charty je ľudská dôstojnosť nedotknuteľná; musí sa rešpektovať a ochraňovať. Právo na rešpektovanie telesnej i duševnej nedotknuteľnosti osoby je upravené detailnejšie v čl. 3 Charty. Je formulované ako samostatné právo, popri zákaze mučenia a neludského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu, formulovanom v čl. 4 Charty. Nedotknuteľnosť človeka je v čl. 3 ods. 2 Charty navyše chránená osobitne, pokiaľ ide o oblasť medicíny a biológie.⁴⁰

Hľadanie dôstojnosti v Ústave SR

Podľa čl. 12 ods. 1 Ústavy SR sú ľudia „*slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach*“. Ide o vyjadrenie požiadavky rovnosti, ktorá nemá byť len formálna, no hlavne má byť naplnená obsahom, ktorý bude v praxi rešpektovať dôstojnosť každého (pozri aj pojem Rovnosť, časť 1.7). „*Každý má právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena*“ (čl. 19 ods. 1 Ústavy SR). Účelom ochrany je zamedziť zaobchádzaniu, ktoré poníža dôstojnosť človeka ako ľudskej bytosti. Táto ochrana sa poskytuje predovšetkým prostredníctvom trestného a občianskeho práva, pričom v každom z týchto odvetí ide o orientáciu na ochranu pred inými formami ponížovania dôstojnosti človeka. V občianskom práve ja základom ochrana pred urážkami, ohováraním a inými, najmä verbálnymi, prejavmi

³⁸ Protokolom č. 6 k Dohovoru (1983) bol zakázaný trest smrti v čase mieru. Protokolom č. 13 k Dohovoru (2002) bol zakázaný trest smrti aj v čase vojny a iných mimoriadnych situáciách. K novembri 2023 bol protokol č. 13 podpísaný všetkými 46 aktuálnymi členskými štátmi Rady Európy, pričom jedine Azerbajdžan ho ešte neratifikoval. Zdroj: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatyid=187>

³⁹ SEILER, Vladimír, SEILEROVÁ, Božena *Ľudská dôstojnosť – axióma ľudských práv* Bratislava, 2010, ISBN 978-80-970403-5-2, s. 76 – 80.

⁴⁰ „*V oblastiach medicíny a biológie sa musí rešpektovať najmä: a) slobodný a informovaný súhlas dotknutej osoby za podmienok vymedzených zákonom; b) zákaz eugenických praktík, najmä tých, ktoré sú zamerané na selekciu osôb; c) zákaz využívania ľudského tela a jeho častí ako takých na dosiahnutie zisku; d) zákaz reprodukčného klonovania ľudských bytostí*“. Čl. 3 ods. 2 Charty.

znevažujúcich názory o jednotlivcovi.⁴¹ V trestnom práve dominuje ochrana pred fyzickými útokmi, sexuálnymi útokmi, no i pred šírením nenávisťných prejavov, hanobením národa, rasy a presvedčenia, pred podnecovaním k národnostnej, rasovej a etnickej nenávisti, pred extrémistickými trestnými činmi.

Sociálne a hospodárske práva nie sú o nič menej dôležité pre dôstojný život. V tomto smere upravuje Ústava SR právo zamestnancov na spravodlivé a uspokojujúce pracovné podmienky s tým, že zákon im musí zabezpečiť najmä „právo na odmenu za vykonanú prácu, dostatočnú na to, aby im umožnila dôstojnú životnú úroveň“ (čl. 36 Ústavy SR). Tieto práva následne rozpracúva predpis pracovného práva (najmä Zákonník práce).

Bez určitých materiálnych potrieb je len veľmi ťažké, ak nie nemožné, viesť dôstojný život. Aj s týmto aspektom máme na Slovensku problém, kedy určitá časť obyvateľov, vrátane malých detí, žije v nevyhovujúcich podmienkach bez prístupu k pitnej vode, bezpečného prístrešku, často bez tepla. Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva odporúčal Slovenskej republike v roku 2019 napríklad aj to, aby bol pre všetkých obyvateľov, vrátane obyvateľov žijúcich vo vidieckych oblastiach a segregovaných komunitách, zabezpečený prístup k pitnej vode a potrebným hygienickým službám. Výbor naše štátne orgány taktiež upozornil na úroveň extrémnej chudoby, ktorá je nad priemerom EÚ, a na neprimeraný dopad celkovej miery chudoby na menšinové skupiny, najmä Rómov.⁴² Aj na Slovensku nás teda čaká ešte dlhá cesta k vytvoreniu podmienok na skutočne dôstojný život pre všetkých občanov a všetky občianky.

1.4 KULTÚRA DEMOKRACIE a Demokratická kultúra

Čo je kultúra?

Pri tejto nás môže napadnúť množstvo odpovedí, pretože jej podstata a formy sú také rozmanité, ako prejavy ľudského života. Nie je náhodou, že kultúra je predmetom seriózneho vedeckého bádania a štúdia (kulturológia; teória kultúry) a že má rôzne školy a definície.

Aj keby sme o kultúre nič neštudovali, každodenný život a skúsenosť nám uľahčujú „lov“ mapy slov a významov, ktoré sú s ňou späté. Žiada sa po nás kultúrne, čiže slušné správanie a vystupovanie, chodíme na kultúru, za umením, do kina, divadla, galérie, na koncerty, počúvame o hmotnej a nehmotnej kultúre, svetovom kultúrnom dedičstve. V škole sa učíme o civilizácii ako určitej kultúre, rodičia sa zhovárajú o kultúre alebo nekultúre pracovných vzťahov, my sami si myslíme, že patríme k nejakej (masovej, dominantnej) kultúre alebo subkultúre (spravidla menšinovej), t.j. identifikujeme sa s nejakou kultúrou.

Kultúra je systém, tak ako je ním systém politický, právny, ekonomický. Znamená to, že je komplexným javom. Zahŕňa duchovné, materiálne, intelektuálne, emocionálne prvky spoločnosti alebo spoločenskej skupiny vrátane umenia, literatúry, spôsobu života alebo životného štýlu, hodnotového systému, tradícií, atď. Kultúrny rozmer alebo kultúrnu kvalitu má aj každý človek ale aj napríklad ekonomický subjekt, štát, medzivládna/medištátna organizácia.

Kultúra má svoje funkcie a účely. Nepomýlime sa, ak povieme, že v tom najpozitívnejšom zmysle slova ide o kultiváciu (zvyšovanie) rôznych foriem a prejavov existencie človeka a spoločnosti.

⁴¹ DRGONEC, Ján *Ústava Slovenskej republiky: Komentár* Bratislava : Heuréka, 2. vydanie, 2007, ISBN 978-80-89603-74-9, s. 217.

⁴² Záverečné poznámky k tretej periodickej správe o Slovensku, Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva OSN, 14. 11. 2019, body 26-27 a 33-34. Dostupné na <https://www.mzv.sk/sk/diplomacia/temy/ludske-prava/implementacne-spravz-k-ludskopravnym-dohovorom>

S kultúrou sa spája množstvo prívlastkov alebo určení, napríklad, ľudová kultúra, tradičná kultúra, popkultúra, už spomínaná hmotná a nehmotná kultúra, kultúra slova, stolovania, obliekania, ale aj kultúrna politika (oblasť politiky, ktorá sa venuje kultúre), politická kultúra (úroveň správania sa aktérov a aktérok politiky ale aj más, tvorba a dodržiavanie politických noriem, atď.).

Dejiny i súčasnosť – zápas kultúrneho s nekultúrnym

Dejiny človeka a ľudských spoločností sú v podstate zápasmi kultúrnych a nekultúrnych ideí, noriem, prejavov. Človek sa v nich učí zvládať svoju existenciu v komplikovaných okolnostiach, porozumieť sebe, blížnym, svetu. Neustále sa pokúša posúvať hranice kultúrneho bytia a spolužitia tak, aby sa naplňovali jeho túžby po dobrom, šťastnom a bezpečnom živote. Táto cesta dejinami bola žiaľ, neraz dláždená individuálnymi a kolektívnymi svármi, bojmi, vojnami, nešťastím, dehumanizáciou. Zápasilo sa dodnes sa zápasí o územie, zdroje, bohatstvo, vplyv, moc, prevahu...

Dvadsať storočie bolo dôkazom, že aj krajiny, národy, kultúry, považované za veľmi rozvinuté, sa môžu zvrhnúť. Ušľachtilé idey, normy, vysokú kultúrnu úroveň prehlušili ideológie a politiky s opačným „nábojom“. Hrubá nekultúra degradovala človeka, spoločenské skupiny, selektovala ľudí a siahala im na práva a životy. Dve svetové vojny, milióny mŕtvych, zmračených, zneuctených ľudí, zničené krajiny, materiálne aj nemateriálne hodnoty, spochybnili optimistickú vieru, že človek, bytosť nadaná rozumom a svedomím, speje priamočiaro k svetlej budúcnosti. Hrôzy vojen však zároveň mobilizovali to najlepšie, čo v ľuďoch a národoch bolo a ostalo. Organizácia Spojených národov (1945, ďalej „OSN“)⁴³ a Všeobecná deklarácia ľudských práv (1948) to vyjadrili tak presne, že dodnes ďalšie medzinárodné organizácie, dokumenty, štáty, čerpajú z nasledovných slov.

„Všeobecná deklarácia ľudských práv“⁴⁴

Preambula

Vo vedomí, že uznanie prirodzenej dôstojnosti a rovných a neodcudziteľných práv členov ľudskej rodiny je základom slobody, spravodlivosti a mieru na svete,

že neuznanie ľudských práv a pohrdanie nimi viedlo k barbarickým činom, ktoré urážajú svedomie ľudstva, a že vybudovanie sveta, v ktorom ľudia zbavení strachu a núdze sa budú tešiť slobode prejavu a presvedčenia, bolo vyhlásené za najvyšší cieľ ľudstva,

že je nutné, aby sa ľudské práva chránili zákonom, ak nemá byť človek donútený uchýliť sa, až keď všetko ostatné zlyhalo, k odboju proti tyranii a útlaku,

že je nutné podporovať rozvoj priateľských vzťahov medzi národmi,

že národy Organizácie Spojených národov zdôraznili v Charte znovu svoju vieru v základné ľudské práva, v dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti, v rovnaké práva mužov a žien, že sa rozhodli podporovať sociálny pokrok a vytvoriť lepšie životné podmienky vo väčšej slobode,

že členské štáty prevzali záväzok zaistiť v spolupráci s Organizáciou Spojených národov všeobecné uznávanie a zachovávanie ľudských práv a základných slobôd a

že rovnaké chápanie týchto práv a slobôd má nesmierny význam pre dôsledné splnenie tohto záväzku,

vyhlasuje

Valné zhromaždenie

⁴³ Pozri <https://www.un.org/en/>

⁴⁴ Pozri <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

V roku 2023 si pripomíname 75. výročie prijatia Všeobecnej deklarácie ľudských práv. OSN spustila Kampaň Ľudské práva 75, do ktorej sa môžu zapojiť aj školy.

Na <https://unis.univienne.org/unis/sk/campaigns/udhr75.html> môžete nájsť stručne vyložené jednotlivé články deklarácie a iniciovať k nim rôzne aktivity so študujúcimi.

túto Všeobecnú deklaráciu ľudských práv ako spoločný cieľ pre všetky národy a všetky štáty, aby sa každý jednotlivec a každý orgán spoločnosti, majúci túto deklaráciu stále na mysli, snažil vyučovaním a výchovou rozšíriť úctu k týmto právam a slobodám a zaistiť postupnými opatreniami vnútroštátnymi i medzinárodnými ich všeobecné a účinné uznávanie a zachovávanie ako medzi ľuďom členských štátov samotných, tak medzi ľuďom území, ktoré sú pod ich správou.“

Ideály Všeobecnej deklarácie ľudských práv našli živnú pôdu v demokraciách, ktoré sa po vojnách obnovovali a počas 20. storočia aj intenzívne rozširovali a prepájali. Vznikla Európska únia⁴⁵, Rada Európy⁴⁶, Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (ďalej „OBSE“)⁴⁷. Ich spoločným cieľom je dodnes mier, bezpečnosť, ochrana a podpora ľudských práv, medzikultúrny dialóg (pozri aj pojem Mier a bezpečnosť, časť 1.6). Početné rozšírenie demokracií prebiehalo a stále prebieha od 80–tych rokov, potom, čo sa viacero stredoeurópskych a juhoeurópskych krajín bývalého socialistického tábora rozhodlo pre iné, demokratické riešenie svojich politických, ekonomických a sociálnych problémov.

Demokracia v 21. storočí – zápas o kultúrne formy pokračuje

Ani 21. storočie však nie je imúnne voči pokusom opäť zaviesť svet, štáty a národy na rúžcestia. Voči demokratickým krajinám sa uskutočnili viaceré teroristické akty, ktoré oživilo formy neľudského, krvavého riešenia ideových, politických aj kultúrnych sporov. Na mape sveta prežívajú nedemokratické, autokratické režimy, ktoré atakujú nielen vlastné obyvateľstvo, ale intenzívne využívajú vedecko–technické a iné vymoženosti na destabilizáciu demokracií. Hľadajú spojenectvá medzi tými, ktorí sú nepriateľskí k demokracii a ktorí neváhajú siahať aj po násilnom extrémizme. Vidíme, ako sa vzmáha netolerancia, nevráživosť, nepriateľstvo a nenávisť.

Demokracie integrované a zjednotené v Rade Európy, Európskej únii i OBSE a ďalších organizáciách podnikli viacero krokov na zabezpečenie odolnosti svojich komplexných, multikultúrnych a rýchlo sa rozvíjajúcich spoločností. Ukázalo sa, že odolnosť treba systematicky budovať, a to nielen prostredníctvom inštitúcií ale aj posilňovaním kultúry demokracie.

Tak ako potrebujeme porozumieť sebe, blízkym i vzdialeným ľuďom a spoločenstvám, potrebujeme porozumieť podstate demokracie. Pokojný, plnohodnotný život možno rozvíjať len v podmienkach mieru. Európska únia získala v roku 2012 Nobelovu cenu za mier za to, že počas šiestich desaťročí zjednotila kontinent, stala sa priestorom stability, prosperity a mieru. Nie je namieste pochybovať, že práve demokracie by mali zostať kľúčovým základom budúcnosti.

Nesamozrejmosť kultúry demokracie

Pre milióny ľudí sa demokracia stala čímsi samozrejým, studnicou príležitostí a vymožeností. Navykli si na ľahkosť bytia v demokracii. Lenže, demokracia nie je ničím raz a navždy daným. Bez vkladu niet profitu. Užívať výhody demokracie (žiť s každodenným pocitom vlastnej, všeobecne rešpektovanej dôstojnosti, bezpečnosti a dôležitosti) možno len vtedy, ak sa pričínime o jej zachovanie ako špecifického systému. V ňom bezo zvyšku platí imperatív objektívneho poznania, ochrany, podpory, zdokonaľovania systému. Demokracia – ako kultúrny systém – je efektívna do tej miery, do akej sú osvietení a kultivovaní všetci ľudia, ktorí v nej žijú.

⁴⁵ Pozri https://european-union.europa.eu/index_sk; https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu_sk

⁴⁶ Pozri <https://www.coe.int/sk/web/about-us>

⁴⁷ Pozri https://www.osce.org/files/f/documents/4/8/408347_0.pdf

Vzdelanie – kľúčový nástroj kultivácie demokracie

Vakej spoločnosti budú žiť zajtra a pozajtra naše deti a mladí ľudia? Významná časť odpovede spočíva vo vzdelaní. Vzdelávacie systémy a školy majú pripravovať mladých ľudí na to, aby sa stali aktívnymi a zodpovednými členkami a členmi občianskych spoločností (pozri aj pojem Aktívne občianstvo, časť 1.1). Je zrejmé, že s nástupom nových technológií musia byť vybavení nielen poznatkami ale aj hodnotami, postojmi, kreativitou, flexibilitou, schopnosťou myslieť a zodpovedne sa rozhodovať.

Rada Európy sa stala odborným gestorom vypracovania konceptu, v zmysle ktorého je jedným z kľúčových poslanií vzdelávacích systémov a škôl príprava na demokratické občianstvo. Odborné tímy pripravili a pilotne testovali trojzväzkový *Referenčný rámec kompetencií pre demokratickú kultúru* (ďalej „*rámec*“).⁴⁸

Súčasťou prvého zväzku rámca je vysvetlenie podstaty demokracie ako formy vládnutia v záujme ľudí. Demokracia disponuje inštitúciami, ktoré zabezpečujú aktívne uplatnenie volebného práva dospelých občanov a občianok prostredníctvom regulárnych, slobodných a férových volieb, vládu väčšiny a vládu zodpovednosť (pozri aj pojem Demokracia, časť 1.2). Demokratické inštitúcie nemôžu fungovať, pokiaľ občania a občianky neuplatňujú demokratickú kultúru, demokratické hodnoty a postoje, najmä:

- záväzok sledovať verejné dianie;
- vôľu vyjadriť vlastné názory a načúvať názorom druhých;
- presvedčenie, že rôzne názory a konflikty je potrebné riešiť v pokoji;
- záväzok voči rozhodnutiam prijatým väčšinami;
- záväzok chrániť menšiny a ich práva;
- uznanie toho, že vláda väčšiny nemôže zrušiť práva menšiny;
- záväzok voči právnemu štátu.⁴⁹

Zásadný princíp demokracie spočíva v tom, že ľudia majú možnosť vyjadriť svoje názory pri prijímaní politických rozhodnutí a tí, ktorí ich prijímajú, venujú pozornosť ich názorom. V kultúrne rôznorodých spoločnostiach si demokratické procesy a inštitúcie vyžadujú interkultúrny dialóg, v ktorom môžu občania a občianky vzájomne vyjadriť svoje názory. Je to tiež nástroj, prostredníctvom ktorého subjekty, ktoré prijímajú rozhodnutia, dokážu pochopiť názory všetkých občanov a občianok pri zohľadnení rôznych kultúrnych príslušností, ku ktorým sa hlásia.

Interkultúrny dialóg si vyžaduje rešpekt voči partnerom v komunikácii. Ak rešpekt chýba, komunikácia s druhými ľuďmi sa uberá nepriateľským, alebo vynucujúcim spôsobom. V nepriateľskej komunikácii je cieľom „poraziť“ druhú stranu, snahou preukázať „nadradenosť“ vlastných názorov nad názormi inými. Pri vynucujúcej komunikácii je cieľom vnútiť, donútiť či vytvárať tlak na druhú osobu, aby sa zriekla svojej pozície a namiesto nej prijala iný postoj. Bráni tak pochopeniu iných osôb, ich záujmov a potrieb. Samotný rešpekt je založený na úsudku, podľa ktorého má druhý človek prirodzenú dôležitosť a hodnotu a zaslúži si pozornosť a záujem. Znamená uznanie dôstojnosti druhého človeka a potvrdenie práv druhých ľudí zasadzovať sa za svoje vlastné názory a spôsob života. Jednoducho vyjadrené, interkultúrny dialóg si vyžaduje rešpektovanie dôstojnosti, rovnosti a ľudských práv všetkých ľudí (pozri aj pojem Dôstojnosť, časť 1.3). Zároveň si vyžaduje kritickú reflexiu vzťahov medzi kultúrnymi skupinami.

⁴⁸ Pozri <https://www.coe.int/en/web/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture/home>
Na stránke nájdete 3 zväzky rámca aj Slovník kľúčových pojmov v anglickom jazyku; <https://www.coe.int/en/web/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture/glossary>

⁴⁹ Pozri <https://www.statpedu.sk/sk/publikacna-cinnost/odborne-informacie/referencny-ramec-kompetencii-demokraticku-kulturu/>
Túto a nasledovnú časť pojmu Kultúra demokracie sme spracovali podľa slovenského prekladu: <https://www.statpedu.sk/files/sk/vyskum/publikacna-cinnost/odborne-informacie/referencny-ramec-kompetencii-demokraticku-kulturu/rada-eurovy-2018-referencny-ramec-kompetencii-demokraticku-kulturu-kontext-koncepty-model-zvazok-1-strasburg-rada-eurovy-s-85-isbn-978-80-8118-211-2.pdf>; ss. 23-25, 37-38.

Aby mohli občania a občianky participovať na interkultúrnom dialógu, je potrebné, aby ovládali interkultúrnu kompetenciu. Rešpekt je zásadným prvkom tejto kompetencie. Napokon, demokracia vyžaduje od inštitúcií presadzovanie ľudských práv a základných slobôd pre všetkých ľudí. Tí, ktorí zastávajú menšinové názory, musia byť chránení pred krokmi väčšiny, ktorá môže ohroziť ich ľudské práva alebo slobody. Menšinové pohľady dokážu obohatiť diskusiu a nemali by byť nikdy marginalizované alebo vylúčené. Znamená to, že v demokracii musia inštitúcie stanoviť obmedzenia v súvislosti s krokmi, ktoré môže prijať väčšina. Takéto obmedzenia je možné vykonať prostredníctvom ústavy alebo legislatívy, ktoré uvádzajú a chránia ľudské práva a slobody všetkých občanok a občanov, väčšiny i menšiny (pozri aj pojem Ľudské práva, časť 1.5).

Rámec kompetencií pre demokratickú kultúru Rady Európy

Účelom Rámca kompetencií pre demokratickú kultúru Rady Európy je pomáhať vyučujúcim v tom, aby prispeli k upevneniu kultúry demokracie, interkultúrneho dialógu a rešpektovania dôstojnosti a práv druhých. Demokratické a interkultúrne kompetencie alebo dispozície sa nenadobúdajú automaticky, ale je potrebné si ich osvojiť a uplatňovať v praxi. Vzdelávanie má jedinečnú úlohu usmerňovať a podporovať učiacich sa, aby sa stali aktívnymi a autonómnymi účastníkmi a účastníkmi v demokracii, interkultúrnom dialógu a v spoločnosti vo všeobecnosti. Sprostredkuje im schopnosť zvoliť si a naplňať svoje vlastné ciele pri rešpektovaní ľudských práv, dôstojnosti druhých a demokratických procesov.

Rámec ponúka vyučujúcim model kompetencií, na ktoré sa majú zamerať. Model obsahuje spolu 20 kompetencií. Tieto kompetencie sú rozdelené do hodnôt, postojov, schopností a poznania a kritického porozumenia.

Hodnoty

- Rešpektovať ľudskú dôstojnosť a ľudské práva
- Rešpektovať kultúrnu rôznorodosť
- Rešpektovať demokraciu, spravodlivosť, česťnosť, rovnoprávnosť a zákon

Postoje

- Otvorenosť ku kultúrnej inakosti, odlišným presvedčeniam, názorom na svet a praktikám
- Rešpekt
- Občianske povedomie
- Zodpovednosť
- Osobná angažovanosť
- Tolerancia mnohoznačnosti

Schopnosti

- Schopnosť samostatne sa učiť
- Schopnosť analyticky a kriticky myslieť
- Schopnosť počúvať a pozorovať
- Empatia
- Flexibilita a adaptabilita
- Jazykové, komunikačné a plurilingválne schopnosti
- Schopnosť spolupracovať
- Schopnosť riešiť konflikty

Poznanie a kritické porozumenie

- Poznanie seba samého/samej a sebakritika
- Znalosť a porozumenie jazyka a komunikácie
- Poznanie a kritické porozumenie sveta: politiky, práva, ľudských práv, kultúry, rôznych kultúr, náboženstiev, histórie, médií, ekonomik, životného prostredia, udržateľného rozvoja

Model navrhuje, aby sa v kontexte demokratickej kultúry a interkultúrneho dialógu človek považoval za kompetentného, ak spĺňa požiadavky, výzvy a príležitosti, ktoré predstavujú demokratické a interkultúrne situácie primeranú a účinnou mobilizáciou niektorých z týchto 20 kompetencií. Prvý zväzok rámca podrobne popisuje štyri skupiny kompetencií ako i jednotlivé kompetencie v každej skupine. Poskytuje tiež deskriptory, nástroj na sfunkčnenie kompetencií.

Zodpovednosť štátnych autorít

Autorský tím tejto príručky je presvedčený, že štátne autority by mali školám, pedagogickému i nepedagogickému personálu poskytnúť dostatok možností pre prípravu na sprostredkovanie kompetencií pre demokratickú kultúru všetkým študujúcim deťom a mladým ľuďom, lepšie povedané, vytvoriť a komplexne podporovať mechanizmy iniciačného a celoživotného vzdelávania v tejto oblasti.

Politické elity by mali chápať a podporovať tento kľúčový nástroj pre udržanie a zdokonaľovanie demokracie.

Občania a občianky by sa mali domáhať zodpovednosti štátnych autorít a politických elít v uvedených oblastiach.

1.5 ĽUDSKÉ PRÁVA alebo Nerob inému človeku to, čo nechceš, aby robil iný človek Tebe

Ľudské práva. Čo sú a na čo sú nám? Ak by sme o nich nikdy neboli bývali počuli, boli by sme si vedomí ich existencie? Ak by nám o nich nikdy nikto nič nepovedal, brali by sme ako normálne, že nám kedykoľvek môže niekto siahnuť na život, že je v poriadku, ak nás polícia ľubovoľne dlho zadrží alebo nás uväzní bez možnosti obhájiť sa? A čo keby nás niekto podvodne uvrhol do nútenej práce alebo až do otroctva?

Pravdepodobne si väčšina ľudí uvedomuje, že máme ako ľudské bytosti ľudské práva, ktoré sú neodhateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné (ako uvádza aj Ústava Slovenskej republiky). Ak nás niekto vystaví bezpráviu, cítime ho veľmi zreteľne, aj keď sme nevychodili vysokú školu ľudských práv. Bezprávie sa dotýka nášho pocitu ľudskej dôstojnosti, ktorý je nám ako ľuďom prirodzene daný a vlastný. Akceptovanie ľudskej dôstojnosti znamená aj akceptáciu ľudských práv.

Ľudské práva odzrkadľujú základné ľudské potreby. Ľudské práva sú dôležité aj preto, lebo žiadny človek nemôže prežiť sám a na úpravu vzťahov medzi jednotlivými ľuďmi potrebujeme normy. Ľudské práva môžeme teda charakterizovať ako základné práva a slobody, ktoré patria každému človeku od narodenia, a to „*bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvyhodňovať alebo znevýhodňovať.*“⁵⁰ Slúžia mu na uspokojenie jeho základných životných a spoločenských potrieb.⁵¹

⁵⁰ Ústava Slovenskej republiky, čl. 12, dostupné na <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/>

⁵¹ Bližšie k ľudským právam pozri napr. http://ludskeprava.europaiuris.sk/index.php?link=vseob_lud_prava

Naopak, nespravodlivosť a bezprávie znižujú kvalitu života nielen na osobnej, ale aj na komunitnej, štátnej a globálnej úrovni.

Katalóg ľudských práv

Aj keď by ste sa o svojich právach bližšie neučili, iste by ste vedeli povedať, ktoré Vám prináležia. A obdobne, ktoré práva prináležia ľuďom, na ktorých Vám záleží. A čo ostatní ľudia? Aj im by ste priznali Vaše práva a práva Vašich blízkych?

Všeobecná deklarácia ľudských práv, ktorá bola prijatá v roku 1948, v článku 1 hovorí, že: „*Všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní v dôstojnosti a právach*“.⁵² Z tejto vety, ktorej znenie je ešte širšie poňaté v článku 1 Ústavy Slovenskej republiky⁵³, môžeme vyvodiť, že ľudské práva patria všetkým ľuďom, a to bez ohľadu na rasu, pohlavie, rodovú identifikáciu, farbu pleti, etnicitu, náboženstvo, politické a iné názory, vek, jazyk, národné a sociálne pozadie, narodenie, majetok či sexuálnu orientáciu. Patria nielen nám a našim blízkym, ale aj ľuďom, s ktorých názormi nesúhlasíme, alebo s ktorými sa inak nestotožňujeme.

Primárna existencia ľudských práv na strane jednej predpokladá ich rešpektovanie na strane druhej. Čo sa týka vzťahu medzi ľuďmi, znamená to toľko, že kde začína právo jedného, končí sa právo druhého. S každým konkrétnym ľudským právom korešponduje aj povinnosť druhého toto právo neporušiť.

Ústava Slovenskej republiky, ktorá je v našej krajine základnou a najvyššou právnou normou hovorí, že: „*Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti a právach... [a že] základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné*“. Vymenúva aj práva, ktorých existencia je štátom garantovaná, tzv. katalóg základných ľudských práv a slobôd. Upravuje ich Druhá hlava Ústavy Slovenskej republiky v článkoch 12 až 54.⁵⁴

Štátne právne normy priznávajú základné ľudské práva a slobody spravidla každému človeku bez ohľadu na jeho občianstvo, ale niektoré z nich sú garantované len občanom a občiankam konkrétneho štátu. Tento rozdiel spočíva v type ľudského práva a jeho prístupnosť a garantovanie závisí od toho, či ide o tzv. právo civilné, politické, kultúrne, sociálne alebo ekonomické. Napríklad, politické právo voliť a byť volený alebo volená do štátnych funkcií, právo slobodného vstupu na územie štátu alebo právo zakladať politické strany patrí len občanom a občiankam konkrétneho štátu.

Nakoľko je Slovenská republika od roku 2004 členskou krajinou Európskej únie, práva sú nám garantované aj v rámci nej (Charta základných práv EÚ).⁵⁵

Ochrana

Ako už bolo uvedené, ľudských práv sa nemôžeme vzdať a nik nemá právo nám ich odňať, okrem výnimiek týkajúcich sa niektorých základných práv a slobôd a veľmi striktné špecifikovaných v demokratických zákonoch. S ľudskými právami sa rodíme, sú našou súčasťou a podstatou. A my sme súčasťou demokratického sveta, v ktorom sa o svojich právach rôznymi spôsobmi dozvedáme (pozri aj pojem *Demokracia*, časť 1.2).

⁵² https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/slo.pdf

⁵³ Ústava Slovenskej republiky, dostupné na <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/>

⁵⁴ Tamtiež

⁵⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A12016P%2FTXT>

Vieme, ktoré ľudské práva nám patria a kde môžeme nájsť ich zoznam (napríklad články 12 až 54 Ústavy Slovenskej republiky). Pozrime sa teraz na to, ako postupovať pri ich porušení.

Dôležité je uvedomiť si, že ak pri ľudských právach hovoríme aj o bezpráví, ide o bezprávie, ku ktorému dochádza zo strany štátov, alebo voči ktorému nie sme štátni chránení. Každá a každý z nás je súčasťou akéhosi právneho a politického celku, ktorý voláme štát. Existencia našich neodňateľných, nescudziteľných, nepremičateľných a nezrušiteľných práv vo vzťahu k štátu znamená povinnosť štátov tieto naše práva nielen pasívne rešpektovať, ale ich aj aktívne chrániť. Tento nárok voči štátu nám vyplýva z našej ústavy.

Ak sú naše práva porušené, môžeme sa nápravy domáhať na všeobecnom súde a na ústavnom súde. Dôležitú úlohu od roku 2004 v Slovenskej republike zohráva aj právo Európskej únie. Čo sa stane v prípade, keď ochrana našich práv na štátnej úrovni zlyhá? Alebo ak naše práva poruší samotný štát? Vtedy nastupuje ochrana medzinárodná.

Nebolo tomu tak vždy.

Nakoľko zločiny proti ľudskosti boli a sú páchané v mene štátov práve ľuďmi a nie nejakými abstraktnými entitami, udalosti druhej svetovej vojny dramaticky preštylizovali medzinárodný právny poriadok a takpovediac ho poľudštili, humanizovali.

Globálna medzinárodná ochrana ľudských práv

Medzinárodný právny poriadok, ktorý bol nastavený po druhej svetovej vojne, je založený na systéme medzinárodných dohôd a iných právnych inštrumentov, ktoré zabezpečujú jeho fungovanie. Mnohé z nich sa priamo dotýkajú uznania a ochrany základných ľudských práv a slobôd. Väčšina z nich bola prijatá pod patronátom Organizácie Spojených národov, ktorá vznikla hneď po skončení druhej svetovej vojny, ale niektoré sú výsledkom regionálnych snáh (napríklad *Európsky dohovor pre ľudské práva*⁵⁶). Medzi tieto dokumenty, ktorých signatárom je aj Slovenská republika, patria okrem iných aj⁵⁷:

- Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach;
- Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach;
- Dohovor proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu;
- Medzinárodný dohovor na zabránenie všetkých foriem rasovej diskriminácie;
- Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien;
- Dohovor o právach dieťaťa.

Všeobecná deklarácia ľudských práv, prijatá v roku 1948, nie je síce dokument právne záväzný, ale má zásadnú morálnu a politickú hodnotu.

Každý jeden právne záväzný dohovor sprevádzajú mechanizmy monitorujúce dodržovanie ľudských práv jednotlivými členskými štátmi, napríklad, Rada OSN pre ľudské práva⁵⁸ alebo Výbor Paktu o občianskych a politických právach pre ľudské práva. Azda najznámejším medzinárodným kontrolným orgánom v tejto oblasti je Vysoký komisár OSN pre ľudské práva a jeho úrad. Dodržiavanie ľudských práv pozorne sledujú aj medzinárodné mimovládne organizácie, napríklad Amnesty International, Human Rights Watch, Freedom House.

⁵⁶ <https://www.mzv.sk/diplomacia/organizacia-spojonych-narodov>

⁵⁷ <https://www.humanrightsguide.sk/sk/Oblasti/co-su-ludske-prava/ktore-su-zakladne-ludskopravne-dokumenty>

⁵⁸ <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/home>

Regionálna medzinárodná ochrana ľudských práv

Nakolko je Slovenská republika členským štátom Rady Európy⁵⁹, regionálnej medzinárodnej organizácie založenej v roku 1949 na podporu pluralitnej demokracie a ochranu ľudských práv, na ochranu ľudských práv dohliada aj jej orgán, Európsky súd pre ľudské práva. Tento súd funguje ako nezávislý medzinárodný súd, na ktorý sa možno obrátiť so sťažnosťou na porušovanie ľudských práv, ale len vtedy, ak ste neuspeli so svojou sťažnosťou na súdoch Slovenskej republiky⁶⁰.

Medzinárodné zločiny proti ľudskosti

Medzinárodné tribunály, ktoré postihovali zločiny spáchané počas druhej svetovej vojny⁶¹ otvorili, cestu možnosti medzinárodnej trestnej stíhatelnosti tých, ktorí sa dopustia tzv. zločinov proti ľudskosti. Aj keď táto kategória najhrubšieho porušenia ľudských práv vychádza z páchania zločinov proti ľudskosti počas vojny, v súčasnosti sú tieto skutky postihnuteľné ako v čase vojny, tak aj v čase mieru.

Zločiny proti ľudskosti sú vymedzené v článku 7 zriaďovacieho Štatútu Medzinárodného trestného súdu, ak sú spáchané ako súčasť rozsiahleho alebo systematického útoku namiereného proti civilnému obyvateľstvu, s tým, že páchatel' si bol útoku vedomý. Patria medzi ne napríklad vyhladzovanie, zotročenie, deportácia, mučenie, znásilnenie, nútená prostitúcia alebo prenasledovanie akejkoľvek identifikovateľnej skupiny alebo kolektívu z politických, rasových, národnostných, etnických, kultúrnych, náboženských dôvodov a taktiež z dôvodov pohlavia a iných⁶².

Osoby bez štátnej príslušnosti

Medzinárodná ochrana je dôležitá aj vtedy, ak určitý človek nemá svoj vlastný štát, inými slovami, je bez štátneho občianstva. Takéto osoby sa nazývajú osoby bez štátnej príslušnosti a podliehajú medzinárodnoprávnej ochrane, keďže národná štátna ochrana v týchto prípadoch neexistuje⁶³. V súčasnosti je vo svete približne 12 miliónov ľudí bez štátnej príslušnosti.

Osobou bez štátnej príslušnosti sa človek môže stať z viacerých dôvodov. Existujú príklady z histórie alebo aj nedávnej minulosti, keď štáty vyčlenili určitú etnickú skupinu ľudí a kolektívne ju zbavili štátneho občianstva. Nacistické Nemecko podľa 11. Nariadenia k Zákonu o ríšskom (nemeckom) občianstve z novembra 1941 zbavilo občianky a občianov hlásiacich sa k židovskej viere a s trvalým pobytom v zahraničí nemeckého štátneho občianstva⁶⁴. V Sýrii sa počty osôb bez štátnej príslušnosti, ktoré zahrňujú napríklad ľudí hlásiacich sa ku kurdskej národnosti alebo palestínskych utečencov pohybujú v státisícoch⁶⁵. K strate štátnej príslušnosti môže dôjsť aj za menej dramatických okolností, napríklad v dôsledku sobáša medzi osobami inej štátnej príslušnosti, kde jedna z nich sobášom občianstvo stráca, ale automaticky nenadobúda nové.

Ľudské práva, ako vyjadrenie ľudskej dôstojnosti, patria všetkým ľuďom, nie len určitej preferovanej skupine alebo kategórii (pozri aj časť 1.3). Nie je náhodou, že medzi prvé akty uznania existencie ľudských práv pre všetkých ľudí patrilo, napríklad, zrušenie otroctva.

⁵⁹ <https://www.coe.int/sk/web/about-us>

⁶⁰ <https://www.humanrightsguide.sk/sk/Oblasti/I-udskopravne-institucie/europsky-sud-pre-ludske-prava>

⁶¹ Bližšie k Norimberskému a Tokijskému vojenskému procesnému tribunálu napr. na <https://www.nationalww2museum.org/war/articles/nuremberg-and-tokyo-war-crimes-trials>

⁶² Rímsky štatút, článok 7, <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2002/333/>

⁶³ Dohovor o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti, <https://www.unhcr.org/sk/219-skzdrojehovorydohovory-o-osobach-bez-statnej-prislusnosti-html.html>

⁶⁴ Spolková republika Nemecko sa Zákonom o reparačnej naturalizácii z augusta 2021 snaží toto napraviť. Pozri napr. <https://bnt.eu/cs/shrnuti-po-roce-ucinnosti-noveho-prava-na-naturalizaci-a-reparacni-naturalizaci-v-nemecku-u-spolkoveho-spravniho-uradu-bva-bylo-podano-vice-nez-20000-zadosti/>

⁶⁵ <https://www.syrianationality.org/index.php?id=19>

Obmedzenia ľudských práv

Nie všetky práva sú ľudské práva a nie všetky ľudské práva sú absolútne. Ani všetky morálne nároky nie sú automaticky ľudskými právami. Napríklad, ak vás niekto oklame, nemusí dôjsť k porušeniu Vašich ľudských práv. Ale ak sa štát dopustí morálnej chyby, pravdepodobne pôjde o porušenie ľudských práv. Štáty aj medzinárodné spoločenstvo majú povinnosť chrániť bezpečnosť a ľudské práva. Štát má povinnosť zabezpečiť, aby nedochádzalo napríklad k neprimeranej policajnej brutalite, alebo, aby právo na spravodlivý súdny proces nebolo nikomu upierané (pasívna povinnosť štátu). Taktiež musí podniknúť efektívne kroky proti šíreniu terorizmu a teroristických hrozieb a tak chrániť bezpečnosť a slobodu svojich občanov a občanov (pozri aj pojem *Mier a bezpečnosť*, časť 1.6). Ak k takýmto situáciám dôjde, je povinnosťou štátu tieto porušenia napraviť a zabezpečiť, aby sa každý človek mohol domôcť svojich práv v spravodlivom súdnom konaní (aktívna povinnosť štátu).

Tak, ako sú zákaz mučenia a niektoré aspekty práva na spravodlivý proces práva absolútne, čiže také, od ktorých sa nemožno za žiadnych okolností odkloniť, tak sú sloboda pohybu, združovania, právo na súkromie, či dokonca právo na život práva relatívne. Môžu byť za určitých, právom striktno vymedzených okolností obmedzené, ale len v nevyhnutnej miere a na nevyhnutný čas. K tomuto môže dôjsť už pri spomínaných teroristických hrozbách alebo aj v iných prípadoch, kedy je ohrozené zdravie ľudí alebo bezpečnosť štátu.

1.6 MIER A BEZPEČNOSŤ

„Mier je pokojná sloboda.“

Marcus Tullius Cicero, rímsky právnik, štátnik a rétor (106 – 43 n. l.)

Mier a bezpečnosť sú bezpochyby veľmi úzko späté. A tak, ako je mier absenciou vojny a násillia, vojna a násillie znemožňujú uplatňovanie ľudských slobôd vo všetkých možných a známych formách. Mier a bezpečnosť sú úzko previazané s ľudskými právami. Stačí sa pozrieť do nedávnej histórie, aby sme si pripomenuli, že pokiaľ dochádza k porušovaniu ľudských práv, mier a stabilita budú vždy ohrozené.

Právo na mier a právo na bezpečnosť

Právo na mier, ktoré má individuálnu aj kolektívnu dimenziu, by malo byť základom pre všetky ostatné ľudské práva a slobody. Mier je medzinárodne uznávaný skôr ako hodnota než ľudské právo a ak o ňom hovoríme ako o práve, tak skôr o práve tzv. tretej generácie. S týmto právom sú späté aj ďalšie práva z tejto kategórie, a to právo na odzbrojenie, právo na spoločné dedičstvo ľudstva a iné.

Americký prezident Franklin D. Roosevelt vo svojom príhovore americkému Kongresu zo 6. januára 1941 predniesol víziu štyroch slobôd, ktoré majú byť ako univerzálne ľudské práva priznané každému jednému človeku kdekoľvek na svete.⁶⁶ Tento prejav, známy ako *„Príhovor o štyroch slobodách“*, identifikoval slobodu prejavu, slobodu vyznania, slobodu bez nedostatku a slobodu bez strachu ako prirodzené práva všetkých ľudí. Prezidentova manželka, Eleanor Rooseveltová, sa neskôr spojila v OSN so zástancami ľudských práv z celého sveta a zaslúžila sa za to, že sa tieto práva stali neskôr v roku 1948 neoddeliteľnou časťou Všeobecnej deklarácie ľudských práv⁶⁷. Z týchto štyroch základných

⁶⁶ <https://www.fdrlibrary.org/four-freedoms>

⁶⁷ https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/slo.pdf

slobôd sa práve sloboda bez strachu dá identifikovať s právom na mier a spolu so slobodou bez nedostatku tvorí to, čo dnes poznáme pod pojmom ľudská bezpečnosť (pozri aj pojmy Ľudské práva a Sloboda, časti 1.5 a 1.8 tejto príručky).

Pozitívny mier

Ak chceme žiť, pracovať a tvoriť v mieri, nemôžeme len pasívne očakávať, že vojna alebo konflikt na svete nebudú a teda automaticky zavládne mier. Takéto vymedzenie mieru môžeme nazvať *negatívnym (pasívnym) mierom*. Naopak, tzv. *pozitívny mier* vyžaduje aktívny prístup mierovej eliminácie konfliktu alebo aktívnu cieľnú prevenciu konfliktov. O mier a jeho udržanie sa treba usilovať.

Základným cieľom a účelom Organizácie Spojených národov, ktorá vznikla po druhej svetovej vojne, v roku 1945, je udržanie mieru a bezpečnosti vo svete. Jej zakladajúci dokument, Charta OSN, v článku 1 zakotvuje požiadavku „robiť účinné kolektívne opatrenia, aby sa predišlo ohrozeniu mieru, odstránilo sa jeho ohrozenie a potlačil každý útočný čin.“⁶⁸ Celá šiesta kapitola sa venuje diplomatickému (mierovému) urovnaniu sporov a v siedmej kapitole sa uvádzajú opatrenia na kolektívne zabezpečenie mieru.

Dokumentom, ktorý priamo hovorí o práve na mier, je Deklarácia o príprave spoločností na život v mieri z roku 1978⁶⁹. Deklarácia zdôrazňuje prínos mieru pre štáty, jednotlivých ľudí a ľudstvo ako celok. Právo na mier bolo potvrdené aj ďalšou právne nezáväznou deklaráciou Valného zhromaždenia OSN „o práve národov na mier“⁷⁰ z roku 1984. V roku 2016 Valné zhromaždenie OSN prijalo deklaráciu týkajúcu sa konkrétne práva na mier jednotlivých ľudí⁷¹, ktorej návrh vypracovala Rada OSN pre ľudské práva. Deklarácia v článku 1 stanovuje, že „každý [jednotlivec] má právo požívať mier, aby boli presadzované a chránené všetky ľudské práva a rozvoj plne realizovaný“. V článku 2 zaväzuje členské štáty, aby plne rešpektovali, implementovali a presadzovali ľudskú dôstojnosť, rovnosť, nediskrimináciu, slobodu od strachu, spravodlivosť a iné. Nakoľko táto deklarácia v konečnom dôsledku nedostala podporu zo strany Bezpečnostnej rady OSN, zostala taktiež len vo sfére nezáväzného vyjadrenia štátov.

Napriek zakotveniu požiadaviek na mier v medzinárodných dokumentoch, v poslednom období sa rozdiely medzi interštátnymi vojnami a tými, ktoré sa vedú vo vnútri štátov, stierajú. Nedostatok mieru môže byť charakterizovaný občianskymi vojnami, ktoré sú mnohokrát práve dôsledkom hrubého porušovania ľudských práv v rámci jednotlivých štátov vnútroštátnymi aktérmi, alebo inej štruktúrálnej diskriminácie.

Právo človeka na slobodu a bezpečnosť

Právo na slobodu a osobnú bezpečnosť je zakotvené v mnohých dokumentoch ľudsko-právneho charakteru a nevzťahuje sa nevyhnutne len na čas konfliktu, vojny alebo neprítomnosti mieru. Z európskych dokumentov je to napríklad Charta základných práv Európskej únie, ktorá v článku 6 zaručuje jednotlivcom právo na *slobodu a bezpečnosť*⁷². Práva zaručené v článku 6 charty korešpondujú s právami vymedzenými v článku 5 ďalšieho dôležitého dokumentu – Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd⁷³, podľa ktorého bezpečnosť každého človeka musí byť dodržaná aj v prípadoch zákonného obmedzenia jeho slobody, napríklad pri zatknutí alebo zadržaní.

⁶⁸ Charta OSN, článok 1, Vyhláska ministra zahraničných vecí 30/1947 Zb., <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1947/30/>

⁶⁹ Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN A/RES/33/73 zo dňa 15. decembra 1978, dostupné na <https://digitallibrary.un.org/record/187239?ln=en>

⁷⁰ Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN A/RES/39/11 zo dňa 18. decembra 1984, dostupné na <https://digitallibrary.un.org/record/74608?ln=en>

⁷¹ Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN A/71/189 zo dňa 19. decembra 2016, dostupné na <https://digitallibrary.un.org/record/855187?ln=en>

⁷² Pozri <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A12016P%2FTXT>

⁷³ Pozri https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_slk

Humanitárne právo

Dejinná skúsenosť nám hovorí, že k vedomému porušovaniu práv a slobôd jednotlivých ľudí dochádza najmä počas vojen a ozbrojených konfliktov. Vojenské konflikty, ktoré sa v minulosti viedli výlučne medzi armádami a vojenskými silami znepriatelených mocností, sa presunuli do oblasti civilnej. Bezbranní civilisti, ženy, deti a všeobecne neozbrojené zložky obyvateľstva netrpia však len v medzinárodných vojnových konfliktoch, ale sú čoraz častejšie aj obeťami občianskych vnútroštátnych vojen. V dôsledku zmien vo vedení novodobých vojen sa porušovanie ľudských práv počas vojenských konfliktov mnohokrát týka osobnej bezpečnosti a práva na život. Ochranou a bezpečnosťou civilných osôb a tých, ktorí sa priamo nezúčastňujú na vojnových konfliktoch, sa zaoberá oblasť medzinárodného práva, ktoré nazývame humanitárne právo alebo tiež právo vojny (po latincky *ius in bello*). Pozostáva z právnych noriem, ktoré jednak chránia tieto osoby a jednak obmedzujú spôsoby a prostriedky na vedenie vojny a zabezpečujú plynulosť humanitárnej pomoci. Najdôležitejšie právne dokumenty v tejto oblasti sú Haagske dohovory z rokov 1899 a 1907, Ženevské konvencie z roku 1949 a ich Protokoly I a II z roku 1977.

Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky zriadilo v roku 2001 stály medzirezortný poradný orgán, Výbor pre medzinárodné humanitárne právo⁷⁴, ktorého úlohou je analýza implementácie medzinárodného humanitárneho práva do slovenského právneho poriadku a aplikácie príslušnými štátnymi orgánmi.

Právny poriadok Slovenskej republiky

Mier je krehkou devízou, ktorú si treba chrániť a preto aj akýkoľvek pokus o jeho narušenie sa v Slovenskej republike berie veľmi vážne a je trestné. V Trestnom zákone SR je ohrozenie mieru kvalifikované ako trestný čin v paragrafe 417, ktorý ustanovuje, že „*kto v úmysle narušiť mier akýmkoľvek spôsobom podnecuje k vojne, vojnu propaguje alebo inak podporuje vojnovú propagandu, potrestá sa odňatím slobody na jeden až desať rokov.*“⁷⁵ Ak je takýto čin spáchaný počas krízovej situácie, v takom prípade je možné trest odňatia slobody zvýšiť na doživotie. Trestnoprávna zodpovednosť sa týka kohokoľvek z nás, či sme napríklad bežným občanom, politikom, novinárkou či influencerkou bez rozdielu.

Ústava Slovenskej republiky⁷⁶ vyslovene právo na mier nezaručuje, hoci sa už v Preambule zaväzuje k „... trvalej mierovej spolupráci s ostatnými štátmi“. Druhá hlava ústavy, venovaná základným právam a slobodám, zaručuje právu ochranu jednotlivca voči neoprávneným zásahom do jeho práv a slobôd, čiže v tomto smere zaručuje jeho bezpečnosť.

Záverom k mieru a bezpečnosti

Všeobecne sa slovo mier spája skôr s medzinárodnými inštitúciami a štátmi než s jednotlivcami a nakoľko sa náklady na zbrojenie vo svete zvyšujú, je možné predpokladať, že právo na mier bude ešte nejaký čas ťažké presadiť na medzinárodnej úrovni. S implementáciou tohto práva do právnych poriadkov väčšiny suverénnych štátov tiež nie je možné počítať v dohľadnej dobe. Keďže je však právo na bezpečnosť garantované vo väčšine ústavných a medzinárodných dokumentov, je právo na mier (ako ľudské právo tretej generácie) minimálne nepriamo vymáhateľné.⁷⁷

⁷⁴ Pozri <https://www.mzv.sk/diplomacia/medzinarodne-pravo/medzinarodne-humitarne-pravo>, prístup 8. októbra 2023.

⁷⁵ Trestný zákon 300/2005 Z. z., <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/300/>, prístup 8. októbra 2023.

⁷⁶ Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení neskorších zmien, dostupné na <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/>, prístup 8. októbra 2023.

⁷⁷ Ku generáciám ľudských práv pozri napr. heslo Generácie ľudských práv in HORNÁ, Dagmar – PETŐCZ, Kálmán (eds.) Slovník ľudských práv : Průručka pro Olympiádu ľudských práv Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2013, ISBN 978-80-223-3522-5, s. 35, dostupné na https://www.olp.sk/wp-content/uploads/2020/09/SLOVNIK_LP.pdf.

1.7 ROVNOSŤ

„Sme rovní, áno, zeman–nezeman, v tom rozdielu viac niet. Kto inakšie dnes vraví, nezná časy alebo je zatvrdilý, čo je nerozum. Bo rovnosť má byť v svete, ako je pred Bohom rovnosť; všetci ľudia sme.“ Tento úryvok z eposu Ežo Vlkolinský od Pavla Orságha Hviezdoslava veľmi zaujal mladú Elenu hneď, ako ho prvý raz čítala. V tomto diele z roku 1890 Hviezdoslav jasne pomenoval, že feudálne rozdiely medzi šľachtou a poddanými nemajú miesto v spoločnosti na konci 19. storočia. Elena si myslí, že rovnosť by mala platiť aj medzi mužmi a ženami. Prečo by ženy nemohli voliť vo voľbách tak ako muži? Prečo by žena nemohla svedčiť na súde ako s rovnakou váhou ako muž? Ved' na svete má byť rovnosť! Aj preto sa táto mladá žena veľmi teší, že už o pár dní bude 18. apríla 1920, kedy bude aj ona môcť voliť v prvých voľbách do parlamentu v novom štáte, Československej republike.

Rovnosť je spolu so spravodlivosťou ďalšou spoločenskou hodnotou, ktorá sa prejavuje v nastavení mnohých pravidiel, ktoré riadia naše životy. Či už ide o ústavné pravidlá fungovania štátu alebo pravidlá, ktoré upravujú detailné životné situácie alebo podnikateľské aktivity hospodárskych subjektov. Idea rovnosti nie je len samostatnou kategóriou, ktorá sa premieta v základnom nastavení ľudských noriem, ale je v istom zmysle podstatou spravodlivosti ako takej. Nespravodlivo by boli vnímané pravidlá, ktoré by napríklad umožňovali verejne vyznávať len jedno konkrétne náboženstvo a iné náboženstvá alebo vyznania by zakazovali. Nerovnosť a s ňou súvisiacu nespravodlivosť by predstavovala situácia, ak by polícia a prokuratúra mohli vyšetrovať len tie trestné oznámenia, ktoré podal buď jeden muž alebo minimálne dve ženy (pozri aj pojem Spravodlivosť, časť 1.9).

Rovnosť v Ústave SR

Keďže je rovné postavenie ľudí zásadné, prejavuje sa aj v ústavných a medzinárodných normách. „*Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. ... Základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvyhodňovať alebo znevýhodňovať.*“ (čl. 12 ods. 1 a 2 Ústavy SR). Toto priame vyjadrenie požiadavky na rovné postavenie ľudí, je v mnohých častiach Ústavy SR doplnené aj o nepriame určenie okruhu osôb, ktorému patria určité práva. Napríklad, „*nikoho nemožno mučiť*“ (čl. 16 ods. 2 Ústavy SR), „*každý má právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti*“ (čl. 19 ods. 1 Ústavy SR), „*občania majú právo zúčastňovať sa na správe verejných vecí*“ (čl. 30 ods. 1 Ústavy SR).

Rovnosť na papieri či skutočná rovnosť?

Nie každé rozdielne zaobchádzanie je porušením princípu rovnosti. Aj keď Ústava SR uvádza, že nikoho nemožno z uvedených dôvodov „*poškodzovať, zvyhodňovať alebo znevýhodňovať*“, v určitých situáciách je možné a dokonca aj potrebné robiť rozdiely v právach i povinnostiach. Je možné odlišne zaobchádzať s určitou skupinou osôb, ak rozdielne zaobchádzanie sleduje určitý dôležitý (legitímny) cieľ a ak je primerané na dosiahnutie tohto cieľa. Napríklad, ak je osobám mladším ako 18 rokov znemožnený prístup na premietanie filmu s erotickým alebo násilným obsahom. Dôvodom tohto odlišného prístupu je určitý cieľ, ktorým je ochrana morálky maloletých a snaha o ich zdravý vývoj. Primeranosť znamená, že nie je nevyhnutné zakázať premietanie takéhoto filmu úplne, postačuje zamedziť prístupu detí a maloletých.

K diskriminácii môže dochádzať, ak nie je správne určené to, čo predstavuje určitú relevantnú odlišnosť, ktorá si vyžaduje odlišné zaobchádzanie. Tento rozlišovací prvok/dôvod (komparátor) musí byť stanovený na základe určitých hodnôt, ideí, legitímneho cieľa, ktorý sa má dosiahnuť v demokratickom a právnom štáte (napr. požiadavka zabezpečenia a ochrany ľudských práv a slobôd). Ak s osobami, ktoré patria do rovnakej skupiny, zaobchádzame rovnako a hodnotovo neutrálne, bez ohľadu na ich charakteristiky/osobitosti, hovoríme o tzv. **formálnej rovnosti**.

Príkladom môže byť rovnaké právo a zároveň aj povinnosť všetkých žiačok a žiakov od 6 rokov navštevovať a absolvovať povinnú školskú dochádzku. Ide tu o zákonnú rovnosť (*de iure*), ktorá nehľadí na faktický stav (*de facto*), ako je napríklad sociálne, zdravotné, etnické alebo iné postavenie jednotlivého človeka.

Komparátor, ktorým rozlišujeme situácie alebo skupiny osôb, musí byť stanovený na základe určitých hodnôt, musí brať do úvahy kontext, predstavy o spravodlivosti v demokratickom a právnom štáte. Ak berieme pri stanovení požiadavky rovnosti do úvahy skutočnú situáciu jednotlivého človeka, jeho postavenie, vzdelanie, schopnosti, možnosti a skutočný dopad daného pravidla, hovoríme o tzv. **materiálnej rovnosti**. Napríklad, ak niektorí žiaci majú určité obmedzenie pohybu a potrebujú na svoj presun využívať napr. invalidný vozík, bez technickej či stavebnej úpravy v škole nebude ich formálne právo naplnené. Aby mali skutočne rovnaký prístup ku štúdiu je nevyhnutné urobiť určité opatrenia. Tým bude zohľadnené ich osobitné postavenie a zdravotný hendikep, čo im umožní, rovnako ako žiačkam a žiakom, bez hendikepu, absolvovať školskú dochádzku.

Ak je cieľom rozdielného zaobchádzania vyrovnanie určitých rozdielov a vytvorenie rovnakých (resp. rovných) možností k dosiahnutiu nejakého cieľa, hovoríme o tzv. **rovnosti príležitostí**. Ide o druh materiálnej rovnosti a zjednodušene možno povedať, že ide o také ponímanie rovnosti, ktorá stavia všetkých na jednu štartovaciu čiaru. Vyššie uvedený príklad technických/stavebných opatrení na umožnenie prístupu do školy aj pre osoby so zdravotným znevýhodnením je príkladom rovnosti príležitostí. Cieľom takéhoto konania je dať všetkým rovnú príležitosť využiť svoje schopnosti a vzdelávací systém bez ohľadu na znevýhodnenie. Ak by bolo cieľom nejakého opatrenia poskytnúť rovnosť v dosiahnutí určitého cieľa a nie len rovnakej štartovacej čiary, hovoríme o tzv. **rovnosti výsledkov**. Príkladom môže byť pravidlo, ktoré stanovuje kvóty pre určitý počet žien, ktoré by mali byť vo vrcholovom manažmente obchodných spoločností. Cieľom tohto opatrenia je priamo dosiahnuť rovné postavenie a nie len vyrovnať či eliminovať príčinu znevýhodnenia. Rovnosť výsledkov býva terčom kritiky, pretože z dlhodobého hľadiska nerieši príčiny zaostávania, znevýhodňovania, resp. diskriminácie určitej skupiny.⁷⁸

Ukotvenie rovnosti v medzinárodnom práve

Z medzinárodného hľadiska došlo k uchopeniu rovnosti v jej najširšom význame až v roku 1948, kedy sa 51 štátov sveta vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv OSN zhodlo na tom, že „*všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní v dôstojnosti právach*“ (čl. 1); „*každý je oprávnený na všetky práva a slobody, ktoré stanovuje táto deklarácia, bez akéhokoľvek rozdielu rasy, farby pleti, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia*“ (čl. 2 ods. 1) a že „*všetci sú si pred zákonom rovní a majú právo na rovnakú zákonnú ochranu bez akejkoľvek diskriminácie*.“ (čl. 7).⁷⁹

Zákaz diskriminácie upravuje čl. 14 Európskeho dohovoru o ľudských právach (Rada Európy, 1950)⁸⁰ v zmysle ktorého „*užívanie práv a slobôd priznaných týmto dohovorom sa musí zabezpečiť bez diskriminácie založenej na akomkoľvek dôvode, ako je pohlavie, rasa, farba pleti, jazyk, náboženstvo, politické alebo iné zmýšľanie, národnostný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnostnej menšine, majetok, rod alebo iné postavenie*“. Toto ustanovenie zakazuje diskrimináciu pri uplatňovaní práv a slobôd upravených v tomto dohovore a jeho protokoloch. Aby nebolo uplatňovanie princípu rovnosti takto zúžené, a aby sa aplikovalo na akékoľvek práva upravené vnútroštátnym právnym poriadkom, bol v roku 2000 prijatý Protokol č. 12 k Európskemu dohovoru o ľudských právach. Upravuje širší rámec zákazu

⁷⁸ HORNÁ, Dagmar, PETŐCZ, Kálmán (eds.) *Vybrané texty k ľudským právam. Príručka pre Olympiádu ľudských práv*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2013, ISBN: 978-80-223-3523-2, s. 121 – 122, dostupné na https://www.olp.sk/wp-content/uploads/2020/09/Vybrane_texty_k_LP.pdf

⁷⁹ Charta OSN z roku 1945 upravuje primárne rovnosť v postavení štátov. Vo vzťahu k jednotlivcom v preambule spomína len vieru „*v rovnaké práva mužov a žien i národov veľkých i malých*“.

⁸⁰ Celým názvom *Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd*, dostupné na https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_slk

diskriminácie, podľa ktorého „užívanie všetkých práv ustanovených zákonom sa zabezpečuje bez diskriminácie“ z rovnakých dôvodov, ako sú uvedené v čl. 14 tohto dohovoru. Uvedené rozšírenie a doplnenie ochrany na akékoľvek práva, upravené vnútroštátne, však už nebolo zoširoka akceptované.⁸¹

Keďže Všeobecná deklarácia ľudských práv nemá povahu právne záväzného dokumentu, boli jej ustanovenia neskôr na úrovni OSN rozpracované do formy záväzných medzinárodných zmlúv. Tie už vyžadovali od štátov, aby boli prijaté také vnútroštátne pravidlá, ktoré budú od štátnych orgánov aj súkromných aktérov vyžadovať určité konanie, resp. nekonanie. Napríklad, v roku 1964 bol v OSN prijatý **Dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie**, ktorý s odvolaním sa na deklaráciu, priznáva právo na rovnakú ochranu proti akejkoľvek diskriminácii a proti každému podnecovaniu k diskriminácii osobitne z dôvodu rasy, farby pleti alebo národnostného či etnického pôvodu. Štáty sa zaviazali prijať viaceré praktické, nielen legislatívne, opatrenia na odstránenie všetkých foriem tohto druhu diskriminácie. V roku 1979 bol prijatý **Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien**.⁸² Zmluvné štáty sa zaviazali zakotviť zásadu rovnoprávnosti mužov a žien vo svojich ústavách alebo iných právnych predpisoch a zabezpečovať praktické uskutočnenie tejto zásady aktívnym prijímaním opatrení na efektívne zabezpečenie rovného zaobchádzania s mužmi a ženami v rôznych oblastiach alebo zdržaním sa konania alebo praktík, ktoré diskriminujú ženy.

Okrem dvoch vyššie spomenutých dohovorov bolo v OSN i v regionálnych organizáciách (napr. v Rade Európy) prijatých viacero medzinárodných dokumentov, upravujúcich zákaz diskriminácie z rôznych dôvodov alebo v určitých oblastiach.⁸³

Z pohľadu právneho poriadku členského štátu Európskej únie je princíp rovnosti jedným zo všeobecných právnych princípov EÚ; má ústavný charakter a zaväzuje EÚ ako aj jednotlivé členské štáty. Podľa čl. 2 Zmluvy o EÚ, čo je základný dokument EÚ, je organizácia „založená na hodnotách úcty k ľudskej dôstojnosti, slobody, demokracie, rovnosti, právneho štátu a rešpektovania ľudských práv vrátane práv osôb patriacich k menšinám. Tieto hodnoty sú spoločné členským štátom v spoločnosti, v ktorej prevládla pluralizmus, nediskriminácia, tolerancia, spravodlivosť, solidarita a rovnosť medzi ženami a mužmi.“⁸⁴

Podľa čl. 9 Zmluvy o EÚ „Únia dodržiava pri všetkých svojich činnostiach zásadu rovnosti občanov.“⁸⁵ Z obsahového hľadiska možno princíp rovnosti v rámci EÚ najvšeobecnejšie vymedziť ako požiadavku rovného konania, resp. zaobchádzania, v situáciách, ktoré sú v zásade rovnaké a v ktorých neexistuje objektívny dôvod na rozdielne konanie. Charta základných práv EÚ (2001)⁸⁶ chápe rovnosť ako nedeliteľnú a univerzálnu hodnotu, ktorá je duchovným a morálnym dedičstvom Európy. V snahe o komplexnejšie vyjadrenie princípu upravuje táto charta v rámci rovnosti a nediskriminácie aj osobitné práva dieťaťa, práva starších osôb a osôb so zdravotným postihnutím.

⁸¹ Doposiaľ je Protokol č. 12 záväzný len pre 20 štátov Rady Európy. Slovenská republika ho podpísala 4. novembra 2000, ale do dnešného dňa ho neratifikovala. Preto nie je pre SR záväznou medzinárodnou zmluvou.

⁸² <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1987/62/19870701>

⁸³ Napr. Dohovor o diskriminácii v povolani a zamestnaní (Medzinárodná organizácia práce, 1958), Dohovor o boji proti diskriminácii v oblasti vzdelania (UNESCO, 1960), Deklarácia o odstránení všetkých foriem neznášanlivosti a diskriminácie na základe náboženstva a viery (OSN, 1981), Medzinárodný dohovor o ochrane práv všetkých migrujúcich pracovníkov a členov ich rodín (OSN, 1990), Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín (Rada Európy, 1995), Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím (OSN, 2006).

⁸⁴ https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0011.02/DOC_1&format=PDF

⁸⁵ Tamtiež.

⁸⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT>

Zákaz diskriminácie

Ako sme už uviedli, rovnosť je všeobecnou hodnotou, ktorá musí byť implementovaná v každodennej realite života. Keďže je v mnohých životných situáciách často ťažké na prvý pohľad identifikovať už spomínaný komparátor (dôvod odlišného zaobchádzania), ako aj oblasti a situácie, kde sa ešte má a kde už nemá aplikovať rovný prístup, resp. kde už je odôvodnené odlišné zaobchádzanie, v členských štátoch EÚ sú dodnes značné rozdiely v dosahovaní skutočnej rovnosti v praxi. Preto bolo potrebné posilniť a rozšíriť právne nástroje, ktorými bude možné zápasiť proti diskriminácii. Na úrovni EÚ ide o tzv. antidiskriminačné smernice,⁸⁷ ktoré sú pre členské štáty právne záväzné a ktoré vyžadujú odstránenie rôznych foriem diskriminácie na základe rôznych diskriminačných dôvodov v rôznych oblastiach života. V Slovenskej republike sú tieto smernice pretavené do tzv. **Antidiskriminačného zákona**.⁸⁸

Tento zákon zdefinoval rôzne formy diskriminácie, medzi ktoré patrí priama diskriminácia (napr. ak nie je Róm vpustený do reštaurácie preto, že je Róm), nepriama diskriminácia (napr. ak by nebolo Rómovi umožnené vstúpiť do reštaurácie z dôvodu, že sa tam koná uzavretá spoločenská akcia, počas konania ktorej nie je umožnený verejnosti prístup, pričom by to nebola pravda a cieľom by bolo len znemožniť prístup Rómom), obťažovanie, sexuálne obťažovanie, pokyn, nabádanie a presvedčanie na diskrimináciu. Diskrimináciou je aj trest alebo iný postih za to, že upozorníte na diskrimináciu alebo že sa domáhate právnej ochrany proti diskriminácii. Napríklad, ak by sa zamestnankyňa sťažovala, že bola v práci sexuálne obťažovaná nadriadeným a následne by s ňou zamestnávateľ ukončil pracovný pomer (pričom by formálne uviedol iný dôvod ukončenia pracovného pomeru), mohla by sa zamestnankyňa domáhať na súde, aby určil, že samotné prepustenie z práce bolo diskrimináciou. Zásada rovného zaobchádzania neznamená len zákaz diskriminácie, ale aj prijímanie opatrení na ochranu pred diskrimináciou. To znamená, že nestačí len nediskriminovať ale je potrebné aj aktívne konať, aby k diskriminácii nedošlo.

Povinnosť dodržiavať zásadu rovného zaobchádzania nemá len štátna moc, ale vzťahuje sa na každú osobu, fyzickú alebo právnickú (zamestnávateľ, škola, prevádzkovateľ kina, atď.). Antidiskriminačný zákon jasne určuje oblasti právnych vzťahov, v ktorých sa táto zásada uplatňuje (pracovnoprávne vzťahy, sociálne zabezpečenie, zdravotná starostlivosť, poskytovanie tovarov a služieb, vzdelávanie). Ak nejaká osoba poruší zásadu rovného zaobchádzania, antidiskriminačný zákon stanovuje aj pravidlá právnej ochrany pred diskrimináciou. Osobitne umožňuje každej obeti, ktorej práva boli nedodrzaním zásady rovnakého zaobchádzania dotknuté, domáhať sa na súde svojich práv. Môže sa domáhať, aby ten, kto nedodržel rovné zaobchádzanie, upustil od svojho konania, napravil protiprávny stav alebo poskytol primerané zadostučinenie.⁸⁹

1.8 SLOBODA alebo Právo na slobodu

Čo je sloboda? Je to voľnosť a právo robiť ľubovoľne čo sa komu a kedy zachce? Rozhodovať sa len podľa seba a podľa toho, čo uznáme za správne a dobré pre nás, a to bez ohľadu na potreby a názory ostatných? Zrejme je, že v spoločenstve ľudí takýto druh slobody nemôže reálne existovať bez toho, aby to negatívne neovplyvnilo spoločenské spolunažívanie. Alebo, slovami klasického filozofa Immanuela Kanta: „*Sloboda (nezávisle od toho, aby bola*

⁸⁷ Napr. Smernica Rady 2000/43/ES z 29. júna 2000, ktorou sa ustanovuje zásada rovnakého zaobchádzania medzi osobami bez ohľadu na ich rasový alebo etnický pôvod; Smernica Rady 2004/113/ES z 13. decembra 2004 o vykonávaní zásady rovnakého zaobchádzania medzi mužmi a ženami v prístupe k tovaru a službám a k ich poskytovaniu; Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/54/ES z 5. júla 2006 o vykonávaní

⁸⁸ Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon) v znení neskorších predpisov; dostupný na <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2004/365/20160102>

⁸⁹ Bližšie k úprave princípu rovnosti, zákazu diskriminácie a hlavne možnostiam, ako sa brániť pred diskrimináciou pozri napr. v HORNÁ, Dagmar, PETŐCZ, Kálmán (eds.) **Vybrané texty k ľudským právam : Príručka pre Olympiádu ľudských práv** Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2013, ISBN: 978-80-223-3523-2, dostupné na https://www.olp.sk/wp-content/uploads/2020/09/Vybrane_texty_k_LP.pdf ako aj v **Príručka ľudských práv**, dostupné na <https://www.humanrightsguide.sk/sk/Oblasti/diskriminacia>

obmedzená inou voľbou), pokiaľ môže koexistovať so slobodou každého druhého v súlade s univerzálnym zákonom, je jediným autentickým právom, ktoré patrí každému človeku na základe jeho ľudskosti.⁹⁰

Z uvedeného vyplýva, že sloboda je úzko spätá aj s kategóriou ľudskej dôstojnosti, ktorú inými slovami môžeme vymedziť aj ako slobodu človeka byť tým, čím chce byť a mať to, čo chce mať. Samozrejme bez toho, aby tým obmedzil slobodu iných (pozri ja pojem *Dôstojnosť*, časť 1.3).

Hlavným cieľom ohraničenia slobôd je snaha vyhnúť sa spoločenským konfliktom.

Proces vzniku ľudských zákonov a neskôr aj vzniku štátov a právnych poriadkov ako takých, bol (a stále aj je) poznačený práve snahou ľudstva o nastavenie rozumných limitov slobody medzi jednotlivými ľuďmi aj medzi jednotlivým človekom a štátom. V demokratických spoločensko–politických systémoch je sloboda človeka základným pilierom. Hranice konania jednotlivých občanov a občianok ako aj štátu sú presne určené v základných zákonoch štátov, čiže v ústavách. V Ústave Slovenskej republiky je týmto slobodám a obmedzeniam venovaná druhá hlava, nazvaná Základné práva a slobody⁹¹. V článku 12 ods. 1 ústava hovorí, že: „*Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti a právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné.*“ Tieto sú v Slovenskej republike garantované „...*bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, alebo iné zmysľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvyhodňovať alebo znevýhodňovať*“ (článok 12 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky).

Na uvedené základné články nadväzujú ďalšie články Ústavy SR, ktoré sa týkajú osobnej slobody v užšom zmysle, konkrétne podmienky obmedzenia osobnej slobody pri zadržaní, väzbe, treste odňatia slobody alebo nedobrovoľnej ústavnej starostlivosti (článok 17), slobody vlastníť majetok (článok 20), slobody pohybu a pobytu (článok 23), slobody myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery (článok 24), sloboda prejavu a právo vyhľadávať a šíriť informácie (článok 26), sloboda zhromažďovania (článok 27), sloboda združovania (článok 28), sloboda voľby povolania a zárobkovej činnosti (článok 35), sloboda vedeckého bádania a umenia (článok 43) a iné.

Osobná sloboda

Akékoľvek obmedzenie osobnej slobody musí byť výnimočné, len na nevyhnutný a presne stanovený čas, musí vyplývať zo zákona alebo z rozhodnutia, ktoré musí byť zdôvodnené a vydané súdom. Príslušníčka*príslušník policajného zboru môže so súhlasom (v niektorých prípadoch aj bez súhlasu) prokuratúry rozhodnúť o obmedzení osobnej slobody len výnimočne, na krátky čas. Dôvody na takéto obmedzenie môžu zahŕňať napríklad bezpečnosť štátu, vynútiteľnosť práva, zabezpečenie verejného poriadku alebo výkonu spravodlivosti.

Ďalšie zásahy do osobnej slobody sú možné napríklad pri umiestnení osoby v zdravotníckom zariadení, a to aj bez jej súhlasu, na čas maximálne štyroch týždňov. O takomto opatrení musí na základe odborného odporúčania taktiež rozhodnúť súd. Môže k tomu prísť v takých prípadoch, keď osoba predstavuje pre seba alebo svoje okolie bezprostredné nebezpečenstvo v dôsledku mentálnej poruchy alebo podobného stavu a odmieta dobrovoľnú hospitalizáciu. Podobným spôsobom sa postupuje, ak je osoba vysoko infekčná a môže dôjsť k ohrozeniu verejného zdravia. Ak osoba odmietne dobrovoľnú karanténu, je možné postupovať ako v prvom prípade. Existujú aj prípady, kedy osoba nie je schopná udeliť informovaný súhlas v dôsledku psychického alebo fyzického stavu, alebo ide o osobu neplnoletú a jej zákonní zástupcovia takýto súhlas odmietajú dať a liečba je životne dôležitá.

⁹⁰ KANT, Immanuel *The Metaphysics of Morals*. Cambridge : Cambridge University Press, 1996. Cambridge Texts in the History of Philosophy, s. 30.

⁹¹ Ústava Slovenskej republiky, dostupná na <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/>

Keďže obmedzenie osobnej slobody má automatický dopad aj na obmedzenie celého radu ďalších slobôd, ktorých výkon nie je bez výkonu osobnej slobody možný, je v prípadoch obmedzenia nutné konať a rozhodovať a vykladať zákon skôr reštriktívne (zuzujúco).

Medzinárodná ochrana práva na slobodu

Pravdou je, že pojem slobody prešiel v priebehu ľudských dejín rôznymi interpretáciami, ktoré vždy vychádzali z konkrétnych problémov a udalostí určitej doby. Ani v 21. storočí nie je možné tvrdiť, že interpretácia slobody je všade na svete rovnaká, avšak všetky dôležité medzinárodné ľudsko-právne dohovory a dokumenty garantujú neporušenie tohto práva mimo zákonných limitov.

Napríklad, Všeobecná deklarácia ľudských práv spomína slobodu už vo svojej Preambule a taktiež v nasledujúcich článkoch⁹²; Listina základných práv a slobôd okrem iného zaručuje osobnú slobodu v článku 8⁹³; Charta základných práv Európskej únie v článku 6 zaručuje právo na *slobodu a bezpečnosť*⁹⁴; článok 5 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (tiež známy ako Európsky dohovor o ľudských právach⁹⁵) stanovuje, že osobná sloboda môže byť obmedzená len v prípade, ak neexistuje žiadny iný možný spôsob vyriešenia situácie; Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach hovorí o občianskych a politických slobodách⁹⁶.

Otroctvo

Azda najhrubším porušením práva na slobodu bol v ľudských dejinách inštitút otroctva. Ľudské dejiny sú aj dejinami postupného nadobúdania ľudskej slobody a k zrušeniu inštitútu otroctva sa ľudstvo dopracovalo len relatívne nedávno.

Dejiny otroctva siahajú do staroveku a praktizovali ho takmer všetky svetové civilizácie. Rímske právo, ktoré je známe na tú dobu precízne vypracovaným systémom občianskeho práva, spájalo práva vlastníka otroka s právami k veci. Vlastník mal teda k otrokovi tie isté práva ako k akejkoľvek veci a mohol s ním nakladať spôsobmi právne garantovanými vecnými právami. Mohol otroka kúpiť, prediť, vymeniť, zdediť alebo darovať. Rozhodoval o celej jeho existencii alebo neexistencii⁹⁷.

Rímsky štatút⁹⁸, ktorý v roku 1998 položil základy Medzinárodného trestného súdu so sídlom v Haagu, zaradil v článku 7 otroctvo (zotročenie) medzi najzávažnejšie zločiny proti ľudskosti⁹⁹. Avšak ešte v 19. storočí bolo otroctvo globálne akceptované a medzinárodne aplikované. Medzi rokmi 1815 a 1957 bolo prijatých a implementovaných okolo tristo medzinárodných dohovorov na potlačenie otrokárskeho praktík. Veľká Británia prijala v roku 1833 tzv. „*emancipačný zákon*“, ktorým zrušila otroctvo vo všetkých svojich kolóniách. Spojené štáty americké nasledovali tento príklad a v roku 1865 prijali 13. dodatok k Ústave USA, ktorým ukončili otroctvo vo všetkých štátoch. Posledným

⁹² https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/slo.pdf

⁹³ Ústavný zákon 23/1991 Zb., <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1991/23/>

⁹⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=celex%3A12016P%2FTXT>

⁹⁵ Bližšie k ochrane ľudských práv a slobôd pozri napr. **Priručka ľudských práv**, dostupné na <https://www.humanrightsguide.sk/sk/Oblasti/>

⁹⁶ Vyhláška ministra zahraničných vecí 120/1976 Zb., dostupné na <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1976/120/>

⁹⁷ Viac napr. REBRO, Karol, BLAHO, Peter **Rímske právo**, Aleš Čeněk, 2019, ISBN 978-80-738078-2-5

⁹⁸ Rímsky štatút bol prijatý 17. júla 1998 a vstúpil do platnosti 1. júla 2002, keď ho ratifikovalo 60 štátov. Je významným medzníkom v oblasti medzinárodného práva vo všeobecnosti, nakoľko predstavuje mechanizmus na stíhanie jednotlivcov za obzvlášť závažné zločiny proti ľudskosti. Súd má v súčasnosti 123 zmluvných strán (november 2023), čo znamená, že ho ratifikovalo 123 štátov.

⁹⁹ Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky 333/2002 Z. z., dostupné na <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2002/333/>

štátom, ktorý zrušil otroctvo, bola Mauritánia. Učinila tak v roku 1981, avšak trestným činom sa tieto praktiky v tomto štáte stali až v roku 2007. V súčasnosti je zákaz otroctva súčasťou všetkých ľudskoprávných dokumentov upravujúcich oblasť osobnej slobody.

Po prvýkrát bolo otroctvo medzinárodne zadefinované v tzv. Dohovore o otroctve z roku 1926 ako „*postavenie alebo stav osoby, nad ktorou sa uplatňujú niektoré alebo všetky právomoci spojené s vlastníckym právom.*“¹⁰⁰

Kým sloboda človeka je stavom prirodzeným, otroctvo je umelým výtvarom človeka. Stojí za to klásť si otázky, prečo je potrebné zabezpečovať na vnútroštátnej aj medzinárodnej úrovni prirodzené právo na slobodu a prečo, paradoxne, nie je pre každého človeka prirodzené rešpektovať slobodu všetkých ostatných ľudí.

1.9 SPRAVODLIVOSŤ alebo Ako si nezávidieť práva, povinnosti a tresty

Je spravodlivé odsúdiť jedného človeka prísnejšie ako iného, ktorý spáchal omnoho závažnejší čin? Aj túto otázku si kladie mladý Štefan, sediaci v kovovej kletke na kolesách ťahanej koňmi, v roku 1689, smerujúc na Oravský hrad ku katovi, ktorý má vykonať trest. Nie, Štefan nepríde o hlavu, no za krádež dvoch oviec mu odseknú pravú ruku. Vidí sa mu nespravodlivé, že syn grófa, ktorý pred rokom vypálil jeden dom s maštaľou a dobytkom v Dolnom Kubíne len preto, že ho odmietla richtárova dcéra, prispel v dedine na stavbu kostola a potrestaný nebol. Uhorské zákony v tých časoch tresty len odporúčali a sudy mali značnú autonómiu v rozhodovaní o výbere a kombinácii trestov. Isto, išlo vtedy o šľachticu, s ktorým sa Štefan, ako chudobný paholok, nemôže porovnávať v spoločenskom postavení. No predsa mu to nedá a hŕta, či by si nemali byť ľudia v trestoch rovní. Aj tieto myšlienky viedli o sto rokov neskôr (od konca 18. storočia) v Európe k revolúciám, ktoré mali odstrániť základnú nespravodlivosť v spoločenskom zriadení.

Spravodlivosť je základná vlastnosť akýchkoľvek pravidiel, ktorá musí byť prítomná, ak majú byť tieto pravidlá akceptované občianskou spoločnosťou. Je v zásade jedno, či ide o pravidlá, ktoré upravujú náš osobný život, profesionálne pôsobenie, verejné inštitúcie, moc v štáte alebo iné oblasti. Zúčastnili by ste sa napríklad futbalového zápasu, ak by ste vedeli, že jeho pravidlá sú automaticky nastavené nespravodlivo voči domácemu družstvu? Mali by ste chuť merať si sily na cyklistických pretekoch, ak by ste si uvedomovali, že v súťaži môžu štartovať aj elektrobicykle za rovnakých podmienok ako klasické bicykle bez elektronickej podpory? Akceptovali by ste výsledok volieb starostu v obci, kde žijete, ak by mal každý volič a každá volička, ktorí žijú v rodinnom dome, až dva hlasy a každý volič a každá volička, ktorí žijú v byte, len jeden hlas, ktorý môžu odovzdať?

Otázka nastavenia základných parametrov spravodlivého právneho systému je taká zásadná, že ju upravuje základných zákon štátu – Ústava Slovenskej republiky – i medzinárodné zmluvy, ktorými je Slovenská republika viazaná. Pravidlá musia v zásade platiť pre každého človeka rovnako; nemôžu zvýhodňovať či znevýhodňovať bez zákonného dôvodu (pozri aj pojem Rovnosť, časť 1.7). Pravidlá a sankcie za ich nedodržanie musia zároveň sledovať určitý cieľ a na jeho dosiahnutie musia byť primerané. Ako by ste napríklad vnímali situáciu, ak by za odpisovanie na vysokej škole počas písomky hrozil študujúcim trest mesačnej samoty vo väzení? Takýto trest by bol veľmi nespravodlivý práve pre jeho neprimeranosť a krutosť v porovnaní so samotným vymáhaným pravidlom.

¹⁰⁰ Pozri https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.13_slavery%20conv.pdf

Právny štát

Spravodlivosť sa zrkadlí aj v princípoch právneho štátu (čl. 1 ods. 1 Ústavy SR), akými je najmä obmedzenie štátnych orgánov len na konanie v medziach ústavy a v rozsahu a spôsobilom, ktorý ustanoví zákon (čl. 2 ods. 2 Ústavy SR) a v možnosti každého (okrem štátnej moci) konať, čo nie je zákonom zakázané (čl. 2 ods. 3 Ústavy SR). Najrozsiahlšie sa však text našej ústavy venuje najmä procesným podmienkam spravodlivého súdneho konania. Súdny proces je nevyhnutný v každej demokratickej spoločnosti na vymáhanie akéhokoľvek práva a na spravodlivé potrestanie ľudí, ktorí páchajú trestné činy alebo iné protiprávne konania. V právnom štáte možno rozhodovať len na základe zákona a v jeho medziach.

Spravodlivý súdny proces

Ochrana práv a slobôd sa môže realizovať viacerými spôsobmi a prostredníctvom viacerých orgánov verejnej moci (ktorými sú napr. polícia, prokuratúra, orgány štátnej správy, orgány samosprávy, verejný ochranca práv). Najčastejšie sa však realizuje prostredníctvom súdnej moci (justície), ktorá sa, oproti moci zákonodarnej (legislatívy) a výkonnej (exekutívy), vyznačuje osobitnými vlastnosťami, oprávneniami a postupmi. Je úlohou súdov rozhodovať o právach a povinnostiach osôb (civilné konanie), o vine a treste osôb obžalovaných zo spáchania trestného činu (trestné konanie), o zákonnosti rozhodnutí a postupov orgánov verejnej správy (správne súdnictvo) a o ochrane ústavnosti a demokratického poriadku (ústavné súdnictvo).

Obsahovo sa právo na súdnu a inú právnu ochranu (čl. 46 až čl. 50 Ústavy SR; čl. 36 až čl. 40 Listiny základných práv a slobôd) prekrýva s požiadavkami a prvkami práva na spravodlivý súdny proces (angl. *right to fair trial* alebo tiež *due process of law*) upravenými v článkoch 8 až 11 Všeobecnej deklarácie ľudských práv (OSN, 1948), čl. 6 a čl. 7 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (Rada Európy, 1950), článkoch 14 a 15 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach (OSN, 1966).

Podľa článku 10 Všeobecnej deklarácie ľudských práv „každý má rovnaké právo byť riadne a verejne vypočutý nezávislým a nestranným súdom, pokiaľ ide o určenie jeho práv a povinností alebo o akékoľvek trestné obvinenie proti nemu“. Obdobne článok 46 ods. 1 Ústavy SR uvádza: „každý sa môže domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky.“ Tieto ustanovenia sú základom zásady súdnej ochrany práv a slobôd i práva na spravodlivý súdny proces.

Právo na prístup k súdu

Vyššie sme uviedli, že existujú minimálne štyri základné druhy súdneho konania: civilné, trestné, správne a ústavné súdnictvo. Z ústavnej možnosti domáhať sa svojho práva na súde vyplývajú viaceré konkrétne požiadavky a práva. Základom je právo na reálny prístup k súdu v situácií, keď máte napríklad spor so svojím susedom o hranicu pozemku (civilné súdnictvo) alebo o to, či môže postaviť svoj dom príliš blízko pri vašom pozemku (správne súdnictvo), alebo, ak budete obžalovaný zo spáchania trestného činu, alebo budete, naopak, trestným činom poškodený (trestné súdnictvo). Možno budete mať pocit, že o Vašej veci rozhodovali súdy nespravodlivo alebo príliš dlho a obrátite sa na Ústavný súd Slovenskej republiky, aby rozhodol, či neboli porušené Vaše ústavné práva (ústavné súdnictvo).

Prístup k súdu však neznamená neobmedzený a bezplatný prístup k súdom. Napríklad, ak by zákon vyžadoval, aby boli každá žaloba (alebo iný návrh), ktoré budú podané na súd, predtým vopred posúdené a schválené nejakým iným štátnym orgánom, išlo by o priame obmedzenie prístupu k súdu. Určité obmedzenia sú však prípustné v osobitne zložitých prípadoch (napr. návrh na rozpustenie politickej strany môže podať len generálny prokurátor).

Zásada nezávislosti a nestrannosti

Právo každej osoby na prístup k nezávislému a nestrannému súdu je základnou zásadou výkonu súdnictva. Ak by súdy, sudcovia a sudkyne nedisponovali nezávislosťou od vonkajšieho ovplyvňovania a nestrannosťou (t. z., neboli vnútorne nezaujatí voči danej osobe či prejednávanej veci) nebola by zabezpečená požiadavka spravodlivého súdneho rozhodovania. Stav nezávislosti predstavuje neexistenciu akýchkoľvek vonkajších vplyvov, ktoré by zasahovali do rozhodovania a úsudku sudcov a sudkýň (napr. sudca nie je nezávislý, ak by od vládnucej politickej strany dostával pokyny, ako má rozhodnúť). Nestrannosť sa viaže na vnútorný postoj sudcu a sudkyne k prerokovanej veci alebo ľuďom účastným na súdnom konaní. Ide o schopnosť a povinnosť rozhodovať neutrálne a nenadŕžať žiadnej zo strán sporu (sudca*sudkyňa napr. nemôže rozhodovať v trestnom konaní, v ktorom je obžalovaný zo spáchania trestného činu syn, manželka, rodič, teda nejaká blízka osoba sudcu*sudkyne, voči ktorej nevie zachovať nestrannosť pri rozhodovaní).

Na dosiahnutie nezávislosti a nestrannosti slúžia organizačné pravidlá (napr. časovo neobmedzené funkčné obdobie sudcu, sudkyne a nemožnosť súbežného výkonu podnikania alebo inej práce a funkcie) i procesné prostriedky v konaní (napr. náhodný výber zákonného sudcu, zákonnej sudkyne, pravidlá ich vylúčenia z rozhodovania i možnosť účastníčky a účastníka konania uplatniť námietku zaujatosti sudcu, sudkyne, ak má vedomosť o ich prípadnej zaujatosti).

Zásady súdneho konania

Doposiaľ sme sa venovali samotnému základu práva na spravodlivý súdny proces, teda možnosti domáhať sa svojho práva na nestrannom a nezávislom súde. Spôsob, akým prebieha konanie na súde, je však taktiež veľmi dôležitý pre zabezpečenie účinnej ochrany práv. Ak by nebol postup alebo priebeh konania spravodlivý a ak by nebolo zabezpečené rovné postavenie účastníkov konania, súd nemôže dospieť k zákonnému a spravodlivému rozhodnutiu. Pravidlá priebehu konania na súde označujeme ako zásady súdneho konania. Ich cieľom je dospieť v demokratickej spoločnosti k zákonnému, spravodlivému a plne odôvodnenému rozhodnutiu. Medzi základné zásady súdneho konania, ktoré vyplývajú z medzinárodných dohovorov i Ústavy SR (články 47 a 48), patria nasledovné zásady a procesné práva:

- **zásada rovnosti účastníčok*účastníkov konania;**
- **právo odoprieť výpoveď**, ak by svojou výpoveďou osoba spôsobila nebezpečenstvo trestného stíhania (tzv. inkriminácia) sebe alebo blízkej osobe;
- **právo na právnu pomoc** v konaní pred súdmi, inými štátnymi orgánmi alebo orgánmi verejnej správy od začiatku konania;
- **zásada kontradiktórnosti konania** – ide o právo každej z účastníčok*každého z účastníkov vyjadriť sa ku všetkým dôkazom predloženým na súde, ako aj právo predkladať vlastné argumenty a navrhovať vlastné dôkazy;
- **právo na tlmočníčku*tlmočníka;**
- **právo na zákonného sudcu*zákonnú sudkyňu** (t. j. sudcu*sudkyňu, ktorí boli pridelení, nemožno len tak bezdôvodne nahradiť iným sudcom alebo sudkyňou);
- **zásada verejnosti súdneho konania** – v zásade platí, že každé súdne pojednávanie je verejné a verejnosť sa ho môže zúčastniť (s výnimkou prejednávania utajovaných skutočností alebo iných citlivých informácií, kedy súd rozhodne o vylúčení verejnosti z pojednávania); historicky sa táto zásada vyvinula ako forma kontroly súdnej moci zo strany verejnosti; dnes sa prejavuje napríklad aj formou zverejňovania súdnych rozhodnutí;
- **právo byť prítomná, prítomný na prerokovaní veci;**
- **právo na prerokovanie veci bez prítahov.**

Blížšie k jednotlivým procesným právam pozri v online *Príručke ľudských práv*.¹⁰¹

¹⁰¹ *Príručka ľudských práv* <https://www.humanrightsguide.sk/sk/Oblasti/sudne-konanie-a-spravodlivy-proces>

Osobitné záruky v trestnom konaní

V našom krátkom príklade v úvode tejto časti sme poukázali na to, že ešte ani v 17. storočí neboli bežné zákonníky či kódexy, ktoré by stanovovali presný zoznam trestov, ktoré sa za rovnakých podmienok museli uložiť v prípade spáchania konkrétneho zločinu. A už vôbec neplatila, rovnosť všetkých ľudí pred zákonom. Skrátka, spravodlivosť nemala zaviazané oči pred tým, aké má spoločenské postavenie konkrétna obžalovaná osoba.

Práve základná hodnota spravodlivosti súdneho procesu viedla k tomu, že aj v trestnom konaní boli formulované určité osobitné procesné pravidlá, ktoré musia byť dodržané na to, aby bolo konanie považované za férové a aby nebolo možné zneužiť trestné konanie. Ide napríklad o

- **princíp žiadneho trestného činu bez zákona** – (lat. *nullum crimen sine lege*), čo znamená, že trestným môže byť len také konanie, ktoré je ako trestný čin stanovené zákonom;
- **princíp žiadneho trestu bez zákona** – (lat. *nulla poena sine lege*), čo znamená, že len zákon môže stanoviť, aký trest môže byť uložený za konkrétne protiprávne konanie;
- **princíp súdneho rozhodovania o vine a treste**, podľa ktorého je úlohou polície a prokuratúry zhromaždiť všetky dostupné informácie a dôkazy, ktoré pomôžu odhaliť alebo usvedčiť osobu podozrivú zo spáchania trestného činu, no len súd môže vyniesť rozsudok o vine a treste;
- **princíp prezumpcie nevinu**;
- **právo na obhajobu**;
- **princíp nie dvakrát v tej istej veci** – (lat. *ne bis in idem*) znamená, že za ten istý čin môže byť osoba súdená alebo potrestaná len raz, nie dvakrát ani viackrát;
- **zákaz retroaktivity**.¹⁰²

1.10 TOLERANCIA alebo ži a nechaj žiť

Počas dlhodobých dejín ľudstva, v každej spoločnosti poznačenej rozmanitosťou, a teda v medzinárodnom spoločenstve zvlášť, môžeme pozorovať príklady intolerancie a snahy o toleranciu. Byť tolerantný znamená byť znášavý, a to znášavý voči iným ľuďom, názorom, kultúram či tradíciám. Slovo *iný* vyjadruje variabilitu ľudstva, odlišnosť druhých ľudí od nás samých. V súčasnom poprepájanom svete s množstvom informácií prinášajúcich neustálu konfrontáciu s *inakosťou* je tolerancia nevyhnutná.

Nezabúdajme – žiadni dvaja ľudia nie sú ani fyzicky ani psychicky totožní.

Netolerancia alebo diskriminácia

Opakom tolerancie je netolerancia, čiže neznášavosť. A kým tolerantný, znášavý prístup môže vytvárať obraz obľúbeného a príjemného človeka, harmóniu a pohodu, neznášavosť prináša do života nepríjemnosť, svár, chaos a konflikty.

¹⁰² Bližšie k jednotlivým procesným právam obvinenej osoby v trestnom konaní pozri napr. v HORNÁ, Dagmar, PETŐCZ, Kálmán (eds.) Vybrané texty k ľudským právam: Príručka pre Olympiádu ľudských práv Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2013, ISBN: 978-80-223-3523-2, dostupné na https://www.olp.sk/wp-content/uploads/2020/09/Vybrane_texty_k_LP.pdf a v online Príručke ľudských práv, dostupné na <https://www.humanrightsguide.sk/sk/Oblasti/sudne-konanie-a-spravodlivy-proces/trestne-konanie-obvineny-obvinena>

Netolerancia alebo intolerancia má rôzne formy, je ňou napríklad etnická ale aj jazyková nadradenosť, sexuálna diskriminácia. Každý pokus o nadradenie názoru jednej spoločenskej skupiny nad všetky ostatné, je prejavom intolerancie a opakom prirodzeného pluralizmu.

Tolerancia môže byť niekedy zamieňaná aj s nezaujmom, indiferentnosťou, v lepšom prípade so zhovievavosťou. To sú však skôr pasívne formy tolerancie, ktoré spravidla nepostačujú na zavádzanie a udržiavanie dobrých, vzájomne prospešných medziľudských vzťahov.

Netolerancia je úzko spätá s diskrimináciou (pozri aj pojem *Rovnosť*, časť 1.7), do ktorej netolerantné správanie často aj podvedome vyústi. Princípy nediskriminácie a rovnosti sú zakotvené v článkoch 1 a 2 Všeobecnej deklarácie ľudských práv¹⁰³ a v článku 14 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ktorý je známy aj ako Európsky dohovor o ľudských právach¹⁰⁴). Ústava Slovenskej republiky¹⁰⁵ zakotvuje zásadu rovnakého zaobchádzania a zákaz diskriminácie napríklad v článkoch 12, 13, 20, 30, 34, 36. Právny poriadok Slovenskej republiky obsahuje aj ďalšie platné právne predpisy, ktorých súčasťou sú zásady rovnosti a antidiskriminačné ustanovenia, napríklad, Zákonník práce, zákon o verejnej službe, zákon o zdravotnej starostlivosti, zákon o ochrane spotrebiteľa a iné.

Pri diskriminácii už dochádza k porušovaniu práv a slobôd človeka z nejakého dôvodu, napríklad *rasy, pohlavia, rodovej identifikácie, farby pleti, etnicity, náboženstva, politických a iných názorov, veku, jazyka, národného a sociálneho postavenia, narodenia, majetku či sexuálnej orientácie*.

Tolerare

Slovo tolerancia je etymologicky odvodené z latinského slova *tolerare*, ktoré znamená vydržať alebo zniesť. Čiže, v tej najjednoduchšej forme, tolerancia predstavuje schopnosť akceptovať existenciu názorov, správania a spôsobov života, ktoré sú odlišné od našich vlastných. Tolerancia nie je slabosť. Je predpokladom existencie slobodnej, spravodlivej, nenásilnej spoločnosti a najmä ohľaduplnej spoločnosti. Ohľaduplnosť je ďalšie slovo, ktoré sa nám s pojmom tolerancie spája.

Tolerovať neznamená súhlasiť s nejakým názorom alebo potvrdiť určitý názor a už vôbec nie stotožniť sa s ním. Tolerancia taktiež nie je presadzovaním a vnucovaním vlastných názorov ostatným. Čo toleranciou prejavujeme, je predovšetkým úcta a rešpekt voči iným ľuďom.

Tolerancia a demokracia

Tolerancia je tiež opakom dogmatizmu¹⁰⁶. Len cez pripustenie a akceptáciu názorov ostatných ľudí dosahuje človek pokrok, či v osobnom živote, kolektívnej spolupráci, vo vede, výskume, atď.

Schopnosť správať sa tolerantne a týmto spôsobom ovplyvňovať spoločnosť, v ktorej žijeme a občiansky pôsobíme, je priamo úmerná od politického typu konkrétnej spoločnosti. Keď je spoločnosť politicky tolerantná, je možná a pravdepodobná aj vyššia miera tolerancie v rámci občianskej spoločnosti. Rozoznanie a uznanie hodnoty každého jedného človeka v spoločnosti je základom otvorených a demokratických spoločností. Pluralitná demokracia je politickým vyjadrením tolerancie.

¹⁰³ https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/slo.pdf

¹⁰⁴ https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_slk

¹⁰⁵ Ústava Slovenskej republiky, dostupné na <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/>

¹⁰⁶ Dogmatizmus sa spravidla chápe ako spôsob myslenia a prejavu, ktorý operuje s nemennými pojmami, formulami a poučkami a neprihliada na nové okolnosti, skúsenosti, podmienky.

Opakom pluralitnej demokracie sú totalitné režimy, kde právo mať iný postoj a názor je potlačené, tak, ako aj ostatné slobody. Netolerantné spoločnosti sú často xenofóbne. Dôvodov na nárast xenofóbie je viacero a nie vždy sa môže zdať, že spolu súvisia. Príčinami môžu byť sociálne, hospodárske a politické krízy alebo situácie, v ktorých je politicky výhodné nájsť vinníkov mimo okruh členiek a členov vlastnej komunity. Xenofóbia plodí ďalšiu nenávisť a je mnohokrát základom rôznych nenávisťných ideológií, napríklad fašizmu alebo radikálneho nacionalizmu a iných.

Tolerantná spoločnosť sa vyznačuje odmietaním predsudkov vo všetkých oblastiach ľudského spolužitia a je opakom rasizmu, xenofóbie alebo iných foriem diskriminácie.

Paradox tolerancie

Tolerancia sa končí tam, kde začína netolerancia. Podľa nemeckého filozofa Karla Poppera, ak chceme žiť v tolerantnej spoločnosti, musíme byť netolerantní k netolerancii. Toto vyjadrenie je známe ako paradox tolerancie.

Vo svojom diele *Otvorená spoločnosť a jej nepriatelia* Popper tvrdí, že „*neobmedzená tolerancia musí nevyhnutne viesť k zániku tolerancie... Preto si musíme, v mene tolerancie, nárokovat právo netolerovat netoleranciu.*“¹⁰⁷ Inými slovami, Popper tvrdí, že bez limitov by tolerantná spoločnosť musela byť blahosklonná aj k rasistickým, xenofóbnym a iným prejavom neznášanlivosti a nenávisťi.

Zviditeľnenie rozdielov, priestor na uchopenie a pochopenie rozdielov, poskytuje dialóg. Podľa Poppera je potrebné využiť priestor dialógu, diskurzu, rešpektu, vzdelávania a nechať zaznieť všetky názory. Ak však netolerantný názor a prejav plodia nátlak a násilie, je potrebné ich demaskovať a obmedziť ich šírenie.

Tolerancia a mier vo svete

Netolerancia plodí násilie, na druhej strane tolerancia, mier a sloboda idú ruka v ruke. Nevyhnutnosť tolerancie pre mierové a pokojné spolunažívanie medzi národmi a štátmi v medzinárodných vzťahoch bola zrejmá už tvorcom Charty OSN, ktorí do jej Preambuly zakotvili výzvu „*prejavovat znášalivost' a žit' spolu v mieri navzájom ako dobří susedia*“¹⁰⁸.

Valné zhromaždenie OSN vyhlásilo 16. november v roku 1996 za Medzinárodný deň tolerancie. Nadviazalo na Deklaráciu princípov tolerancie organizácie UNESCO¹⁰⁹. Poslaním a hlavným odkazom tohto dňa je zvýšiť povedomie spoločnosti o potrebe tolerancie a o nebezpečenstvách a negatívnych dôsledkoch intolerancie.

Deklarácia princípov tolerancie UNESCO z roku 1995 definuje toleranciu ako:

„hodnot[u] a sociálnu normu občianskej spoločnosti, prejavujúc[u] sa v práve všetkých členov občianskej spoločnosti byť odlišnými, v zabezpečení trvalo udržateľnej harmónie medzi rôznymi vierovyznaniami, politickými, etnickými a inými sociálnymi skupinami, v rešpektovaní rôznorodosti rôznych svetových kultúr, civilizácií a národov, v pripravenosti porozumieť a spolupracovať s ľuďmi odlišnými svojím vzhľadom, jazykom, presvedčením, zvykmi a vieroukou...[t]olerancia je

¹⁰⁷ POPPER, Karl *Otvorená spoločnosť a jej nepriateľ* 1 Praha : OIKOYMENH, 1994, ISBN 80-85241-53-6

¹⁰⁸ Charta OSN, Preambula, Vyhláška ministra zahraničných vecí 30/1947 Zb., dostupné na <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1947/30/>

¹⁰⁹ UNESCO, Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru, je organizácia, ktorej posolstvo spočíva v budovaní svetového mieru vďaka medzinárodnej spolupráci v oblastiach vzdelávania, kultúry a vedy. Pozri napr. <http://www.unesco.sk/>

povinnosť podporovať presadzovanie ľudských práv, pluralizmu (vrátane kultúrneho pluralizmu), demokracie a právneho štátu. Tolerancia je koncept, ktorý znamená odmietnutie dogmatizmu a absolutizácie pravdy, potvrdzovanie noriem stanovených v medzinárodných právnych dokumentoch v oblasti ľudských práv“.¹¹⁰

Šikana a tolerancia

Nedostatok tolerancie a empatie v školskom prostredí môže často prerásť do šikany. Príčin môže byť viacero. Príslušnosť k rase, náboženstvu, pohlaviu alebo aj sexuálna orientácia sú len niektoré z mnohých prípadov, ktoré slúžia vo vrstovníckom prostredí ako základ posmechu alebo vo vážnejších prípadoch skutočnej šikany.

V školskom prostredí je tolerancia, čiže *znášanlivosť*, nevyhnutným predpokladom zdravého výučbového prostredia. Žiaci a žiačky pochádzajú z rôznych rodinných prostredí a majú svoje vlastné jedinečné identity, ktorých rešpektovaním sa môžu vzájomne obohatiť.

Namiesto záveru

Netolerancia a z nej vyplývajúca diskriminácia sú formy ľudského správania, ktoré najčastejšie vedú k porušovaniu ľudských práv. Tolerancia je cnosť. Avšak nielen preto, že je to politicky alebo spoločensky výhodné, ale najmä preto, že je to ľudské. Tolerancia je v súčasnom rôznorodom a vzájomne prepojenom svete nielen cnosťou, ale najmä nevyhnutnosťou.

Ľudská sloboda, právo slobodne sa rozhodovať a voliť. To všetko sú rozličné časti jedného celku – spoločnosti, založenej na harmonickom spolunažívaní.

1.11 ŽIVOTNÉ PROSTREDIE ako základné ľudské právo

Jednou z najpálčivejších otázok, ktorým dnes čelí náš svet, je ochrana životného prostredia. Zhoršujúci sa stav našej planéty, od vysokej miery odlesňovania až po rastúcu úroveň znečistenia, znepokojuje takmer každého človeka bez ohľadu na vek, národnosť alebo politické presvedčenie.

Životné prostredie ako pojem

Pojem *životné prostredie* pochádza z francúzskeho slova *environner*, čo v preklade do slovenského jazyka znamená *obklopovať*. Z tohto slova sa následne vyvinul pojem *environment*, ktorý sa alternatívne k pojmu *životné prostredie* používa aj v slovenčine. Znamená to, že životné prostredie (alebo environment) je všetko, čo nás obklopuje.

Po prvý raz bol pojem životné prostredie záväzne definovaný v medzinárodnom práve Dohovorom o občianskoprávnej zodpovednosti za škody vyplývajúce z aktivít nebezpečných pre životné prostredie (Lugano, 21. júna 1993), a to nasledovne: „*prírodné zdroje živé i neživé, ako sú vzduch, voda, pôda, fauna a flóra a interakcie medzi týmito istými faktormi, ako aj objekty, ktoré vytvárajú súčasť kultúrneho dedičstva a charakteristické zložky zemského povrchu*“¹¹¹.

¹¹⁰ Pozri <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/declaration-principles-tolerance>

¹¹¹ Convention on Civil Liability for Damage Resulting from Activities Dangerous to the Environment (1993), pozri <https://rm.coe.int/168007c079>

Zdravé životné prostredie ako demokratické právo

Vieme, že mať priaznivé životné prostredie nie je len etická zodpovednosť, ale aj demokratické právo?

V demokracii majú občania a občianky určité práva, ktoré sú chránené ústavou. Tieto práva zvyčajne zahŕňajú okrem iného slobodu prejavu, slobodu náboženského vyznania a právo voliť. Toto sú piliere, ktoré podporujú systém a zabezpečujú, že každý človek má rovnakú príležitosť vyjadriť sa, praktizovať svoje presvedčenie a podieľať sa na riadení krajiny.

Na otázku: „Čo majú demokratické práva spoločné s čistým životným prostredím?“ možno odvetiť, že ide o prepojenie medzi zdravým životným prostredím a kvalitou života jednotlivých ľudí v rámci demokracie. V demokracii sa vláda zodpovedá ľuďom a jednou z hlavných úloh vlády je chrániť bezpečnosť a blahobyt občanok a občanov. To znamená dbať nielen o ekonomický a sociálny blahobyt ale aj environmentálny blahobyt, inými slovami, ako občania a občianky máme právo požadovať od našich volených zástupcov a zástupkyň čisté a zdravé životné prostredie.

Predstavte si, že nemôžete dýchať čerstvý, čistý vzduch alebo máte prístup len k znečistenej vode. A predsa, život bez čistého vzduchu alebo pitnej vody je realitou miliónov ľudí na celom svete. Znečistenie poškodzuje nielen naše zdravie, ale ohrozuje aj naše základné ľudské práva. V demokratickej spoločnosti má každý človek právo na čistý vzduch a vodu a je zodpovednosťou vlády, aby ich zabezpečila reguláciou priemyslu, podporou trvalo udržateľných postupov a zavedením efektívnych systémov odpadového hospodárstva.

V demokratickom zriadení je taktiež kľúčová transparentnosť. Občianska spoločnosť má byť informovaná o environmentálnych politikách, iniciatívach a dopadoch. Vlády majú byť vo všetkých uvedených ohľadoch transparentné a kritizovateľné.

Uplatňovanie práva na životné prostredie v každodennom živote

Životné prostredie sa týka všetkého okolo nás a týka sa každej a každého z nás. Okrem už uvedeného majú občania a občianky právo podieľať sa na rozhodovaní o životnom prostredí, čiže byť pri tvorbe zákonov alebo politik, ktoré súvisia s ochranou životného prostredia. Vláda má brať do úvahy verejnú mienku a zabezpečiť vzdelávanie o otázkach životného prostredia a ich dlhodobých vplyvoch.

Školy, od základných po vysoké ako aj iné vzdelávacie a osvetové inštitúcie zohrávajú úlohu pri šírení poznatkov o dôležitosti ochrany životného prostredia a umožňujú ďalšej generácii robiť informované rozhodnutia. Najjednoduchším spôsobom, ako uplatniť svoje demokratické právo na čistejšie životné prostredie, je uplatniť svoj hlas vo voľbách. Hlasovaním za kandidátky a kandidátov, ktorí sa nevyhýbajú ochrane životného prostredia, môžete dopomôcť k tomu, že vláda podnikne konkrétne kroky smerom k čistejšiemu a zdravšiemu životnému prostrediu.

A keď ani to nepomôže?

V roku 2017, v dôsledku značných horúčav, zomrelo v Portugalsku vyše sto ľudí. Požiare, ktoré sprevádzali teplotné rekordy zmenili ráz krajiny a prírody, v ktorej žilo a žije aj šesť detí a mladých ľudí, ktorí si povedali, že sa nebudú nečinne prizerať, ako nedostatok vážnosti v prístupe ku klimatickým zmenám ničí ich budúcnosť.

A tak v roku 2020 juniorská skupina vo veku od 11 do 24 rokov podala sťažnosť Európskemu súdu pre ľudské práva voči 33-om členským štátom Rady Európy, medzi nimi aj Slovenskej republike, ktorá sa týka údajného nepodniknutia dostatočných krokov smerom k splneniu záväzkov vyplývajúcich členským štátom z Parížskej dohody (prípád

*Duarte Agostinho a ďalší proti Portugalsku a ďalším 32 štátom*¹¹²). Podľa Parížskej dohody¹¹³, ktorá bola podpísaná 12. decembra 2015 a vstúpila do platnosti 4. novembra 2016, štáty majú prispievať k udržaniu globálneho otepľovania na úrovni 1,5 °C. Deti a mladí ľudia z Portugalska tvrdia, že rozsiahle požiare, ktoré od roku 2017 pravidelne každoročne sužujú krajinu, sú priamym dôsledkom globálneho otepľovania a že členské štáty nepodnikli na jeho zmiernenie dostatočné a patričné kroky.

Hlavným tvrdením juniorskej sťažovateľskej skupiny je, že ich ľudské práva, konkrétne právo na život, súkromie, rodinný život ako aj zákaz diskriminácie boli porušené v dôsledku neochoty štátov efektívnejšie zakročiť v boji proti globálnemu otepľovaniu. Emisie skleníkových plynov v žalovaných štátoch podľa nich prispievajú ku globálnemu otepľovaniu, ktorého dôsledky, okrem iného vlny horúčav, ovplyvňujú ich životné podmienky a zdravie.

Žiadne zo šiestich detí a mladých ľudí nežiada finančnú kompenzáciu – žiadajú členské štáty, aby neprispievali k ničeniu ich budúcnosti a života.

Tento súdny prípad, určite nie jediný v tejto oblasti, zviditeľnil fakt, že sú to práve deti a mladiství, ktorých životy a zdravie sú dôsledkami klimatických zmien najviac ohrozené.

Sťažností, žalôb a iných súdnych podaní, ktorých podstatou je zmena klímy vo vzťahu k ľudským právam je mnoho. Možno, napríklad, spomenúť aj žalobu obyvateľov súostrovia Torres Strait Islands proti Austrálii, ktorú podali Výboru OSN pre ľudské práva s tvrdením, že Austrália v súvislosti s klimatickou zmenou porušuje ich právo na život, zdravie a kultúru¹¹⁴. Ďalším v rámci Európy je tzv. Švajčiarsky klimatický prípad Verein Klima Seniorinnen Schweiz a ďalší proti Švajčiarsku¹¹⁵ (pozri aj pojem Aktívne občianstvo, časť 1.1 tejto príručky).

Právna úprava

Právo na zdravé životné prostredie uznala väčšina štátov medzinárodného spoločenstva vo svojich ústavách. Ústava Slovenskej republiky ho zakotvuje v článkoch 44 a 45 ako právo každého „na priaznivé životné prostredie ... a ... na včasné a úplné informácie o stave životného prostredia a o príčinách a následkoch tohto stavu.“¹¹⁶

Potrebné je pripomenúť, že subjektom uvedeného práva je každý človek, nielen štátny občan a štátna občianka Slovenskej republiky, ale aj cudzinci, cudzinky a osoby bez štátnej príslušnosti, ktoré sa nachádzajú na území nášho štátu.

Diskusia na tému, či právo na životné prostredie má byť chápané ako nové základné ľudské právo, sa začala prehlbovať v 60. rokoch 20. storočia. Rozprava vyústila do Štokholmskej konferencie OSN o životnom prostredí (1972), na ktorej štáty prijali Deklaráciu o životnom prostredí človeka¹¹⁷. V uvedenej deklarácii je zakotvené, že „Človek má základné právo na slobodu, rovnosť a adekvátne podmienky života v životnom prostredí v takej kvalite, ktorá umožňuje zdravý a dôstojný život a nesie vážnu zodpovednosť za ochranu a zlepšovanie životného prostredia pre budúce generácie.“

¹¹² Pozri <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2239371/20%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22CLIN%22%5D%2C%22kdate%22:%5B%222020-11-13T00:00:00.0Z%22%2C%222020-11-13T00:00:00.0Z%22%5D%7D>

¹¹³ Parížsku dohodu prijalo k 9. októbru 2023 presne 139 štátov. Pozri <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement>

¹¹⁴ Pozri: <https://www.escr-net.org/caselaw/2022/daniel-billy-et-al-vs-australia-torres-strait-islanders-petition>

¹¹⁵ Pozri: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2253600/20%22%5D%2C%22documentcollectionid%22:%5B%22CLIN%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22002-13212%22%5D%7D>

¹¹⁶ Ústava Slovenskej republiky, dostupné na <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/>

¹¹⁷ Bližšie pozri Declaration of the UN Conference on the Human Environment, <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972>

Deklarácia však právne záväzná nie je a právo na životné prostredie na globálnej úrovni ako ľudské právo ešte záväzne uznané nebolo.

Ďalšími medzinárodnoprávnymi dokumentmi nezáväzného charakteru, ktoré zakotvujú právo na životné prostredie, sú napríklad *Súhrn navrhovaných právnych princípov ochrany životného prostredia a udržateľného rozvoja* z roku 1987, vypracovaný Expertnou skupinou Svetovej komisie pre životné prostredie a rozvoj¹¹⁸, Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN č.45/94 (1990) o *nutnosti zaistiť zdravé životné prostredie pre blaho jednotlivca*¹¹⁹ a Rezolúcia Rady OSN pre ľudské práva č. 19/10 z 22. marca 2012 o *vymenovaní Nezávislého experta pre problematiku záväzkov v oblasti ľudských práv na používanie bezpečného, čistého, zdravého a udržateľného životného prostredia*¹²⁰.

V Rezolúcii Rady OSN pre ľudské práva č. 48/13 z 8. októbra 2021 členské štáty uznávajú „*ľudské právo na čisté, zdravé a udržateľné životné prostredie*“¹²¹. Táto rezolúcia bola prijatá 43–mi členskými štátmi rady. Na tento dokument nadväzuje Rezolúcia č. 6/300 Valného zhromaždenia OSN z 28. júla 2022, nazvaná „*Ľudské právo na čisté, zdravé a udržateľné životné prostredie*“¹²².

Rada Európy taktiež prijala niekoľko dokumentov, najmä odporúčacieho charakteru, ktoré potvrdzujú úmysel členských štátov uznať environmentálne právo ako jedno zo základných ľudských práv. Ako vyplýva aj zo súdnych prípadov, ktoré sme spomenuli, toto presvedčenie nachádza odraz aj v judikatúre Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorý poskytuje tomuto právu ochranu nepriamo širším výkladom *článku 8*, t. j. *práva na rešpektovanie súkromného a rodinného života*.

Najvýznamnejšou európskou regionálnou záväznou zmluvnou formou zakotvenia práva na životné prostredie v medzinárodnom práve je jeho zakotvenie v *Dohovore o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovaní a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia* z roku 1998. Tzv. *Aarhuský dohovor* bol prijatý v rámci Hospodárskej komisie OSN pre Európu¹²³ a nakoľko má i kontrolné mechanizmy, jeho význam je celosvetový.

Záver

Napriek tomu, že právo na životné prostredie ako ľudské právo ešte na medzinárodnej úrovni záväzne uznané nebolo, z uvedených citovaných dohovorov a dokumentov ako aj zo súdnej praxe a všeobecnej právnej interpretácie je možné usúdiť, že právo na životné prostredie je uznané ako základné ľudské právo minimálne v nepriamej forme. Pre našu zdravú spoločnú budúcnosť je žiaduce, aby ochrana životného prostredia nadobudla podobu celospoločensky deklarovaného cieľa, prípadne ústavného princípu. K dosiahnutiu toho môže prispieť každá a každý z nás.

¹¹⁸ Report of the World Commission on Environment and Development Experts Group on Environmental Law. „*Our Common Future, Annexe 1: Summary of proposed legal principles for environmental protection and sustainable development*“, UN Doc. A/42/427 (1987), <http://www.un-documents.net/ocf-a1.htm>

¹¹⁹ UN GA Resolution „*Need to ensure a healthy environment for the well-being of individuals*“, UN Doc. A/Res/45/94 (1990), <https://digitallibrary.un.org/record/105298?ln=en>

¹²⁰ <https://www.mzv.sk/diplomacia/temy/ludske-prava/rada-osn-pre-ludske-prava>

¹²¹ Resolution adopted by the Human Rights Council „*The human right to a clean, healthy and sustainable environment*“, UN Doc. A/HRC/RES/48/13 (2021), <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G21/289/50/PDF/G2128950.pdf?OpenElement>

¹²² UN GA Resolution „*Human right to clean environment*“, UN Doc. A/RES/76/300, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/442/77/PDF/N2244277.pdf?OpenElement>

¹²³ *Convention on Access to Information, Public Participation on Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters*, <https://unece.org/DAM/env/pp/documents/cep43e.pdf>

2. PRAKTICKÁ ČASŤ: AKTIVITY NA VÝUČBE

2.1 ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY

ÚVOD pre panie učiteľky a pánov učiteľov

Ústava Slovenskej republiky (ďalej „*Ústava SR*“)¹²⁴ je základným dokumentom, s ktorým je potrebné oboznamovať žiačky a žiakov škôl pri ich príprave na život v spoločnosti a štáte, alebo, inak povedané, pri nadobúdaní občianskych a sociálnych kompetencií. Zmyslom tohto úsilia je, aby prostredníctvom nadobudnutých kompetencií vedeli mladí ľudia konať v rôznych občianskych a spoločenských situáciách v prostredí vlastného demokratického štátu rs. Európskej únie a iných demokracií ale aj v konfrontácii s nedemokratickými prejavmi a formami.

Práca s Ústavou SR súvisí s osvojením si pojmov a tém, ktoré Vám ponúkame v prvej, teoretickej časti tejto príručky. *Aktívne občianstvo; Demokracia; Dôstojnosť; Kultúra demokracie; Ľudské práva; Mier a bezpečnosť; Rovnosť; Sloboda; Spravodlivosť; Tolerancia; Životné prostredie* sú pojmy v rôznych podobách obsiahnuté v ústave.

Po základnej výučbovej teoretickej príprave (vysvetlení podstaty a obsahu Ústavy SR) alebo počas nej možno využiť aj ďalšie formy práce so študujúcimi. Jednou z nich je kontrola osvojenia si nadobudnutých schopností a spôsobilostí **formou testu**. Táto forma však nemá byť dôvodom bezprostredného oznámkovania výkonov, ale skôr identifikáciou toho, čo treba viac rozvinúť inými formami, ktoré študujúcich viac získajú pre problematiku. Pripravili sme preto, k vybraným úlohám testu aj ďalšie nadväzujúce príklady a možnosti výučbových aktivít (pozri časť 2.1.2 Od TESTU – Ústava SR k ďalším výučbovým aktivitám).

Test je pripravený ako variant *Úlohy a riešenia*, s vyznačením správnych riešení červenou farbou. Samozrejme, môžete si z 90-tich testových úloh vybrať ľubovoľný počet úloh a zostaviť si tak iný rozsah a náročnosť testu, vychádzajúc zo špecifik školy, vzdelávacích programov a žiactva. Môžete určiť aj počet bodov za správne riešenie úloh (napríklad, zvoliť kombináciu 1, 2, 3-bodových úloh podľa ich náročnosti) a podľa toho zostaviť odpoveďovú tabuľku.

Pripravíte si variant *Úlohy* (v čiernej farbe) a k nemu, pre študujúcich aj *Odpoveďový hárok* (ak sa testovanie bude konať klasicky), do ktorého budú zapisovať svoje riešenia. Test potom klasicky vyhodnotíte. Odporúčame však, pokiaľ možno, niekoľko vylepšení procesu testovania: minimálne zadania úloh premietat' na tabuli, plátne, alebo, maximálne, ak máte počítačové učebne, pripraviť si elektronické testovanie a vyhodnotenie, usadiť žiačky a žiakov k počítačom a šetriť papier aj čas. Dole uvedený test je pripravený pre klasické testovanie, ak zvolíte elektronické, upravte prosím primerane *Inštrukciu pre žiačku*žiaka*.

¹²⁴ Ústava Slovenskej republiky, pozri <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/>

1. TEST – Ústava SR – Úlohy a riešenia

Inštrukcia pre žiacku*žiaka:

Test obsahuje 90 úloh á 1 bod. Pozorne si prečítajte znenie každej úlohy a zvážte, ktorá z ponúkaných odpovedí (a, b, c) je správna. Každá úloha má jedno správne riešenie. Je na Vás, aby ste v ostatných dvoch ponúkaných riešeniach odhalili menšiu alebo väčšiu nesprávnosť či nepresnosť. Správne riešenie každej úlohy uveďte do odpovedového hárku. Ak chcete svoje riešenie opraviť, zreteľne prečiarknite pôvodnú voľbu a uveďte iné riešenie.¹²⁵

Skratky v úlohách testu:

SR – Slovenská republika

Ústava SR – Ústava Slovenskej republiky

NR SR – Národná rada Slovenskej republiky

1. **Preambula Ústavy SR sa začína slovami:**

- u) My, občania Slovenskej republiky,...
- v) My, ľud slovenský ...
- w) My, národ slovenský,...

2. **Podľa Ústavy SR, Slovenská republika je**

- a) zvrchovaný monarchistický štát.
- b) demokratický a právny štát podriadený Európskej únii.
- c) zvrchovaný, demokratický a právny štát.

3. **Ústava SR deklaruje, že SR**

- a) sa viaže na pokrokové ideológie a náboženstvá.
- b) sa opiera o tradičné ideológie a náboženstvá.
- c) sa neviaže na nijakú ideológiu ani náboženstvo.

4. **Podľa Ústavy SR: Slovenská republika uznáva a dodržiava**

- a) všeobecné pravidlá medzinárodného práva, medzinárodné zmluvy, ktorými je viazaná, a svoje ďalšie medzinárodné záväzky.
- b) všeobecné pravidlá medzinárodného práva, medzinárodné zmluvy, ktorými je viazaná, a svoje ďalšie medzinárodné záväzky, pokiaľ sú v súlade s jej vlastnou históriou a tradíciami.
- c) všeobecné pravidlá medzinárodného práva, medzinárodné zmluvy, ktorými je viazaná, a svoje ďalšie medzinárodné záväzky, pokiaľ nie sú v rozpore s verejnou mienkou.

5. **Ústava SR stanovuje, že: Štátna moc pochádza od**

- a) volených zástupcov, ktorí ju vykonávajú priamo.
- b) občanov, ktorí ju vykonávajú prostredníctvom svojich volených zástupcov alebo priamo.
- c) Národnej rady SR, vlády SR a súdov SR.

¹²⁵ Poznámka: Inštrukciu môže učiteľ/učiteľka prispôbiť podľa svojho uváženia a potreby, vychádzajúc zo špecifik školy, vzdelávacích programov a žiactva. Môže urobiť výber testových úloh a určiť počet bodov za správne riešenie úloh (napríklad, zvolit' kombináciu 1, 2, 3-bodových úloh podľa ich náročnosti) a podľa toho zostaviť odpovedovú tabuľku.

6. Štátne orgány môžu podľa Ústavy SR konať

- a) podľa vlastného uváženia, vedomia a svedomia.
- b) iba v medziach a v rozsahu medzinárodného práva.
- c) iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon.

7. Podľa Ústavy SR:

- a) Každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané, a nikoho nemožno prinútiť, aby konal to, čo zákon ukladá.
- b) Nik nemôže konať, čo je zákonom zakázané, ale niekomu to môže byť z osobitných dôvodov umožnené.
- c) Každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané, a nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá.

8. Hranice SR sa podľa Ústavy SR

- a) môžu meniť len ústavným zákonom.
- b) môžu meniť len prostredníctvom referenda.
- c) nemôžu meniť za žiadnych okolností a zo žiadnych dôvodov.

9. Vyberte správne, čo ustanovuje Ústava SR.

- a) Nerastné bohatstvo, jaskyne, podzemné vody, prírodné liečivé zdroje a vodné toky Slovenskej republiky sú vo vlastníctve Európskej únie.
- b) Nerastné bohatstvo, jaskyne, podzemné vody, prírodné liečivé zdroje a vodné toky sú vo vlastníctve Slovenskej republiky.
- c) Nerastné bohatstvo, jaskyne, podzemné vody, prírodné liečivé zdroje a vodné toky sú vo vlastníctve Slovenskej republiky a Európskej únie.

10. Podľa Ústavy SR:

- a) Každému možno odňať štátne občianstvo Slovenskej republiky ak sa stavia proti štátnej vôli.
- b) Nikomu nemožno odňať štátne občianstvo Slovenskej republiky proti jeho vôli.
- c) Štátne občianstvo Slovenskej republiky možno odňať cudzím štátnym príslušníkom.

11. O vstupe do štátneho zväzku s inými štátmi alebo o vystúpení z tohto zväzku sa rozhodne podľa Ústavy SR

- a) ústavným zákonom, ktorý sa potvrdí referendum.
- b) európskym ľudovým hlasovaním.
- c) uznesením vlády SR, NR SR a prezidenta SR.

12. Podľa Ústavy SR: Právne záväzné akty Európskych spoločností a Európskej únie

- a) nemajú prednosť pred zákonmi SR.
- b) majú prednosť pred zákonmi SR.
- c) môžu mať prednosť pred zákonmi SR.

13. V Ústave SR sa stanovuje, že: Medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, ... ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom,

- a) nemajú prednosť pred zákonmi.
- b) môžu ale nemusia mať prednosť pred zákonmi.
- c) majú prednosť pred zákonmi.

14. Štátnymi symbolmi SR sú podľa Ústavy SR

- a) štátne logo a štátna hymna.
- b) štátna značka, zástava a hymna.
- c) štátny znak, štátna vlajka, štátna pečať a štátna hymna.

15. Podľa Ústavy SR:

- a) Ľudia sú slobodní a rovnakí v dôstojnosti, právach a základných slobodách. Štát rozhoduje o dedení, odňatí a zrušení práv a slobôd.
- b) Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremičateľné a nezrušiteľné.
- c) Ľudia sú slobodní a rovní podľa svojho vedomia, svedomia a vôle. Dôstojnosti, práv a slobôd sa preto možno vzdať alebo ich postúpiť inému človeku.

16. V Ústave SR sa uvádza, že: Základné práva a slobody sa zaručujú na území SR všetkým

- a) ľuďom s ohľadom na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmysľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Niektoré z týchto dôvodov môžu niekoho zvýhodňovať alebo znevýhodňovať.
- b) dospelým bez ohľadu na rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmysľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod a iné preukázané postavenie. Nikoho dospelého nemožno z týchto dôvodov zvýhodňovať alebo poškodzovať.
- c) bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmysľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvýhodňovať alebo znevýhodňovať.

17. Pokiaľ ide o národnosť, Ústava SR ustanovuje, že:

- a) Každý má právo slobodne rozhodovať o svojej národnosti. Zakazuje sa akékoľvek ovplyvňovanie tohto rozhodovania a všetky spôsoby nátlaku smerujúce k odnáródňovaniu.
- b) Národnosť sa dedí po rodičoch. Po dovŕšení dospelosti sa každý môže slobodne odnáródňovať alebo prináródňovať.
- c) Každý má právo na národnosť. Národnostná príslušnosť má prednosť pred občianskou príslušnosťou.

18. Ústava SR ustanovuje: Nikomu nesmie byť spôsobená ujma na právach pre to, že

- a) neuplatňuje svoje základné práva a slobody.
- b) uplatňuje svoje základné práva a slobody na úkor niekoho iného.
- c) uplatňuje svoje základné práva a slobody.

19. V súlade s Ústavou SR: Povinnosti možno ukladať

- a) na základe uznesenia vlády SR, v medziach jej právomocí a pri zachovaní základných práv a slobôd...
- b) na základe rozhodnutia súdneho orgánu, pri zachovaní minimálneho štandardu základných práv a slobôd...
- c) zákonom alebo na základe zákona, v jeho medziach a pri zachovaní základných práv a slobôd...

20. V Ústave SR sa píše: Medze základných práv a slobôd možno upraviť za podmienok ustanovených

- a) Všeobecnou deklaráciou ľudských práv len zákonom.
- b) Medze základných práv a slobôd možno upraviť za podmienok ustanovených touto ústavou len zákonom.
- c) Európskym súdom pre ľudské práva.

21. Podľa Ústavy SR:

- a) Pri obmedzovaní základných práv a slobôd sa musí dbať na ich podstatu a zmysel. Takéto obmedzenia sa môžu použiť len na ustanovený cieľ.
- b) Pri základných právach a slobodách sa musí dbať na ich podstatu a zmysel. Akékoľvek ich obmedzenia sú preto neprípustné.
- c) Obmedzovanie základných práv a slobôd musí mať zmysel a účel. Takéto obmedzenia sa môžu použiť len so súhlasom obmedzovaných.

22. Ústava SR stanovuje:

- a) Každý dospelý človek má spôsobilosť na práva.
- b) Každý občan má spôsobilosť na práva.
- c) Každý má spôsobilosť na práva.

23. Vyberte správne, čo ustanovuje Ústava SR.

- a) Každý narodený má právo na život.
- b) Každý má právo na život. Ľudský život je hodný ochrany už pred narodením.
- c) Každý má právo na život a na smrť. Sú hodné ochrany bez obmedzení.

24. V súlade s Ústavou SR:

- a) Nikto nesmie byť pozbavený života bez právoplatného rozsudku.
- b) Nikto nesmie byť pozbavený života pokiaľ si to vyslovene neželá.
- c) Nikto nesmie byť pozbavený života.

25. V Ústave SR sa ustanovuje, že:

- a) Trest smrti sa nepripúšťa.
- b) Trest smrti sa pripúšťa len za zločiny proti ľudskosti.
- c) Trest smrti sa pripúšťa ale nevykonáva.

26. V súlade s Ústavou SR: Nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia je

- a) zaručená. Obmedzená môže byť len v prípadoch ustanovených zákonom.
- b) zaručená iba v čase mieru.
- c) absolútna. Nemôže byť nijako obmedzená.

27. Podľa ustanovenia Ústavy SR:

- a) Nikoho nemožno podrobiť krutému, neludskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu, pokiaľ s nimi dobrovoľne nesúhlasí.
- b) Deti, ženy a starých ľudí nemožno mučiť a podrobiť krutému, neludskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu.
- c) Nikoho nemožno mučiť ani podrobiť krutému, neludskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu.

28. V Ústave SR sa uvádza, že: Osobná sloboda sa

- a) umožňuje.
- b) zaručuje.
- c) povoľuje.

29. Podľa Ústavy SR: Nikoho nemožno stíhať alebo pozbaviť slobody inak, ako z dôvodov a spôsobom,

- a) ktoré stanoví Európsky súd pre ľudské práva.
- b) ktoré ustanoví spravodlivosť.
- c) ktorý ustanoví zákon.

30. V súlade s Ústavou SR:

- a) Obvineného možno zatknúť iba na odôvodnený písomný príkaz sudcu.
- b) Obvineného možno zatknúť na písomný alebo ústny príkaz polície.
- c) Obvineného možno zatknúť iba na základe jeho priznania.

31. Ústava SR stanovuje, že:

- a) Zadržaná osoba musí byť do 24 hodín oboznámená s dôvodmi zadržania...
- b) Zadržaná osoba môže ale nemusí byť oboznámená s dôvodmi zadržania...
- c) Zadržaná osoba musí byť ihneď oboznámená s dôvodmi zadržania...

32. Podľa Ústavy SR:

- a) Každá dospelá osoba má právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena.
- b) Každý má právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena.
- c) Každý má právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena s výnimkou verejne činných osôb.

33. Vyberte správne, čo ustanovuje Ústava SR.

- a) Každá dospelá osoba má právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života.
- b) Každý má právo na oprávnené zasahovanie do súkromného a rodinného života iného.
- c) Každý má právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života.

34. Ústavou SR je stanovené, že:

- a) Každý má právo na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe.
- b) Každý má právo prijať alebo odoprieť ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe.
- c) Každý je oprávnený zhromažďovať, zverejňovať alebo akýmkoľvek iným spôsobom využívať údaje o akejkoľvek osobe a inštitúcii.

35. Podľa Ústavy SR:

- a) Každý dospelý má právo vlastníť majetok.
- b) Každý svojprávny človek má právo vlastníť majetok.
- c) Každý má právo vlastníť majetok.

36. Ústava SR stanovuje:

- a) Dedenie sa povoľuje.
- b) Dedenie sa zaručuje.
- c) Dedenie sa obmedzuje.

37. Podľa Ústavy SR:

- a) Vlastníctvo zväzuje.
- b) Vlastníctvo obmedzuje.
- c) Vlastníctvo zaväzuje.

38. Podľa znenia Ústavy SR: Výkon vlastníckeho práva

- a) nesmie poškodzovať ľudské zdravie, prírodu, kultúrne pamiatky a životné prostredie nad mieru ustanovenú zákonom.
- b) môže v odôvodnených prípadoch zasahovať ľudské zdravie, prírodu, kultúrne pamiatky a životné prostredie aj nad mieru ustanovenú zákonom.
- c) nesmie poškodzovať ľudské zdravie, prírodu, kultúrne pamiatky a životné prostredie nad mieru ustanovenú medzinárodným právom.

39. Vyvlastnenie alebo nútené obmedzenie vlastníckeho práva podľa Ústavy SR

- a) nie je za žiadnych okolností možné.
- b) je možné iba v nevyhnutnej miere a vo verejnom záujme, a to na základe zákona a za primeranú náhradu.
- c) je možné iba v nevyhnutnej miere, v odôvodnenom záujme, a to na základe zákona s náhradou alebo bez náhrady.

40. V Ústave SR sa uvádza:

- a) Obydlie je posvätné. Cudzí doň nesmie vstúpiť bez súhlasu toho, kto v ňom býva.
- b) Obydlie je nedotknuteľné. Nie je dovolené doň vstúpiť bez súhlasu toho, kto v ňom býva.
- c) Obydlie je nedotknuteľné len za určitých okolností. V krajnej núdzi je dovolené doň vstúpiť bez súhlasu toho, kto v ňom býva.

41. Podľa Ústavy SR: Domová prehliadka

- a) je v demokratickej krajine neprípustná.
- b) je prípustná len v súvislosti s trestným konaním, a to na písomný a odôvodnený príkaz sudcu.
- c) je prípustná len pokiaľ k nej dá súhlas vlastník obydlia.

42. Ústava SR stanovuje, že: Listové tajomstvo, tajomstvo dopravovaných správ a iných písomností a ochrana osobných údajov sa

- a) zaručujú.
- b) sledujú.
- c) regulujú.

43. V znení Ústavy SR:

- a) Sloboda pohybu a pobytu sa zaručuje.
- b) Sloboda pohybu a sloboda pobytu sa reguluje.
- c) Sloboda pohybu a pobytu zaväzuje.

44. Podľa Ústavy SR:

- a) Každý, kto sa z akéhokoľvek dôvodu zdržiava na území Slovenskej republiky, má právo toto územie slobodne opustiť.
- b) Každý, kto sa oprávnenne zdržiava na území Slovenskej republiky, má právo toto územie slobodne opustiť.
- c) Každý, kto sa oprávnenne zdržiava na území Slovenskej republiky, môže požiadať o opustenie tohto územia.

45. V súlade s Ústavou SR:

- a) Každý človek má právo na slobodný vstup na územie Slovenskej republiky.
- b) Každý dospelý má právo na slobodný vstup na územie Slovenskej republiky.
- c) Každý občan má právo na slobodný vstup na územie Slovenskej republiky.

46. Podľa Ústavy SR:

- a) Občana nemožno nútiť, aby opustil vlasť, a nemožno ho vyhostiť.
- b) Občana možno prinútiť, aby opustil vlasť a možno ho aj vyhostiť.
- c) Občana možno prinútiť, aby opustil vlasť ale nemožno ho vyhostiť.

47. Vyberte správne, čo ustanovuje Ústava SR.

- a) Cudzinca možno vyhostiť iba v prípadoch ustanovených zákonom.
- b) Cudzinca možno vyhostiť kedykoľvek.
- c) Cudzinca nemožno z demokratickej krajiny nikdy vyhostiť.

48. V Ústave SR sa uvádza: Sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery sa

- a) povoľujú.... Každý má právo byť bez svedomia.
- b) zaručujú.... Každý má právo byť bez náboženského vyznania.
- c) odporúčajú.... Každý má právo byť bez viery.

49. V súlade s Ústavou SR:

- a) Obrana Slovenskej republiky je povinnosťou a vecou cti občanov.
- b) Obrana Slovenskej republiky je povinnosťou a vecou Armády SR.
- c) Obrana Slovenskej republiky je povinnosťou a vecou Severoatlantickej aliancie.

50. Podľa znenia Ústavy SR:

- a) Sloboda prejavu a právo na informácie sú povolené.
- b) Sloboda prejavu a právo na informácie sú podmienené.
- c) Sloboda prejavu a právo na informácie sú zaručené.

51. Ústava SR ustanovuje, že:

- a) Cenzúra sa podporuje.
- b) Cenzúra sa toleruje.
- c) Cenzúra sa zakazuje.

52. Podľa článkov Ústavy SR:

- a) Petičné právo sa zaručuje.
- b) Petičné právo sa odporúča.
- c) Petičné právo sa reguluje.

53. Podľa Ústavy SR:

- a) Petíciou nemožno vyzývať na porušovanie základných práv a slobôd.
- b) Petíciou možno vyzývať k obmedzeniu základných práv a slobôd.
- c) Petíciou nemožno vyzývať na obranu základných práv a slobôd.

54. V znení Ústavy SR:

- a) Právo pokojne sa zhromažďovať sa zaručuje občanom Slovenskej republiky.
- b) Právo pokojne sa zhromažďovať sa zaručuje v časoch mieru.
- c) Právo pokojne sa zhromažďovať sa zaručuje.

55. Podľa Ústavy SR:

- a) Právo slobodne sa združovať sa zaručuje.
- b) Právo slobodne sa združovať zaväzuje.
- c) Právo slobodne sa združovať sa kontroluje.

56. V Ústave SR sa uvádza, že: Politické strany a politické hnutia, ako aj spolky, spoločnosti alebo iné združenia

- a) sú pričlenené k štátu.
- b) sú súčasťou štátu.
- c) sú oddelené od štátu.

57. Ústava SR ustanovuje: Občania majú právo zúčastňovať sa na

- a) správe verejných vecí, a to priamo.
- b) správe verejných vecí, a to slobodnou voľbou svojich zástupcov.
- c) správe verejných vecí priamo alebo slobodnou voľbou svojich zástupcov.

58. Podľa Ústavy SR: Cudzinci s trvalým pobytom na území SR majú právo voliť a byť volení do

- a) Národnej rady SR.
- b) orgánov samosprávy obcí a do orgánov samosprávy vyšších územných celkov.
- c) orgánov samosprávy obcí.

59. Podľa Ústavy SR: Volebné právo je

- a) všeobšiahle, rovnocenné, priamočiare a utajené.
- b) výberové, nerovné, nepriame a vykonáva sa neverejným hlasovaním.
- c) všeobecné, rovné a priame a vykonáva sa tajným hlasovaním.

60. V súlade s Ústavou SR: Občania majú

- a) za primeraných podmienok prístup k voleným, nevoleným a iným funkciám.
- b) za rovnakých podmienok prístup k voleným a iným verejným funkciám.
- c) za rôznych podmienok prístup k voleným a iným verejným funkciám.

61. V Ústave SR sa uvádza, že: Zákonná úprava všetkých politických práv a slobôd a jej výklad a používanie

- a) by mali umožňovať a ochraňovať slobodnú súťaž politických síl v demokratickej spoločnosti.
- b) môžu obmedzovať a tým ochraňovať slobodnú súťaž politických síl v demokratickej spoločnosti.
- c) musia umožňovať a ochraňovať slobodnú súťaž politických síl v demokratickej spoločnosti.

62. Podľa Ústavy SR:

- a) Občania majú povinnosť postaviť sa na odpor proti každému, kto by odstraňoval demokratický poriadok základných ľudských práv a slobôd uvedených v tejto ústave, ak činnosť ústavných orgánov a účinné použitie zákonných prostriedkov sú znemožnené.
- b) Občania nemajú právo postaviť sa na odpor proti nikomu, kto slobodne naruša demokratický poriadok základných ľudských práv a slobôd uvedených v tejto ústave.
- c) **Občania majú právo postaviť sa na odpor proti každému, kto by odstraňoval demokratický poriadok základných ľudských práv a slobôd uvedených v tejto ústave, ak činnosť ústavných orgánov a účinné použitie zákonných prostriedkov sú znemožnené.**

63. V súlade s Ústavou SR: Príslušnosť ku ktorejkoľvek národnostnej menšine alebo etnickej skupine

- a) nesmie byť nikomu na prospech.
- b) **nesmie byť nikomu na ujmu.**
- c) nesmie byť nikomu na ujmu ani na prospech.

64. Podľa Ústavy SR: Občanom tvoriacim v Slovenskej republike národnostné menšiny alebo etnické skupiny sa

- a) **zaručuje všestranný rozvoj.**
- b) zaručuje primeraný rozvoj.
- c) zaručuje základný rozvoj.

65. Podľa znenia Ústavy SR:

- a) Každý nemá právo na slobodnú voľbu povolania ani prípravu naň.
- b) Každý má povinnosť voľby povolania a prípravy naň.
- c) **Každý má právo na slobodnú voľbu povolania a prípravu naň.**

66. V Ústave SR sa uvádza:

- a) Občania majú povinnosť pracovať.
- b) Občania majú právo na prácu a zároveň povinnosť pracovať.
- c) **Občania majú právo na prácu.**

67. Zamestnanci majú podľa Ústavy SR právo na

- a) **spravodlivé a uspokojujúce pracovné podmienky.**
- b) správne a rovnaké pracovné podmienky.
- c) slušné a upokojujúce pracovné podmienky.

68. Podľa Ústavy SR zákon zamestnancom zabezpečuje najmä právo na odmenu za vykonanú prácu, dostatočnú na to, aby im umožnila

- a) vysokú životnú úroveň...
- b) **dôstojnú životnú úroveň...**
- c) základnú životnú úroveň...

69. V zmysle Ústavy SR zákon zamestnancom zabezpečuje ochranu proti

- a) akémukoľvek prepúšťaniu zo zamestnania a akejkoľvek diskriminácii v zamestnaní.
- b) hromadnému prepúšťaniu zo zamestnania a viacnásobnej diskriminácii v zamestnaní.
- c) **svojoľnému prepúšťaniu zo zamestnania a diskriminácii v zamestnaní.**

70. Z Ústavy SR vyplýva, že: Každý zamestnanec má právo, aby jeho odmena za vykonanú prácu bola

- a) aspoň trojnásobná ako minimálna mzda.
- b) nebola nižšia ako minimálna mzda.
- c) aspoň rovnaká ako minimálna mzda.

71. Vyberte správne, čo ustanovuje Ústava SR.

- a) Právo na štrajk sa udeľuje.
- b) Právo na štrajk sa zaručuje.
- c) Právo na štrajk sa vyjednáva.

72. Podľa Ústavy SR: Právo na štrajk

- a) majú všetci bez výnimky.
- b) nemajú sudcovia, prokurátori, príslušníci ozbrojených síl a ozbrojených zborov a príslušníci a zamestnanci hasičských a záchranných zborov.
- c) nemajú predseda a poslanci NR SR, predseda a členovia vlády SR, prezident SR.

73. Ústava SR ustanovuje:

- a) Všetci majú právo na rovnakú ochranu zdravia pri práci a rovnaké pracovné podmienky.
- b) Osoby zdravotne postihnuté majú právo na zvýšenú ochranu zdravia pri práci a osobitné pracovné podmienky.
- c) Ženy, mladiství a osoby zdravotne postihnuté majú právo na zvýšenú ochranu zdravia pri práci a osobitné pracovné podmienky.

74. Podľa Ústavy SR:

- a) Každý má povinnosť chrániť si zdravie.
- b) Každý má právo na ochranu zdravia.
- c) Každý má právo na minimálnu ochranu zdravia.

75. Podľa znenia Ústavy SR:

- a) Zosobášení ľudia sú pod ochranou zákona.
- b) Manželstvo, rodičovstvo a rodina sú pod ochranou zákona.
- c) Všetky druhy partnerstiev a rodín sú pod ochranou zákona.

76. Ústava SR ustanovuje, že

- a) Manželstvo je právo muža a ženy.
- b) Manželstvo je slobodný zväzok medzi dvomi ľuďmi.
- c) Manželstvo je jedinečný zväzok medzi mužom a ženou.

77. Podľa Ústavy SR:

- a) Deti narodené v manželstve i mimo neho majú rovnaké práva.
- b) Deti narodené v manželstve majú zákonite väčšie práva ako deti narodené mimo neho.
- c) Deti narodené v manželstve i mimo neho majú rovnaké povinnosti.

78. V Ústave SR je uvedené, že

- a) Starostlivosť o deti a ich výchova je právom rodičov a rodiny.
- b) Starostlivosť o deti a ich výchova je právom rodičov.
- c) Starostlivosť o deti a ich výchova je právom rodičov a školy.

79. V súlade s Ústavou SR:

- a) Všetci majú právo na vzdelanie. Školská dochádzka je voliteľná.
- b) Všetky deti majú právo na školskú dochádzku.
- c) Každý má právo na vzdelanie. Školská dochádzka je povinná.

80. Podľa Ústavy SR:

- a) Sloboda vedeckého bádania a umenia sa umožňuje.
- b) Sloboda vedeckého bádania a umenia sa povoľuje.
- c) Sloboda vedeckého bádania a umenia sa zaručuje.

81. Podľa ustanovenia Ústavy SR: Každý má právo na

- a) priaznivé životné prostredie.
- b) zdravé prírodné prostredie.
- c) chránené prírodné a životné prostredie.

82. Vyberte správne, čo ustanovuje Ústava SR.

- a) Každý je povinný chrániť a zveľaďovať životné prostredie a kultúrne dedičstvo.
- b) Každému je dovolené chrániť a zveľaďovať prírodné prostredie a kultúrne dedičstvo.
- c) Každý slobodne chráni a zveľaďuje životné prostredie a kultúrne dedičstvo.

83. V súlade s Ústavou SR: Každý má právo na

- a) včasné vybrané informácie o stave životného prostredia a o príčinách a následkoch tohto stavu.
- b) informácie o stave miestneho životného prostredia a o príčinách a následkoch tohto stavu.
- c) včasné a úplné informácie o stave životného prostredia a o príčinách a následkoch tohto stavu.

84. V zmysle Ústavy SR: Každý sa môže domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na

- a) nezávislej a nestrannej Národnej rade SR.
- b) nezávislej a nestrannej vláde SR.
- c) nezávislom a nestrannom súde.

85. Podľa Ústavy SR:

- a) Každý má povinnosť odoprieť výpoveď, ak by ňou spôsobil nebezpečenstvo trestného stíhania sebe alebo blízkej osobe.
- b) Nik nemá právo odoprieť výpoveď, a to ani v prípade, ak by ňou spôsobil nebezpečenstvo trestného stíhania sebe alebo blízkej osobe.
- c) Každý má právo odoprieť výpoveď, ak by ňou spôsobil nebezpečenstvo trestného stíhania sebe alebo blízkej osobe.

86. Podľa Ústavy SR

- a) Len zákon ustanoví, ktoré konanie je trestným činom.
- b) Len polícia ustanoví, ktoré konanie je trestným činom.
- c) Len sudca ustanoví, ktoré konanie je trestným činom.

87. Ústava SR ustanovuje:

- a) Len súd rozhoduje o vine a treste za trestné činy.
- b) Len zákon rozhoduje o vine a treste za trestné činy.
- c) Len prezident/prezidentka rozhoduje o vine a treste za trestné činy.

88. V Ústave SR je uvedené: Cudzinci požívajú v Slovenskej republike

- a) základné ľudské práva a slobody zaručené touto ústavou, ak nie sú výslovne priznané iba občanom.
- b) len tie základné ľudské práva a slobody, ktoré sú zaručené v ich domovskej krajine.
- c) základné ľudské práva a slobody zaručené touto ústavou, len ak im je poskytnutý azyl.

89. Podľa Ústavy SR: Slovenská republika poskytuje azyl cudzincom prenasledovaným za uplatňovanie politických práv a slobôd. Azyl možno odoprieť tomu, kto

- a) konal v rozpore s dobrými mravmi.
- b) konal v rozpore s politikou SR.
- c) konal v rozpore so základnými ľudskými právami a slobodami.

90. Podľa Ústavy SR existuje nezávislý orgán Slovenskej republiky, ktorý v rozsahu a spôsobom ustanoveným zákonom chráni základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb v konaní pred orgánmi verejnej správy a ďalšími orgánmi verejnej moci, ak je ich konanie, rozhodovanie alebo nečinnosť v rozpore s právnym poriadkom. Nazýva sa:

- a) Nezávislý ochranca práv.
- b) Verejný ochranca práv.
- c) Všeobecný ochranca práv.

2. Od TESTU k Ústave SR k ďalším výučbovým aktivitám

Úvod k aktivitám

Po vyhodnotení testu identifikuje učiteľ*učiteľka úlohy s výskytom najväčšieho a najmenšieho počtu správnych žiackych riešení a poinformuje o tom žiačky*žiakov. Tak správne ako aj nesprávne riešenia môžu byť odrazovým mostíkom k ďalším aktivitám. V ich úvode môže učiteľ*učiteľka položiť otázku: „Prečo ste vedeli dobre riešiť tie a tie úlohy testu (čo Vám k tomu pomohlo, pravda, ak ste iba netipovali) a prečo ste do značnej miery nesprávne riešili tie a tie úlohy testu (čomu to pripisujete, pravda, ak ste iba netipovali)? Z reakcií je možné vyvodiť poučenie pre ďalšie vzdelávanie.

Pripájame niekoľko návrhov aktivít k vybraným úlohám testu. Na základe našich skúseností odporúčame riadenú diskusiu v triede s cieľom prehĺbiť poznanie demokracie a ľudských práv, formulovať rs. prejavovať postoje, hovoriť o tom, čo je nejasné, problematické, snažiť sa dospieť k všeobecnej zhode na správnom poznatku, postoji, riešení problému. Počas diskusie môže učiteľ*učiteľka upriamiť pozornosť na kľúčové pojmy, uvedené v prvej, teoretickej časti príručky a na tomto základe primerane regulovať diskusiu.

Na zreteli treba mať známu zásadu: hovoriť, diskutovať, učiť (sa) o demokracii a ľudských právach je nevyhnutné demokratickými a ľudskoprávnymi spôsobmi, za jasných pravidiel, kultivovane, slobodne, participatívne, citlivo, bezpečne. Vyplýva to z podstaty demokracie a ľudských práv a z pochopenia ich praktického významu pre osobnú i kolektívnu prosperitu. Ide o to, aby účastníci a účastníčky diskusie videli, vnímali tento zmysel a odniesli si z diskusie posilnenie či povzbudenie pre svoj vlastný život (hľadanie vlastného šťastia) a vzťahy vo všetkých mikro a makro spoločenských (rodina, trieda, škola, dom, obec, vzťah dvoch ľudí, kolektívne aktivity, štát, svet). Výučba sa má niesť v slobodnom a priateľskom duchu, kde má právo zaznieť každý hlas a kde je atmosféra vzájomnej tolerancie a rešpektu, kde ide o hľadanie pravdy a spravodlivosti, posilňovanie ľudskosti.

Vyvolajte najprv základnú diskusiu položením otázok navrhnutých k testovej úlohe. Môžete vyzvať k „ukladaniu“ prvých reakcií písomne na tabuľu (žiacka*žiak napíše krátku odpoveď). Prípadne rozdelte žiactvo na dve alebo viaceré skupiny (pokojne vypočujte žiacku vôľu), ktoré postupne predstavujú, napríklad prostredníctvom hovorca*hovorkyne, svoje odpovede. Požiadajte ich, aby odpovede podložili argumentmi. Odpovede a argumenty nemusia byť hneď brilantné a učené, ide o to, začať slobodne diskutovať a učiť sa argumentovať čoraz lepšie (formulovať výrok, postaviť k nemu otázku, problematizovať tému), bez akejkoľvek ujmy priznať rezervy (neznáme) v poznaní alebo postoji.

Záverom požiadajte skupiny o formulovanie spoločne prijateľného riešenia resp. odpovede, ktoré považujú za najsprávnejšie. Ak k zhode nedochádza, pokúste sa pomenovať, prečo a ako nájsť východisko. Pokiaľ došlo ku konsenzu, sformulujte otázku na ďalšie premýšľanie alebo ďalšiu aktivitu.

Študujúcim môžete odporučiť aj rôzne doplnkové „prieskumné“ aktivity, napríklad, aby si do určeného času zostavili stručnú anketu s jednou alebo niekoľkými otázkami (naviazanými na Ústavu SR) a vybrali sa s anketou medzi vrstovnice, rodinné, obecné kruhy, následne anketu vyhodnotili a predstavili na hodine. Ak poznajú nejaký prieskum verejnej mienky, ktorý sa veci týka, nech jeho výsledky porovnajú s výsledkami jej*jejho ankety.

Výborné je, ak diskusia zmobilizuje žiačky a žiakov k ďalšej aktivite, napríklad, v forme pomoci niekomu, niečomu, angažovania sa za niekoho, niečo a pod. Pravdepodobné je, že aspoň niekoľko študujúcich prijme aj túto výzvu – v tom prípade ich požiadajte o zreferovanie svojho postupu a skúsenosti na jednej z vyučovacích hodín, atď.

Aktivity naviazané na test k Ústave SR

Úloha testu

1. Preambula Ústavy SR začína slovami:

- a) My, občania Slovenskej republiky,...
- b) My, ľud slovenský ...
- c) My, národ slovenský,...

Otázky k úlohe testu:

- » Čo je ústava? Prečo ju majú takmer všetky štáty?
- » Prečo majú ústavy a iné dôležité dokumenty preambulu a čo vyjadruje?
- » Prečo je Ústava SR vystavená v rôznych inštitúciách a prečo sa o nej učíte v škole?
- » Čo si myslíte o preambule Ústavy SR? Boli by ste za jej zmenu? Ak áno, za akú a prečo? Ak nie, prečo?
- » Chýba Vám, alebo vadí Vám niečo v Ústave SR? Čo sa dá s tým robiť?
- » Aká by bola „ústava“ vašej rodiny, triedy, školy, obce?
- » Je Ústava SR všeobecne známym a rešpektovaným dokumentom?

- » Riadite sa Vy osobne Ústavou SR? Uvedte príklady.
- » Ako vnímate jazyk Ústavy SR? Stačí, napríklad, že hovorí o občanoch a nie aj o občiankach? Vnímate v súvislosti s Ústavou SR ďalšie pojmové alebo obsahové a iné problémy?

Úloha testu

2. Podľa Ústavy SR, Slovenská republika je

- a) zvrchovaný monarchistický štát.
- b) demokratický a právny štát podriadený Európskej únii.
- c) **zvrchovaný, demokratický a právny štát.**

Otázky k úlohe testu:

- » Aké formy štátu sa vyskytovali v minulosti a aké sú Vám známe v súčasnosti?
- » Čo znamená, že štát je demokratický alebo nedemokratický? Ako sa to prejavuje? Uvedte charakteristiky a príklady takýchto štátov v minulosti a súčasnosti.
- » Demokratický charakter Slovenskej republiky – od roku 1989 po súčasnosť.
- » Ktorá forma štátu poskytuje človeku viac priestoru a možností pre dobrý život? (čo je pre Vás dobrý život?)
- » Má byť človek aktívnym alebo pasívnym subjektom demokratického štátu? K čomu vedie aktívny a k čomu pasívny občiansky prístup? Je demokracia raz a navždy daná a istá?
- » Čo znamená, že štát je zvrchovaný (suverénny)?
- » Čo je právny štát?

Úloha testu

3. Ústava SR deklaruje, že SR

- a) sa viaže na pokrokové ideológie a náboženstvá.
- b) sa opiera o tradičné ideológie a náboženstvá.
- c) **sa neviaže na nijakú ideológiu ani náboženstvo.**

Otázky k úlohe testu:

- » Čo je a ako sa v živote človeka, spoločnosti a štátu prejavuje ideológia?
- » Aké ideológie poznáte? Viete ich charakterizovať? Kde sa s ideológiami stretávate?
- » Sú ideológie politické?
- » Vnímate súlad alebo spory politických ideológií na Slovensku? Ako sa prejavujú?
- » Majú politické skupiny v Európskom parlamente svoje ideologické bázy?
- » Čo je a ako sa v živote spoločnosti a štátu prejavuje náboženstvo?
- » Aké náboženstvá poznáte?
- » Sú ideológie a náboženstvá niečím nedotknuteľným?
- » Líšia sa krajiny svojim príklonom k náboženstvu/náboženstvám?
- » Má sa štát viazať na nejakú ideológiu alebo náboženstvo?
- » Viaže sa Slovenská republika na nejakú ideológiu alebo náboženstvo? Čo hovorí Ústava SR a aká je skutočnosť?

Úloha testu

5. Ústava SR stanovuje, že: Štátna moc pochádza od

- a) volených zástupcov, ktorí ju vykonávajú priamo.
- b) **občanov, ktorí ju vykonávajú prostredníctvom svojich volených zástupcov alebo priamo.**
- c) Národnej rady SR, vlády SR a súdov SR.

Otázky k úlohe testu:

- » Čo je podľa Vás moc? Vnímame dosah nejakej moci na Váš život? Možno sa od moci/mocí oslobodiť?
- » Čo Vám hovorí pojem autorita? Stretávate sa vo svojom živote s autoritou/autoritami? Ctíte si authority? Ak áno, ktoré? Ak nie, prečo? Je alebo nie je rozdiel medzi autoritou a mocou?
- » Čo je štátna moc? Ako sa prejavuje? Pochádzala niekedy v minulosti od niekoho iného, ako od občanov a občianok?
- » Čo to znamená, že moc pochádza od občanov a občianok?
- » Čo znamená, že občania a občianky vykonávajú moc prostredníctvom svojich volených zástupcov/zástupkýň? Ako sa to deje?
- » Čo znamená, že občania a občianky vykonávajú moc priamo? Ako sa to deje?
- » Ako by mali občania a občianky demokratického štátu vykonávať moc?

Úloha testu

7. Podľa Ústavy SR:

- a) Každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané, a nikoho nemožno prinútiť, aby konal to, čo zákon ukladá.
- b) Nik nemôže konať, čo je zákonom zakázané, ale niekomu to môže byť z osobitných dôvodov umožnené.
- c) Každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané, a nikoho nemožno nútiť, aby konal niečo, čo zákon neukladá.

Otázky k úlohe testu:

- » Viete uviesť príklad/y toho, čo zákon zakazuje? Ako je to, napríklad, pokiaľ ide o ľudské práva?
- » Viete uviesť príklad/y toho, čo zákon ukladá? Ako je to, napríklad, pokiaľ ide o ľudské práva?
- » Stretli ste sa s tým, že niekto niekoho nútil/núti, aby konal niečo, čo zákon neukladá? Uvedte príklad/y naviazané na Ústavu SR a zákony SR.
- » Stretli ste sa s tým, že niekto niekoho nútil/núti, aby konal niečo, čo zákon neukladá? Uvedte príklad/y naviazané na a) školský zákon (ak je Vám známy); b) váš vnútroškolský zákon, ktorým je školský poriadok.
- » Uvažujte, či poznáte príklady konania, ktoré nie sú zákonom/zákonomi SR zakázané.

Úloha testu

10. Podľa Ústavy SR:

- a) Každému možno odňať štátne občianstvo Slovenskej republiky ak sa stavia proti štátnej vôli.
- b) Nikomu nemožno odňať štátne občianstvo Slovenskej republiky proti jeho vôli.
- c) Štátne občianstvo Slovenskej republiky možno odňať cudzím štátnym príslušníkom.

Otázky k úlohe testu:

- » Čo znamená byť štátnou občiankou/štátnym občanom SR? Ide o výhodný alebo nevýhodný status? Uvedte príklady a vysvetlenia.
- » Môžeme mať, ako občania a občianky SR, občiansky status vo viacerých krajinách?
- » Sme, ako občania a občianky SR, aj občanmi/občiankami Európskej únie?
- » Možno nebyť občanom/občiankou štátu?
- » Kedy je možné nadobudnúť občianstvo v SR? Kto je na to oprávnený a ako je na to oprávnený?
- » Poznate nejaké rozdiely v tom, ako jednotlivé krajiny pristupujú k udeľovaniu štátneho občianstva?

Úloha testu

15. Podľa Ústavy SR:

- a) Ľudia sú slobodní a rovnakí v dôstojnosti, právach a základných slobodách. Štát rozhoduje o dedení, odňatí a zrušení práv a slobôd.
- b) Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné.
- c) Ľudia sú slobodní a rovní podľa svojho vedomia, svedomia a vôle. Dôstojnosti, práv a slobôd sa preto možno vzdať alebo ich postúpiť inému človeku.

Otázky k úlohe testu:

- » Sú ľudia rovnakí? Sú ľudia rovní? Čo chápete pod rovnakosťou a čo pod rovnosťou?
- » Čo je ľudská dôstojnosť?
- » Pociťuje svoju vlastnú ľudskú dôstojnosť? Ak áno, ako?/ak nie, ako? a čo z toho pre Vás vyplýva/ako to ovplyvňuje Váš život? Nazeráte na iných ľudí ako na nadaných ľudskou dôstojnosťou? Ak áno/nie, čo z toho pre Vás vyplýva/ako to ovplyvňuje Váš život? Viete uviesť dôstojné a nedôstojné formy správania sa?
- » Čo znamená, že ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach?
- » Je nejaký rozdiel medzi právom a slobodou?
- » Rozumiete tomu, že základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné?
- » Kde sa berú ľudské práva/základné práva a slobody? Súvisia alebo nesúvisia s našou ľudskou podstatou? Čo viete o ľudskej podstate a čo pre Vás osobne znamená?

Úloha testu

16. V Ústave SR sa uvádza, že: Základné práva a slobody sa zaručujú na území SR všetkým

- a) ľuďom s ohľadom na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Niektoré z týchto dôvodov môžu niekoho zvýhodňovať alebo znevýhodňovať.
- b) dospelým bez ohľadu na rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod a iné preukázané postavenie. Nikoho dospelého nemožno z týchto dôvodov zvýhodňovať alebo poškodzovať.
- c) bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvýhodňovať alebo znevýhodňovať.

Otázky k úlohe testu:

- » Čo znamená, že Základné práva a slobody sa zaručujú na území SR všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie?
- » Sú vymenované ohľady/dôvody snahou štátu o predchádzanie diskriminácii? Čo je diskriminácia a ako sa prejavuje? Uvedte príklady – vyberte si niektorý z možných diskriminačných dôvodov a rozoberte ho.
- » Čo znamená, že z uvedených dôvodov Nikoho nemožno poškodzovať, zvýhodňovať alebo znevýhodňovať? Viete uviesť príklad/y poškodzovania, zvýhodňovania alebo znevýhodňovania na základe niektorého z uvedených dôvodov?
- » Cítili ste sa/cítite sa niekedy diskriminovaná/diskriminovaný? Ak áno, ako ste s tým naložili?
- » Máme v SR nejaký špeciálny zákon, ktorý je naviazaný na ustanovenie Ústavy SR, ktorému sa práve venujeme?

- » Aj školský zákon obsahuje princíp nediskriminácie. Ako sa prejavuje vo vašej škole? Obsahuje ho školský poriadok? Mali ste možnosť spolutvoriť, spolu kontrolovať, aktualizovať ustanovenia školského poriadku? Máte na škole nejaké mechanizmy na odhalenie, preskúmanie a riešenie diskriminácie? Vedeli by ste prípadne navrhnúť ich zlepšenie?
- » A čo diskriminácia v rodinách, partnerských, kamarátskych, žiackych vzťahoch a kolektívoch? Sú základné vzťahy tréningovým poľom nediskriminačného správania?

Úloha testu

21. Podľa Ústavy SR:

- a) Pri obmedzovaní základných práv a slobôd sa musí dbať na ich podstatu a zmysel. Takéto obmedzenia sa môžu použiť len na ustanovený cieľ.
- b) Pri základných právach a slobodách sa musí dbať na ich podstatu a zmysel. Akékoľvek ich obmedzenia sú preto neprípustné.
- c) Obmedzovanie základných práv a slobôd musí mať zmysel a účel. Takéto obmedzenia sa môžu použiť len so súhlasom obmedzovaných.

Otázky k úlohe testu:

- » Viete si vysvetliť znenie našej ústavy, podľa ktorého môže dôjsť k obmedzeniu základných práv a slobôd? Kedy a ako je to možné? Uveďte príklad/y. Čo znamená, že pri tom treba dbať na podstatu a zmysel základných práv a slobôd?
- » Vráťte sa (na základe práce s predchádzajúcimi otázkami) k úvahe, čo je podstata a zmysel základných práv a slobôd. Posunuli ste sa vo svojom poznaní a porozumení?

Úloha testu

22. Ústava SR stanovuje:

- a) Každý dospelý človek má spôsobilosť na práva.
- b) Každý občan má spôsobilosť na práva.
- c) Každý má spôsobilosť na práva.

Otázky k úlohe testu:

- » Čo je spôsobilosť na práva? Ako pociťujete a praktizujete svoju vlastnú spôsobilosť na práva?
- » Čo znamená, že Každý má spôsobilosť na práva? Nie je pri tom nejaké obmedzenie, napríklad vekové, vzdelanostné a pod.? Ak je, aké a o čo sa opiera? Ak nie je, s čím súvisí?
- » Akých práv sa týka spôsobilosť na práva?
- » Keby ste mohli navrhovať/meniť ústavu, zákony, ako by ste riešili spôsobilosť na práva? Pokúste sa obhájiť svoje tvrdenie alebo nahlas uvažovať, klásť si otázky a odpovedať na ne.

Úloha testu

23. Vyberte správne, čo ustanovuje Ústava SR.

- a) Každý narodený má právo na život.
- b) Každý má právo na život. Ľudský život je hodný ochrany už pred narodením.
- c) Každý má právo na život a na smrť. Sú hodné ochrany bez obmedzení.

Otázky k úlohe testu:

- » Čo znamená, že Každý má právo na život? Kedy sa začína život? Kde sa o tom možno dozvedieť? Ustanovuje to ústava, zákon, alebo hovorí o tom veda, náboženstvo?
- » Je, podľa Vás, naša spoločnosť jednotná v tom, kedy sa začína život? Ak vidíte rôznosť názorov, skúste charakterizovať základné názorové skupiny (čo ovplyvňuje ich postoje), strety až zrážky názorových prúdov a ich dôsledky pre spoločnosť a jednotlivých ľudí.
- » Čo znamená, že ľudský život je hodný ochrany už pred narodením? Ak SR postupuje/nepostupuje podľa tohto ústavného ustanovenia, ako sa to prejavuje?

Úloha testu

24. V súlade s Ústavou SR:

- a) Nikto nesmie byť pozbavený života bez právoplatného rozsudku.
- b) Nikto nesmie byť pozbavený života pokiaľ si to vyslovene neželá.
- c) **Nikto nesmie byť pozbavený života.**

Otázky k úlohe testu:

- » Čo presne znamená, že Nikto nesmie byť pozbavený života?
- » Čoho sa týka pozbavenie života? Interrupcie? Samovraždy? Eutanázie? Trestu smrti?
- » Pristupujú rôzne krajiny k interrupcii, eutanázii, samovražde, trestu smrti rôzne? Ako k nim pristupuje v právnej rovine Slovenská republika? Platí v priestore Európskej únie nejaká jednotná právna úprava?
- » Vedeli by ste povedať, ako sa stavia k interrupcii, eutanázii, samovražde, trestu smrti verejná mienka v SR?
- » Aký je Váš názor na interrupciu, eutanáziu, samovraždu, trest smrti?
- » V ostatnom období (zrejme v priamej súvislosti s obdobím pandémie covid-19) sa zvyšuje percento mladých ľudí, ktorí si siahajú na život. Premýšľajte o tom a hľadajte príčiny. Odvážte sa navrhovať riešenia, aby mladí ľudia nevolili odchod zo života.
- » Vráťte sa k predchádzajúcim otázkam (k úlohe testu 23.) a venujte sa aj nasledujúcim otázkam (k úlohe testu 25.) a urobte súvahu. K čomu ste dospeli?

Úloha testu

25. V Ústave SR sa ustanovuje, že:

- a) **Trest smrti sa nepripúšťa.**
- b) Trest smrti sa pripúšťa len za zločiny proti ľudskosti.
- c) Trest smrti sa pripúšťa ale nevykonáva.

Otázky k úlohe testu:

- » Prečo sa trest smrti v SR nepripúšťa? Skúste hovoriť o dôvodoch takejto právnej úpravy. Ide tu o ľudskú dôstojnosť a ľudské práva alebo aj o niečo iné?
- » Viete, ako je to s trestom smrti u členských krajín Európskej únie, Rady Európy, Organizácie Spojených národov? Pomôžte si vyhľadaním dát.
- » Charakterizujte krajiny, v ktorých sa trest smrti naďalej vykonáva. Ide o politicky rovnocenné krajiny alebo tomu tak nie je?
- » Sledovali ste v minulosti alebo v ostatnom čase (alebo vyhľadajte informáciu) príbeh nejakej osoby, na ktorej mal byť/bol vykonaný trest smrti?

Úloha testu

26. V súlade s Ústavou SR: Nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia je

- a) zaručená. Obmedzená môže byť len v prípadoch ustanovených zákonom.
- b) zaručená iba v čase mieru.
- c) absolútna. Nemôže byť nijako obmedzená.

Otázky k úlohe testu:

- » Charakterizujte čo najpresnejšie nedotknuteľnosti osoby a jej súkromia. Ako prakticky si to vysvetľujete?
- » Uvedte potom príklady narušenia nedotknuteľnosti osoby a jej súkromia.
- » Čo môžeme/nemôžeme robiť, ak dôjde k narušeniu nedotknuteľnosti osoby a jej súkromia?
- » Čo znamená, že Nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia je zaručená? Čo/kto/ako ju zaručuje?
- » Stávajú sa prípady, kedy sám človek prispeje k možnosti narušenia jeho/jej nedotknuteľnosti a súkromia? Uvedte príklady.

Úloha testu

34. Ústavou SR je stanovené, že:

- a) Každý má právo na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe.
- b) Každý má právo prijať alebo odoprieť ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe.
- c) Každý je oprávnený zhromažďovať, zverejňovať alebo akýmkoľvek iným spôsobom využívať údaje o akejkoľvek osobe a inštitúcii.

Otázky k úlohe testu:

- » Čo považujete za neoprávnené zhromažďovanie, zverejňovanie alebo iné zneužívanie údajov o Vašej osobe? Uvedte príklady.
- » Sú, podľa Vás, ľudia na Slovensku obozretní pri ochrane svojich údajov? Ak sú/nie sú, ako sa to prejavuje?
- » Viete, čoho sa týka Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ), ktoré je známe pod skratkou GDPR? Kde všade sa s ním stretávate?

Úloha testu

49. V súlade s Ústavou SR:

- a) Obrana Slovenskej republiky je povinnosťou a vecou cti občanov.
- b) Obrana Slovenskej republiky je povinnosťou a vecou Armády SR.
- c) Obrana Slovenskej republiky je povinnosťou a vecou Severoatlantickej aliancie.

Otázky k úlohe testu:

- » Uvažujte, prečo Ústava SR obsahuje článok, podľa ktorého je obrana SR občianskou povinnosťou vecou občianskej cti?
- » Môže byť niečo povinnosťou a zároveň vecou cti?
- » Je v SR povinná vojenská služba, alebo máme iba profesionálne ozbrojené sily?
- » Ak by sa ocitla SR vo vojenskom konflikte a Vy ste dosiahli dospelosť, zachovali by ste sa ako občan/občianka v súlade s Ústavou SR?

Úloha testu

50. Podľa znenia Ústavy SR:

- a) Sloboda prejavu a právo na informácie sú povolené.
- b) Sloboda prejavu a právo na informácie sú podmienené.
- c) Sloboda prejavu a právo na informácie sú zaručené.

Otázky k úlohe testu:

- » Ktoré formy slobody prejavu sú Vám známe?
- » Ktoré formy slobody prejavu si uplatňujete?
- » Má sloboda prejavu nejaké zákonné obmedzenia?
- » Ako nakladáte so svojim právom na informácie?
- » Ak by Vaša sloboda prejavu bola obmedzovaná, ako by ste postupovali?

Úloha testu

53. Podľa Ústavy SR:

- a) Petíciou nemožno vyzývať na porušovanie základných práv a slobôd.
- b) Petíciou možno vyzývať k obmedzeniu základných práv a slobôd.
- c) Petíciou nemožno vyzývať na obranu základných práv a slobôd.

Otázky k úlohe testu:

- » Charakterizujte petíciu: čo je, čo sleduje, ako sa realizuje.
- » Sú petície často využívaným demokratickým nástrojom?
- » Aké petície ste v minulosti alebo v ostatnom čase na Slovensku postrehli?
- » Prečo ústava hovorí, že Petíciou nemožno vyzývať na porušovanie základných práv a slobôd?

Úloha testu

57. Ústava SR ustanovuje: Občania majú právo zúčastňovať sa na

- a) správe verejných vecí, a to priamo.
- b) správe verejných vecí, a to slobodnou voľbou svojich zástupcov.
- c) správe verejných vecí priamo alebo slobodnou voľbou svojich zástupcov.

Otázky k úlohe testu:

- » S čím súvisí právo občanok a občanov, zúčastňovať sa na správe verejných vecí?
- » Čo znamená priama účasť na správe verejných vecí? Uvedte príklady.
- » Kde všade si môžeme voľiť svoje zástupkyne a svojich zástupcov?
- » Je škola priestorom, v ktorom môžete uplatňovať nejakú formu správy?

Úloha testu

59. Podľa Ústavy SR: Volebné právo je

- a) všeobšahle, rovnocenné, priamočiare a utajené.
- b) výberové, nerovné, nepriame a vykonáva sa neverejným hlasovaním.
- c) všeobecné, rovné a priame a vykonáva sa tajným hlasovaním.

Otázky k úlohe testu:

- » Bolo vždy volebné právo všeobecné? Čo znamená všeobecnosť volebného práva? Poznáte príklady z minulosti, kedy volebné právo všeobecné nebolo? Ide o dávnu alebo pomerne nedávnu históriu? Napríklad, s ohľadom na minulosť našej krajiny?
- » Čo znamená, že volebné právo je rovné a priame?
- » Prečo sa volebné právo vykonáva tajným hlasovaním a ako sa to prejavuje?

Úloha testu

62. Podľa Ústavy SR:

- Občania majú povinnosť postaviť sa na odpor proti každému, kto by odstraňoval demokratický poriadok základných ľudských práv a slobôd uvedených v tejto ústave, ak činnosť ústavných orgánov a účinné použitie zákonných prostriedkov sú znemožnené.
- Občania nemajú právo postaviť sa na odpor proti nikomu, kto slobodne narúša demokratický poriadok základných ľudských práv a slobôd uvedených v tejto ústave.
- Občania majú právo postaviť sa na odpor proti každému, kto by odstraňoval demokratický poriadok základných ľudských práv a slobôd uvedených v tejto ústave, ak činnosť ústavných orgánov a účinné použitie zákonných prostriedkov sú znemožnené.

Otázky k úlohe testu:

- » Čo je podľa Vás odstraňovaním demokratického poriadku?
- » Ako môže dôjsť k znemožneniu činnosti ústavných orgánov (ktoré sa nimi myslia?) a použitia zákonných prostriedkov (ktoré sa nimi myslia?)
- » Ako sa môže občianka/občan postaviť na odpor v hore uvedenej veci?

Úloha testu

64. Podľa Ústavy SR: Občanom tvoriacim v Slovenskej republike národnostné menšiny alebo etnické skupiny sa

- zaručuje všestranný rozvoj.
- zaručuje primeraný rozvoj.
- zaručuje základný rozvoj.

Otázky k úlohe testu:

- » Aké národnostné menšiny a etnické skupiny žijú na Slovensku?
- » Čo chápete pod všestranným rozvojom národnostnej menšiny alebo etnickej skupiny?
- » Plní naša krajina literu vlastnej ústavy, ktorá hovorí o záruke všestranného rozvoja národnostných menšín a etnických skupín? Uvedte konkrétne príklady.
- » Vyskytujú sa vo vašej rodine, škole, obci ľudia s príslušnosťou k národnostnej menšine alebo etnickej skupine? Zaobchádza sa s nimi v zmysle Ústavy SR?
- » Dožadujú sa príslušníci a príslušníčky národnostných menšín a etnických skupín na Slovensku svojich práv? Na čo sa odvolávajú okrem Ústavy SR a čo na to štát?

Úloha testu

66. V Ústave SR sa uvádza:

- Občania majú povinnosť pracovať.
- Občania majú právo na prácu a zároveň povinnosť pracovať.
- Občania majú právo na prácu.

Otázky k úlohe testu:

- » Rozmýšľali ste niekedy, čím všetkým je/môže byť človeku práca?
- » Prečo v SR nemáme pracovnú povinnosť?
- » Je kvalitné vzdelanie cestou ku kvalitnej práci?

Úloha testu

75. Podľa znenia Ústavy SR:

- a) Zosobášení ľudia sú pod ochranou zákona.
- b) **Manželstvo, rodičovstvo a rodina sú pod ochranou zákona.**
- c) Všetky druhy partnerstiev a rodín sú pod ochranou zákona.

Otázky k úlohe testu:

- » Sú v SR pod ochranou zákona všetky formy manželstva, rodičovstva a rodiny?
- » Ako definuje Ústava SR manželstvo?
- » Prečo žije na Slovensku (a inde) čoraz viac ľudí v nemanželskom zväzku?
- » Je vec manželstva, rodičovstva a rodiny jednou z „horúcich“ spoločenských tém? Ak áno, prečo je tomu tak a ako sa to prejavuje?

Úloha testu

78. V Ústave SR je uvedené, že

- a) Starostlivosť o deti a ich výchova je právom rodičov a rodiny.
- b) **Starostlivosť o deti a ich výchova je právom rodičov.**
- c) Starostlivosť o deti a ich výchova je právom rodičov a školy.

Otázky k úlohe testu:

- » Ako chápete právo rodičov, o ktorom hovorí Ústava SR? Vedeli by ste rozvinúť debatu o tom, ako konkrétne sa to prejavuje vo Vašej rodine rs. rodinách, ktoré poznáte?
- » Určite poznáte medzinárodný Dohovor o právach dieťaťa. Aké práva má dieťa?
- » Sú ľudské práva dieťaťa a dospelého človeka rozdielne? V čom áno a v čom nie? Uvedte konkrétne príklady.
- » Je starostlivosť o deti a ich výchova aj povinnosťou rodičov?
- » Prečo a ako Vás škola vychováva? A čo na to Vaši rodičia?
- » Pokúste sa načrtnúť vzor ideálnej rodiny, kde rodičia majú na srdci starostlivosť a výchovu svojich detí a zároveň vytvárajú priestor pre realizáciu práv dieťaťa. Ako by ste potom nazvali takú rodinu? Bola by autoritatívna alebo participatívna; direktívna alebo demokratická?

Úloha testu

81. Podľa ustanovenia Ústavy SR: Každý má právo na

- a) **priaznivé životné prostredie.**
- b) zdravé prírodné prostredie.
- c) chránené prírodné a životné prostredie.

Otázky k úlohe testu:

- » Čo chápete pod priaznivým životným prostredím? Je také v našej krajine, ak ústava hovorí, že naň máme právo?
- » Hovorte o svojom bezprostrednom životnom prostredí. Aká je jeho kvalita?
- » Ako sa správa ľudstvo k životnému prostrediu? Má ľudstvo problém? Podniká ľudstvo nejaké opatrenia?

- » Ako sa stavajú mladí ľudia vo svete a u nás k problematike životného prostredia?
- » Vzbudzuje u Vás rodina či škola záujem o otázky životného prostredia?

Úloha testu

82. Vyberte správne, čo ustanovuje Ústava SR.

- Každý je povinný chrániť a zveľaďovať životné prostredie a kultúrne dedičstvo.
- Každému je dovolené chrániť a zveľaďovať prírodné prostredie a kultúrne dedičstvo.
- Každý slobodne chráni a zveľaďuje životné prostredie a kultúrne dedičstvo.

Otázky k úlohe testu:

- » Ako chápete povinnosť, ktorú nám ukladá Ústava SR? Čo znamená chrániť a čo zveľaďovať životné prostredie?
- » Ako by ste definovali kultúrne dedičstvo? Čo všetko spadá pod kultúru?
- » Poznáte program UNESCO (Organizácie Spojených národov) Svetové dedičstvo? Čoho všetkého sa týka?
- » Ako chápete povinnosť, ktorú nám ukladá Ústava SR? Čo znamená chrániť a čo zveľaďovať kultúrne dedičstvo?

2.2 DVADSAŤ POUČENÍ Z 20. STOROČIA OD T. SNYDERA

ÚVOD pre panie učiteľky a pánov učiteľov

Prostredníctvom práce s touto knihou sa dotknete modernej histórie, filozofie, teórie a praxe demokracie. Texty Timothyho Snydera¹²⁶ sa v mnohom týkajú bezprostrednej prítomnosti, ktorá je stále poznačená zlomovými udalosťami 20. storočia s naliehavou výzvou, poučiť sa z ich devastačných následkov pre ľudstvo. Snyder radí, ako sa aktívne angažovať vo veci vlastného aj spoločenského blaha a otvorene stráni veci demokracie ako priestoru, v ktorom možno čestným spôsobom dosiahnuť kultúru života a spolužitia. Snyder hovorí o obrane demokracie ako o sebaobrane každého človeka.

Môžete priamo nadviazať na prvú, teoretickú časť a nasledujúcu praktickú časť príručky a prepájať ich. Práca s textami Snyderovej publikácie Vám umožní testovať a trénovať ľudské, občianske sociálne kompetencie a aktívny prístup študujúcich. Výučbu môžete organizovať aj tak, že zvolíte úlohy rôznej náročnosti pre rôznych študujúcich. Časť z nich môže prečítať celú knihu, časť vybrané poučenie alebo poučenia, ale, môžete ostať aj pri predloženom výbere. Dokonca možno odštartovať diskusiu prečítaním všetkých dvadsiatich poučení a leitmotívov k nim (boldom) a skúmať, či sa žiaci a žiačky „chytia“ línie Snyderovho výkladu jednotlivých poučení, alebo „zájdu“ niekam inam.

Námety na prácu s textom

nájdete v okienkach. Neváhajte tvoriť a pridávať, optimálne spolu so študujúcimi, ďalšie otázky rs. podnety pre rozmýšľanie a diskusie. Siahnite aj po iných publikáciách T. Snydera alebo ďalších inšpiratívnych autoriek a autorov a vytvorte si ďalší model výučbových aktivít.

¹²⁶ SNYDER, Timothy *O Tyranii. Dvadsať poučení z 20. storočia* Bratislava: Premedia, 2017, ISBN 978-80-8159-465-6 Timothy Snyder je profesorom dejín na Yaleovej univerzite a stálym výskumným pracovníkom viedenského inštitútu für die Wissenschaften vom Menschen.

PROLÓG

História a tyrania

Snyder v prológu upriamuje na to, že americkí otcovia zakladatelia¹²⁷ si uvedomovali, že staroveké demokracie sa premenili na oligarchie a impériá (s. 9) Zároveň má pre nás zlú správu: „...*história modernej demokracie je tiež históriou úpadku a pádu.*“ (s. 10)

Snyder vidí tri veľké demokratické udalosti v európskej histórii: roky 1918, 1945 a 1989 a píše, že „*Mnoho demokracií, ktoré sa ocitli na týchto križovatkách, zlyhalo za okolností, ktoré v istých dôležitých aspektoch pripomínajú tie naše.*“ (s. 10)

„*Európska história 20. storočia nám ukazuje, že spoločnosti sa môžu rozpadnúť, demokracie padnúť, etika skolabovať a obyčajní ľudia sa môžu ocitnúť nad popravnými jamami so zbraňami v rukách.*“ (s. 11)

Uvažujte nad príkladmi rozpadu a pádu demokracií v 20. storočí. Týkajú sa roky 1918, 1945 a 1989 aj nášho politického priestoru a našej histórie? Čo o tom viete? Počuli, čítali ste alebo učili sa aj o rokoch 1948 a 1968?

Najbližšie našej súčasnosti je prelomový rok 1989. Čo sa dialo vo vtedajšom Československu? Akou bolo krajinou, akou sa chcelo stať a akou sa stalo? Má Československo, Česko a Slovensko svoj demokratický príbeh? Ako by ste ho opísali?

Ako vnímate súčasnú podobu demokracie na Slovensku? Čo ju posilňuje a čo ju oslabuje? Myslíte, že hrozí riziko takého správania ľudí, ktoré ich navzájom čoraz viac odcudzuje, vytvára nepriateľské tábory, ktorých nevraživosť môže viesť k opakovaniu negatívnych javov histórie?

Čo je etika? Čo znamená etické správanie v osobnom a spoločenskom živote? Kedy etika kolabuje? Nachádzate pre to príklady v súčasnosti, u seba, u svojich blízkych, vo svojom bezprostrednom alebo vzdialenejšom okolí? Vymenujte ich. Aký je Váš postoj k týmto fenoménom?

Súvisí tzv. „*veľká etika*“ (viazaná na významné historické spoločensko–politické križovatky) s tzv. „*malou etikou*“ (t. j. etikou každodennosti) ?

¹²⁷ Pozri napríklad: HAMILTON, Alexander – MADISON, James – JAY, John: *Listy federalistov*. Preklad Ľubica Hábová. Kalligram, 2002

1

Nepodrobujte sa vopred

Väčšiu časť moci dostane autoritatívny režim zadarmo. Ľudia myslia vopred na to, čo bude od nich represívna vláda požadovať a bez otázok sa tomu podrobia. Občan, ktorý sa takto prispôsobuje, učí moc, čo si môže dovoliť.

„Podrobenie sa vopred je politická tragédia.“ píše na s. 16 Snyder a dodáva príklady: rok 1932 po nemeckých voľbách, rok 1946 po voľbách v Československu, rok 1938 v Rakúsku, rok 1941 v Nemecku.

„Na samotnom začiatku prebieha podrobenie sa vopred inštinktívne, bez reflexie novej situácie.“ (s. 17) Snyder hovorí o výskume Stanleyho Milgrama, psychológa z Yaleovej univerzity, z roku 1961. „Milgram dospel k názoru, že ľudia sú pozoruhodne prispôsobiví novým pravidlám v novom prostredí. Sú prekvapujúco ochotní ubližovať a zabíjať iných v službe nejakého nového dôvodu, ak im to prikáže nová autorita.“ (s. 18)¹²⁸

Čo je autorita? Aké druhy autorít viete vymenovať? Rozmýšľajte o tom, kde sa berie rešpekt (alebo dešpekt) k autoritám a uveďte konkrétne príklady.

Nachádzate súčasné príklady inštinktívneho podrobovania sa občanov a občianok moci a príklady dôsledkov takéhoto správania? Ak áno, ide výhradne o zjav prítomný v autoritatívnych režimoch?

Zamyslite sa nad tým, čo o Milgramovom výskume píše Snyder. Naozaj sú ľudia ochotní ubližovať iným a zabíjať iných v službe nejakého dôvodu alebo na príkaz nejakej autority? Týka sa to určitej dejinnej fázy alebo ide o nadčasovú (prirodzenú) charakteristiku ľudí? Nachádzate pre to argumenty a príklady v histórii alebo súčasnosti? Čo s tým človek môže robiť?

Čo si myslíte/viete/čítali ste o ľudskej prirodzenosti alebo povahe? Skúste utvoriť názorové platformy, diskutujte a argumentujte.

Ak ste videli nemecký film *Náš vodca* (Die Welle) z roku 2008 alebo americký film *Vlna* (The Wave) z roku 1981, rozviňte diskusiu o experimentoch v školskom prostredí, ktoré poukazujú na podobné riziká, na aké poukázal Milgram. Ako by ste sa, ako objekt experimentu, zachovali Vy? Uvažujte o modelových situáciách.

¹²⁸ Pozri: MILGRAM, Stanley: *Poslušnosť voči autorite. Experimentálny prístup. Experiment odhalujúci časť ľudskej prirodzenosti*. Preklad Iva Gaciková. Vydavateľstvo F, Trenčín, 2014, ISBN: 978-80-88952-77-0

2

Bráňte inštitúcie

Inštitúcie nám pomáhajú zachovávať si mravnosť. Ale aj ony potrebujú našu pomoc. Nehovorte o „našich inštitúciách“, kým si ich neuspôsobíte tak, aby slúžili svojmu účelu. Inštitúcie sa samy neubránia. Ak ich nebránite od začiatku, padnú jedna po druhej. Vyberte si inštitúciu, o ktorú sa budete starať – súd, noviny, zákon, odbory – a postavte sa na jej stranu.

Čo sú to inštitúcie? Hľadajte a interpretujte rôzne definície. Aké inštitúcie viete vymenovať? Je aj rodina a škola inštitúcia? Hovorte o účeloch a významoch inštitúcií. Prečo treba inštitúcie brániť? Ktorú inštitúciu by ste bránili (bránite) Vy a ako?

Čo je mravnosť? Diskutujte o tom a porovnávajte vaše prístupy. Uvažujte o mravnosti ako o osobnej, medziľudskej a spoločenskej kategórii. Sú ľudia mravní a nemravní? Sú idey, ideológie, spoločnosti, režimy, štáty mravné a nemravné? Ak áno, podľa akých kritérií?

Poznáte diela/autorov k téme mravnosti? Z čoho čerpáte svoju mravnosť?

Má Snyder pravdu, ak tvrdí, že Inštitúcie nám pomáhajú zachovávať si mravnosť? Ak áno, ako a v čom?

Demokracia a mravnosť – ťažká otázka?

„Chybou je nazdávať sa, že vladári, ktorí sa k moci dostali prostredníctvom inštitúcií, nemôžu zmeniť či zničiť presne tie isté inštitúcie...“ (s. 20)

Čo si myslíte, kam Snyder mieri? Má na mysli nejaké historické preddemokratické alebo súčasné spoločensko-politické prípady vrátane demokracií?

Venujte sa bezprostredne demokracii v Slovenskej republike. Vidíte nejaké príklady, ktoré by dosvedčovali znepokojenie T. Snydera? Sú ľudia pri kormidle vlád oprávnení vládnuť?; dostali sa k vláde zákonne?; a vládnu tak, aby posilňovali demokratické inštitúcie?

3

Pozor na štát, kde je iba jedna strana

Strany, ktoré menia štáty a potláčajú rivalov, nie sú na začiatku všemocné. Využívajú však vhodnú historickú chvíľu, aby znemožnili svojim oponentom politický život. Podporujte preto politický systém s mnohými stranami a bráňte pravidlá demokratických volieb. Kým môžete, zúčastňujte sa na miestnych i štátnych voľbách. Uvažujte o kandidovaní do funkcie.

Snyder nám odkazuje, že si máme zachovávať ostražitosť, inak prídeme o demokraciu. Aké riziká má na mysli? Čo by bolo opakom demokracie?

Čo majú spoločné pluralita, demokracia a voľby?

Zastavte sa pri pluralite. Je pluralita prirodzená? Je princípom života? Ak áno, uveďte rôzne podoby plurality. Alebo je pluralita umelý výtvor, „demokratické huncúctvo“, ktoré komplikuje riadenie štátu? Má niečo spoločné pluralitná optika a filozofia/teória ľudských práv (ľudskej dôstojnosti, rovnosti...)?

Uveďte príklady monostraníckych systémov (štáty s jednou vládnuou politickou stranou). Ide o historické relikty, alebo nachádzate takéto systémy aj v súčasnosti?

Volili ste/budete voliť v miestnych, regionálnych, parlamentných, prezidentských voľbách alebo v eurovoľbách? Odôvodnite svoj postoj z hľadiska osobného i spoločenského.

Kandidovali ste niekedy do nejakej (čo i len malej) funkcie? Aj pri odpovedi „áno“ aj pri odpovedi „nie“ vysvetlite prečo. Ak ste kandidovali, zvolili Vás? Čo ste cítili? Akú máte skúsenosť z realizácie funkcie?

4

Zoberte na seba zodpovednosť za okolitý svet

Symbody dneška formujú realitu zajtrajška. Všimajte si svastiky a iné znaky nenávisti. Neodvracajte zrak a nezvykajte si na ne. Sami ich odstraňujte a buďte v tom príkladom pre ostatných.

„Život je politika, no nie preto, že sa svet stará o to, ako sa cítite, ale preto, lebo svet reaguje na to, čo robíte. Aj naše drobné rozhodnutia sú samy osebe istým druhom voľby a viac či menej od nich závisí pravdepodobnosť konania slobodných a spravodlivých volieb v budúcnosti. Naše slová a gestá, prípadne ich absencia, sa v politike všedného dňa veľmi rátajú.“
(s. 28)

„Možno jedného dňa dostanete príležitosť prejavíť symboly lojality. Nezabudnite, že tieto symboly by sa mali týkať aj vašich spoluobčanov, nie ich vylúčovania.“ (s. 29)

Ako vnímate „politikú“? Možno povedať, čo všetko je „politikum“? Alebo možno povedať, že politika sa nás, ak nechceme, netýka?

Prečo by mal človek pociťovať/mať zodpovednosť za okolitý svet? Ako si definujete okolitý svet? Čo znamená prevziať zodpovednosť za okolitý svet? Ako rôzne sa môže táto zodpovednosť uplatňovať? A naopak: čo ak sa nesprávame zodpovedne? Môže ostať nezodpovednosť bez následkov?

Viete, napríklad, ako sa k zodpovednosti (teda k istej medziľudskej povinnosti) stavia zákon? Zaväzuje nás konať v určitých situáciách a stanovuje sankcie za nekonanie? Konkretizujte.

Nejde tu o stret práv a povinností?

Čo sú to symboly? Aké politické symboly poznáte? Prečo symbolom treba venovať pozornosť? Môžu isté politické symboly viesť až k deštrukcii resp. pokusom o rozklad demokracie? Uvedte príklady z minulosti a prítomnosti.

Aké symboly vylúčovania alebo naopak, lojality, poznáte? Kto ich propaguje a čo tým sleduje? Viete zaujať postoj k (slovnému, obrazovému) symbolu vylúčovania, ak sa s ním stretnete na ulici, na mítingu a pod.? Odstránili ste niekde niekedy nejaký symbol vylúčovania? Ako k tomu došlo, čo Vás motivovalo a čo ste cítili? Vedeli by ste vytvoriť symbol lojality? Máte predstavu, že by ste niečo potrebné a pozitívne vedeli urobiť už dnes/zajtra?

5

Nezabúdajte na profesionálnu etiku

Keď politickí vodcovia dávajú zlý príklad, je o to dôležitejšie vykonávať poctivo svoju prácu. Je ťažké bez právnikov rozvrátiť štát, kde vládne zákon, alebo organizovať zinscenované súdne procesy bez sudcov. Autoritári potrebujú poslušných štátnych úradníkov, tak ako riaditelia koncentračných táborov potrebujú obchodníkov, ktorí sa zaujímajú o lacnú pracovnú silu.

Snyder poukazuje na to, koľko ľudí (rôznych profesií) bolo konformných s nacistickým režimom v Nemecku. Píše: „Keby sa však právnici riadili právnou normou, že poprava bez súdneho procesu nie je zákonná, keby doktori akceptovali pravidlo, že nie je možné vykonať operačný zákrok bez súhlasu pacienta, keby obchodníci neobchádzali zákaz otroctva, keby byrokrati odmietli papierovanie okolo likvidácie ľudí, potom by to nacistickému režimu značne komplikovalo páchanie zverstiev, vďaka ktorým si ho pamätáme.“

„Predstavitelia jednotlivých profesií môžu vytvoriť isté formy etickej konverzácie, ktoré nie sú možné medzi osamotenou individualitou a vzdialenou vládou.“ (s. 34)

Viete konkretizovať v čase a priestore nacistického Nemecka, čo presne Snyder kritizuje na správaní právnickej, lekárskej, obchodnej komunity? (viac k tomu v knihe T. Snydera, s. 33 – 34)

Týkajú sa Snyderove výzvy k profesionálnej etike len autoritatívnych režimov, alebo sú aktuálne aj v režimoch demokratických? Ak sa domnievate, že sú aktuálne aj v demokratických režimoch, uveďte príklady.

Skúste osadiť problematiku do prostredia školy, ktorú navštevujete. Stretávate sa so situáciami, v ktorých je zrejmé, že od vašej reakcie súvisí „osud“ vašej spolužiačky, vášho spolužiaka a pod.?

Čo je podľa Vás etická konverzácia? K čomu vyzýva Snyder? Môžu skupiny ľudí spojené spoločnými záujmami, normami a pravidlami, ktoré dodržiavajú, získať sebadôveru a istý druh moci? Aká je rola občianskej spoločnosti (vo vzťahu jednotlivý človek : štát)? Učíte sa vytvárať takéto spoločné normy a pravidlá už v detstve a mladosti?

6

Pozor na ozbrojencov

Keď začnú muži so zbraňami, ktorí vždy o sebe vyhlasovali, že sú proti systému, nosiť uniformy a pochovávať s faklami a obrazmi vodcu, koniec sa blíži. Keď sa zmieša oficiálna polícia a armáda s vodcovskými paramilitantnými organizáciami, koniec už nastal.

Snyder vychádza z povahy moci/vlády, ktorá má monopol na násilie. „Ak môže legitímne využívať silu iba vláda a toto úsilie vymedzuje zákon, potom je možná rôznorodosť politického života...“ V dejinách sa však vyskytli ľudia a strany, ktorých cieľom bolo podkopať demokraciu a vládu zákona. Vytvárali a financovali násilnícke organizácie, ktoré sa angažovali v politike. „Ozbrojené skupiny najprv narušia politické zriadenie a potom ho zmenia“. (s. 36) Rétorika násillia a násilné správanie si podmaňujú masy. Menia atmosféru aj systém.

Snyder dopísal svoju knihu v roku 2017. Kde čerpal námety o „mužoch so zbraňami“? Len v histórii nacizmu a fašizmu, alebo mu dostatok symptómov poskytla aj súčasnosť 21. storočia? Zaostrite aj na súčasné Slovensko.

Pravdepodobne ste sa už venovali problematike extrémizmu a násilného radikalizmu. Čo ste sa o nich naučili? Čo je extrém? Ako by ste charakterizovali politický extrémizmus a násilný radikalizmus?

Ak skúmame tieto javy, pozeráme sa len do minulosti, alebo nás musí znepokojovať aj prítomnosť? Do akej miery je Snyderova výstraha namieste?

Vidíte nejaký rozdiel v správaní sa človeka ako individuálnej osoby a v správaní sa človeka v mase? Čítali ste k tomu nejakú odbornú literatúru, alebo ste na „vlastnej koži“ pocítili, čo sa s človekom deje/môže diať v mase?

Ako sa prejavuje rétorika a skutky násillia? Demonštrujte to na konkrétnych príkladoch.

Sledujete spoločensko–politickú situáciu na Slovensku? Uvedte, ktoré skutočnosti slúžia ku cti demokracii na Slovensku a ktoré nie (v zmysle teórie modernej demokracie) a prečo.

7

Ak musíte byť ozbrojení, budte rozvážni

Ak nosíte vo verejnej službe zbraň, nech vás žehná boh a drží nad vami ochrannú ruku. Vedzte však, že na hrôzach minulosti sa podieľali aj policajti a vojaci, ktorí jedného dňa začali robiť to, čo robiť nemali. Budte pripravení povedať nie.

Ozbrojené zložky štátu plnia rôzne funkcie. Uvedte príklady.

Je vo vzťahu k ozbrojeným zložkám štátu nejaký rozdiel medzi autoritatívnymi a demokratickými režimami?

Je zodpovednosť len na tých, ktorí velia alebo aj na tých, ktorí poslúchajú rozkazy? Môže byť poslúchnutie rozkazu ospravedlnením akéhokoľvek (aj neľudského) konania?

Snyder je americký občan. V USA je (z ústavy) nosenie zbrane civilnou záležitosťou. Viete, z čoho to vyplýva a čo to znamená? Ako to ovplyvňuje americkú demokraciu? Zaznamenali ste v ostatných rokoch vážne negatívne dôsledky práva nosiť zbraň? Ako sa k takému právu stavajú európske demokracie a prečo? Ako je to zákonne upravené na Slovensku?

Aký je Váš postoj k noseniu zbrane?

8

Povstaňte

Lebo niekto musí. Je ľahké sa pridať. Môže byť však zvláštny pocit urobiť či povedať niečo odlišné. No bez tejto neistoty niet slobody. Spomeňte si na bojovníčku za ľudské práva Rosu Parksovú. V okamihu, keď sa stanete príkladom, kľatba status quo sa zlomí a ďalší vás budú nasledovať.

Na čo myslí Snyder, ak nás vyzýva, že máme povstať? Ide o vyjadrenie nespokojnosti s niečím, odporu voči niečomu alebo niekomu? Kedy je takýto odpor legitímny/etický? Sú vôbec protest, vyjadrenie nesúhlasu, odpor potrebné? Máme na to príklad/y v našich dejinách?

Čo má odlišnosť spoločné so slobodou? Spomeňte si na predchádzajúce úvahy o pluralite.

Urobili ste niekedy „prvý krok“, ktorý si získal nasledovníčky a nasledovníkov? Čo Vás motivovalo, ako ste sa cítili a kam Vás to posunulo? Alebo, ak ste nič také dosiaľ neurobili, vedeli by ste si niečo také predstaviť? Ak áno, čo by to bolo vo Vašej aktuálnej situácii alebo v javoch a procesoch, ktoré vnímate doma alebo vo svete?

9

Dbajte na svoj jazyk

Vyhýbajte sa frázam, ktoré používa každý. Premyslite si vlastný spôsob prehovoru, aj keď bude vyjadrovať len to, o čom si myslíte, že všetci hovoria. Pokúste sa oddeliť od internetu. Čítajte knihy.

Snyder približuje, aký jazyk dominoval v nacistickej propagande a naopak, aký sa nesmel (bez rizika postihu) používať. Trápi ho však aj jazyk súčasnosti: klišéovité vyjadrenia politických elít, valiace sa vlny televíznych informácií a obrazov, atď., kvôli ktorým „nevidíme oceán“. (s. 50)

„Viac než pred polstoročím klasické romány o totalitarizme varovali pred nadvládou obrazoviek, potláčaním kníh a zužovaním slovnej zásoby a s tým spojenými ťažkosťami myslieť“.... „Keď opakujeme rovnaké slová a frázy aké sa objavujú v denných médiách, prijímame absenciu širšieho rámca. Mať takýto rámec si vyžaduje viac konceptov a mať viac konceptov si vyžaduje čítanie.“ (s. 50–51)

Našej nedávnej histórie sa týka aj jazyk socialistickej resp. komunistickej propagandy. Viete o tom niečo od rodičov, starých rodičov, zo školy, z kníh a iných zdrojov? Aké príklady jazyka socialistickej, komunistickej propagandy viete uviesť? Ako sa mohlo a ako sa nemohlo hovoriť, písať a pod.?

Ako vyzerá jazyk našej doby? Ako vyzerá Váš vlastný jazyk? Hovoríte autenticky alebo sa prispôbujete tomu, ako hovorí väčšina? Je jazyk kultúrny fenomén?

Môžeme hovoriť o jazyku demokracie, jazyku ľudských práv, jazyku ľudskej dôstojnosti a naopak, o takom, ktorý je prejavom neúcty k demokracii, ľudským právam, ľudskej dôstojnosti? Uvedte príklady.

Odkiaľ čerpáte informácie Vy? Ako sa vyrovnávate s množstvom a rôznou kvalitou informácií? Viete odlišovať pravdivé a falošné informácie?

10

Verte v pravdu

Zriecť sa faktov znamená zriecť sa slobody. Ak nič nie je pravda, potom nikto nemôže kritizovať moc, pretože niet základu, na ktorom sa to dá robiť. Ak nič nie je pravda, potom je všetko divadlo. Najviac peňazí sa platí za najoslepujúcejšie svetlá.

Snyder úvodom píše: „*Tyranii sa človek podrobuje vo chvíli, keď odmieta rozdiel medzi tým, čo chce počuť a ako je to v skutočnosti.*“ (s. 55) Snyder sa, tak ako pri 9. poučení, vracia k Victorovi Klempererovi, literárnemu vedcovi židovského pôvodu a jeho práci z r. 1947¹²⁹, podľa ktorého pravda hynie v štyroch formách. „*Prvou formou je otvorený odpor voči verifikovateľnej realite, ktorý má podobu prezentácie výmyslov a lží, akoby to boli fakty... Deklasovaním sveta aký je, sa začína vytváranie fiktívneho kontrastu... Druhou formou je šamanské zarietanie... fašistický štýl je založený na 'nekonečnom opakovaní'... Tretou formou je tvorenie zázrakov alebo otvorené prijímanie protikladov... Poslednou formou je pokrivená viera. Má podobu istého typu sebazbožštených tvrdení, ako keď prezident vyhlásil: 'Ja sám to viem vyriešiť', alebo 'Ja som váš hlas'“ (s. 55–57)*

Snyder dokladá: „*V súčasnosti nás začalo vážne znepokojovať niečo, čo nazývame 'postpravda' ... Postpravda je predohrou fašizmu*“ (s. 58–59)

Debatujte o hore uvedených vetách. Má Snyder pravdu, ak tvrdí, že zriecť sa faktov znamená zriecť sa slobody? ako to myslí? A ako o tom uvažujete Vy?

Záleží na overených, pravdivých faktoch? Záleží na pravde? Použite konkrétny príklad v konkrétnej veci.

Nastavuje Vás rodina, škola, spoločnosť na preferovanie pravdivých informácií pred nepravdivými (výmyslami a lžami)? Je pre Vás samozrejmé overiť si informáciu alebo tvrdenie? Ak áno, ako to robíte? Ak nie, analyzujte svoj postoj.

Stretli ste sa s niekým, kto opakovane „*omielal*“ nejakú vyslovenú nepravdu? Ako ste sa s tým vyrovnali?

Stretávajú ste sa s tým, že si niekto osobuje hovoriť bez Vášho súhlasu vo Vašom mene a berie Vám možnosť vyjadriť sa? Čo s tým robíte?

Definujte pravdu a znova definujte slobodu.

Kde všade je dôležitý kritický prístup? Aký je význam kritiky pre zdravie spoločnosti? O akú kritiku ide? Vidíte nejaké rozdielne charakteristiky kritiky? Aké?

Diskutovali ste už o koncepte postpravdy? Čo o tom viete a ako to vnímate?

¹²⁹ KLEMPERER, Victor: *Jazyk Třetí říše – LTI: Poznámky filologovy*. Nakladatel H+H, 2003, ISBN 80-7319-019-2

Skúmajte

Urobte si vlastný názor. Venujte viac času dlhým článkom. Podporujte investigatívnu žurnalistiku predplácaním printových médií. Uvedomte si, že niečo z toho, čo sa objavuje na internete, má za cieľ vás poškodiť. Vyhľadajte si stránky, ktoré skúmajú propagandistické kampane (niektoré z nich prichádzajú zo zahraničia). Preberte zodpovednosť za to, čo komunikujete s inými.

Snyder si kladie otázku, čo je pravda a píše: „*Ludia si niekedy kladú túto otázku, pretože nechcú nič urobiť. Všeobecný cynizmus nám dáva pocit trendovosti a alternatívnosti, hoci pritom spoločne s našimi spoluobčanmi zapadáme do bahna ľahostajnosti.*“ (s. 61)

„*Z dvojrozmerného sveta internetu vzišli nové kolektivity, ktoré na dennom svetle nevidiať – kmene s uletenými svetonázormi v osídlach manipulácií.*“ (s. 62) Aj z tohto dôvodu Snyder tvrdí, že potrebujeme printové médiá a žurnalistiku, skutočné novinárstvo. Nabáda: „*Skúste sami napísať skutočný článok zo skutočného sveta...*“ (s. 63) aby ste skúsili, aké je to ťažké a koľko úsilia si to vyžaduje.

Viete si utvoriť vlastný názor? Čo alebo kto Vám pri tom najviac pomáha?

Nachádzate na internete príklady vecí, ktoré majú za cieľ poškodiť Vás? Hovorte celkom konkrétne, o aké domáce a zahraničné zdroje, produkty a zámery ide. Pripravuje Vás rodina, škola a pod. na to, aby ste vedeli dešifrovať zlý úmysel a vyhli sa ohrozeniu?

Je propagandou, manipuláciami a pod. ohrozovaný samotný demokratický štát a čo v tejto oblasti podniká?

Ako vnímate Snyderovu výzvu k podpore investigatívnej žurnalistiky? Uvažujte aj v kontexte udalostí, ktoré sa udiali na Slovensku, na Malte, v iných krajinách ... (útoky voči investigatívnym novinárkam a novinárom).

Cítite zodpovednosť za to, ako komunikujete s inými ľuďmi? Stalo sa Vám, že ste, hoci nechtiac, niekomu ublížili? Čo ste s tým urobili? Stali ste sa vedome alebo nevedomky terčom alebo zdrojom nejakej manipulácie?

Zvoľte si spoločnú aktuálnu tému (skutočnú tému zo skutočného sveta) a napíšte krátky článok. Porovnajte vaše prístupy a obsahy. Diskutujte o nich a hľadajte optimum.

12

Udržujte očný kontakt, bavte sa o bežných veciach

Nie je to iba slušnosť. Je to aj časť toho byť občanom a zodpovedným členom spoločnosti. Je to aj spôsob, ako zostať v kontakte s okolím, prekonávať spoločenské bariéry a pochopiť, komu by sme mali a komu nemali dôverovať. Ak sa ocitneme v kultúre nactiutrhania, mali by sme spoznať psychologickú krajinu svojho denného života.

Prečo sa máme s ľuďmi zhovárať a pozeráť sa im pritom do očí? Ide 'len' o slušnosť alebo o čo všetko ide? Aké môžu byť rozhovory a pohľady z očí do očí a ich účinky? Sú vhodné a nevhodné rozhovory či pohľady z očí do očí?

Aké môžu byť dôsledky vyhýbania sa pohľadu a kontaktu zoči–voči?

Uchopte vec ne/pohľadov čo najkomplexnejšie. Sú priame pohľady cestou búrania bariér, nadväzovania vzťahov a budovania dôvery? Zosobnite svoje úvahy, použite živý príklad zo svojho života alebo pozorovania iných ľudí.

Mimochodom, platia pri pohľade zoči–voči nejaké kultúrne pravidlá? Napríklad (etiketa), ako blízko sa s akým odstupom máme stáť zoči–voči človeku v rôznych situáciách a prečo?

Ako to robíte Vy?

Uvažujte, spolu so Snyderom, nad významom úsmevu, podania ruky a iného pozdravu, vlúdneho slova, susedskej, kolegiálnej pozornosti a úcty v minulosti a súčasnosti. Čo ich uplatňovanie generuje a čo môže privodiť ich absencia? Uveďte príklady z histórie i súčasnosti.

13

Združujte sa

Moc chce, aby vaše telo zoslablo od sedenia a vaše emócie vyprchali pred televíznou obrazovkou. Vymaňte sa z toho. Chodte na nepoznané miesta k neznámym ľuďom. Nájdite si nových priateľov a vykročte s nimi.

Snyder nabáda: „... je potrebné prekročiť dve hranice. Prvú – myšlienky na zmenu si musia osvojiť ľudia rôznych záujmov a povolání, ktorí nemusia súhlasiť so všetkým. Druhú – ľudia sa musia ocitnúť na miestach, ktoré nie sú ich domovom a medzi tými, ktorí neboli predtým ich priateľmi.“ (s. 70)

Snyder tiež hovorí o potrebe pôsobiť verejne a myslí si, že to závisí od schopnosti človeka udržať si sféru svojho súkromného života. „Slobodní sme len vtedy, keď sme to my sami, kto nakreslí deliacu čiaru medzi to, kedy je nás vidieť a kedy nás vidieť nie je.“ (s. 71)

Uvažuje tu Snyder o moci všeobecne alebo hlavne o autoritatívnej/totalitnej moci? Vyskytujú sa aj v demokracii predstavitelia a predstaviateľky politickej moci, ktorí chcú ľudí upriamiť na určité formy života a prežívania? Ak áno, čo tým sledujú? Ako Vy vnímate televíznu a inú obrazovú produkciu?

Akú zmenu má Snyder na mysli? Prečo Snyder nabáda ľudí vyjsť z hraníc vlastného bývania?

Máte vlastnú negatívnu alebo pozitívnu skúsenosť z poznávania nových miest a ľudí?

Aká je? Diskutujte navzájom.

Čo si myslíte o verejnom účinkovaní? Môže byť (mal by byť) každý človek nejako verejne činný? Čo všetko je/môže byť Vaším verejným prejavom?

Ako si definujete, čo je 'súkromné' a čo je 'verejné'? A čo s tým má 'politické'?

Prečo je dôležitá hranica medzi súkromným a verejným? Je súkromie absolútne? Aký je súvis medzi našou schopnosťou zachovať si súkromie, ostať slobodným a zároveň angažovaným človekom?

14

Žite svoj súkromný život

Zákernejší vládari budú využívať proti vám to, čo o vás vedia. Čistite pravidelne svoj počítač od nainfikovaných programov. Nezabúdajte, že písať emaily znamená písať na oblohu. Uvažujte o využívaní alternatívnych foriem internetu, prípadne ho prosto menej používajte. Vybavujte si osobnú komunikáciu osobne. Z toho istého dôvodu vyriešte všetky právne problémy. Tyrani hľadajú háčik, na ktorý by vás chytili. Snažte sa nemať žiadne háčiky.

Snyder uvádza: „Slobodní sme iba vtedy, ak máme kontrolu nad tým, čo o nás vedia iní ľudia a za akých okolností sa to dozvedeli.“ A ďalej: „Ktokoľvek, kto prenikne do vášho súkromia, vás môže ponižovať a ničiť podľa ľubovôle vaše vzťahy.“ (s. 73)

Snyder sa odvoláva na analýzy Hannah Arendtovej¹³⁰, ktorá opísala, ako totalitarizmus odstraňoval rozdiel medzi súkromným a verejným, „nielen aby zotročil jednotlivcov, ale aby presmeroval celú spoločnosť od normálnej politiky ku konšpiratívnym teóriám“ (s. 74) Vo vzťahu k súčasnosti to podľa Snydera znamená riešiť vec individuálne, zabezpečením vlastných počítačov, alebo kolektívne, napríklad podporou organizácií, ktoré sa zaoberajú ľudskými právami. (s. 75)

Ako sa s modernými nástrahami vyrovnávate Vy? Čo všetko je modernou nástrahou? Vy a internet – aký je váš vzťah?

Uvedomujete si riziká, o ktorých píše Snyder, Arendtová a iní? Alebo ich považujete za plané strašenie? Prečo tvrdia, že tyrani nás chcú chytiť na udicu? Ako je to myslené?

Čo je tyran a tyranská moc? Ide o dávno minulý typ vladára (ktorý zotročoval masy), alebo sa tyranský človek môže vyskytovať aj v demokracii? Kedy sa človek správa tyransky?

Aké boli a sú podoby zotročovania? Zafilozofujte si: myslíte, že sa niekedy niečomu otrocky oddávame aj dobrovoľne? Odôvodnite svoje tvrdenie.

Máte kontrolu nad vlastným životom? Ak áno, ako sa to prejavuje? Ak nie, prečo?

Podporili ste niekedy, podporujete alebo podporili by ste nejakú ľudskoprávnu organizáciu? Prečo a akú? Čo to prinieslo, prináša, prinieslo by Vám a ostatným?

¹³⁰ ARENDTOVÁ, Hannah: *Původ totalitarismu I. – III.* Oikoymenh, 2013, ISBN 978-80-7298-483-1

15

Prispejte na dobrú vec

Budte aktívni v politických i nepolitických organizáciách, ktoré vyjadrujú váš vlastný životný postoj. Vyberte si nejakú charitu, aj dve, a nastavte si automatický prevod peňažných príspevkov. Potom budete mať možnosť slobodnej voľby, ktorá podporuje občiansku spoločnosť a pomáha iným konať dobro.

Nadviažte na diskusiu k predchádzajúcemu poučeniu a pokračujte v nej na margo toho, čo hovorí Snyder v rámci 15. poučenia.

Má vskutku charita alebo filantropia zmysel? Ak áno, ako sa prejavovala v minulosti ako v súčasnosti? Skúsili ste dobrovoľníčiť?

Uplatňujete svoju slobodnú vôľu a slobodnú voľbu spôsobom, o ktorom píše Snyder? Ak áno, ako? Ak nie, prečo? Porovnávajte rôzne stanoviská.

16

Učte sa od priateľov v cudzine

Udržujte svoje priateľstvá v zahraničí, prípadne sa spriateľte s novými známymi zo zahraničia. Súčasné ťažkosti v Spojených štátoch sú prejavom širšieho trendu. Žiadna krajina nenájde riešenie sama. Zaobstarajte si pre seba a pre svoju rodinu cestovný pas.

Súhlasíte so Snyderom, že vlastniť pas je oslobodzujúce a že treba vidieť, ako rôzni ľudia na rôznych miestach reagujú na podobné problémy? (hovorte tiež o podmienkach cestovania v priestore Európskej únie).

Prečo Snyder tvrdí, že žiadna krajina nenájde riešenie sama? Domýšľajte tému v priestore 21. storočia. Čo treba riešiť spoločne?

Čo vám dal pobyt/dali pobyty v zahraničí? Poznáte príklady ľudí, ktorí po kontakte so zahraničím začali rozmýšľať viac lokálne alebo viac regionálne, globálne?

17

Pozor na nebezpečný slovník.

Dávajte pozor, keď sa hovorí o extrémizme a terorizme. Zbystrite pozornosť, keď sa niekto odvoláva na naliehavosť situácie a výnimky. Protestujte, ak niekto zneužíva patriotické heslá.

To, pred čím Snyder vystríha, je uveriť tým, ktorí nám tvrdia, že bezpečnosť je možné získať iba za cenu straty slobody (s. 83) Snyder tvrdí: „*Neexistuje doktrína zvaná extrémizmus.*“ (s. 84)

Vráťte sa k diskusii pri 6. poučení.

Skúste definovať extrém a extrémizmus. Ktorý je vyslovene negatívny, pretože môže ublížiť ľuďom a spoločnostiam? Konkretizujte.

Definujte terorizmus. Aké prejavy (z minulosti, súčasnosti) terorizmu poznáte? Znepokojuje Vás to? Ide o niečo, čo je mimo nás (Slovenskej republiky)?

Čo je patriotizmus (vlastenectvo)? Môže sa stať nebezpečným? Kedy a ako? Súvisí táto problematika s identitou? Stretli ste sa už s takýmito úvahami? S čím všetkým sa podľa vás človek identifikuje? Ako by ste opísali Vašu identitu? Čo by bolo pre ňu podľa Vás zásadné?

Bezpečnosť a sloboda. Patria k ľudským právam. Uvažujte o ich podstatách a o ich vzťahu. Možno vyjadriť, koľko potrebujeme bezpečnosti a koľko slobody?

18

Zachovajte pokoj, aj keď sa blíži niečo nepredstaviteľné

Moderné tyranie sú vlastne manažovaním teroru. Nezabúdajte, že každý teroristický útok autoritári využijú na upevňovanie svojej moci. Nečakaná katastrofa si bude vyžadovať skoncovanie s politickou vyváženosťou, rozpustenie opozičných strán, zákaz slobody prejavu, porušovanie práva na spravodlivý súd a tak ďalej a tak ďalej, všetko staré triky hitlerovskej školy. Neskočte im na to.

„Naše ponaučenie by malo znieť, že náš prirodzený strach a žiaľ nesmú umožniť deštrukciu našich inštitúcií. Odvaha neznamená nemať strach alebo netrápiť sa obavami. Znamená okamžite, od prvej chvíle útoku... rozpoznať manažovanie teroru a postaviť sa mu na odpor.“ (s. 90)

Sú Snyderove výstrahy podľa Vás namieste? Ku ktorým 'moderným tyraniám' Snyder upína zrak? Ide aj o náš minulý politický priestor? Uplatnili sa niekedy „*triky hitlerovskej školy*“ aj u nás? Ktoré a ako? Čo ste o tom čítali, počuli, učili sa?

Prečo je dôležité chrániť a zdokonaľovať kľúčové demokratické inštitúcie? Ktoré to sú?

Poznáte nejaké súčasné príklady rozpustenia opozičných strán, zákazu slobody prejavu, porušovania práva na spravodlivý súd a pod.?

Na čo potrebujeme odvahu dnes? Ide len o veľké veci alebo aj o každodenný život? Ako trénujete svoju vlastnú odvahu zoči-voči problémom a obavám, ktoré sa Vás dotýkajú alebo, ktoré Vám hrozia?

19

Budte vlastenci

Budte dobrým príkladom pre budúce generácie v tom, čo znamená Amerika. Budú to potrebovať.

Snyder konkrétne píše o tom, čo v USA vlastenectvo je a čo nie je. Prečítajte si tieto pasáže (s. 93 – 94) a zamyslite sa nad ich variantom vo vzťahu k Slovenskej republike.

Súhlasíte alebo nesúhlasíte so Snyderom, že: „...vlastenec chce, aby jeho národ konal v súlade so svojimi ideálmi, čo znamená požadovať to najlepšie od samých seba... Vlastenec vyznáva univerzálne hodnoty a štandardy, podľa ktorých posudzuje svoj národ...“ (s. 94. – 95.)

Analyzujte Snyderovo tvrdenie: „Demokracia v Európe v 20., 30. a 40. rokoch zlyhala a zlyháva dnes nielen vo väčšine Európy, ale v mnohých častiach sveta. Dejiny a naša skúsenosť pred nás predostierajú celé spektrum temných alternatív našej budúcnosti. Nacionalista bude tvrdiť, že 'tu sa to nemôže stať', čo je prvý krok ku katastrofe. Vlastenec naopak hovorí, že sa to tu stať môže, ale že tomu zabránime.“ (s. 95)

Čo sú moderné univerzálne hodnoty a štandardy?

20

Budte čo najodvážnejší

Ak nikto z nás nie je pripravený zomrieť za slobodu, potom všetci zomrieme v tyranii.

Vráťte sa k poučeniu č. 18. Čo je to odvaha a ako sa prejavuje? Mali ste niekedy/máte vy odvahu? Ako sa to prejavilo/prejavuje?

Čo pre vás osobne znamená sloboda? Vymenujte jej formy. Ktoré z nich si uplatňujete?

Čo vieme robiť pre posilnenie slobody, aby sme za ňu nemuseli zomierať?

Ako sa prejavujú súčasné ohrozenia slobody? Identifikujete nejaké prejavy skrytej alebo otvorenej tyranie v súčasnosti.

Ako sa bránia demokratické spoločnosti, aby sa nestali tyraniami?

EPILÓG

Dejiny a sloboda

Snyder parafrázuje hlavného hrdinu Shakespearovej drámy Hamlet a tvrdí: „*Naša doba sa skutočne vymkla z kĺbov... Musíme opraviť naše vnímanie doby, ak chceme obnoviť svoju oddanosť slobode.*“ (s. 97) Záverom konštatuje: „*Jedna vec je istá: ak mladí ľudia nezačnú robiť dejiny, politici večnosti a nevyhnutnosti ich zničia.*“ A dodáva, že podmienkou robenia dejín je poznať ich.

Čo si myslíte o nasledovných konceptoch, o ktorých sa zmieňuje Snyder (s. 97. – 104.):

Politika nevyhnutnosti – prijatie tvrdenia (teleológie), že história smeruje iba jedným smerom, ku komunizmu alebo k liberálnej demokracii (t. j. že dejiny de facto končia)?

Politika večnosti – napríklad postoj národného populizmu: zmýtizovaná minulosť plná národných obetí bráni myslieť na možné budúcnosti; pozícia obeť otupuje impulz k sebakorekcii.

Snyder dodáva: „*Ak je politika nevyhnutnosti podobná kóme, politika večnosti je ako hypnóza: hľadíme do točiaceho sa víru cyklického mýtu, kým sa nedostaneme do tranzu – a potom urobíme na príkaz niekoho iného niečo šokujúce.*“ (s. 102) Podľa neho čelíme nebezpečenstvu prechodu od politiky nevyhnutnosti k politike večnosti, pričom obe politiky sú antihistorické.

Akú politiku potrebujeme/chceme?

Sú mladí ľudia pripravení robiť dejiny?

Na (nekončiaci) záver aktivity

Uvažujte o odkazoch Snydera pre ľudí v demokraciách. Podľa (a nielen podľa) nich potrebujeme:

ostrážitosť (prečo, voči čomu/komu, v záujme koho/čoho? – diskutujte); **oddanosť** (čomu/komu? – diskutujte); **odolnosť** (voči čomu/komu? – diskutujte); **odvahu** (prečo a na čo? – diskutujte). Uvažujte tiež o tom, ako tieto potreby či vlastnosti súvisia s tým, čo politologická teória nazýva **otvorenosť** demokracie. Ide o široký, viacvýznamový a tiež polemický pojem. Demokracie si musia čoraz viac klásť otázky o povahe a rozsahu svojej otvorenosti (absorpcie) konfrontovanej s vnútornými a vonkajšími faktormi (skúste ich pomenovať). Jeden z rozmerov otvorenosti demokracie znamená jej schopnosť objektívnej sebareflexie a z nej vyplývajúceho zdokonaľovania sa, možno povedať, neustálej **opravy**. No a pre jednotlivých ľudí je dôležité, okrem vyššie uvedeného, disponovať otvorenými očami a otvorenou myslou...

2.3 MODELOVÉ PRÍPADY Z OLYMPIÁDY ĽUDSKÝCH PRÁV: TÉMY A NÁVODY NA PRÁCU

2.3.1 ZDRAVOTNÉ ZNEVÝHODNENIE

Celoštátne kolo 25. ročníka OĽP, 2023, © OLYMP, o. z.

Modelová situácia č. 2

Prípad:

Pani Lednárová je Slovenka, žije v Berlíne a pravidelne cestuje domov za rodinou. Trpí svalovou dystrofiou a pohybuje sa na vozíku. Je pritom aktívna žena, sochárka. V júli 2022 cestovala z Berlína do Prahy vlakom RailJet rakúskej železničnej spoločnosti ÖBB, v ktorých si aj imobilný človek môže kúpiť lístok 1. triedy s dostatkom miesta, klimatizáciou, bez hluku. V Prahe prestúpila na rýchlík Metropolitan, smer Bratislava. Český sprievodca jej oznámil, že nemôže byť v kupé pre imobilných, pretože z neho spravili minibar. Bude preto cestovať v úschovni batožín a bicyklov, tak to bežne robia. Úschovňa bola bez sedadiel, klimatizácie a nebola odhlučnená. Pani Lednárová si kúpila lístky pre seba aj vozík plus dve miestenky. Ako imobilná musí 48 hodín vopred dopravcovi oznámiť, že bude cestovať a potrebovať pomoc. Vlakový dopravca teda vopred všetko vedel, no z vyčleneného kupé aj tak urobil minibar. Pani Lednárová protestovala. V dôsledku choroby musí 15 hodín denne dýchať s podporou prístroja. Ten nie je možné v úschovni batožín zapojiť. Nakoniec ju sprievodca zobral do kupé, do ktorého mala zakúpený lístok a z ktorého sa stal minibar. Pre pani Lednárovú vypratol úzky priestor, do ktorého sa tesne vošla s vozíkom. Nemohla sa pohnúť ani o centimeter. Pre jej syna vypratali polovicu sedadla, na ktorom sedel schúlený.

Do minibaru chodili ľudia po občerstvenie. Sprievodca sa nakláňal ponad pani Lednárovú, aby tovar vybral. Dvere do kupé boli nonstop otvorené, a tak klimatizácia nemala zmysel, hoci bolo veľmi horúco. Vždy, keď vlak zabrzdil, z políc padali plechovky piva. Sochárka si chránila hlavu rukami, jej synovi ostrá hrana plechovky poranila stehno.

Pani Lednárová na svojom Facebooku opísala, ako reagovali České dráhy a Železničná spoločnosť Slovensko. Aj na základe toho sa rozhodla, že bude vec riešiť právnou cestou. Postoj zaujal Úrad komisárky pre osoby so zdravotným postihnutím a ponúkol pani Lednárovej právnu pomoc.

Zdroj:

<https://dennikn.sk/2947111/socharku-na-voziku-vo-vlaku-posadili-do-bufetu-na-hlavu-jej-padali-plechovky-piva/?ref=inm>

<https://www.komisarprezdravotnepostihnutych.sk/Aktuality/Spravy/Je-nepripustne,-aby-clovek-na-invalidnom-voziku-ce>

Zadanie:

1. Obhajujte práva pani Lednárovej.
2. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1371/2007 z 23. októbra 2007 o právach a povinnostiach cestujúcich v železničnej preprave ustanovuje, že „Zdravotne postihnuté osoby a osoby so zníženou pohyblivosťou majú ako všetci ostatní občania rovnaké právo na voľný pohyb, slobodu výberu a nediskrimináciu.“ Čo to od A po Z cestovania znamená?
3. Aké iné oblasti porušenia práv osôb so zdravotným znevýhodnením poznáte?

Návod na prácu s Modelovou situáciou č. 2 – Práva osôb so zdravotným znevýhodnením¹³¹

1. Žiačka*žiak prečíta *Prípad*.
2. Učiteľ*učiteľka iniciuje krátku uvádzaciu diskusiu k prečítanému Prípadu s nasledovnými otázkami (možnosť výberu): Ako vnímate ľudí so zdravotným znevýhodnením? Sú vo vašej blízkej alebo vzdialenej rodine, vo vašom dome, vašej obci, vašej škole? Hovorte konkrétne, o aké druhy zdravotného znevýhodnenia ide a ako ovplyvňujú život tých, ktorých sa týkajú? Čomu títo ľudia čelia?

A naopak: Poznáte príklady ľudí so zdravotným znevýhodnením, ktorí sa úspešne realizujú? Čo alebo kto im v tom pomohlo/pomohol?
3. Učiteľ*učiteľka vyzve žiačky*žiakov, aby sa v ďalšej časti diskusie pokúsili o obhajobu práv pani Lednárovej s tým, že obhajoba môže byť laická, na základe vcítania sa do situácie pani Lednárovej alebo podopretá znalosťou ústavy a zákonov SR, medzinárodných dohovorov a pod. Využiť možno aj hore uvedené Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1371/2007 z 23. októbra 2007. Učiteľ*učiteľka môže nadviazať na uvádzaciu diskusiu predstavením dole uvedených dokumentov a vyzvať študujúcich, aby a) napísali na tabuľku pojmy, ktoré považujú za kľúčové; b) hovorili, ako chápu jednotlivé pojmy a výňatky z dokumentov.

ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, ČL. 12

(1) *Ľudia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremičateľné a nezrušiteľné.*

(2) *Základné práva a slobody sa zaručujú na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmysľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvyhodňovať alebo znevýhodňovať.*

ZÁKON

o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou a o zmene a doplnení niektorých zákonov (antidiskriminačný zákon)

§ 2 (1)

Dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania spočíva v zákaze diskriminácie z dôvodu pohlavia, náboženského vyznania alebo viery, rasy, príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine, zdravotného postihnutia, veku, sexuálnej orientácie, manželského stavu a rodinného stavu, farby pleti, jazyka, politického alebo iného zmysľania, národného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia alebo z dôvodu oznámenia kriminality alebo inej protispoločenskej činnosti

§ 2 (3)

Dodržiavanie zásady rovnakého zaobchádzania spočíva aj v prijímaní opatrení na ochranu pred diskrimináciou.

DOHOVOR O PRÁVACH OSÔB SO ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM (Organizácia Spojených národov)

Článok 1 Cieľom tohto dohovoru je presadzovať, chrániť a zabezpečovať plné a rovnaké využívanie všetkých ľudských práv a základných slobôd všetkými osobami so zdravotným postihnutím a podporovať úctu k ich prirodzenej dôstojnosti. Osoby so zdravotným postihnutím zahŕňajú osoby s dlhodobými telesnými, mentálnymi,

¹³¹ Pri úvode do problematiky je vhodné študujúcim vysvetliť aj prístup k pojmom *osoba so zdravotným postihnutím* a *osoba so zdravotným znevýhodnením*. Autorský tím tejto príručky odporúča voľbu takých slov a pojmov, ktoré sú ohľaduplnejšie a citlivejšie (pri akomkoľvek stupni zdravotného hendikepu) a to aj napriek tomu, že preklady dokumentov, ktoré sa týkajú hendikepovaných osôb, do slovenského jazyka ale aj organizácie reprezentujúce hendikepované osoby, narábajú prevažne s pojmom „*postihnutie*“.

intelektuálnymi alebo zmyslovými postihnutiami, ktoré v súčinnosti s rôznymi prekážkami môžu brániť ich plnému a účinnému zapojeniu do života spoločnosti na rovnakom základe s ostatnými.

4. Pokiaľ si prácu s Modelovou situáciou č. 2 rozložíte na dve vyučovacie hodiny (alebo viac hodín), môžete zadať študujúcim úlohu, aby si pozreli webové sídlo Komisárky pre osoby so zdravotným postihnutím, <https://www.komisarprezdravotnepostihnutych.sk/> a pripravili si príspevky na tému:
  - a) čo je a čím sa zaoberá táto inštitúcia; b) jeden prípad alebo viacero prípadov opísaných na <https://www.komisarprezdravotnepostihnutych.sk/Pribehy?>
5. Učiteľ/učiteľka vyzve žiacky*žiacov, aby navrhli reformu vo svojej škole, bytovom dome, v nejakej inštitúcii, ktorá by bola ústretová k právam osôb so zdravotným znevýhodnením.

2.3.2 ELEKTRONICKÉ OBŤAŽOVANIE

Celoštátna kola 25. ročníka OLP, 2023, © OLYMP, o. z.

Modelová situácia č. 3

Prípad:

Svoju bývalú partnerku obťažoval SMS správami a vyhrážal sa, že rozpošle jej intímne fotografie známym a susedom, že ju chytí a zle skončí... Len v januári 2022 jej za jeden deň poslal 83 správ. Samosudkyňa Okresného súdu Humenné 10.6.2022 odsúdila tohto páchatela za obťažovanie v súbehu s nebezpečným vyhrázaním a udelila mu trest 18 mesiacov za mrežami s podmieneným odkladom na jeden rok.

Novela Trestného zákona platí od 1.7.2021. Národná rada SR novelu schválila pre čoraz vypuklejší problém s kyberšikanou počas pandémie covidu-19. V 9. hlave (Trestné činy proti iným právam a slobodám), v § 360b Trestného zákona ide o nebezpečné elektronické obťažovanie. Dopustí sa ho tá/ten, „Kto úmyselne prostredníctvom elektronickej komunikačnej služby, počítačového systému alebo počítačovej siete podstatným spôsobom zhorší kvalitu života iného tým, že a) ho dlhodobo ponížuje, zastrahuje, neoprávnene koná v jeho mene alebo dlhodobo inak obťažuje, alebo b) neoprávnene zverejní alebo sprístupní tretej osobe obrazový, zvukový alebo obrazovo–zvukový záznam jeho prejavu osobnej povahy získaný s jeho súhlasom, spôsobilý značnou mierou ohroziť jeho vážnosť alebo privodiť mu inú vážnu ujmu na právach“.

V júni 2021 zverejnilo Národné stredisko pre riešenie problematiky násilia na deťoch prieskum, podľa ktorého 11% detí za posledný rok zažilo šikanovanie na dennej báze zoči–voči a 8% detí bolo denne šikanovaných online alebo cez telefón.

Zo skúseností IPčka vyplýva, že po prijatí zákona o tom časť detí vôbec nevie, naopak, prišli s tým, že ich s novým zákonom v škole strašili.

Zdroj:

Podľa: „Za kyberšikanu padol prvý trest“, Denník SME 22. – 24.7.2022

Zadanie:

1. O útok na ktoré práva a slobody ide pri páchaní nebezpečného elektronického obťažovania?
2. Existujú dôkazy aj o sociálnych sieťach nabádajúcich mladých ľudí k ubližovaniu iným aj sebe. Ako by ste tento problém riešili?
3. Najlepší záujem dieťaťa. Čo to znamená a kto o ňom môže rozhodovať v mene dieťaťa?

Návod na prácu s Modelovou situáciou č. 3 – Kyberšikana

1. Žiacka*žiak prečíta Prípady.
2. Učiteľ*učiteľka iniciuje krátku uvádzaciu diskusiu k prečítanému Prípady s nasledovnými otázkami (možnosť výberu): Aké formy obťažovania dospelých osôb, mladých ľudí, detí, sú Vám známe? Akú rolu v nich hrajú prostriedky elektronickej komunikačnej služby, počítačového systému alebo počítačovej siete? Stretli ste sa s nejakou formou obťažovania? Ak odpovedáte áno, ako ste sa cítili? Boli ste dotknutí (v čom konkrétne?), ohrození (v čom konkrétne?), aká bola Vaša reakcia? Ak odpovedáte nie, čomu to pripisujete?
3. Učiteľ*učiteľka položí dve otázky: 1. Na základe Vašej skúsenosti hovorte, o útok na ktoré práva a slobody ide pri páchaní nebezpečného elektronického obťažovania? 2. Dohovor o právach dieťaťa z roku 1989 presadzuje najlepší záujem dieťaťa. Čo to znamená a kto o ňom môže rozhodovať? Samo dieťa alebo kto v mene dieťaťa?

Žiaci*žiačky môžu jednotlivé odpovede písať na tabuľu. Pokiaľ by odpovede viazli, možno ich stimulovať prečítaním hore uvedeného § 360b Trestného zákona a nasledovných zdrojov. Poskytujú rozvinutie ďalšej diskusie.

ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Čl. 16

- (1) Nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia je zaručená. Obmedzená môže byť len v prípadoch ustanovených zákonom.
- (2) Nikoho nemožno mučiť ani podrobiť krutému, neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu.

Čl. 19

- (1) Každý má právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena.
- (2) Každý má právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života.
- (3) Každý má právo na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe.

Čl. 22

- (1) Listové tajomstvo, tajomstvo dopravovaných správ a iných písomností a ochrana osobných údajov sa zaručujú.
- (2) Nikto nesmie porušiť listové tajomstvo ani tajomstvo iných písomností a záznamov, či už uchovávaných v súkromí, alebo zasielaných poštou, alebo iným spôsobom; výnimkou sú prípady, ktoré ustanoví zákon. Rovnako sa zaručuje tajomstvo správ podávaných telefónom, telegrafom alebo iným podobným zariadením.

DOHOVOR O PRÁVACH DIEŤATA (Organizácia Spojených národov)

Článok 1

Na účely tohto Dohovoru sa dieťaťom rozumie každá ľudská bytosť mladšia ako osemnásť rokov, pokiaľ podľa právneho poriadku, ktorý sa na dieťa vzťahuje, nie je plnoletosť dosiahnutá skôr.

Článok 3

1. Záujem dieťaťa musí byť prvoradým hľadiskom pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí, nech už uskutočňovanej verejnými alebo súkromnými zariadeniami sociálnej starostlivosti, súdmi, správnymi alebo zákonodarnými orgánmi.

2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zaväzujú zabezpečiť dieťaťu takú ochranu a starostlivosť, aká je nevyhnutná pre jeho blaho, pričom berú ohľad na práva a povinnosti jeho rodičov, zákonných zástupcov alebo iných jednotlivcov právne za neho zodpovedných, a robia pre to všetky potrebné zákonodarné a správne opatrenia.

Článok 13

1. Dieťa má právo na slobodu prejavu; toto právo zahŕňa slobodu vyhľadávať, prijímať a rozširovať informácie a myšlienky každého druhu, bez ohľadu na hranice, či už ústne, písomne alebo tlačou, prostredníctvom umenia alebo akýmkoľvek inými prostriedkami podľa voľby dieťaťa.
2. Výkon tohto práva môže podliehať určitým obmedzeniam, ale tieto obmedzenia budú iba také, aké ustanovuje zákon a ktoré sú potrebné:
  - a) na rešpektovanie práv alebo povesti iných;
  - b) na ochranu národnej bezpečnosti alebo verejného poriadku, verejného zdravia alebo morálky.

Článok 16

1. Žiadne dieťa nesmie byť vystavené svojvoľnému zasahovaniu do svojho súkromného života, rodiny, domova alebo korešpondencie ani nezákonným útokom na svoju česť a povesť.
2. Dieťa má právo na zákonnú ochranu proti takým zásahom alebo útokom.
4. Pokiaľ si prácu s Modelovou situáciou č. 2 rozložíte na dve vyučovacie hodiny (alebo viac hodín), môžete zadať študujúcim úlohu, aby si pozreli webové sídla Národného koordinačného strediska pre riešenie problematiky násillia na deťoch <https://www.employment.gov.sk/sk/ministerstvo/NKSpreRPNnD/> a IPčka, <https://ipcko.sk/> alebo iných liniek dôvery pre mladých ľudí a deti a pripravili si o tom príspevky. Úlohu môže predchádzať otázka, aké linky žiaci a žiačky poznajú či už z vlastnej skúsenosti (aká bola? je?) alebo inak.
5. Učiteľ*učiteľka položí otázku: Ako by ste riešili problém so sociálnymi sieťami, ktoré nabádajú deti a mladých ľudí k ubližovaniu iným aj sebe?

2.3.3 VOJNA NA UKRAJINE

Celoštátnne kolo 25. ročníka OLP, 2023, © OLYMP, o. z.

Modelová situácia č. 11

Prípady:

... Keď ruský prezident Vladimir Putin vo februári 2022 oznámil, že začína „špeciálnu vojenskú operáciu“, vysvetľoval to tým, že chce ochrániť ruskojazyčné obyvateľstvo na Ukrajine. Teraz sa pozeráme, ako to prebiehalo v Chersone, kde miestna prokuratúra zbiera dôkazy napríklad aj o tom, ako unesení Ukrajinci žili v temnote s vrecami na hlave. Bez toalety, len tak pohodení na zemi. Ješť im dávali odpadky. „Raz za deň im dali jedlo, ak sa to dá nazvať jedlom. Niečo také by ste nedali ani zvieratám,“ vysvetľuje prokurátor. Väčšinou to boli zvyšky jedál po príslušníkoch ruskej tajnej služby FSB alebo proruských separatistoch zo samozvanej Doneckej alebo Luhanskej republiky. Bývali na prvom poschodí a v podzemí držali svojich väzňov.

... V utorok ráno (6.12.2022) sa vrátilo na ukrajinskú pôdu 60 vojnových zajatcov... Zdravotné sestry, ktoré ich ošetrovali v nemocnici na severovýchode Ukrajiny, dostali pokyn, aby vojakom nedali viac než 300 mililitrov slepačej polievky, teda asi 20 polievkových lyžíc. Riaditeľ nemocnice povedal, že mnohí boli v dôsledku ruského zajatia takí podvyživení, že by nedokázali stráviť viac... ich fyzický stav – vyčnievajúce lopatky a rebrá, obviazané končatiny a dlhé jazvy – poukazuje na týranie počas ich niekoľkomesačného väznenia.

„Používali na nás paralyzéry, púšťali nám do tela prúd. Bili nás palicami. Viackrát som sa tam rozlúčil so životom,“ opisuje Vitalij..., 39-ročný Mykola tvrdí, že vojaci boli v ruskom zajatí vystavení bitkám, elektrošokom a duseniu s vrecami na ich hlavách.

Zdroj:

Denník N/Vojna na Ukrajine, podľa článkov z 8.12.2022, 10.12.2022

Zadanie:

1. Čo najkomplexnejšie uvedte, ktoré medzinárodné normy sú porušované vo vojne na Ukrajine.
2. Ktoré práva bežných občanov a občianok, vojakov i vojačok sú vo vojne na Ukrajine porušované? Ako sa to prejavuje a aká je reakcia demokratického a nedemokratického sveta? Hovorte aj o Slovensku.
3. Charakterizujte politický režim Ruskej federácie. Je ruská spoločnosť nekompatibilná s demokraciou?

Návod na prácu s Modelovou situáciou č. 11 – Vojna na Ukrajine

1. Žiačka alebo žiak prečíta Prípád.
2. Učiteľ*učiteľka iniciuje krátku uvádzaciu diskusiu k prečítanému prípadu s nasledovnými otázkami (možnosť výberu a doplnenia): Viete, ako sa začala vojna na Ukrajine? Sledovali ste a sledujete správy o tejto vojne? Z akých zdrojov čerpáte a prečo? Je vojna na Ukrajine témou vo Vašej rodine, škole, vrstovníckych kruhoch? Zaregistrovali ste aktivity tzv. dezinfoscény? Viete, o čo ide a ako také aktivity vyzerajú? Ak téme venujete viacero hodín, požiadajte žiačky a žiakov, aby si pripravili príspevky zo svojho prieskumu dezinfoscény.
3. Učiteľ*učiteľka položí otázku: Viete, ktoré zásady vzťahov medzi štátmi sú porušované vo vojne na Ukrajine? Odpovede môžu žiaci a žiačky písať na tabuľu.
4. Učiteľ*učiteľka položí otázky a rozvinie diskusiu: Ktoré práva bežných občanov a občianok, vojakov i vojačok sú vo vojne na Ukrajine porušované? Ako sa to prejavuje a aká je reakcia demokratického a nedemokratického sveta? Hovorte aj o Slovensku.
5. Učiteľ*učiteľka položí otázky a rozvinie diskusiu: Charakterizujte politický režim Ruskej federácie. Nápomocné sú aj ďalšie časti príručky (teoretická, 1.1) i praktická, v ktorých prinášame inšpirácie na prácu v triede na báze publikácií T. Snydera (2.2 a 2.4).
6. Učiteľ*učiteľka položí otázky: 1. Viete si predstaviť situáciu, že by Rusko alebo iná krajina napadli Slovensko? Máte predstavu, ako by sa správali Vaši blízki a ako by ste sa správali Vy sám*sama? Pripravuje Vás štát na schopnosť čeliť vojne? Mal by to robiť? 2. Má Slovenská republika nejaké bezpečnostné záruky? Ak áno, z čoho vyplývajú?

2.3.4 UMELÁ INTELIGENCIA

Celoštátne kolo 25. ročníka OĽP, 2023, © OLYMP, o. z.

Modelová situácia č. 12

Prípad:

Umelá inteligencia (artificial intelligence – AI) vyvoláva obavy, že ľudí nahradia stroje. Svetové ekonomické fórum už v roku 2018 odhadovalo, že o prácu môže prísť 75 miliónov ľudí. Zároveň by mohlo vzniknúť 133 miliónov nových pracovných miest, čo potvrdzuje Massachusettský technologický inštitút.

Máme sa báť, že by technológie prevzali úlohu učiteliek a učiteľov? Údajne nie. Vyučujúce a vyučujúci budú môcť prenechať na AI administratívne činnosti, aby sa mohli venovať skôr vedeniu žiačok a žiakov. Vyučujúcim by tak AI mohla pomôcť s plánovaním učebných materiálov pre študujúce a študujúcich s rozdielnymi schopnosťami, s hodnotením testov a domácich úloh či pri overovaní faktov a zdrojov v zadaných úlohách. Európska únia už teraz odporúča učiteľkám a učiteľom využívať nástroje založené na AI, napríklad rôzne bezplatné aplikácie.

Podľa Európskej platformy pre vzdelávanie môže AI pomôcť vo vzdelávaní, napr. pri personalizácii výučby, keďže štandardné učebné osnovy nezohľadňujú potreby jednotlivých ľudí, čo AI dokáže rýchlo vyhodnotiť a taktiež napr. pri odstraňovaní plagiátorstva. AI ľahko identifikuje vzorce a zdrojové fakty.

V decembri 2022 značnú pozornosť vyvolalo sprístupnenie konverzačného programu nazvaného ChatGPT. Umelá inteligencia vie písať referáty, prejavy, ale aj lyrické zamyslenia alebo básne. Dokáže meniť štýl podľa zadania, napríklad neutrálnu správu podať na spôsob ruskej propagandy. Môžete jej predložiť rozpísaný text, bude pokračovať.

A čo oblasť práva? Aby tradičné právnické firmy zostali konkurencieschopné, musia pochopiť potenciál AI a nových technológií. Predpovede odvodené zo strojového učenia sa stanú doplnkom ľudského úsudku. Hodnota však zostane v podobe právnického nezávislého profesionálneho úsudku. Umelá inteligencia len zmení spôsob, akým budú ľudia robiť rozhodnutia, píše portál Law Technology Today. Prvý právnický chatbot DoNotPay vznikol už v roku 2015. Predpokladá sa teda, že AI prácu ľuďom v oblasti práva nielen že nezoberie, ale im ju zefektívni a prinesie aj nové analytické pohľady a riešenia.

Zdroj:

Podľa https://e.dennikn.sk/2929283/umela-inteligencia-uz-nahradila-cele-oddelenia-aj-na-slovensku-ako-moze-zmenit-zivot-lekarov-ci-ucitelov/?ref=tit&_ga=2.170715744.1384032610.1657527585-1952639050.1623001157

Zadanie:

1. Uvedte ďalšie sektory ľudskej činnosti, do ktorých zasahuje AI. Hovorte o aktuálnych/očakávaných výsledkoch/dôsledkoch.
2. Môže byť využitie AI v školstve cestou k posilneniu ľudskoprávneho charakteru školy?
3. Skúste hovoriť v rovine ľudských práv, aké nové analytické pohľady a riešenia by mohla AI priniesť v oblasti práva.

Návod na prácu s Modelovou situáciou č. 12 – Umeľá inteligencia

1. Žiačka alebo žiak prečíta Prípad.
2. Učiteľ/učiteľka iniciuje krátku uvádzaciu diskusiu k prečítanému prípadu s nasledovnými otázkami (možnosť výberu): Čo chápete pod AI? AI postupuje doslova každým dňom. Aký zásadný posun vidíte v aktuálnom čase? Ako konkrétne sa nás dotýka digitalizácia?
3. Učiteľ/učiteľka vyzve žiačky/žiacov, aby hovorili o oblastiach ľudskej činnosti, do ktorých zasahuje AI a aktuálnych i očakávaných výsledkoch/dôsledkoch (tu je priestor zamerať sa o. i. aj na odbor, ktorý žiačky*žiaci študujú na svojej SOŠ).
4. Pokiaľ si prácu s Modelovou situáciou č. 2 rozložíte na dve vyučovacie hodiny (alebo viac hodín), môžete zadať študujúcim úlohu, aby si pripravili príspevky, ktoré zachytia diskusie na tému AI. Na hodine ich môžete rozdeliť na dve skupiny: jedna obhajuje prospešnosť AI, druhá má protiargumenty. Využiť môžu aj diskusiu z aktivity 3 alebo si urobiť rozhovory s rodičmi, starými rodičmi a pod., ktorí pracujú v rôznych odvetviach.

Učiteľ*učiteľka upriami pozornosť študujúcich na politiky Európskej únie, ktoré spolutvoria členské štáty EÚ vrátane Slovenskej republiky. Niektorí zo študujúcich by sa mohol zamerať na Európsky prístup k umelej inteligencii a digitálnej transformácii, na základe prieskumu zdrojov, napr. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/sk/policies/european-approach-artificial-intelligence> a pozrieť si postup EÚ pri budovaní spoločného európskeho prístupu v oblasti digitálnej transformácie. Európsky parlament prijal 14.6.2023 svoju vyjednávaciu pozíciu k zákonu o umelej inteligencii. Pravidlá by mali zabezpečiť, aby AI vyvinutá a používaná v Európe bola plne v súlade s právami a hodnotami EÚ vrátane ľudského dohľadu, bezpečnosti, súkromia, transparentnosti, nediskriminácie a sociálneho a environmentálneho blahobytu (pre aktivitu 4 ale aj 5 pozri výňatky z pravidiel).

Táto aktivita zároveň nabáda k porovnaniu, ako žiaci a žiačky riešili tému pri predchádzajúcich aktivitách (na čo, napríklad, zabudli, na čo neprišli).

<https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20230609IPR96212/meps-ready-to-negotiate-first-ever-rules-for-safe-and-transparent-ai>

Cieľom pravidiel je podporovať zavádzanie dôveryhodnej umelej inteligencie zameranej na človeka a chrániť zdravie, bezpečnosť, základné práva a demokraciu pred jej škodlivými účinkami.

Zakázané praktiky AI

Pravidlá sa riadia prístupom založeným na riziku a stanovujú povinnosti pre poskytovateľov a tých, ktorí nasadzujú systémy umelej inteligencie, v závislosti od úrovne rizika, ktoré môže umelá inteligencia vytvárať. Systémy umelej inteligencie s neprijateľnou úrovňou rizika pre bezpečnosť ľudí by preto boli zakázané, ako napríklad systémy používané na sociálne hodnotenie (klasifikácia ľudí na základe ich sociálneho správania alebo osobných charakteristík). Poslanci rozšírili zoznam tak, aby zahŕňal zákazy rušivého a diskriminačného používania AI, ako napríklad:

- » Systémy vzdialenej biometrickej identifikácie „v reálnom čase“ vo verejne prístupných priestoroch;
- » „Poštové“ systémy biometrickej identifikácie na diaľku, s jedinou výnimkou orgánov činných v trestnom konaní na stiahnutie závažných trestných činov a len po súdnom povolení;

- » biometrické kategorizačné systémy využívajúce citlivé charakteristiky (napr. pohlavie, rasa, etnická príslušnosť, občianstvo, náboženstvo, politická orientácia);
- » prediktívne policajné systémy (založené na profilovaní, umiestnení alebo trestnom správaní v minulosti);
- » systémy rozpoznávania emócií pri presadzovaní práva, správe hraníc, na pracovisku a vo vzdelávacích inštitúciách; a
- » necielené zoškrabovanie obrázkov tváre z internetu alebo CCTV záberov na vytvorenie databáz na rozpoznávanie tvárí (porušujúce ľudské práva a právo na súkromie).

Vysoko riziková AI

Poslanci EP zabezpečili, že klasifikácia vysokorizikových aplikácií bude teraz zahŕňať systémy umelej inteligencie, ktoré značne poškodzujú zdravie ľudí, bezpečnosť, základné práva alebo životné prostredie. Systémy umelej inteligencie používané na ovplyvňovanie voličov a výsledkov volieb a v systémoch odporúčaní používaných platformami sociálnych médií (s viac ako 45 miliónmi používateľov) boli pridané do zoznamu vysoko rizikových.

Povinnosti pre AI na všeobecné účely

Poskytovatelia nadačných modelov – nového a rýchlo sa rozvíjajúceho vývoja v oblasti AI – by museli posúdiť a zmierniť možné riziká (pre zdravie, bezpečnosť, základné práva, životné prostredie, demokraciu a právny štát) a zaregistrovať svoje modely v databázy EÚ pred ich uvedením na trh EÚ. Generatívne systémy AI založené na takýchto modeloch, ako je ChatGPT, by museli spĺňať požiadavky na transparentnosť (zverejniť, že obsah bol generovaný AI, čo tiež pomáha rozlíšiť takzvané hlboko falošné obrázky od skutočných) a zabezpečiť záruky proti generovaniu nelegálneho obsahu. Verejne by sa museli sprístupniť aj podrobné zhrnutia údajov chránených autorskými právami použitých na ich školenie.

Podpora inovácií a ochrana práv občanov

S cieľom podporiť inováciu umelej inteligencie a podporiť malé a stredné podniky pridali europoslanci výnimky pre výskumné činnosti a komponenty umelej inteligencie poskytované v rámci licencií s otvoreným zdrojom. Nový zákon podporuje takzvané regulačné karantény alebo prostredia v reálnom živote, ktoré zriadili verejné orgány na testovanie AI pred jej nasadením.

Poslanci chcú posilniť právo občanov podávať sťažnosti na systémy umelej inteligencie a získať vysvetlenia rozhodnutí založených na vysokorizikových systémoch umelej inteligencie, ktoré výrazne ovplyvňujú ich základné práva. Poslanci tiež reformovali úlohu úradu EÚ pre umelú inteligenciu, ktorý by mal za úlohu monitorovať, ako sa vykonáva súbor pravidiel pre umelú inteligenciu.

5. Učiteľ*učiteľka vyzve žiačky*žiakov, aby sa záverom zamysleli nad tým, ako má a môže byť AI užitočná človeku a ľudstvu; ako sa AI týka uplatňovania, ochrany a podpory ľudských práv – aké konkrétne príklady vedia uviesť (je alebo nie je ohrozená ľudská dôstojnosť, rovnosť, sloboda, konkrétne občianske, politické, sociálne, hospodárske, kultúrne atď. práva?) a čo navrhujú, aby AI nebola na ujmu demokracii a ľudským právam?

2.3.5 MUČENIE, TREST SMRTI

Celoštátne kolo 25. ročníka OĽP, 2023, © OLYMP, o. z.

Modelová situácia č. 13

Prípad:

Sedemnášročný Hafez Ibrahim bol odsúdený na smrť za vraždu, ktorú údajne spáchal, keď mal 16 rokov. Bol na ceste na svadbu vo svojom rodnom meste Ta'izz, keď sa k nemu priblížilo pár mužov, a pokúsili sa mu ukradnúť pušku. Strhla sa bitka a vystrelila zbraň. Tínedžer sa v obavách, že bude potrestaný za vraždu, skrýval, no o dva mesiace sa rozhodol vydať úradom. Bol presvedčený, že je obetným baránkom. Jeho odsúdenie bolo založené na výpovediach svedkov, ktorí v tom čase neboli prítomní, vrátane niekoľkých, ktorí neskôr svoje výpovede odvolali. Tvrdil, že je nevinný. Jemenský trestný zákonník výslovne zakazuje popravu kohokoľvek mladšieho ako 18 rokov. Minister pre ľudské práva v Jemene povedal Amnesty International, že vek Hafeza je sporný, Hafezovi právnici však tvrdili, že má menej ako 18 rokov. Vďaka kampaniam Amnesty bola poprava Hafeza Ibrahima dvakrát zastavená. Prvýkrát čelil popravnej čate v roku 2005. Napísal závet. Jeho jedinou myšlienkou bola trauma, ktorú utrpela jeho matka, keď sa dozvedela správu o jeho poprave. Previezli ho na malý dvor v jemensekej väznici a predviedli pred rad dôstojníkov s puškami v rukách. Myslel si, že táto chvíľa bude jeho posledná.

Tesne predtým, ako mal byť zastrelený, ho bez vysvetlenia odviekli späť do cely. „*Bol som stratený, nechápal som, čo sa deje. Neskôr som sa dozvedel, že Amnesty International vyzvala jemenského prezidenta, aby zastavil moju popravu, a toto posolstvo bolo vypočuté,*“ povedal Hafez. V roku 2007 mal byť Hafez opäť popravený, keď poslal Amnesty správu na mobil: „*Chystajú sa nás popraviť.*“ Bola to správa, ktorá mu zachránila život. Posolstvo vyvolalo medzinárodnú kampaň a presvedčilo prezidenta, aby popravu druhýkrát zastavil.

Teraz je Hafez 29-ročný právnik, ktorý pomáha mladistvým, ktorí v Jemene čakajú na väzenských chodbách na smrť.

Zdroj:

Podľa <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/death-penalty/#aboutthedeathpenalty>

Zadanie:

1. Ako chápete právo na život a právo na život bez mučenia alebo krutého, neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania? Sú to absolútne práva? Argumentujte s pomocou medzinárodných dokumentov.
2. Identifikujte všetky porušenia ľudských práv v prípade Hafeza Ibrahima.
3. Prečo Jemen reagoval na medzinárodnú kampaň Amnesty? Ako chápete význam mimovládnych organizácií zameraných na ochranu ľudských práv (v globálnom meradle ale aj v kontexte Slovenskej republiky)?

Návod na prácu s Modelovou situácia č. 13 – Mučenie, trest smrti

1. Žiačka alebo žiak prečíta Prípad.
2. Učiteľ/učiteľka iniciuje diskusiu k prečítanému prípadu s nasledovnými otázkami (možnosť výberu a doplnenia): Ktoré ľudské práva boli porušené v prípade Hafeza Ibrahima? Ako chápete právo na život bez mučenia alebo krutého, neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania? Ide o absolútne práva? Čo všetko možno charakterizovať ako mučenia alebo kruté, neľudské, ponižujúce zaobchádzanie alebo trestanie? Pomôžte si nasledovnými dokumentmi. Hovorí „jednou rečou“?

PRÍRUČKA ĽUDSKÝCH PRÁV/HUMAN RIGHTS GUIDE <https://www.humanrightsguide.sk/sk/Oblasti/co-su-ludske-prava/co-by-sme-mali-vediet-o-ludskych-pravach>

Ľudské práva môžu byť obmedzené. Niektoré vaše ľudské práva a základné slobody môžu byť obmedzené v záujme ochrany práv a slobôd iných a v prospech širšieho blaha zvyšku spoločnosti.

Existuje len niekoľko práv, ktoré nie je možné obmedziť za žiadnych okolností, niekedy ich nazývame práva absolútne. Sú to zákaz mučenia a ochrana pred otroctvom a nútenou prácou. Mučenie, zotročenie alebo nevoľníctvo a nútená práca nemôžu byť oprávnené za žiadnych okolností.

VŠEOBECNÁ DEKLARÁCIA ĽUDSKÝCH PRÁV, čl. 5

Nikto nesmie byť podrobovaný mučeniu alebo krutému, neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu.

EURÓPSKY DOHovor O ĽUDSKÝCH PRÁVACH (DOHovor O OCHRANE ĽUDSKÝCH PRÁV A ZÁKLADNÝCH SLOBÔD), čl. 3

Nikoho nemožno mučiť alebo podrobovať neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu.

CHARTA ZÁKLADNÝCH PRÁV EURÓPSKEJ ÚNIE, čl. 4

Nikoho nemožno mučiť ani podrobovať neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu.

ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, čl. 16 (2)

Nikoho nemožno mučiť ani podrobiť krutému, neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu.

3. Učiteľ*učiteľka položí nasledovné otázky: Viete, ako krajinou je Jemen? Aké podobné krajiny viete uviesť? Prečo Jemen reagoval na medzinárodnú kampaň Amnesty International?
4. Pokiaľ si prácu s Modelovou situáciou č. 2 rozložíte na dve vyučovacie hodiny (alebo viac hodín), môžete zadať študujúcim úlohu, aby zmapovali iniciatívy a organizácie, ktoré sledujú postoj krajín k ľudským právam a realizujú rôzne aktivity v prospech ľudských práv. Jedna skupina môže zmapovať medzinárodné iniciatívy, organizácie, aktivity a druhá domáce, pôsobiace na Slovensku a uviesť čo najkonkrétnejšie príklady ich činnosti.
5. Učiteľ*učiteľka vyzve žiačky a žiakov, aby uvažovali o treste smrti a položí nasledovné otázky: Vykonáva sa v súčasnom svete tento trest? Ak je Vaša odpoveď „áno“, povedzte, v akých krajinách? Majú tieto krajiny nejaké spoločné charakteristiky? Napríklad, je v tejto veci rozdiel medzi demokratickými a nedemokratickými krajinami? Aký a prečo? A čo o tom hovoria dokumenty, ktorými sa riadi aj Slovenská republika? Prípadne zadajte študujúcim úlohu, zmapovať a predstaviť krajiny, v ktorých sa trest smrti ne/vykonáva a zistiť aj trendy (počet týchto trestov sa celosvetovo znižuje/zvyšuje?) alebo ich požiadajte, aby si urobili prieskumnú sondu a zistili názory na trest smrti vo svojich rodinných a vrstovníckych kruhoch a predstavili ho na výučbe.

VŠEOBECNÁ DEKLARÁCIA ĽUDSKÝCH PRÁV, čl. 3

Každý má právo na život, slobodu a osobnú bezpečnosť.

EURÓPSKY DOHovor O ĽUDSKÝCH PRÁVACH (DOHovor O OCHRANE ĽUDSKÝCH PRÁV A ZÁKLADNÝCH SLOBÔD), PROTOKOL č. 6, čl. 1

Trest smrti sa zrušuje. Tento trest nemožno nikomu uložiť alebo ho vykonať.

CHARTA ZÁKLADNÝCH PRÁV EURÓPSKEJ ÚNIE, čl. 2

1. Každý má právo na život. 2. Nikto nesmie byť odsúdený na trest smrti ani popravený.

ÚSTAVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, čl. 15 (2, 3)

(2) Nikto nesmie byť pozbavený života.

(3) Trest smrti sa nepripúšťa.

2.4 SO SNYDEROM O CESTE DO NESLOBODY

ÚVOD pre panie učiteľky a pánov učiteľov

Timothy Snyder, tento historik oprávnene zaujatý minulosťou i súčasnosťou, nám slúži ako zdroj prípravy vzdelávacieho materiálu, vhodného pre rozvinutie diskusií na škole v rámci rozvoja sociálnych a občianskych kompetencií. Námety čerpáme z jeho knihy *O TYRANII: Dvadsať poučení z 20. storočia*.¹³² (pozri časť 2.2 tejto príručky) Teraz siahame po jeho ďalšej knihe, z ktorej vyberáme niekoľko pasáží pre ten istý účel.

Čítanie Snyderovej *CESTA DO NESLOBODY*¹³³ nie je jednoduchým čítaním. Naopak. Vyžaduje si mnoho prípravy a znalostí. Veríme však, že aj pokus o akúsi predbežnú prípravu budúceho hlbavého čítania, opretý o niekoľko leitmotívov knihy, môže mať svoj študijný význam či už pri príprave vyučujúcich alebo pri využití vo výučbe (možno motivovanejších žiakov a žiačok).

Alebo, aj bez toho, aby sme prečítali knihu, môžeme prijať výzvu na debatu o témach, ktoré znepokojujú T. Snydera a mali by znepokojovať aj nás.

Už vo svojej útlejšej publikácii *O TYRANII* pracuje Snyder s konceptmi *politiky nevyhnutnosti* a *politiky večnosti*. V obsiahlej analýze *CESTA DO NESLOBODY* ich intenzívne vysvetľuje a rozvíja. Autor sa snaží byť objektívne kritický voči znepokojivým tendenciám v Rusku, Európe a Amerike a zároveň pôsobiť silou argumentov v prospech záchrany demokracie cestou poučenia a mobilizácie prodemokratických síl.

Námety na prácu s textom

nájde v okienkach. Neváhajte tvoriť a pridávať, optimálne spolu so študujúcimi, ďalšie otázky a podnety pre rozmýšľanie a diskusie. Siahnite aj po iných publikáciách T. Snydera alebo ďalších inšpiratívnych autoriek a autorov a vytvorte si ďalší model výučbových aktivít.

Úvod

„Ak jedného dňa vytriezvieme z nášho opojenia nevyhnutnosťou a odmietneme večnosť, kronika rozpadu nám môže poslúžiť ako dobrý návod na opravu. Erózia odhalí, čo odoláva zubu času, čo teda možno spevniť, čo možno rekonštruovať a čo treba premyslieť nanovo. Pochopiť znamená dodať si sily, názvy kapitol preto ponúkajú alternatívy: individualizmus alebo totalitarizmus; úspech alebo zlyhanie; integrácia alebo ríša; novátorstvo alebo večnosť; pravda alebo lož; rovnosť alebo oligarchia. Individualita, výdrž, spolupráca, novátorstvo, čestnosť a spravodlivosť v tejto knihe figurujú ako šesťica politických cností. Tieto kvality však v mojich očiach nepredstavujú banálne moralizovanie či preferencie, ale dejinné skutočnosti, ktoré nie sú o nič menej dôležité než materiálne sily. Cnosti nemožno oddeliť od inštitúcií, ktoré vyvolali k životu a ktoré dnes pri živote udržiavajú.“

¹³² SNYDER, Timothy *O Tyranii. Dvadsať poučení z 20. storočia* Bratislava: Premedia, 2017, ISBN 978-80-8159-465-6

¹³³ SNYDER, Timothy *Cesta do neslobody: Rusko, Európa, Amerika* Bratislava: Premedia, 2018, ISBN 978-80-8159-598-1

„Inštitúcia môže kultivovať určité myšlienky o dobre, zároveň je však od nich závislá. Ak sa má inštitúciám dariť, potrebujú cnosti; ak sa majú kultivovať cnosti, potrebujú inštitúcie. Otázkou, čo je vo verejnom živote dobro a čo zlo, nikdy nemožno oddeliť od historického skúmania štruktúr. V kontexte nevyhnutnosti a večnosti pôsobia cnosti nenáležite, ba až absurdne: v prvom prípade preto, lebo takáto politika presvedča, že dobré je to, čo už jestvuje, a že dobro musí nevyhnutne narastať, v druhom prípade preto, lebo takáto politika ubezpečuje, že zlo vždy prichádza zvonka a my sme jeho večnými obeťami.“ (s. 21)

Vráťte sa najprv k vzdelávaciemu materiálu opretému o publikáciu *O TYRANII*. Pokiaľ ste s ním pracovali, uvažovali ste o význame, podstate a ohrozeniach slobody. V závere materiálu sme uviedli Snyderove definičné rámce politiky nevyhnutnosti a politiky večnosti. Osviežte si ich.

Oprite sa teraz o názov druhej Snyderovej publikácie. Čo všetko môže signalizovať odklon od slobody k neslobode? Uvažujte (aj) nezávisle od čítania knihy *CESTA DO NESLOBODY*.

Teraz si pozorne prečítajte hore uvedenú citáciu z úvodu knihy *CESTA DO NESLOBODY*. Všimnite si názvy kapitol. Označujú polaritu: sloboda – nesloboda?

Uvažujte o každej z dvojíc (v názve kapitol) osobitne.

Skúste so svojimi znalosťami z histórie a súčasnosti (bez čítania *CESTY...*) odhadnúť, čoho sa kapitoly týkajú. Ide o párové dvojice, o ktoré sa vedú neustále polemiky? Ak áno, prečo?

Individualitu, výdrž, spoluprácu, novátorstvo, čestnosť a spravodlivosť uvádza Snyder ako šesticu politických cností.

Zamýšľali ste sa niekedy nad tým, čo je cnosť?

Kde sa cnosti berú? Sú nám všetkým prirodzene vlastné?

Čítali ste niečo o cnostiach? Napríklad, v antických, kresťanských, moderných dielach? Sú závery starovekých a stredovekých zdrojov klasické, teda živé aj v súčasnosti? Potrebuje súčasnosť cnosť, cnosti a cnostných ľudí?

Stretli ste sa pri vašom štúdiu s pojmom občianska alebo politická cnosť?

Viete uviesť príklady cnostného osobného, občianskeho, politického konania (konania slovom, skutkom...)? Porovnajte vaše príklady a skúste ku každej cnosti uviesť tiež jej protiklad a jeho podstatu.

Súvisí občianska alebo politická cnosť s kultúrou demokracie/demokratickou kultúrou?

(vráťte sa napríklad k časti 1.4 tejto príručky)

Čo tým Snyder myslí, ak konštatuje, že cnosti nemožno oddeliť od inštitúcií?

Prečo sú inštitúcie dôležité? Čo (všetko) sú inštitúcie? Vymenujte ich a pokúste sa ich nejako katalogizovať. Môžu inštitúcie „zhmotňovať“ a podopierať nejaké idey, ideály, cnosti? Alebo ich hlavným dôvodom bytia je niečo iné?

Nedá sa existovať bez inštitúcií?

Extra úloha: Skúste preskúmať, ako často, kde všade a v akom význame hovoríme v Príručke demokracie a ľudských práv pre SOŠ o inštitúciách.

Šiesta kapitola

Rovnosť – alebo oligarchia

Snyder píše: „Demokracia umiera v okamihu, keď ľudia prestanú veriť, že voľby sú dôležité. Otázka nestojí tak, či sa voľby uskutočnia, ale či sú slobodné a spravodlivé. Ak to platí, demokracia naplňa čas zmyslom, vytvára očakávanie budúcnosti, ktorá pôsobí upokojujúco na súčasnosť. Zmyslom každých demokratických volieb je prísľub tých nasledujúcich. Ak očakávame, že sa uskutočnia ďalšie zmysluplné voľby, vieme, že nabadúce budeme môcť korigovať naše chybné rozhodnutia, z ktorých medzičasom obviňujeme ľudí, ktorých sme si zvolili. Takýmto spôsobom demokracia premieňa ľudskú omylnosť na politickú predvídateľnosť a pomáha nám pociťovať čas ako pohyb dopredu, do budúcnosti, na ktorú máme istý vplyv. Ak dospejeme k záveru, že voľby sú len opakujúcim sa rituálom vyjadrenia podpory, demokracia stráca význam.“ (s. 241)

Konajú sa voľby v každom type politického zriadenia?

Sú demokratické voľby nevyhnutnosťou demokracie? Odôvodnite svoju odpoveď.

Veria v našej krajine ľudia zmyslu volieb? Čo hovoria štatistiky volebnej účasti?

Prečo je, podľa Snydera, zmyslom demokratických volieb prísľub tých ďalších?

Aké voličské nálady podľa Vás prevládajú v našej krajine? Máme sklon viniť za chybné rozhodnutia politikov a političky alebo vieme uznať aj svoje nedbalé, chybné volebné správanie?

Ako sa stať pripravenými na voľby každého druhu? Uvedte všeobecne (voľby vôbec) i konkrétne, pokiaľ ide konkrétny druh volieb.

Čo znamenajú slobodné a spravodlivé voľby a čo ich opak? Hovorte konkrétne, na príklade krajín, ktoré poznáte. Vráťte sa k práci s Ústavou Slovenskej republiky (časť 2 príručky). Aké charakteristiky demokratických volieb uvádza?

Viete, aké druhy volieb sa uskutočňujú v našej krajine? Snažte sa o úplný výpočet (komunálne, župné, parlamentné, prezidentské, eurovoľby). Jestvuje medzi jednotlivými druhmi volieb nejaká hierarchia? Sú niektoré z nich viac alebo menej dôležité? Argumentujte.

A teraz voľby v mikro prostrediach. Napríklad, vo vašej škole. Aké druhy volieb zažívate na pôde školy? Jestvuje nejaký súvis medzi týmito „malými“ a tými „veľkými“ voľbami?

Alebo volíte v záujmovej organizácii, spolku, občianskom združení, domovej samospráve? A tu to má aký zmysel? Aj tu ide o demokraciu?

Extra úloha: Skúste preskúmať, ako často, kde všade a v akom význame hovoríme v Príručke demokracie a ľudských práv pre SOŠ o demokracii, voľbe a voľbách.

Záver

Snyder sa snaží pochopiť dobu, „ktorá urýchľuje trendy a zároveň spomaľuje naše myslenie.“ Vyzýva, aby sme sa na seba pozerali očami iných, vnímali myšlienky v ich nominálnej hodnote a dejiny ako niečo, čo sami tvoríme.

„Ocitli sme sa vo svete, ktorý sme si nevybrali, potrebujeme preto rovnosť, aby sme sa učili na vlastných zlyhaniach a ne-prepadali rozhorčeniu. Len kolektívna verejná politika môže sformovať občanov so sebadôverou jednotlivcov. Ako jednotlivci sa usilujeme pochopiť, čo môžeme a musíme robiť spoločne a čo sami. Môžeme sa stať súčasťou demokracie spolu s inými, ktorí hlasovali predtým a ktorí budú hlasovať aj potom, a tým tvoriť zásadu nástupníctva a dať zmysel času. Ak sa nám to podarí, môžeme sa na našu krajinu pozrieť ako na jednu z mnohých, uznať nevyhnutnosť integrácie a zvoliť si podmienky, za akých sa uskutočnia. Cnosti sa navzájom posilňujú, ale nedeje sa tak automaticky; každá harmónia si vyžaduje ľudskú virtuozitu, nikdy sa nekončiace usmerňovanie starého novým. Bez novátorstva cnosti zahynú.

Všetky cnosti závisia od pravdy a pravda závisí od ich súhrnu. Najvyššia pravda je v našom svete nedosiahnuteľná, jej hľadanie však jednotlivcom pomáha vyhnúť sa ceste do neslobody. Neustále a zo všetkých strán na nás útočí pokušenie uveriť, že niečo by mohlo byť pravdou. Autoritárstvo nastupuje v okamihu, keď už nedokážeme rozlíšiť, čo je pravda a čo sa nám ako pravda len javí. Zároveň platí: cynik tvrdiaci, že pravda vôbec nejestvuje, je občanom ponúkajúcim tyranovi, aby sa chopil moci. Úplné spochybňovanie všetkých autorít je prejavom naivity o konkrétnej autorite, ktoré prijíma emócie a plodí cynizmus. Hľadať pravdu znamená nachádzať cestu medzi prispôbivosťou a sebauspokojením vedúcu k individualizmu.

Ak je pravda, že každý z nás je individualitou, a ak je pravda, že žijeme v demokracii, potom by mal každý disponovať jedným hlasom, a nie jeho väčšou alebo menšou váhou vo voľbách ako dôsledok bohatstva či rasy, privilégiá alebo zemepisu. Rozhodnutia majú prijímať individuálne ľudské bytosti, nie mŕtve duše (ako Rusi nazývajú kybernetické hlasy), ani internetový roboti či zombíci vybavený akousi unavujúcou večnosťou. Ak voľba pravdivo reprezentuje občana, občania môžu štátu vytvoriť časový priestor, a naopak, štát môže vytvoriť časový priestor občanom. V tom sa ukrýva pravda nástupníctva.

Pravdou integrácie je fakt, že ani jedna krajina nejestvuje sama osebe. Fašizmus je falošná predstava, že nepriateľ vybraný vodcom musí byť univerzálnym nepriateľom. Politika sa v takomto prípade začína emóciami a klamstvom. Mier sa stáva nedosiahnuteľný, pretože nepriateľstvo orientované navonok je potrebné pre kontrolu nad ľuďmi vnútri štátu. Fašista horvori „ľud“, ale myslí „niektorí ľudia“, tí, ktorých v danom okamihu uprednostňuje. Ak zákon uznáva občanov a obyvateľov s trvalým pobytom, môže uznať aj iné krajiny. Tak ako štát potrebuje zásadu nástupníctva, aby pretrval v čase, potrebuje aj nejakú formu integrácie s inými štátmi, aby sa jeho existencia mohla odvíjať v priestore.

Ak nejestvuje pravda, nemôže sa zrodiť dôvera a v ľudskom vákuu nič nové nevzniká. Novátorstvo sa rodí v skupinách, či už podnikateľov lebo umelcov, aktivistov alebo hudobníkov; a skupiny si vyžadujú dôveru. V podmienkach nedôvery a izolovanosti padne tvorivosť a energia skôr či neskôr do osídiel paranoje a viery v sprisahania, do horúčkovitých opakovaní tých najstarších omylov. Hovoríme o slobode združovania, ale sloboda je združovanie: bez nej nedosiahneme sebaobnovu a nevieme sa postaviť vládcom.

Medzi rovnosťou a pravdou jestvuje úzka a láskavá spätosť. Ak je nerovnosť príliš hlboká, pravda je nestráviteľným sústom pre biednych, nezasýti však privilegovaných. Komunikácia medzi občanmi stojí a padá s rovnosťou. Rovnosť zároveň nemožno dosiahnuť bez faktickosti. Individuálnu skúsenosť nerovnosti možno dodatočne vysvetliť fabuláciou o nevyhnutnosti alebo večnosti, ale kolektívne získané údaje o nerovnosti si vyžadujú konkrétnu politiku. Ak nevieme, aké nerovné je prerozdelenie svetového bohatstva, či akú veľkú časť tohto bohatstva pred štátom bohatí ukryli, neviem odkiaľ začať.

Ak vnímame dejiny také, ak sú, môžeme v nich nájsť vlastné miesto, pochopiť, čo vieme zmeniť a ako môžeme byť úspešnejší. Zastavíme sa na bezmyšlienkovitej púti od nevyhnutnosti k večnosti a opustíme cestu do neslobody. Prijmeme za svoju politiku zodpovednosti.

Podieľať sa na tvorbe sveta znamená pozrieť sa naň novými očami. Ako skúmatelia cností, ktoré pred nami odhaľujú dejiny, stávame sa tvorcami obnovy, ktorej výsledok nik nedokáže predvídať.“ (s. 268–270)

Aj Vy si myslíte, tak ako Snyder, že naša doba urýchľuje trendy a zároveň spomaľuje naše myslenie? Ak súhlasíte, o aké trendy ide a ako spomaľujú myslenie? Ak nesúhlasíte, ako by ste Snyderovi oponovali?

Snyder nás nabáda k harmónii, virtuozi, novátorstvu. Iste môžeme pomenovať aj všeobecný význam tohto nabádania, ale skúsme sa zamerať na jeho ľudský, spoločenský a politický význam.

Uvažujte o verejnej mienke. Do akej miery Vás ovplyvňuje? Ovplyvňuje Vás pozitívne alebo negatívne? Uveďte príklady.

Potrebuje kolektívne zapojenie sa do politiky? Podporuje rovnosť občianskych a politických práv zapájanie sa ľudí do politiky, tvorby politiky, kontroly politiky? Akými spôsobmi sa to deje?

Potrebuje sa integrovať/združovať spoločensky, vnútroštátne aj medzinárodne? Odôvodnite svoju odpoveď.

2.5 VEK AKO PODMIENKA VÝKONU VYBRANÝCH PRÁV A POVINNOSTÍ U DETÍ A MLADÝCH ĽUDÍ DO 18 ROKOV

2.5.1 ÚVOD K AKTIVITE

Čoraz častejšie považujeme za samozrejmé, že deti a mladí ľudia sa zapájajú do tvorby rozhodnutí vo veciach, ktoré sa ich týkajú. So spoločnou diskúziou a prijímaním rozhodnutí sa môžu stretnúť už v rodine, ktorá uznáva, že deti sú, tak ako dospelí ľudia, nositeľkami a nositeľmi ľudských práv, a preto treba s nimi komunikovať a správať sa k nim na zodpovedajúcej úrovni. Ale tvár rodín môže byť aj iná.

Škola je, predovšetkým v demokratických krajinách, vzdelávacou inštitúciou ale aj prostredím, ktoré sprostredkúva učiacim sa bezpečný priestor pre poznanie, pochopenie a uplatnenie ich práv ako aj pre kultivované a zodpovedné zvládanie povinností. Ale prax škôl môže byť aj iná.

Vnímajú alebo cítia deti a mladí ľudia, aká dôležitá je príprava na život v celej jeho zložitosti? Zamýšľajú sa na tým, ako ich krajina nastavila zákony, ktoré sa ich bezprostredne týkajú práve v období ich detstva a nedospelej mladosti? Školy ich neraz vedú k participácii, rozhodovaniu o tom, čo a ako by sa malo diať v škole a mimo školy. Žiaci školskú radu má drvivá väčšina základných a stredných škôl na Slovensku¹³⁴, žiaci a žiačky sa zapájajú do rôznych projektov, ktoré, napríklad, simulujú fungovanie rôznych inštitúcií a procesov. S obľubou si trénujú pred parlamentnými, prezidentskými voľbami a eurovoľbami volebné rozhodnutia, aj keď ešte nedosiahli vek uplatnenia volebného práva.¹³⁵ Samozrejme, tak v prípade žiackych školských rád ako aj v záujme začlenenia sa detí a mladých ľudí do občianskeho života, je podstatná kvalita prípravy.

Na mieste sú otázky: Chcú alebo nechcú deti a mladí ľudia skutočne rozhodovať (o všetkom, kde by sa rozhodovať mohli a mali) a voliť (všade, kde by voliť mohli a mali)? Majú na to potrebné dispozície?¹³⁶ Vedia o súvislosti medzi právami, ktorých sú nositeľkami a nositeľmi, povinnosťami ale aj limitmi, ktoré im ukladajú rôzne normy (školský poriadok, ústava, zákony a pod.) a rozhodovaním?

Helsinský výbor pre ľudské práva na Slovensku (ďalej „HVS“) sa dlhodobo zaujíma o postoje detí a mladých ľudí k demokracii a ľudským právam. Prostredníctvom svojich vzdelávacích a prieskumných aktivít sa v spolupráci s partnermi, hlavne s renomovaným projektom Olympiáda ľudských práv (ďalej „OLP“) zamerával aj na postoje stredoškolských žiakov a žiačok k uplatňovaniu alebo výkonu jednotlivých práv.

Dlhodobé skúsenosti zo vzdelávacích, diskusných a súťažných aktivít Olympiády ľudských práv (pôsobí už temer 30 rokov) ako aj sledovanie prístupov medzinárodných orgánov a jednotlivých krajín podnietili odborníčky a odborníkov v HVS a OLP k tomu, aby preskúmali, či sa deti a mladí ľudia na Slovensku so znalosťou a porozumením zaujímajú o výkon jednotlivých práv, ktoré sa dotýkajú ich každodenného života.

¹³⁴ Pozri JANKOVÁ, Mária *Žiacka samospráva v základných a stredných školách*, Bratislava, 2021, ISBN 978-80-8240-015-4, dostupné na https://www.cvtisr.sk/buxus/docs/prevenicia/Vyskumy_prieskumy_a_analyzy/Ziacka_samosprava_v_ZS_a_SS_2021_.pdf

¹³⁵ Pozri napr. <https://dennikn.sk/3581064/studentske-volby-2023-ps-ziskalo-48-percent-do-parlamentu-by-sa-dostali-len-styri-strany/>

¹³⁶ Označujú sa aj ako kompetencie, schopnosti, spôsobilosti a pod.

Téme sa venovali dva prieskumy, empirické sondy. Prvý, v roku 2015, sa zamerail na vekový limit volebného veku na Slovensku rs. jeho zníženie.¹³⁷ Druhý, v roku 2018, sa venoval opätovne otázke volebného veku ale aj iných dôležitých vekových limitov.¹³⁸ Oboch prieskumov sa zúčastnilo vždy viac ako 300 žiakov a žiačok rôznych stredných škôl z 8 krajov SR. Na vzdelávacích podujatiach OĽP vyplnili dotazníky, ktoré boli následne profesionálne spracované.

V úvode k výstupu z prieskumu uskutočneného v roku 2018 sa konštatuje:

Dohovor OSN o právach dieťaťa definuje v čl. 1. dieťa ako osobu do dovŕšenia veku 18 rokov (s výnimkami v národných legislatívach). Takmer na celom svete, v 196 krajinách sveta, sa dnes hranica 18 rokov považuje za hranicu, ktorá oddeľuje detstvo od dospelosti. Súčasne však vo väčšine krajín existujú rôzne vekové limity, ktoré deťom pod hranicou 18 rokov umožňujú v istých situáciách určité práva, alebo ich naopak, viažu ich na istý typ zodpovednosti, väčšinou trestno–právnej.

V tomto smere pozná slovenský právny poriadok nasledovné rôzne vekové limity:

- » vek trestnoprávnej zodpovednosti je 14 rokov;
- » vek beztrestného sexuálneho styku je 15 rokov;
- » vek možnosti pracovať a uzavrieť štandardnú pracovnú zmluvu je 15 rokov;
- » vek uzatvorenia manželstva s povolením súdu je 16 rokov;
- » vek účasti na voľbách je 18 rokov.

Vzhľadom na znižovanie veku výkonu volebného práva v mnohých krajinách sveta a rovnako v krajinách Európskej únie sa aj v našej krajine začína otvárať otázka možnosti účasti mladších ako 18 ročných ľudí na voľbách.

Na jednej strane sú tu očakávania v rovine prehlbovania poznania demokracie (vo vnútroštátnom ale aj európskom a globálnom rámci), uplatňovania a ochrany ľudských práv, aktívnej účasti detí a mládeže na mnohých úrovniach spoločenského aj politického života, vrátane rozhodovania a kontroly.

Na strane druhej je pravdou, že, napríklad, hranica volebného veku je konfrontovaná s existenciou iných (nižších) vekových hraníc individuálnych ľudských životov, čo vzbudzuje otázky optimálnej súladnosti požadovaných detských/mládežníckych kompetencií a rozhladenosti v tej či onej veci. Tieto skutočnosti otvárajú ďalšie možnosti pre štúdium, analýzu, odbornú ale aj širšiu diskusiu a závery.¹³⁹

Čo ukázali zistenia z dotazníkov ale aj zo vzdelávacích podujatí a diskusií uskutočnených v rokoch 2015 a 2018, ktoré sa stretli s veľkým ohlasom žiackych aj učiteľských kruhov naprieč Slovenskom?¹⁴⁰

1. Názory na zníženie volebného veku

Na rozdiel od celkového trendu v krajinách EÚ aj vo svete, ktorý bol zaznamenaný na úrovni Výboru OSN pre práva dieťaťa, väčšina mladých ľudí na Slovensku sa už v roku 2015 prikláňala k názoru – vek volebného práva neznižovať. V roku 2018 sa počet nesúhlasiacich respondentiek a respondentov ešte zvýšil (v zásade si viac ako 2/3 mladých ľudí vo veku 15 až 18 rokov neprialo znižovanie volebného veku).

¹³⁷ Projekt LP/2015/194 sa realizoval s podporou Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR v rámci dotačnej schémy Ľudské práva; výstup z projektu je dostupný na <https://www.olp.sk/kronika-olp/> in HORNÁ, Dagmar *Kronika Olympiády ľudských práv*: XVIII. ročník Helsinský výbor pre ľudské práva na Slovensku, 2016, ISBN 978-80-972220-1-7, príloha č. 11. dostupné na <https://www.olp.sk/kronika-olp/>

¹³⁸ Projekt D032/2018/13 sa realizoval s podporou Ministerstva spravodlivosti SR v rámci dotačného programu na predchádzanie všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie; výstupy z projektu sú interným dokumentom Helsinského výboru pre ľudské práva na Slovensku.

¹³⁹ *Vek ako podmienka výkonu určitých práv a povinností u detí do 18 rokov*. Realizovali a spracovali: GURÁŇ, Peter, HORNÁ, Dagmar, Bratislava, 2018, archív HVS

¹⁴⁰ Zistenia sú uvedené podľa zdroja uvedeného v pozn. č. 5

Nezmenili sa ani dôvody, prečo mladí ľudia zastávajú tento názor. Uvádzali najmä nedôveru k politikom a politikám, zvýšenú možnosť manipulácie s mladými ľuďmi, celkovú nechúť aktívne rozhodovať o politike kvôli korupcii, nedostatočnému výberu, zlým informáciám ako aj celkovej nechuti „zapájať sa do špinavej politickej hry.“ Mladí ľudia tiež neraz vyjadrili skepsu voči tomu, ako volia ich rodičia alebo starí rodičia; nevidia v tom nasledovaniahodné vzory. Približne ¼ mladých ľudí, ktorí súhlasili so znížením volebného veku na 16 rokov, by ho akceptovala len vo voľbách do samosprávnych orgánov (obcí, vyšších územných celkov). V parlamentných a prezidentských voľbách by väčšina súhlasiacich posunula vekovú hranicu na 17 rokov.

Na rozdiel od roku 2015 sa v roku 2018 neprejavili u respondentiek a respondentov výraznejšie regionálne, vekové či rodové rozdiely. Potvrdili to aj následné diskusie po uskutočnení dotazníkového prieskumu. Mladí ľudia na stredných školách vo všeobecnosti vyjadrili spokojnosť s platnou vekovou hranicou a pri diskusiách mnohí dokonca navrhli jej zvýšenie, najčastejšie na 21 rokov (tu i tam sa vyskytli dokonca návrhy na nejakú formu volebného cenzu, napr. vzdelanostného).

2. Vek trestnoprávnej zodpovednosti

Vek zodpovednosti za spáchanie trestného činu je široko diskutovanou témou na celom svete. Na Slovensku sa v trestnom zákone táto hranica znížila z 15 na 14 rokov.¹⁴¹ Podľa názorov stredoškolských žiakov a žiakov z roku 2018, vyjadrených prostredníctvom dotazníkového prieskumu, 32,2% z nich sa stotožnilo s pôvodnou hranicou 15 rokov, 30,6% súhlasil s hranicou 14 rokov. Každopádne bol zaujímavý postoj takmer 40% mladých ľudí, ktorí navrhli zvýšenie hranice trestnoprávnej zodpovednosti na 16 – 18 rokov.

3. Vek beztrestného sexuálneho styku

Sexuálny styk je možno na Slovensku uskutočniť bez rizika trestnoprávneho postihu len medzi osobami, ktoré sú staršie ako 15 rokov.¹⁴² Samozrejme, s podmienkou vzájomného súhlasu. V dotazníkovom prieskume z roku 2018 takmer 75% mladých ľudí súhlasilo s platnou vekovou hranicou a ani vo voľných odpovediach nevyjadrili výrazné požiadavky zníženia tohto vekového limitu. Zostávajúca štvrtina mladých by vek odporúčala väčšinou znížiť na 14 rokov a zjednotiť ho s vekom celkovej trestnoprávnej zodpovednosti.

4. Vek uzatvorenia manželstva

Osoba mladšia ako 18 rokov môže na Slovensku uzatvoriť manželstvo len so súhlasom súdu, a to najskôr po dovŕšení 16 rokov veku.¹⁴³ V minulosti sa táto možnosť využívala v absolútnej väčšine v tých prípadoch, keď partnerka bola tehotná a obidvaja partneri chceli, aby sa dieťa narodilo v manželskom vzťahu. Počet manželstiev sa v posledných rokoch stále znižuje a naopak, rastie počet detí narodených mimo manželstva. V prieskume z roku 2018 vyjadrilo viac ako 90% respondentiek a respondentov spokojnosť s platnou právnou úpravou. Necelých 10% respondentiek a respondentov navrhovalo znížiť možnosť uzatvorenia manželstva bez povolenia súdu na vek 17 a 16 rokov.

5. Vek práce

Pokiaľ ide o legálne zamestnávanie od veku 15 rokov¹⁴⁴ respondenti a respondentky v dotazníkoch z roku 2018 väčšinou súhlasili s existujúcou vekovou hranicou (77,1%) a nevideli závažnejšie dôvody na jej zmenu. Väčšia časť z tých (15,6%), ktorá by hranicu zmenila, navrhla isté zníženie veku, najmä v dôsledku jednorazových možností zárobku. Zaujímavým bolo, že časť respondentov a respondentiek by vekovú hranicu zvýšila (7,3%), a to najmä v súvislosti s predlžovaním povinnej školskej dochádzky.

¹⁴¹ Pozri Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, § 22 ods. 1, dostupný na <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/300/20230501>

¹⁴² Pozri Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, § 22 ods. 2, dostupný na <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/300/20230501>

¹⁴³ Pozri Zákon č. 36/2005 Z. z. Zákon o rodine, § 11, dostupný na <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2005/36/>

¹⁴⁴ Pozri Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce, § 11, dostupný na https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2001/311/vyhlasene_znenie.html

2.5.2 AKTIVITA

V roku 2023, pred predčasnými parlamentnými voľbami na Slovensku sa opätovne dostala do pozornosti otázka zníženia volebného veku.¹⁴⁵ Dávnejšie aj novšie príspevky k téme spravidla uvádzajú argumenty pre zníženie volebného veku a proti jeho zníženiu. Málokedy sa však opierajú o názory samotných mladých ľudí. Odborná alebo mediálna rozprava zameraná na rôzne vekové hranice výkonu vybraných práv a povinností u detí a mladých ľudí do 18 rokov (nielen realizácie volebného práva) a nevyhnutnosť diskusie o ich adekvátnosti či prípadnom zosúladení jednotlivých vekových hraníc sa na Slovensku temer nevyskytujú.

V súlade s demokratickými a ľudskoprávnymi prístupmi je žiaduce pýtať sa na vec tých, ktorých sa týka. Samozrejme, ak ide o deti a mladých ľudí, je nevyhnutné postupovať nanajvýš kvalifikovane a zodpovedne.

Prospešné je nastoliť témy dôležité pre život detí a mladých ľudí, poskytnúť im priestor na zamyslenie, diskusiu aj porovnanie stanovísk súčasných stredoškolských študujúcich s tými z rokov 2015 a 2018 (pozri vyššie).

Postupovať možno rôznym spôsobom.

A) Učiteľ*učiteľka najprv venuje uvedeniu do problematiky iniciačný výklad. Zdroje možno (v prípade menšieho priestoru pre aktivitu) čerpať z nášho hore uvedeného úvodu k aktivite určeného učiteľkám a učiteľom alebo (v prípade väčšieho priestoru pre aktivitu) napríklad aj z webového sídla Výboru pre deti a mládež¹⁴⁶, ktoré obsahuje Dohovor o právach dieťaťa a veľmi užitočné slovenské preklady Všeobecných komentárov Výboru OSN pre práva dieťaťa. Do pozornosti dávame hlavne komentáre č. 1 (ciele výchovy a vzdelávania), 12 (k právu dieťaťa byť vypočuté), 14 (o práve dieťaťa na prvoradé zohľadnenie jeho alebo jej najlepšieho záujmu) a 20 (k uplatňovaniu práv dieťaťa počas dospievania). Ide o pomerne rozsiahle materiály, ktoré by, podľa našej mienky, mali byť (ale nie sú), súčasťou prípravy a ďalšieho vzdelávania pedagogických osôb.¹⁴⁷

Následne učiteľ*učiteľka poinformuje žiačky a žiakov, že odborníčky a odborníci Helsinského výboru pre ľudské práva na Slovensku a Olympiády ľudských práv dlhodobo sledujú vedomosti, názory a postoje detí a mladých ľudí k demokracii a ľudským právam, a preto okrem vzdelávacích podujatí realizovali v 2 etapách (v r. 2015 a 2018) aj prieskum, do ktorého sa zapojili žiaci a žiačky stredných škôl na Slovensku. Prieskum priniesol zaujímavé zistenia a bolo by vhodné porovnať ich s postojmi a názormi dnešných stredoškôľáčok a stredoškôľákov. Učiteľ*učiteľka preto pozve svoje žiačky a svojich žiakov (už poučených o problematike z tematického výkladu) k vyplneniu dotazníka (k dispozícii nižšie).

Učiteľ*učiteľka vyhodnotí dotazník a s výsledkami oboznámi respondentky a respondentov. Poukáže na zhodu alebo rozdiely alebo zhodu v postojoch a názoroch stredoškolskej mládeže v prieskumoch rokov 2015, 2018 (podľa hore uvedeného úvodu k aktivite) a prieskumu najnovšie realizovaného v triede alebo na škole.

Pokiaľ možno, rozvinie učiteľ*učiteľka rozpravu k hore uvedenému, ktorá môže viesť k spísaniu návrhov pre

¹⁴⁵ Pozri napr.

<https://dennikn.sk/3541860/co-keby-sme-16-rocnym-dovolili-volit-v-rakusku-to-funguje-a-nase-volby-by-mozno-dopadli-inak/>
<https://dennikn.sk/3546785/preco-by-sme-mali-znizit-volebny-vek-na-16-rokov/?ref=inc>

¹⁴⁶ <https://www.employment.gov.sk/sk/vybor-deti-mladez/>

¹⁴⁷ Obdobne vzťahová a sexuálna výchova, ktorá si zasluhuje osobitnú odbornú rozpravu, prípravu a podporu vyučujúcich. Téma súvisí s dvomi položkami dotazníka (pozri časť Aktivita), v ktorom sa majú žiaci a žiačky vyjadriť ku konkrétnym vekovým hraniciam: vek beztréstneho sexuálneho styku a vek uzatvorenia manželstva. Učiteľky a učitelia môžu siahnuť napr. po materiáli, ktorý vydala Amnesty International Slovensko v roku 2023 a nesie názov Metodiky o súhlase, pozri: <https://www.amnesty.sk/vytvorili-sme-metodiky-na-vzdelavanie-o-suhlase/>

ďalšie tematické aktivity napr. žiaci a žiačky a) si môžu spraviť vlastné prieskumné sondy či pomocou dotazníka alebo ústnym opytovaním v rodičovských, vrstovníckych kruhoch a pod. a informovať o nich na ďalšej výučbe; b) môžu navrhnúť, ako by sa dané témy mali premietnuť do vyučovania na školách; c) môžu navrhnúť legislatívne úpravy, podložené zisteniami z dotazníkov a diskusií (aktivita pre motivovanejšie žiactvo) a pod.

- B) Učiteľ*učiteľka iba stručne poinformuje žiačky a žiakov, že odborníčky a odborníci Helsinského výboru pre ľudské práva na Slovensku a s Olympiády ľudských práv dlhodobo sledujú vedomosti, názory a postoje detí a mladých ľudí k demokracii a ľudským právam, a preto okrem vzdelávacích podujatí realizovali v 2 etapách (v r. 2015 a 2018) aj prieskum, do ktorého sa zapojili žiaci a žiačky stredných škôl na Slovensku. Prieskum priniesol zaujímavé zistenia a bolo by vhodné porovnať ich s postojmi a názormi dnešných stredoškolačok a stredoškolačkov. Učiteľ*učiteľka ich preto pozýva k vyplneniu dotazníka (pozri nižšie) s tým, že odborný výklad k dotazníkovým otázkam a odpovediam uskutoční neskôr.

Učiteľ*učiteľka vyhodnotí dotazník a s výsledkami oboznámi respondentky a respondentov. Poukáže na zhodu alebo rozdiely v postojoch a názoroch stredoškolskej mládeže v prieskumoch z rokov 2015, 2018 a prieskumu najnovšie realizovaného v triede, na škole.

Učiteľ*učiteľka sa následne venuje odbornému výkladu (podľa postupu A), iniciačný výklad, vyššie). Položí publiku otázku, či si myslí, že by po tomto výklade reagovalo na otázky dotazníka tak isto alebo inak (t. j., či ich poznanie problematiky vedie k iným názorom, postojom, či im robí vo veci „jasno“, alebo, naopak, vyvstávajú pred nimi ďalšie otázky, zneistenia a pod.). Požiada žiačky a žiakov, aby odpovede konkretizovali v línii dotazníkových otázok.

2.5.3 DOTAZNÍK¹⁴⁸

VEK AKO PODMIENKA VÝKONU URČITÝCH PRÁV A POVINNOSTÍ

Milí žiaci, milé žiačky!

Slovensko a väčšina krajín má stanovenú vekovú hranicu dospelosti dovŕšením 18 rokov, čo je v súlade s Dohovorom OSN o právach dieťaťa. V legislatívnych úpravách jednotlivých krajín však existuje viacero výnimiek, na základe ktorých dochádza k uplatneniu rôznych oprávnení alebo právnej zodpovednosti už v skoršom veku. Podobne je tomu aj na Slovensku.

Aký je Váš názor na rôzne vekové limity?

(prosím, zakrúžkujte vybranú možnosť)

1. Súhlasíte so znížením veku, ktorý je potrebný na výkon aktívneho volebného práva, t. j., kedy osoba nadobúda právo voliť, na menej ako 18 rokov?

Áno

Nie

Neviem

2. Ak ste odpovedali „áno“, aký vek je podľa Vás hranicou, kedy by ste umožnili:

a) voliť v parlamentných voľbách (SR, EÚ) a v prezidentských voľbách?

17 rokov

16 rokov

Iný vek (vypíšte) .....

b) voliť vo voľbách do orgánov samosprávy (obec, vyšší územný celok)?

17 rokov

16 rokov

Iný vek (vypíšte) .....

3. V Slovenskej republike je s určitými výnimkami osoba zodpovedná za svoje konanie, ak dovŕšila vek 14 rokov. Dosiahnutie akého veku je podľa Vás hranicou, odkedy je vhodné trestnoprávne postihovať fyzické osoby za ich konanie?

18 rokov

17 rokov

16 rokov

15 rokov

14 rokov

Iný vek (vypíšte) .....

4. Sexuálny styk je možno bez rizika trestnoprávneho postihu realizovať na Slovensku len u osôb starších ako 15 rokov. Myslíte si, že je vhodné znížiť túto vekovú hranicu?

Áno

Nie

Neviem

5. Osoba, ktorá dovŕšila vek 16 rokov, ale je mladšia ako 18 rokov, môže uzatvoriť manželstvo len s povolením súdu. Je podľa Vás vhodné umožniť uzatvorenie manželstva aj bez povolenia súdu pred dovŕšením 18 rokov?

Áno

Nie

Neviem

6. Ak ste odpovedali „áno“, dosiahnutie akého veku je podľa Vás hranicou na umožnenie uzatvorenia manželstva bez povolenia súdu?

17 rokov

16 rokov

Iný vek (vypíšte) .....

7. Zákonník práce umožňuje uzavrieť (s istými výnimkami) pracovnú zmluvu s osobou staršou ako 15 rokov. Aký je Váš názor?

Súhlasím

Znížil/a by som túto hranicu

Zvýšil/a by som túto hranicu

¹⁴⁸ Dotazník pripravil Helsinský výbor pre ľudské práva na Slovensku v roku 2018

8. Ak máte záujem, uveďte doplňujúce názory k danej tematike:

2.6 ROZVOJ EURÓPSKEJ DEMOKRATICKEJ KULTÚRY METODICKÉ A PRACOVNÉ LISTY

Ako sme uviedli v úvode tejto príručky, vďaka spolupráci prinášame školám ukážku inovatívneho vzdelávacieho prístupu, ktorého autorské know how prináleží EDUAWEN EUROPE s. r. o. Metodické listy sú určené vyučujúcim a pracovné listy sú určené študujúcim. Ide o tzv. učebné cesty, ktoré sú súčasťou programu na Rozvoj európskej demokratickej kultúry/EUQ, ktorý bol vytvorený na základe metodológie DaCoSiDe. Témy vybraných listov úzko súvisia s témami príručky. Naša ukážka listov predchádza uvedeniu celostného portfólia EUQ, o ktoré sa školy môžu uchádzať u EDUAWEN EUROPE s. r. o. Vybrané listy autorsky pripravili Karel Dvořák a Monika Rybářová, ktorí sú súčasťou odborného kolektívu EDUAWEN EUROPE s. r. o. a rezovali Dagmar Horná a Viliam Kratochvíl.

A1

A2

B1

B2

Metodický list rozvoja európskej demokratickej kultúry pre úroveň A2 Človek a spoločnosť

Spolufinancovaný
Európskou úniou

Metodický list rozvoja európskej demokratickej kultúry pre úroveň A2

Komponenty metodického listu pre učiteľov

Aktivity učiteľky/učiteľa	Pedagogická činnosť v rámci časti hodiny	Aktivity žiačky/žiaka
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Získanie si pozornosti žiaka. 	<p>Iniciačná fáza Účinný vstup do výučby</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Oboznámenie sa s aktivitou. ✓ Komunikovanie životnej skúsenosti.
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Stanovenie cieľov - čo sa má žiak naučiť, čo má rozvíjať. ✓ Vytvorenie, resp. navodenie problémovej situácie. ✓ Pozorovanie reakcie a správania žiakov. ✓ Identifikovanie úrovne ich schopnosti adekvátne reagovať na situáciu. 	<p>Vstupná fáza Zadanie učebnej aktivity/situácie</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Uvedomenie si cieľa aktivity. ✓ Pochopenie problému/problémovej situácie.
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Návrh problémových situácií/otázok/příkladov a pod., ktoré podporia riešenie vstupného problému. 	<p>Učebná fáza Cielený rozvoj kompetencií</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Hľadanie správnej cesty/postupov k riešeniu vstupného problému. ✓ Formulovanie jednotlivých postupov, ktoré budú viesť k riešeniu celkového, resp. čiastkových problémov v rámci vstupného problému. ✓ Identifikovanie faktorov úspešného riešenia.
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aktivity umožňujúce pozitívne konštatovanie dosiahnutia vstupného cieľa. ✓ Aktivity umožňujúce uvedomenie si stupňa rozvoja kompetencií žiakov. 	<p>Hodnotiaca fáza Reflexia učebnej činnosti</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Konštatovanie a hodnotenie pokroku žiakmi.

Metodický list rozvoja európskej demokratickej kultúry

Názov metodického listu	Ďakujeme, že nám pomáhate	Číslo metodického listu	EUQ/A2/SOS/02/CS/PO
Vzdelávacia oblasť	Človek a spoločnosť		
Kognitívna úroveň	A2		
Dispozícia	Pozorovanie		
Opis dispozície	Dokáže pozorovať objekty a činnosti v rôznorodých situáciách.		
Referenčný rámec kompetencií pre demokratickú kultúru (Rada Európy)	Dokáže zdôvodniť, že spoločnosť by mala rešpektovať a chrániť špecifické práva detí.		
Štátny vzdelávací program	Občianska náuka – Európsky súd pre ľudské práva, Dejepis – rozlíšiť demokratický a nedemokratický politický systém.		

Fázy implementácie	Fáza 1	Fáza 2	Fáza 3	Fáza 4
Názov fáz	<u>Iničiálna fáza:</u> Účinný vstup do výučby	<u>Vstupná fáza:</u> Zadanie učebnej aktivity/situácie	<u>Učebná fáza:</u> Cielenný rozvoj kompetencií	<u>Hodnotiaca fáza:</u> Reflexia učebnej činnosti
Pedagogická činnosť v rámci fáz rozvíjania dispozície	1. Získanie si pozornosti žiaka.	1. Stanovenie cieľov - čo sa má žiak naučiť, čo má rozvíjať. 2. Vytvorenie, resp. navodenie problémovej situácie. 3. Pozorovanie reakcie a správania žiakov. 4. Identifikovanie úrovne ich schopnosti adekvátne reagovať na situáciu.	1. Návrh problémovej situácií/otázok/príkladov a pod., ktoré podporia riešenie vstupného problému.	1. Aktivity umožňujúce pozitívne konštatovanie dosiahnutia vstupného cieľa. 2. Aktivity umožňujúce uvedomenie si stupňa rozvoja kompetencií žiakov.
Počet činností na jednotlivé fázy	2	2	1	1
Čas potrebný na realizáciu fázy	10	15	20	5
Ciele jednotlivých činností	Reflektovať skúsenosť žiakov/žiakov	Zacieliť pozornosť žiakov na tému ľudských práv	Zahrať divadelnú scénu a obhájiť práva detí	Hodnotiť a prezentovať
Úlohy	2	4	3	2
Varianty	Pri žiakoch/žiakoch so ŠVVP využiť špecifické formy a metódy, ktoré zodpovedajú jeho potrebám a odporúčaniam CPPPaP			
Typ hodnotenia	-	Sumatívne	Sumatívne	Sumatívne

Fáza 1

Učiteľka/učiteľ kladie žiakom otázky, ako často sa stretávajú s deťmi (ale aj s dospelými) so zdravotným znevýhodnením/postihnutím? Môžu si zdravotne znevýhodnení ľudia bez problémov uplatňovať svoje práva? Ak je odpoveď negatívna, aké prekážky uplatňovania práv/**diskriminácie** vedia uviesť? Ako by sme to mali riešiť? Žiaci si pozrú obrázok ukrytý pod QR kódom. Čo na ňom vidia? Zistia, či škola ktorú navštevujú, je bezbariérová.

(Zdroj: <https://ahojmama.pravda.sk/foto/clanky/5/3/533860-2019-07-16-hendikep-skola--1216x684.jpg>)

Fáza 2

Učiteľka/učiteľ pustí žiakom video na <https://www.youtube.com/watch?v=uUgUcwaerE4>.

Diskutujú o tom, čo vo videu odznelo.

O čom rozprávala pani poslankyňa Žitňanská?

Čo je úlohou poslankýň a poslancov v Európskom parlamente?

Vysvetlia, čo sú chránené dielne, ktoré spomína poslankyňa vo videu.

Zistia, aké chránené dielne sa nachádzajú v ich regióne.

Prečo sa na pôde EP zaoberajú problematikou zdravotne znevýhodnených/postihnutých ľudí?

Prečo by sme mali rešpektovať špeciálne označenia pre ZŤP na parkoviskách?

Fáza 3

Učiteľka/učiteľ rozdelí žiakov do skupín.

Požiada každú skupinu, aby si vybrala spomedzi seba ochrancu/ochrankyňu. Ich úlohou bude brániť práva znevýhodnených/postihnutých detí.

Každá skupina zahrá divadelnú scénu na zvolenú tému. Scénka bude zobrazovať situáciu, v ktorej sa deti s rôznymi zdravotnými ťažkosťami stretávajú s prekážkami alebo diskrimináciou. Možné témy: Ihrisko, Nakupovanie, Cesta autobusom, Podanie balíka na pošte, Deň v škole.

Ochrancovia/ochrankyne počas scének bránia práva znevýhodnených/postihnutých detí.

Scénky môže učiteľka/učiteľ (žiačky/žiaci) odfotiť alebo nahráť.

Učiteľka/učiteľ vysvetlí, že na stráži ľudských práv stoja ochrancovia a ochrankyne z rôznych organizácií a na Slovensku máme aj verejného ochrancu práv a komisárku pre práva zdravotne znevýhodnených/postihnutých.

Ochrankyňou/ochrancom sa môže stať ktokoľvek z nás, niekedy stačí málo. Napr. navrhnúť aktivitu: Čo by som vedel/a bezprostredne spraviť na ochranu práv zdravotne znevýhodnených/postihnutých ľudí?

Fáza 4

Žiačky/žiaci hodnotia svoje scény a akčnosť ochrancov a ochrankýň.

Vystavia fotografie zo svojich scének a práce ochrancov a ochrankýň v triede.

Pracovný list rozvoja európskej demokratickej kultúry k metodickému listu č. EUQ/A2/SOS/02/CS/PO

Názov pracovného listu	Ďakujeme, že nám pomáhate	Číslo pracovného listu	EUQ/A2/SOS/02/CS/PO/PL
Vzdelávacia oblasť	Človek a spoločnosť		
Kognitívna úroveň	A2		
Dispozícia	Pozorovanie		
Opis dispozície	Dokáže pozorovať objekty a činnosti v rôznorodých situáciách.		
Referenčný rámec kompetencií pre demokratickú kultúru (Rada Európy)	Dokáže zdôvodniť, že spoločnosť by mala rešpektovať a chrániť špecifické práva detí.		
Štátny vzdelávací program	Občianska náuka – Európsky súd pre ľudské práva, Dejepis – rozlíšiť demokratický a nedemokratický politický systém.		

Učebné úlohy k fáze 1:

1. Úloha

Porozprávaj, ako často sa stretávaš s deťmi (ale aj s dospelými) so zdravotným znevýhodnením/postihnutím. Môžu si zdravotne znevýhodnení ľudia bez problémov uplatňovať svoje práva? Ak je odpoveď negatívna, aké prekážky uplatňovania práv/**diskriminácie** viete uviesť? Ako by sme to mali riešiť?

2. Úloha

Pozri si obrázok ukrytý pod QR kódom. Čo je na ňom? Zisti, či škola, ktorú navštevuješ je bezbariérová?

Učebné úlohy k fáze 2:

1. Úloha

Pozri si video na <https://www.youtube.com/watch?v=uUgUcwaerE4>.

Diskutujte o tom, čo vo videu odznelo.

O čom rozprávala pani poslankyňa Žitňanská?

Čo je úlohou poslankýň a poslancov v Európskom parlamente?

2. Úloha

Vysvetli, čo sú chránené dielne, ktoré spomína poslankyňa vo videu.

Zisti, aké chránené dielne sa nachádzajú v tvojom regióne?

3. Úloha

Prečo sa na pôde EP zaoberajú problematikou zdravotne znevýhodnených/postihnutých ľudí?

4. Úloha

Prečo by sme mali rešpektovať špeciálne označenia pre ZŤP na parkoviskách, verejných aktivitách, v kinách?

Učebné úlohy k fáze 3:

Pracujte v skupinách

1. Úloha

Vyberte si spomedzi seba v skupine svojho ochrancu/ochrankyňu, ktorý bude brániť práva znevýhodnených/postihnutých detí.

2. Úloha

Vymyslíte krátku divadelnú scénu, ktorá bude zobrazovať situáciu, v ktorej sa deti s rôznymi zdravotnými ťažkosťami stretávajú s prekážkami alebo diskrimináciou. Vyberte si z ponuky tém: Ihrisko, Nakupovanie, Cesta autobusom, Podanie balíka na pošte, Deň v škole.

3. Úloha

Zahrajte scénu, kde ochrancovia/ochrankyne z rôznych skupín pomáhajú brániť práva znevýhodnených/postihnutých detí. Nezabudnite si scény a ochrancov/ochrankyne odfoťiť alebo natočiť.

Učebné úlohy k fáze 4:

1. Úloha

Hodnoťte scénky a akčnosť ochrancov a ochrankýň.

2. Úloha

Vystavte fotografie zo svojich scénok a práce ochrancov a ochrankýň v triede.

A1

A2

B1

B2

Metodický list rozvoja európskej demokratickej kultúry pre úroveň A2 Človek a spoločnosť

Spolufinancovaný
Európskou úniou

Metodický list rozvoja európskej demokratickej kultúry pre úroveň A2

Komponenty metodického listu pre učiteľov

Aktivity učiteľky/učiteľa	Pedagogická činnosť v rámci časti hodiny	Aktivity žiačky/žiaka
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Získanie si pozornosti žiaka. 	<p>Iniciačná fáza Účinný vstup do výučby</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Oboznámenie sa s aktivitou. ✓ Komunikovanie životnej skúsenosti.
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Stanovenie cieľov - čo sa má žiak naučiť, čo má rozvíjať. ✓ Vytvorenie, resp. navodenie problémovej situácie. ✓ Pozorovanie reakcie a správania žiakov. ✓ Identifikovanie úrovne ich schopnosti adekvátne reagovať na situáciu. 	<p>Vstupná fáza Zadanie učebnej aktivity/situácie</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Uvedomenie si cieľa aktivity. ✓ Pochopenie problému/problémovej situácie.
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Návrh problémových situácií/otázok/príkladov a pod., ktoré podporia riešenie vstupného problému. 	<p>Učebná fáza Cielený rozvoj kompetencií</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Hľadanie správnej cesty/postupov k riešeniu vstupného problému. ✓ Formulovanie jednotlivých postupov, ktoré budú viesť k riešeniu celkového, resp. čiastkových problémov v rámci vstupného problému. ✓ Identifikovanie faktorov úspešného riešenia.
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aktivity umožňujúce pozitívne konštatovanie dosiahnutia vstupného cieľa. ✓ Aktivity umožňujúce uvedomenie si stupňa rozvoja kompetencií žiakov. 	<p>Hodnotiaca fáza Reflexia učebnej činnosti</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Konštatovanie a hodnotenie pokroku žiakmi.

Metodický list rozvoja európskej demokratickej kultúry

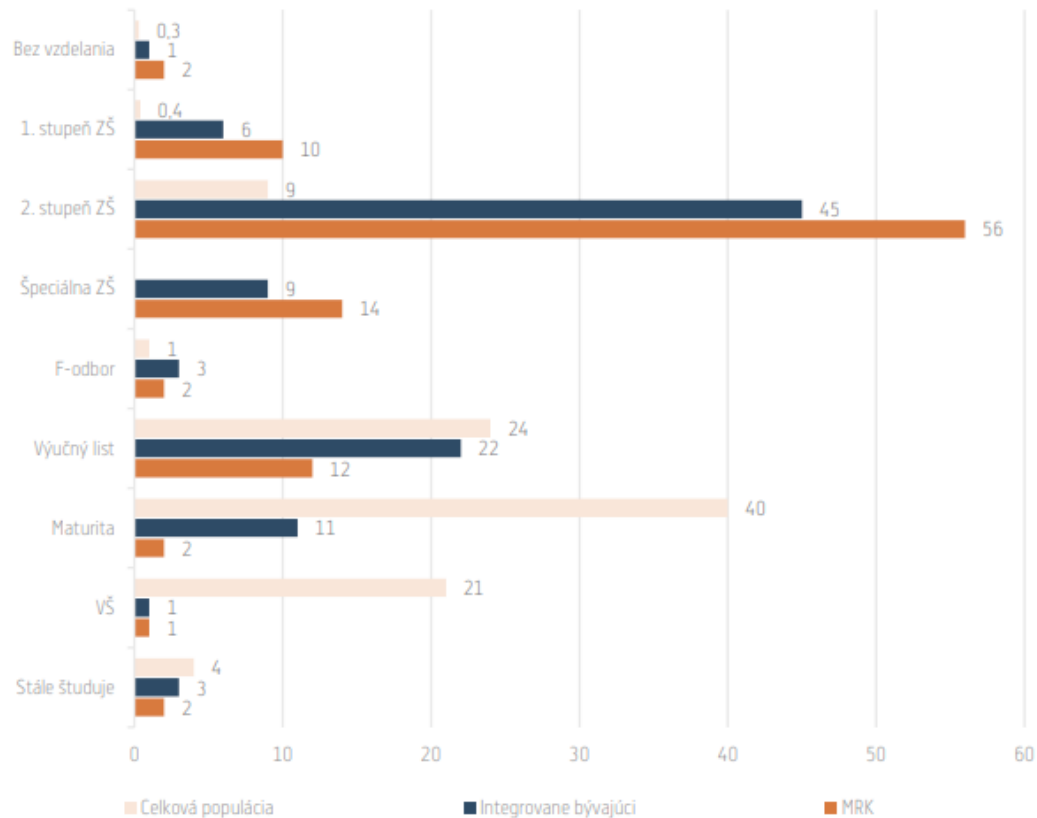
Názov metodického listu	Môj spolužiak je Róm	Číslo metodického listu	EUQ/A2/SOS/18/CS/FH
Vzdelávacia oblasť	Človek a spoločnosť		
Kognitívna úroveň	A2		
Dispozícia	Formulácia hypotéz		
Opis dispozície	Dokáže naformulovať jednoduché tvrdenie o predmete skúmania.		
Referenčný rámec kompetencií pre demokratickú kultúru (Rada Európy)	Vyjadruje úctu k druhým ľuďom, ktorí majú iné sociálnoekonomické postavenie.		
Štátny vzdelávací program	Občianska náuka – (životná situácia a vzniknutý problém, ktorý treba vyriešiť); Dejepis (ľudsko-právna problematika, národnostné menšiny v ČSR), Etická výchova (rovnosť, rešpekt a úcta k človeku).		

Fázy implementácie	Fáza 1	Fáza 2	Fáza 3	Fáza 4
Názov fáz	<u>Iničiálna fáza:</u> Účinný vstup do výučby	<u>Vstupná fáza:</u> Zadanie učebnej aktivity/situácie	<u>Učebná fáza:</u> Cielenný rozvoj kompetencií	<u>Hodnotiaca fáza:</u> Reflexia učebnej činnosti
Pedagogická činnosť v rámci fáz rozvíjania dispozície	1. Získanie si pozornosti žiaka.	1. Stanovenie cieľov - čo sa má žiak naučiť, čo má rozvíjať. 2. Vytvorenie, resp. navodenie problémovej situácie. 3. Pozorovanie reakcie a správania žiakov. 4. Identifikovanie úrovne ich schopnosti adekvátne reagovať na situáciu.	1. Návrh problémovej situácií/otázok/príkladov a pod., ktoré podporia riešenie vstupného problému.	1. Aktivity umožňujúce pozitívne konštatovanie dosiahnutia vstupného cieľa. 2. Aktivity umožňujúce uvedomenie si stupňa rozvoja kompetencií žiakov.
Počet činností na jednotlivé fázy	2	3	3	1
Čas potrebný na realizáciu fázy	5	10	20	10
Ciele jednotlivých činností	Komunikovať poznanie	Vyhľadať informácie	Formulovať tvrdenie na základe dostupných informácií	Diskutovať a navrhnúť riešenia
Úlohy	2	4	5	1
Varianty	Pri žiakoch/žiakoch so ŠVVP využiť špecifické formy a metódy, ktoré zodpovedajú jeho potrebám a odporúčaniam CPPPaP.			
Typ hodnotenia	-	Sumatívne	Sumatívne	Sumatívne

Fáza 1

Učiteľka/učiteľ diskutuje so žiakmi/žiačkami o vzdelávaní rómskych detí na Slovensku. Aké vzdelávacie výsledky v prevažnej miere dosahujú deti z marginalizovaných rómskych komunít (od materských po vysoké školy). Aký to má dôsledok pre ich život a na spoločnosť? Vychádzajú z údajov z grafu. Čo všetko je potrebné riešiť vo vzťahu k deťom z rómskych komunít?

Graf 16: Zloženie dospeljej populácie podľa typu najvyššie dosiahnutého vzdelania (v %)

Zdroj: EU SILC_MRK 2020, EU SILC 2020

Vysvetlivka:

MRK = marginalizovaná rómska komunita, integrovane bývajúci = Rómovia v jadre obce/mesta (čiže mimo koncentrácie) tvorili menej ako 30% populácie bez ohľadu na to, či obec/mesto malo koncentráciu alebo nie. Bývanie týchto domácností tak považujeme za priestorovo integrované.

(Zdroj:

https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1561/analyticka_sprava_eu_silc_mrk_2020_elektronicka_fin

Pre učiteľa

Inklúzia znamená nachádzať spôsoby ako žiť s rôznorodosťou a ako čerpať z rôznorodosti.

Segregácia je cieľené oddeľovanie ľudí či skupín ľudí podľa určitých sociálnych znakov (napr. podľa náboženstva, rasy, etnicity, sociálnej vrstvy, sexuálnej orientácie) s cieľom zamedziť vzájomným kontaktom medzi takto oddelenými ľuďmi/skupinami ľudí.

Znevýhodnené skupiny obyvateľstva sú **marginalizované**, na okraj spoločnosti vytlačané skupiny ľudí, často vystavené sociálnej a kultúrnej izolácii a rôznym formám diskriminácie. Väčšinou sa ocitajú bez prístupu k informáciám, k práci, vzdelaniu, kultúre a účasti na procese rozhodovania o spoločenských procesoch. V najširšom slova zmysle sem patria zdravotne postihnutí občania, rómske komunity žijúce v osadách alebo na mestskej periférii, deti a mládež, starší ľudia, azylanti, ľudia bez domova, nezamestnaní a ďalší ľudia ohrození chudobou a sociálnym vylúčením.

Medzi hlavné problémy vo vzťahu k deťom z MRK patrí:

- nízka miera absolvovania predprimárneho vzdelávania,
- zámerné vytváranie rómskych tried a škôl,
- nadmerné a nie vždy opodstatnené zaraďovanie rómskych detí do špeciálneho vzdelávacieho prúdu,
- opakovanie ročníkov na základných školách,
- predčasné ukončovanie školskej dochádzky.

Možno využiť informácie na <https://eduma.sk/>

Fáza 2

Učiteľka/učiteľ prečíta žiačkam/žiakom príbeh:

„Nikola sedí v kúte triedy. Je to jej prvý deň v novej škole, len nedávno sa s rodinou presťahovali do Levoče. V triede sú s ňou len Rómovia. Aj keď vedia po slovensky, medzi sebou sa rozprávajú po rómsky a ona im nerozumie. Je Rómka, nehanbí sa za to, ale u nich doma sa po rómsky nehovorí. Nerozumie spolužiakom a oni nerozumejú tomu, prečo Rómka nerozpráva ich jazykom.

Nikola je tiché dievča a vo svojich desiatich rokoch sa snaží pochopiť, prečo sú v jednej triede len Rómovia a v inej zas ostatné deti. Nič také vo svojej predchádzajúcej škole vo Veľkom Krtíši nezažila. Tam mala kamarátov a spolužiakov bez ohľadu na ich farbu pleti. Keď bude väčšia, bude už vedieť, že sa tomu hovorí segregácia.

Keď sa jej doma opýtajú, aký bol prvý deň v novej škole, povie im, že je v rómskej triede. Na druhý deň to ide mama vyriešiť do školy a Nikola odvtedy chodí do triedy, kde sú len biele deti. Aj tam sedí ticho a v kúte. Už rozumie, o čom sa deti rozprávajú, ale ani v tejto triede ju neberú, aj tam je iná.

Autor metodického listu:

Monika Rybárová

Spolufinancovaný
Európskou úniou

 aCoSiDe®
Database of Cognition and Social Interaction Descriptors

 EDUAWEN EUROPE

Zo slovenských škôl má zmiešané zážitky. Šikanovali ju a vysmievali sa jej. Zle ju diagnostikovali, základnú školu menila dvakrát a na pol roka si vyskúšala aj vzdelávací systém v Severnom Írsku. Dnes má Nikola Pompová 21 rokov a za sebou prvý rok romistiky na Univerzite Karlovej v Prahe.“

(Zdroj: <https://dennikn.sk/1631281/z-chlapca-z-osady-je-mentor-sikanovane-romske-dievca-studuje-na-vysokej/>)

Učiteľka/učiteľ požiada žiačky/žiacov, aby vyslovili domnienku, prečo sa podľa nich Nikola rozhodla študovať romistiky na Univerzite v Prahe? Žiačky/žiaci hovoria, aké pocity mali, keď počúvali Nikolín príbeh? Vlastnými slovami vysvetlia pojmy segregácia, marginalizovaná komunita, inklúzia.

Fáza 3

Žiačky/žiaci si prečítajú text a pozrú krátke video.

„Slovenskú republiku ťaží pretrvávajúca segregácia rómskych detí vo vzdelávaní. Na zlyhávanie štátu pravidelne reagujú medzinárodné orgány. Poukazujú na zaraďovanie rómskych detí do špeciálnych škôl alebo tried, pričom odborná obec dlhodobo upozorňuje, že sa na to používa nespoľahlivá diagnostika. Medzinárodné orgány upozorňujú aj na vytváranie rómskych tried a škôl. V oboch prípadoch vedie Európska komisia od roku 2015 proti Slovensku konanie za porušenie tzv. smernice o rasovej rovnosti.“

(Zdroj: <https://www.olp.sk/wp-content/uploads/2023/01/L25kkA-TEZY-23.pdf>)

Video: <https://www.youtube.com/watch?v=y7KBDZeKVLc>

Učiteľka/učiteľ vyzve žiačky/žiacov, aby povedali svoj názor na zaraďovanie rómskych detí do špeciálnych škôl? Je konanie, ktoré vedie Európska komisia proti Slovensku, odôvodnené? Formulujú dvoma-troma vetami súhlasné/nesúhlasné tvrdenie.

Ako by vyriešili vzdelávanie detí so špeciálnymi potrebami a detí z rómskych komunít zvlášť?

Predstavia niektoré zo svojich návrhov triednej učiteľke/triednemu učiteľovi a vedeniu školy. Bolo by možné ich zapracovať do výchovno-vzdelávacieho procesu na ich škole?

Fáza 4

Žiačky/žiaci spoločne premýšľajú, ako by sme my všetci mohli podporiť inklúziu a rešpektovanie rozmanitosti medzi deťmi v školách?

Pracovný list rozvoja európskej demokratickej kultúry k metodickému listu č. EUQ/A2/SOS/18/CS/FH

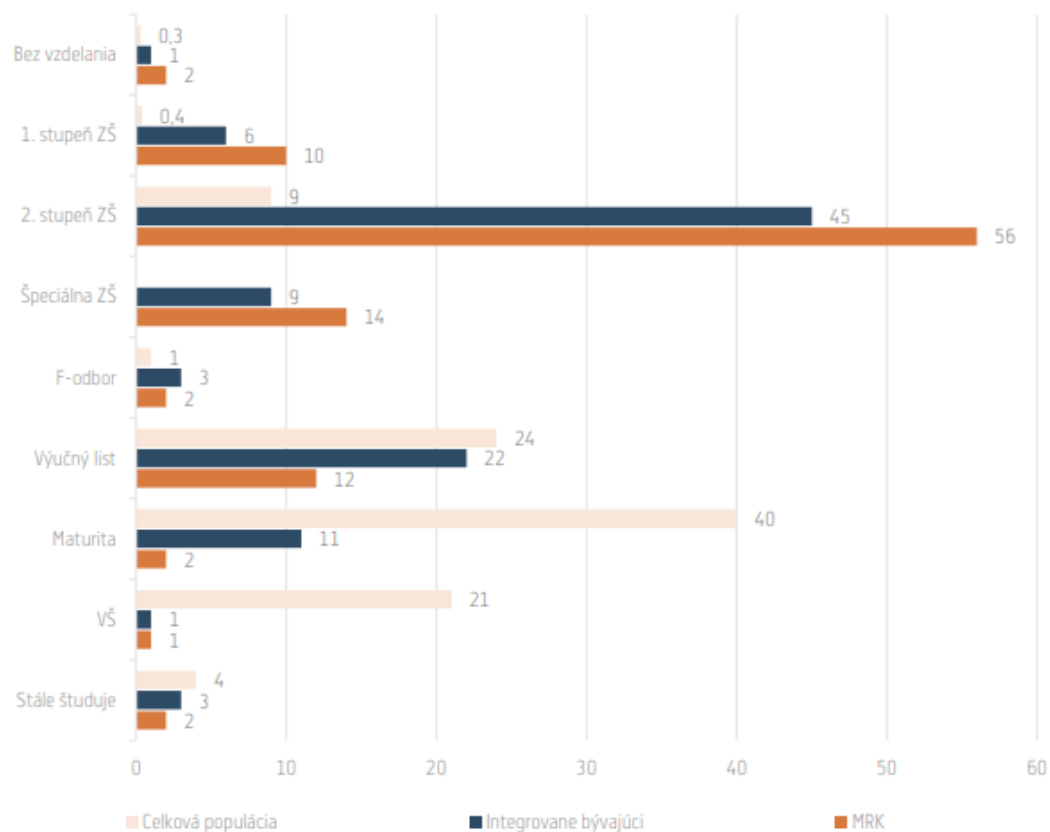
Názov pracovného listu	Môj spolužiak je Róm	Číslo pracovného listu	EUQ/A2/SOS/18/CS/FH/PL
Vzdelávacia oblasť	Človek a spoločnosť		
Kognitívna úroveň	A2		
Dispozícia	Formulácia hypotéz		
Opis dispozície	Dokáže naformulovať jednoduché tvrdenie o predmete skúmania.		
Referenčný rámec kompetencií pre demokratickú kultúru (Rada Európy)	Vyjadruje úctu k druhým ľuďom, ktorí majú iné sociálnoekonomické postavenie.		
Štátny vzdelávací program	Občianska náuka – (životná situácia a vzniknutý problém, ktorý treba vyriešiť); Dejepis (ľudsko-právna problematika, národnostné menšiny v ČSR), Etická výchova (rovnosť, rešpekt a úcta k človeku).		

Učebné úlohy k fáze 1:

1. Úloha

Vyslov domnienku, aké vzdelávacie výsledky v prevažnej miere dosahujú deti z marginalizovaných rómskych komunít (od materských po vysoké školy). Aký to má dôsledok pre ich život a na spoločnosť? Vychádzaj z údajov z grafu.

Graf 16: Zloženie dospeléj populácie podľa typu najvyššie dosiahnutého vzdelania (v %)

Zdroj: EU SILC_MRK 2020, EU SILC 2020

Vysvetlivka:

MRK = marginalizovaná rómska komunita, integrované bývajúci = Rómovia v jadre obce/mesta (čiže mimo koncentrácie) tvorili menej ako 30% populácie bez ohľadu na to, či obec/mesto malo koncentráciu alebo nie. Bývanie týchto domácností tak považujeme za priestorovo integrované.

(Zdroj:

https://www.romovia.vlada.gov.sk/site/assets/files/1561/analyticka_sprava_eu_silc_mrk_2020_elektronick

2. Úloha

Čo všetko je potrebné riešiť vo vzťahu k deťom z rómskych komunít?

Učebné úlohy k fáze 2:

1. Úloha

Pozorne sa započúvaj do príbehu.

2. Úloha

Vyslov domnienku, prečo sa Nikola rozhodla študovať romistiku na Univerzite v Prahe?

3. Úloha

Aký pocit si mal/a, keď si počúval/a Nikolin príbeh?

4. Úloha

Vysvetli vlastnými slovami slová segregácia, marginalizovaná komunita, inklúzia.

Učebné úlohy k fáze 3

1. Úloha

Prečítaj si text

„Slovenskú republiku ťaží pretrvávajúca segregácia rómskych detí vo vzdelávaní. Na zlyhávanie štátu pravidelne reagujú medzinárodné orgány. Poukazujú na zaraďovanie rómskych detí do špeciálnych škôl alebo tried, pričom odborná obec dlhodobo upozorňuje, že sa na to používa nespoľahlivá diagnostika. Medzinárodné orgány upozorňujú aj na vytváranie rómskych tried a škôl. V oboch prípadoch vedie Európska komisia od roku 2015 proti Slovensku konanie za porušenie tzv. smernice o rasovej rovnosti.“

(Zdroj: <https://www.olp.sk/wp-content/uploads/2023/01/L25kkA-TEZY-23.pdf>)

2. Úloha

Pozri si krátke video na <https://www.youtube.com/watch?v=y7KBDZeKVLc>.

3. Úloha

Povedz, aký je tvoj názor na zaraďovanie rómskych detí do špeciálnych škôl? Je konanie, ktoré vedie Európska komisia proti Slovensku, odôvodnené? Formuluj dvoma-troma vetami súhlasné/nesúhlasné tvrdenie.

---

4. Úloha

Ako by si vyriešil/a vzdelávanie detí so špeciálnymi potrebami a detí z rómskych komunít zvlášť?

---

5. Úloha

Predstav svoje návrhy triednej učiteľke/triednemu učiteľovi a vedeniu školy. Bolo by možné ich zapracovať do výchovno-vzdelávacieho procesu na škole?

Učebné úlohy k fáze 4:

1. Úloha

Spoločne premýšľajte, ako by sme my všetci mohli podporiť inklúziu a rešpektovanie rozmanitosti medzi deťmi v školách?

A1

A2

B1

B2

Metodický list rozvoja európskej demokratickej kultúry pre úroveň B1 Človek a spoločnosť

Spolufinancovaný
Európskou úniou

Metodický list rozvoja európskej demokratickej kultúry pre úroveň B1

Komponenty metodického listu pre učiteľov

Aktivity učiteľa	Pedagogická činnosť v rámci časti hodiny	Aktivity žiaka
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Získanie si pozornosti žiaka. 	<p>Iniciačná fáza Účinný vstup do výučby</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Oboznámenie sa s aktivitou. ✓ Komunikovanie životnej skúsenosti.
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Stanovenie cieľov - čo sa má žiak naučiť, čo má rozvíjať. ✓ Vytvorenie, resp. navodenie problémovej situácie. ✓ Pozorovanie reakcie a správania žiakov. ✓ Identifikovanie úrovne ich schopnosti adekvátne reagovať na situáciu. 	<p>Vstupná fáza Zadanie učebnej aktivity/situácie</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Uvedomenie si cieľa aktivity. ✓ Pochopenie problému/problémovej situácie.
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Návrh problémových situácií/otázok/príkladov a pod., ktoré podporia riešenie vstupného problému. 	<p>Učebná fáza Cieľený rozvoj kompetencií</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Hľadanie správnej cesty/postupov k riešeniu vstupného problému. ✓ Formulovanie jednotlivých postupov, ktoré budú viesť k riešeniu celkového, resp. čiastkových problémov v rámci vstupného problému. ✓ Identifikovanie faktorov úspešného riešenia.
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aktivity umožňujúce pozitívne konštatovanie dosiahnutia vstupného cieľa. ✓ Aktivity umožňujúce uvedomenie si stupňa rozvoja kompetencií žiakov. 	<p>Hodnotiaca fáza Reflexia učebnej činnosti</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Konštatovanie a hodnotenie pokroku žiakmi.

Metodický list rozvoja európskej demokratickej kultúry

Názov metodického listu	Získajme odborné zručnosti v Európe	Číslo metodického listu	EUQ/B1/SOS/08/JK/CI
Vzdelávacia oblasť	Jazyk a komunikácia		
Kognitívna úroveň	B1		
Dispozícia	Čítanie		
Opis dispozície	Dokáže porozumieť dlhším súvislým tematicky rôznorodým textom využívajúcim širokú škálu textových stratégií vrátane nesúvislých textov a oficiálnych vyhlásení, ktorých väčšina mu je pojmovo a terminologicky obsahovo a odborne blízka.		
Referenčný rámec kompetencií pre demokratickú kultúru (Rada Európy)	Preukazuje sebadôveru, že dokáže vykonať kvalitnú prácu. Pri práci v skupine koná v súlade s rozhodnutiami alebo aktivitami skupiny.		
Štátny vzdelávací program	Praktické vyučovanie		

Fázy implementácie	Fáza 1	Fáza 2	Fáza 3	Fáza 4
Názov fáz	Účinný vstup do výučby	Zadanie učebnej aktivity/situácie	Cielený rozvoj kompetencií	Reflexia učebnej činnosti
Pedagogická činnosť v rámci fáz rozvíjania dispozície	1. Získanie si pozornosti žiaka.	1. Stanovenie cieľov - čo sa má žiak naučiť, čo má rozvíjať. 2. Vytvorenie, resp. navodenie problémovej situácie. 3. Pozorovanie reakcie a správania žiakov. 4. Identifikovanie úrovne ich schopnosti adekvátne reagovať na situáciu.	1. Návrh problémových situácií/otázok/příkladov a pod., ktoré podporia riešenie vstupného problému.	1. Aktivity umožňujúce pozitívne konštatovanie dosiahnutia vstupného cieľa. 2. Aktivity umožňujúce uvedomenie si stupňa rozvoja kompetencií žiakov.
Počet činností na jednotlivé fázy	2	2	4	2
Čas potrebný na realizáciu fázy	10	5	20	10
Ciele jednotlivých činností	Komunikovať aktuálne poznanie a zámery	Sledovať audiovizuálny záznam a vyvodzovať z neho informácie	Hľadať a vyvodzovať z textu informácie	Hľadať cestu k realizácii študijného pobytu
Úlohy	2	2	4	2
Varianty	Pri žiakoch a žiakoch s dyslexiou tolerujeme pomalšie tempo, neporovnávame ich s ostatnými, žiaci/žiaci môžu používať pomôcky (čítacie okienka), výrazne neupozorňujeme na chyby, upravíme veľkosť písmen v texte, ponecháme dlhší čas, nehodnotíme čítanie, z textu môžeme vybrať ťažké slová, pomôcť pri orientácii v texte.			
Typ hodnotenia	Formatívne	Formatívne	Formatívne	Formatívne

Fáza 1:

Učiteľ/ka vyzve žiakov/žiačky, aby porozprávali o pracovných príležitostiach, ktoré majú v Európskej únii. Ktorá európska spoločnosť by sa mohla stať ich zamestnávateľom?

Aké pozitíva možno podľa nich očakávať na zahraničnom študijnom pobyte? Ide iba o rozvoj ich pracovných zručností?

Fáza 2:

Učiteľ/ka vyzve žiakov/žiačky, aby si pozreli video.

<https://www.youtube.com/watch?v=WNVtipqN8n8>

Následne z videa vyvodí informácie o tom, čo a kde absolvovali žiaci strednej odbornej školy.

Fáza 3:

Žiaci/žiačky si prečítajú text.

ERASMUS+ SeaFood

12. decembra 2019 žiaci a učitelia, ktorí sa zúčastnili na mobilite v Youghal v Írsku v rámci projektu Získajme odborné zručnosti v Európe, predstavili svoje získané zručnosti na diseminačnom stretnutí. Podával sa chowder, hrebenatky s cesnakovým pyrém, plnené slávky, rizoto s krevetami a nechýbali ani tradičné fish and chips.

Mobility v Írsku sa zúčastnilo 14 žiakov z odborov hotelová akadémia a kuchár. Žiaci pracovali v prímorskom rodinnom hoteli Quality Hotels Youghal, ktorý je v lete vyhľadávanou destináciou Írov. Počas svojho pobytu pracovali ako zamestnanci hotela na pozíciách kuchár, cukrár a v obsluhu. Súčasťou mobility okrem pracovnej stáže boli aj kultúrne aktivity, kde žiaci spoznávali írsku krajinu a spôsob života. Žiaci sa odborne vzdelávali v oblasti prípravy jedál z morských plodov.

Okrem žiakov sa týždennej mobility zúčastnilo aj 8 odborných učiteľov, ktorí mali možnosť zažiť reálnu prevádzku hotela. Svoje skúsenosti aplikujú do vzdelávacích štandardov svojich odborných predmetov.

12. decembra 2019 žiaci a učitelia predstavili svoje získané zručnosti na diseminačnom stretnutí. Pozvaní hostia, žiaci a verejnosť mali možnosť skúsiť a vychutnať si gastronómiu z morských plodov. Žiaci a učitelia sa podelili so svojimi zážitkami a skúsenosťami, ktoré nadobudli počas pobytu.

(Zdroj: <https://halm.edupage.org/a/erasmus-plus?eqa=YmlkPXRleHQvdGV4dDM5JmFpZD00>)

Vysvetlivka: *diseminačné stretnutie* – verejná prezentácia výsledkov podujatia spojená s propagáciou

Žiaci/žiačky vyvodlia z textu informácie o zahraničnom študijnom pobyte, ktorý absolvovali žiaci a žiačky strednej odbornej školy.

Koľkí žiaci a žiačky sa pobytu zúčastnili?(14)

Kde žiaci a žiačky boli? (Írsko)

Ako dlho ich zahraničný pobyt trval? (7 dní)

V akých zručnostiach sa zdokonaľovali? (technológia prípravy pokrmov, technika obsluhy)

Čo okrem práce žiaci a žiačky zažili? (kultúrne podujatia, cestovanie)

Aké jedlá pripravili hosťom po návrate zo študijného pobytu? (chowder, hrebentky s cesnakovým pyrém, plnené slávky, rizoto s krevetami, fish and chips)

O čom informovali prítomných hostí?(o získaných zručnostiach, zážitkoch a skúsenostiach)

Ako sa volal projekt, ktorý žiakom a žiačkam umožnil absolvovať študijný pobyt? (Získajme odborné zručnosti v Európe)

Ako sa volá európsky program, ktorý žiakom a žiačkam umožnil absolvovať študijný pobyt?(Erasmus+)

Žiačky/žiaci uvedú pozitíva, ktoré priniesol žiačkam a žiakom odbornej školy zahraničný študijný pobyt. Išlo iba o rozvoj ich pracovných zručností?

Žiačky/žiaci navrhnu miesto, čas a cieľ študijného pobytu, ktorý by mohli absolvovať žiaci a žiačky ich triedy. Aké pozitíva od takéhoto pobytu očakávajú?

Fáza 4:

Žiaci/žiačky prezentujú návrhy, skúsia sa dohodnúť na najlepšom z nich.

Vyhľadajú informácie o možnostiach odborného vzdelávania prostredníctvom programu Erasmus+ a prediskutujú s vedením školy organizáciu študijného pobytu v Európskej únii.

Zdroj informácií: <https://www.erasmusplus.sk/>

Pracovný list rozvoja európskej demokratickej kultúry k metodickému listu č. EUQ/B1/SOS/08/JK/CI

Názov pracovného listu	Získajme odborné zručnosti v Európe	Číslo pracovného listu	EUQ/B1/SOS/08/JK/CI
Vzdelávacia oblasť	Jazyk a komunikácia		
Kognitívna úroveň	B1		
Dispozícia	Čítanie		
Opis dispozície	Dokáže porozumieť dlhším súvislým tematicky rôznorodým textom využívajúcim širokú škálu textových stratégií vrátane nesúvislých textov a oficiálnych vyhlásení, ktorých väčšina mu je pojmovo a terminologicky obsahovo a odborne blízka.		
Referenčný rámec kompetencií pre demokratickú kultúru (Rada Európy)	Preukazuje sebadôveru, že dokáže vykonať kvalitnú prácu. Pri práci v skupine koná v súlade s rozhodnutiami alebo aktivitami skupiny.		
Štátny vzdelávací program	Praktické vyučovanie		

Učebné úlohy k fáze 1:

1. Úloha

Porozprávajte o pracovných príležitostiach, ktoré máte v Európskej únii. Ktorá európska spoločnosť by sa mohla stať vašim zamestnávateľom?

2. Úloha

Aké pozitíva možno podľa vás očakávať na zahraničnom študijnom pobyte? Ide iba o rozvoj vašich pracovných zručností?

Učebné úlohy k fáze 2:

1. Úloha

Pozrite si video.

<https://www.youtube.com/watch?v=WNVtipqN8n8>

2. Úloha

Vyvodte z videa informácie o tom, čo a kde absolvovali žiaci strednej odbornej školy.

Učebné úlohy k fáze 3:

1. Úloha

Prečítajte si text.

ERASMUS+ SeaFood

12. decembra 2019 žiaci a učitelia, ktorí sa zúčastnili na mobilite v Youghal v Írsku v rámci projektu Získajme odborné zručnosti v Európe, predstavili svoje získané zručnosti na diseminačnom stretnutí. Podával sa chowder, hrebenatky s cesnakovým pyré, plnené slávky, rizoto s krevetami a nechýbali ani tradičné fish and chips.

Mobility v Írsku sa zúčastnilo 14 žiakov z odborov hotelová akadémia a kuchár. Žiaci pracovali v prímorskom rodinnom hoteli Quality Hotels Youghal, ktorý je v lete vyhľadávanou destináciou Írov. Počas svojho pobytu pracovali ako zamestnanci hotela na pozíciách kuchár, cukrár a v obsluhu. Súčasťou mobility okrem pracovnej stáže boli aj kultúrne aktivity, kde žiaci spoznávali írsku krajinu a spôsob života. Žiaci sa odborne vzdelávali v oblasti prípravy jedál z morských plodov.

Okrem žiakov sa týždennej mobility zúčastnilo aj 8 odborných učiteľov, ktorí mali možnosť zažiť reálnu prevádzku hotela. Svoje skúsenosti aplikujú do vzdelávacích štandardov svojich odborných predmetov.

12. decembra 2019 žiaci a učitelia predstavili svoje získané zručnosti na diseminačnom stretnutí. Pozvaní hostia, žiaci a verejnosť mali možnosť skúsiť a vychutnať si gastronómiu z morských plodov. Žiaci a učitelia sa podelili so svojimi zážitkami a skúsenosťami, ktoré nadobudli počas pobytu.

(Zdroj: <https://halm.edupage.org/a/erasmus-plus?eqa=YmlkPXRleHQvdGV4dDM5JmFpZD00>)

Vysvetlivka:

diseminačné stretnutie – verejná prezentácia výsledkov podujatia spojená s propagáciou

2. Úloha

Vyvod'te z textu informácie o zahraničnom študijnom pobyte, ktorý absolvovali žiaci a žiačky strednej odbornej školy.

Koľkí žiaci a žiačky sa pobytu zúčastnili?

Kde žiaci a žiačky boli?

Ako dlho ich zahraničný pobyt trval?

V akých zručnostiach sa zdokonaľovali?

Čo okrem práce žiaci a žiačky zažili?

Aké jedlá pripravili hosťom po návrate zo študijného pobytu?

O čom informovali prítomných hostí?

Ako sa volal projekt, ktorý žiakom a žiačkam umožnil absolvovať študijný pobyt?

Ako sa volá európsky program, ktorý žiakom a žiačkam umožnil absolvovať študijný pobyt?

3. Úloha

Aké pozitíva priniesol žiačkam a žiakom zahraničný študijný pobyt? Išlo iba o rozvoj ich pracovných zručností?

4. Úloha

Navrhните miesto, čas a cieľ študijného pobytu, ktorý by mohli absolvovať žiaci a žiačky vašej triedy. Aké pozitíva od takéhoto pobytu očakávate?

Učebné úlohy k fáze 4:

1. Úloha

Prezentujte dané návrhy, dohodnite sa na najlepšom z nich.

2. Úloha

Vyhľadajte informácie o možnostiach odborného vzdelávania prostredníctvom programu Erasmus+ a prediskutujte s vedením školy organizáciu vášho študijného pobytu v Európskej únii.

A1

A2

B1

B2

Metodický list rozvoja európskej demokratickej kultúry pre úroveň B1 Človek a spoločnosť

Spolufinancovaný
Európskou úniou

Metodický list rozvoja európskej demokratickej kultúry pre úroveň B1

Komponenty metodického listu pre učiteľov

Aktivity učiteľa	Pedagogická činnosť v rámci časti hodiny	Aktivity žiaka
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Získanie si pozornosti žiaka. 	<p>Iniciačná fáza Účinný vstup do výučby</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Oboznámenie sa s aktivitou. ✓ Komunikovanie životnej skúsenosti.
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Stanovenie cieľov - čo sa má žiak naučiť, čo má rozvíjať. ✓ Vytvorenie, resp. navodenie problémovej situácie. ✓ Pozorovanie reakcie a správania žiakov. ✓ Identifikovanie úrovne ich schopnosti adekvátne reagovať na situáciu. 	<p>Vstupná fáza Zadanie učebnej aktivity/situácie</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Uvedomenie si cieľa aktivity. ✓ Pochopenie problému/problémovej situácie.
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Návrh problémových situácií/otázok/příkladov a pod., ktoré podporia riešenie vstupného problému. 	<p>Učebná fáza Cieľový rozvoj kompetencií</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Hľadanie správnej cesty/postupov k riešeniu vstupného problému. ✓ Formulovanie jednotlivých postupov, ktoré budú viesť k riešeniu celkového, resp. čiastkových problémov v rámci vstupného problému. ✓ Identifikovanie faktorov úspešného riešenia.
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aktivity umožňujúce pozitívne konštatovanie dosiahnutia vstupného cieľa. ✓ Aktivity umožňujúce uvedomenie si stupňa rozvoja kompetencií žiakov. 	<p>Hodnotiaca fáza Reflexia učebnej činnosti</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Konštatovanie a hodnotenie pokroku žiakmi.

Metodický list rozvoja európskej demokratickej kultúry

Názov metodického listu	Študujem za hranicami všedných dní	Číslo metodického listu	EUQ/B1/SOS/17/JK/PI
Vzdelávacia oblasť	Jazyk a komunikácia		
Kognitívna úroveň	B1		
Dispozícia	Písanie		
Opis dispozície	Dokáže napísať dlhší tematicky ucelený text s využitím širokej škály komunikačných postupov, pričom text tvoria tematické a obsahové prvky radené v časovej následnosti a logickej postupnosti.		
Referenčný rámec kompetencií pre demokratickú kultúru (Rada Európy)	Vyhľadáva nové príležitosti na učenie sa.		
Štátny vzdelávací program	Slovenský jazyk a literatúra (rozprávanie)		

Fázy implementácie	Fáza 1	Fáza 2	Fáza 3	Fáza 4
Názov fáz	<u>Iniciačná fáza:</u> Účinný vstup do výučby	<u>Vstupná fáza:</u> Zadanie učebnej aktivity/situácie	<u>Učebná fáza:</u> Cieľový rozvoj kompetencií	<u>Hodnotiaci fáza:</u> Reflexia učebnej činnosti
Pedagogická činnosť v rámci fáz rozvíjania dispozície	1. Získanie si pozornosti žiaka.	1. Stanovenie cieľov - čo sa má žiak naučiť, čo má rozvíjať. 2. Vytvorenie, resp. navodenie problémovej situácie. 3. Pozorovanie reakcie a správania žiakov. 4. Identifikovanie úrovne ich schopnosti adekvátne reagovať na situáciu.	1. Návrh problémových situácií/otázok/príkladov a pod., ktoré podporia riešenie vstupného problému.	1. Aktivity umožňujúce pozitívne konštatovanie dosiahnutia vstupného cieľa. 2. Aktivity umožňujúce uvedomenie si stupňa rozvoja kompetencií žiakov.
Počet činností na jednotlivé fázy	2	2	4	2
Čas potrebný na realizáciu fázy	10	10	45	25
Ciele jednotlivých činností	Komunikovať svoje plány	Komunikovať aktuálne poznanie a očakávania	Vyvodzovať informácie z grafu, tvoriť text	Prezentovať a hodnotiť text, iniciatívne konať
Úlohy	2	2	4	2
Varianty	Žiačkam/žiakom s vývinovými poruchami písania poskytnúť viac času na tvorbu a úpravu textu, nehodnotiť pravopis.			
Typ hodnotenia	Formatívne	Formatívne	Formatívne	Sumatívne

Fáza 1:

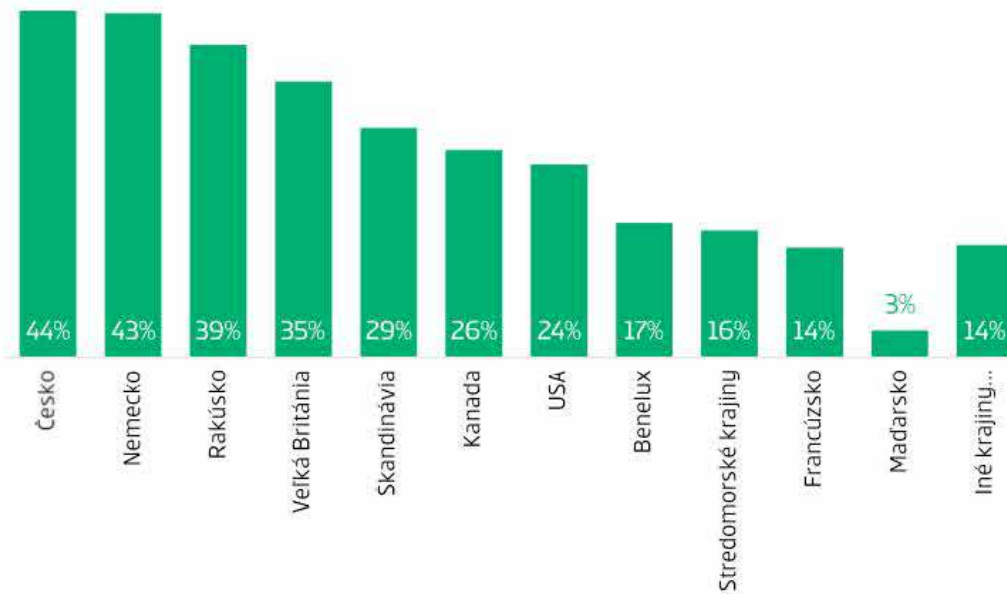
Učiteľ/ka vyzve žiakov/žiačky, aby porozprávali o študijných príležitostiach v zahraničí, o ktorých premýšľali. Mohli by popri štúdiu pracovať? Mohli by pracovať v rámci štúdia? Majú žiaci/žiačky prehľad o študijných príležitostiach v štátoch Európskej únie? Ktorý z týchto štátov je im blízky z hľadiska študijných možností?

Fáza 2:

S akými problémami žiaci/žiačky počítajú v súvislosti so štúdiom v zahraničí? Ide o problémy spojené s financovaním štúdia? Aké dôsledky prináša odchod mladých ľudí za štúdiom a prácou do zahraničia? Týkajú sa tieto dôsledky iba rodín týchto mladých ľudí?

Fáza 3:

Žiaci/žiačky vyslovia domnienku: Ktorú krajinu EÚ mladí ľudia zo Slovenska preferujú ako krajinu svojho štúdia a práce? Odôvodnia svoj odhad. Žiaci/žiačky si prečítajú graf.

Najpreferovanejšia krajina na štúdium je hneď za hranicami.

(Zdroj: <https://www.finreport.sk/ekonomika/za-15-rokov-odislo-zo-slovenska-300-tisic-prevazne-mladych-ludi-ako-im-doma-vytvorit-lepsie-podmienky/>)

Ako si žiaci/žiačky vysvetľujú, že mladí ľudia zo Slovenska preferujú štúdium v Českej republike a Nemecku?

Žiaci/žiačky napíšu rozprávanie *Môj prvý študijný deň*. Usilujú sa v rozprávaní zachytiť kontakt s občanmi ČR alebo Nemecka, s novým školským prostredím, s českou menou, s nemeckou dopravou a podobne. Nechajú niektorú z postáv hovoriť v materinskom jazyku? Akú výnimočnú udalosť doprajú hlavnej postave?

Pri písaní textu je výhodné poskytnúť žiakom/žiačkam slovníky.

<https://slovník.juls.savba.sk/>

Fáza 4:

Žiaci/žiačky prezentujú svoje rozprávanie a zhodnotia rozprávania spolužiakov.

Žiaci/žiačky vyhľadajú informácie o možnostiach odborného vzdelávania v Českej republike alebo Nemecku prostredníctvom programu Erasmus+. Prediskutujú s učiteľmi a vedením školy organizáciu študijného pobytu v Európskej únii. S pomocou učiteľov a vedenia školy sa prihlásia do programu Erasmus+.

Pracovný list rozvoja európskej demokratickej kultúry k metodickému listu č. EUQ/B1/SOS/17/JK/PI

Názov pracovného listu	Študujem za hranicami všedných dní	Číslo pracovného listu	EUQ/B1/SOS/17JK/PI
Vzdelávacia oblasť	Jazyk a komunikácia		
Kognitívna úroveň	B1		
Dispozícia	Písanie		
Opis dispozície	Dokáže napísať dlhší tematicky ucelený text s využitím širokej škály komunikačných postupov, pričom text tvoria tematické a obsahové prvky radené v časovej následnosti a logickej postupnosti.		
Referenčný rámec kompetencií pre demokratickú kultúru (Rada Európy)	Vyhladáva nové príležitosti na učenie sa.		
Štátny vzdelávací program	Slovenský jazyk a literatúra (rozprávanie)		

Učebné úlohy k fáze 1:

1. Úloha

Porozprávajte o študijných príležitostiach v zahraničí, o ktorých ste premýšľali. Mohli by ste popri štúdiu pracovať? Mohli by ste pracovať v rámci štúdia?

2. Úloha

Máte prehľad o študijných príležitostiach v štátoch Európskej únie? Ktorý z týchto štátov je vám blízky z hľadiska študijných možností?

Učebné úlohy k fáze 2:

1. Úloha

S akými problémami počítate v súvislosti so štúdiom v zahraničí? Ide problémy spojené s financovaním vášho štúdia?

2. Úloha

Aké dôsledky prináša odchod mladých ľudí za štúdiom a prácou do zahraničia? Týkajú sa tieto dôsledky iba rodín týchto mladých ľudí?

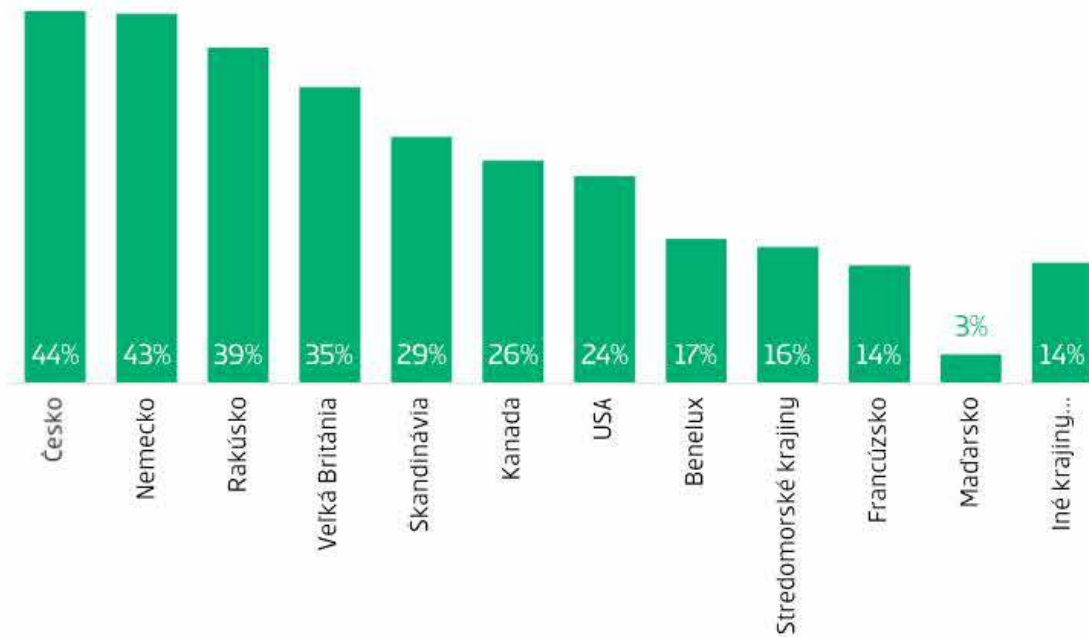
Učebné úlohy k fáze 3:

1. Úloha

Vyslovte domnienku: Ktorú krajinu EÚ mladí ľudia zo Slovenska preferujú ako krajinu svojho štúdia a práce? Odôvodnite svoj odhad.

2. Úloha

Prečítajte si graf.

Najpreferovanejšia krajina na štúdium je hneď za hranicami.

(Zdroj: <https://www.finreport.sk/ekonomika/za-15-rokov-odislo-zo-slovenska-300-tisic-prevazne-mladych-ludi-ako-im-doma-vytvorit-lepsie-podmienky/>)

3. Úloha

Ako si vysvetľujete, že mladí ľudia zo Slovenska preferujú štúdium v Českej republike a Nemecku?

4. Úloha

Napíšte rozprávanie *Môj prvý študijný deň*. Usilujte sa v rozprávaní zachytiť kontakt s občanmi ČR alebo Nemecka, s novým školským prostredím, s českou menou, s nemeckou dopravou a podobne. Necháte niektorú z postáv hovoriť v materinskom jazyku? Akú výnimočnú udalosť doprajete hlavnej postave?

Učebné úlohy k fáze 4:

1. Úloha

Prezentujte svoje rozprávanie a zhodnoťte rozprávania spolužiakov.

2. Úloha

Vyhľadajte informácie o možnostiach odborného vzdelávania v Českej republike alebo Nemecku prostredníctvom programu Erasmus+. Prediskutujte s vedením školy organizáciu vášho študijného pobytu v Európskej únii. Prihláste sa do programu Erasmus+.

A1

A2

B1

B2

Metodický list rozvoja európskej demokratickej kultúry pre úroveň B1 Človek a spoločnosť

Spolufinancovaný
Európskou úniou

Metodický list rozvoja európskej demokratickej kultúry pre úroveň B1

Komponenty metodického listu pre učiteľov

Aktivity učiteľa	Pedagogická činnosť v rámci časti hodiny	Aktivity žiaka
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Získanie si pozornosti žiaka. 	<p>Iniciačná fáza Účinný vstup do výučby</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Oboznámenie sa s aktivitou. ✓ Komunikovanie životnej skúsenosti.
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Stanovenie cieľov - čo sa má žiak naučiť, čo má rozvíjať. ✓ Vytvorenie, resp. navodenie problémovej situácie. ✓ Pozorovanie reakcie a správania žiakov. ✓ Identifikovanie úrovne ich schopnosti adekvátne reagovať na situáciu. 	<p>Vstupná fáza Zadanie učebnej aktivity/situácie</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Uvedomenie si cieľa aktivity. ✓ Pochopenie problému/problémovej situácie.
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Návrh problémových situácií/otázok/príkladov a pod., ktoré podporia riešenie vstupného problému. 	<p>Učebná fáza Cieľový rozvoj kompetencií</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Hľadanie správnej cesty/postupov k riešeniu vstupného problému. ✓ Formulovanie jednotlivých postupov, ktoré budú viesť k riešeniu celkového, resp. čiastkových problémov v rámci vstupného problému. ✓ Identifikovanie faktorov úspešného riešenia.
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aktivity umožňujúce pozitívne konštatovanie dosiahnutia vstupného cieľa. ✓ Aktivity umožňujúce uvedomenie si stupňa rozvoja kompetencií žiakov. 	<p>Hodnotiacia fáza Reflexia učebnej činnosti</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Konštatovanie a hodnotenie pokroku žiakmi.

Metodický list rozvoja európskej demokratickej kultúry

Názov metodického listu	Hurá do práce?	Číslo metodického listu	EUQ/B1/SOS/18/JK/PI
Vzdelávacia oblasť	Jazyk a komunikácia		
Kognitívna úroveň	B1		
Dispozícia	Písanie		
Opis dispozície	Dokáže napísať dlhší tematicky ucelený text s využitím širokej škály komunikačných postupov, pričom text tvoria tematické a obsahové prvky radené v časovej následnosti a logickej postupnosti.		
Referenčný rámec kompetencií pre demokratickú kultúru (Rada Európy)	Vyjadruje názor, že kedykoľvek verejný orgán uplatňuje moc, nemal by túto moc zneužiť a prekročiť hranice svojej právnej autority. Obhajuje názor, že aj keď sú ľudia uväznení a obmedzení na slobode, neznamená to, že si zaslúžia menej úcty a dôstojnosti než ktokoľvek iný.		
Štátny vzdelávací program	Dejepis – Československo za železnou oponou (februárový prevrat), Slovensky jazyk a literatúra – Sloh (rozprávanie)		

Fázy implementácie	Fáza 1	Fáza 2	Fáza 3	Fáza 4
Názov fáz	<u>Iničiálna fáza:</u> Účinný vstup do výučby	<u>Vstupná fáza:</u> Zadanie učebnej aktivity/situácie	<u>Učebná fáza:</u> Cieľový rozvoj kompetencií	<u>Hodnotiaca fáza:</u> Reflexia učebnej činnosti
Pedagogická činnosť v rámci fáz rozvíjania dispozície	1. Získanie si pozornosti žiaka.	1. Stanovenie cieľov - čo sa má žiak naučiť, čo má rozvíjať. 2. Vytvorenie, resp. navodenie problémovej situácie. 3. Pozorovanie reakcie a správania žiakov. 4. Identifikovanie úrovne ich schopnosti adekvátne reagovať na situáciu.	1. Návrh problémovej situácií/otázok/príkladov a pod., ktoré podporia riešenie vstupného problému.	1. Aktivity umožňujúce pozitívne konštatovanie dosiahnutia vstupného cieľa. 2. Aktivity umožňujúce uvedomenie si stupňa rozvoja kompetencií žiakov.
Počet činností na jednotlivé fázy	2	2	4	2
Čas potrebný na realizáciu fázy	5	20	90	25
Ciele jednotlivých činností	Komunikovať svoje skúsenosti	Čítať text a posúdiť ho z hľadiska spravodlivosti	Vyvodzovať informácie z textu, tvoriť nový text	Prezentovať a hodnotiť text, porovnať text s osobným svedectvom
Úlohy	2	2	4	2
Varianty	Žiačkam/žiakom s vývinovými poruchami písania poskytnúť viac času na tvorbu a úpravu textu, nehodnotiť pravopis.			
Typ hodnotenia	Formatívne	Formatívne	Formatívne	Sumatívne

Fáza 1:

Učiteľ/ka vyzve žiakov/žiačky, aby porozprávali o zaujímavej situácii z odbornej praxe. Ako im skúsenosti z odbornej praxe pomáhajú? Žiaci/žiačky opíšu pravidlá, ktoré dodržiavajú počas práce na odbornej praxi. Ktoré z nich sa im dodržiavajú ťažšie?

Fáza 2:

Žiaci/žiačky si prečítajú text. Zaujímú stanovisko k princípom opísaným v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Považujú tieto princípy za spravodlivé? Ako na nich/ne tieto princípy pôsobia?

ČLÁNOK 4

Zákaz otroctva a nútenej práce

1. Nikoho nemožno držať v otroctve alebo nevoľníctve.
2. Od nikoho sa nevyžaduje, aby vykonával nútené alebo povinné práce.
3. Za "nútenú alebo povinnú prácu" sa na účely tohto článku nepovažuje:
  - a) práca bežne vyžadovaná počas pozbavenia slobody podľa článku 5 tohto dohovoru alebo v čase podmieneného prepustenia;
  - b) služba vojenského charakteru alebo, v prípade osôb, ktoré odmietajú vojenskú službu z dôvodov svedomia v krajinách, kde sa takéto odmietnutie vojenskej služby uznáva, iná služba vyžadovaná namiesto povinnej vojenskej služby;
  - c) služba vyžadovaná v prípade núdze alebo pohromy ohrozujúcej život alebo blaho spoločnosti;
  - d) práca alebo služba, ktorá tvorí súčasť bežných občianskych povinností.

(Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, 4. október 1950)

Je podľa žiakov/žiačok práca na odbornej praxi prácou, „ktorá tvorí súčasť bežných občianskych povinností“? Je práca žiakov/žiačok na odbornej praxi v súlade s princípmi, ktoré sa nachádzajú v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd?

Fáza 3:

Žiaci/žiačky si prečítajú text.

Národné zhromaždenie republiky Československej uznieslo sa na tomto zákone:

§ 1.

- (1) Aby osoby, uvedené v § 2, mohli byť vychované pre prácu ako občiansku povinnosť a aby mohla byť využitá ich pracovná schopnosť v prospech celku (§ 32 Ústavy), zriaďujú sa tábory nútenej práce (v ďalšom len „tábory“).
- (2) Tábory zriaďuje a spravuje Ministerstvo vnútra, ktoré môže podľa potreby túto pôsobnosť preniesť na krajské národné výbory.
- (3) Pracovné sily zaradené do táborov (§ 2) sa použijú pre výkon prác podnikaných štátom, národnými podnikmi a zväzkami ľudovej správy na splnenie jednotného hospodárskeho plánu.

§ 2.

(1) Do táborov budú zaradené

- a) osoby, ktoré sú staršie než 18 rokov, neprekročili 60 rokov a sú telesne a duševne spôsobilé, ale práci sa vyhýbajú alebo ohrozujú výstavbu ľudovodemokratického zriadenia alebo hospodársky život, najmä verejné zásobovanie, a osoby, ktoré im to umožňujú,
- b) osoby právoplatne odsúdené pre niektorý z činov, uvedených v zákone zo dňa 6. októbra 1948, č. 231 Sb., na ochranu ľudovodemokratickej republiky,
  - v zákone zo dňa 13. februára 1947, č. 15 Sb., o stíhaní čierneho obchodu a podobných machinácií,
  - v zákone zo dňa 13. februára 1947, č. 27 Sb., o trestnej ochrane vykonávania dvojročného hospodárskeho plánu, alebo
  - v zákone zo dňa 18. júla 1946, č. 165 Sb., o trestnej ochrane národných podnikov, znárodnených podnikov a podnikov pod národnou správou.

§ 4.

Komisia, zriadená podľa § 3, ods. 1, môže, kde to povaha prípadu vyžaduje:

- a) zakázať osobe, zaradenej do tábora, po jej prepustení z neho pobyt v určitom územnom obvode alebo mieste alebo jej určiť miesto pobytu,
- b) nariadiť vyprázdnenie bytu zaradenej osoby,
- c) rozhodnúť, že do živnostenského podniku alebo majetkových podstát zaradenej osoby sa zavedie národná správa,
- d) rozhodnúť, že zaradenej osobe sa odníme živnostenské oprávnenie.

(Zákon o táboroch nútenej práce z 25. októbra 1948)

Žiaci/žiačky porovnajú Zákon o táboroch nútenej práce a Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd z hľadiska obsahu. Je možné, že autori Dohovoru očividne z československého zákona o táboroch nútenej práce odpisovali?

Súhlasia žiaci/žiačky s názorom, že takýto zákon je príkladom zneužitia moci?

Žiaci/žiačky analyzujú nariadenia paragrafu 4 Zákona o táboroch nútenej práce. Ako mohol vyzerat' život človeka počas výkonu práce? Ako si žiaci/žiačky predstavujú život človeka po prepustení z tábora nútených prác?

Žiaci/žiačky napíšu rozprávanie fiktívnej osoby *Jeden deň v tábore nútených prác*. Pred písaním textu uvažujú o pomeroch v tábore:

Aké pravidlá bude hlavná postava rešpektovať?

Bude sa niektorým vyhýbať?

Bude hlavná postava dostávať plat?

Aký druh práce bude vykonávať? Kde?

Čo bude mať oblečené?

Aká zdravotnú starostlivosť bude hlavnej postave náležať?

Pôjde jej o život? Zachráni ju niekto? Bude mať protekciu? Prečo?

Fáza 4:

Žiaci/žiačky prezentujú svoje rozprávanie a vyzvú poslucháčov do diskusie.

Žiaci/žiačky si vypočujú rozprávanie Rozálie Nagyovej (sestry Aquinaty). Porovnajú jej skúsenosti s vytvorenými rozprávaniami.

<https://mok.sk/tabory-nutenej-prace/nagyova-rozalia/>

Aké miesto sestra Aquinata označila slovom *domov*?

Pracovný list rozvoja európskej demokratickej kultúry k metodickému listu č. EUQ/B1/SOS/18/JK/PI

Názov pracovného listu	Hurá do práce?	Číslo pracovného listu	EUQ/B1/SOS/18/JK/PI
Vzdelávacia oblasť	Jazyk a komunikácia		
Kognitívna úroveň	B1		
Dispozícia	Písanie		
Opis dispozície	Dokáže napísať dlhší tematicky ucelený text s využitím širokej škály komunikačných postupov, pričom text tvoria tematické a obsahové prvky radené v časovej následnosti a logickej postupnosti.		
Referenčný rámec kompetencií pre demokratickú kultúru (Rada Európy)	Vyjadruje názor, že kedykoľvek verejný orgán uplatňuje moc, nemal by túto moc zneužiť a prekročiť hranice svojej právnej autority. Obhajuje názor, že aj keď sú ľudia uväznení a obmedzení na slobode, neznamená to, že si zaslúžia menej úcty a dôstojnosti než ktokoľvek iný.		
Štátny vzdelávací program	Dejepis – Československo za železnou oponou (februárový prevrat), Slovensky jazyk a literatúra – Sloh (rozprávanie)		

Učebné úlohy k fáze 1:

1. Úloha

Porozprávajte o zaujímavej situácii z odbornej praxe. Ako vám skúsenosti z odbornej praxe pomáhajú?

2. Úloha

Opíšte pravidlá, ktoré dodržiavate počas práce na odbornej praxi. Ktoré z nich sa vám dodržiavajú ťažšie?

Učebné úlohy k fáze 2:

1. Úloha

Prečítajte si text. Zaujmite stanovisko k princípom opísaným v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Považujete tieto princípy za spravodlivé? Ako na vás tieto princípy pôsobia?

ČLÁNOK 4

Zákaz otroctva a nútenej práce

1. Nikoho nemožno držať v otroctve alebo nevoľníctve.
2. Od nikoho sa nevyžaduje, aby vykonával nútené alebo povinné práce.
3. Za "nútenú alebo povinnú prácu" sa na účely tohto článku nepovažuje:
  - a) práca bežne vyžadovaná počas pozbavenia slobody podľa článku 5 tohto dohovoru alebo v čase podmieneného prepustenia;
  - b) služba vojenského charakteru alebo, v prípade osôb, ktoré odmietajú vojenskú službu z dôvodov svedomia v krajinách, kde sa takéto odmietnutie vojenskej služby uznáva, iná služba vyžadovaná namiesto povinnej vojenskej služby;
  - c) služba vyžadovaná v prípade núdze alebo pohromy ohrozujúcej život alebo blaho spoločnosti;
  - d) práca alebo služba, ktorá tvorí súčasť bežných občianskych povinností.

(Zdroj: Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, 4. október 1950)

2. Úloha

Je práca na odbornej praxi pracou, „ktorá tvorí súčasť bežných občianskych povinností“? Je vaša práca na odbornej praxi v súlade s princípmi, ktoré sa nachádzajú v Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd?

Učebné úlohy k fáze 3:

1. Úloha

Prečítajte si text.

Národné zhromaždenie republiky Československej uznieslo sa na tomto zákone:

§ 1.

(1) Aby osoby, uvedené v [§ 2](#), mohli byť vychované pre prácu ako občiansku povinnosť a aby mohla byť využitá ich pracovná schopnosť v prospech celku ([§ 32 Ústavy](#)), zriaďujú sa tábory nútenej práce (v ďalšom len „tábory“).

(2) Tábory zriaďuje a spravuje Ministerstvo vnútra, ktoré môže podľa potreby túto pôsobnosť preniesť na krajské národné výbory.

(3) Pracovné sily zaradené do táborov ([§ 2](#)) sa použijú pre výkon prác podnikaných štátom, národnými podnikmi a zväzkami ľudovej správy na splnenie jednotného hospodárskeho plánu.

§ 2.

(1) Do táborov budú zaradené

a) osoby, ktoré sú staršie než 18 rokov, neprekročili 60 rokov a sú telesne a duševne spôsobilé, ale práci sa vyhýbajú alebo ohrozujú výstavbu ľudovodemokratického zriadenia alebo hospodársky život, najmä verejné zásobovanie, a osoby, ktoré im to umožňujú,

b) osoby právoplatne odsúdené pre niektorý z činov, uvedených v zákone zo dňa 6. októbra [1948, č. 231 Sb.](#), na ochranu ľudovodemokratickej republiky,

v zákone zo dňa 13. februára [1947, č. 15 Sb.](#), o stíhaní čierneho obchodu a podobných machinácií,

v zákone zo dňa 13. februára [1947, č. 27 Sb.](#), o trestnej ochrane vykonávania dvojročného hospodárskeho plánu, alebo

v zákone zo dňa 18. júla [1946, č. 165 Sb.](#), o trestnej ochrane národných podnikov, znárodnených podnikov a podnikov pod národnou správou.

§ 4.

Komisia, zriadená podľa [§ 3, ods. 1](#), môže, kde to povaha prípadu vyžaduje:

- a) zakázať osobe, zaradenej do tábora, po jej prepustení z neho pobyt v určitom územnom obvode alebo mieste alebo jej určiť miesto pobytu,
- b) nariadiť vyprázdenie bytu zaradenej osoby,
- c) rozhodnúť, že do živnostenského podniku alebo majetkových podstát zaradenej osoby sa zavedie národná správa,
- d) rozhodnúť, že zaradenej osobe sa odníme živnostenské oprávnenie.

(Zdroj: Zákon o táboroch nútenej práce z 25. októbra 1948)

2. Úloha

Porovnajete Zákon o táboroch nútenej práce a Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd z hľadiska obsahu. Je možné, že autori Dohovoru očividne z československého zákona o táboroch nútenej práce odpisovali? Súhlasíte s názorom, že takýto zákon je príkladom zneužitia moci?

3. Úloha

Analyzujte nariadenia paragrafu 4 Zákona o táboroch nútenej práce. Ako mohol vyzerat' život človeka počas výkonu práce? Ako si predstavujete život človeka po prepustení z tábora nútených prác?

4. Úloha

Napíšte rozprávanie fiktívnej osoby *Jeden deň v tábore nútených prác*. Pred písaním textu uvažujte o pomeroch v tábore: Aké pravidlá bude hlavná postava rešpektovať? Bude sa niektorým vyhýbať? Bude hlavná postava dostávať plat? Aký druh práce bude vykonávať? Kde? Čo bude mať oblečené? Aká zdravotnú starostlivosť bude hlavnej postave náležať? Pôjde jej o život? Zachráni ju niekto? Bude mať protekciu? Prečo?

Učebné úlohy k fáze 4:

1. Úloha

Prezentujte napísané rozprávanie a vyzvite poslucháčov do diskusie.

2. Úloha

Vypočujte si rozprávanie Rozálie Nagyovej (sestry Aquinaty). Porovnajte jej skúsenosti s vaším rozprávaním.

<https://mok.sk/tabory-nutenej-prace/nagyova-rozalia/>

Aké miesto sestra Aquinata označila slovom *domov*?

A1

A2

B1

B2

Metodický list rozvoja európskej demokratickej kultúry pre úroveň B1 Človek a spoločnosť

Spolufinancovaný
Európskou úniou

Metodický list rozvoja európskej demokratickej kultúry pre úroveň A2

Komponenty metodického listu pre učiteľov

Aktivity učiteľky/učiteľa	Pedagogická činnosť v rámci časti hodiny	Aktivity žiačky/žiaka
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Získanie si pozornosti žiaka. 	<p style="text-align: center;">Iniciačná fáza Účinný vstup do výučby</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Oboznámenie sa s aktivitou. ✓ Komunikovanie životnej skúsenosti.
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Stanovenie cieľov - čo sa má žiak naučiť, čo má rozvíjať. ✓ Vytvorenie, resp. navodenie problémovej situácie. ✓ Pozorovanie reakcie a správania žiakov. ✓ Identifikovanie úrovne ich schopnosti adekvátne reagovať na situáciu. 	<p style="text-align: center;">Vstupná fáza Zadanie učebnej aktivity/situácie</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Uvedomenie si cieľa aktivity. ✓ Pochopenie problému/problémovej situácie.
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Návrh problémových situácií/otázok/príkladov a pod., ktoré podporia riešenie vstupného problému. 	<p style="text-align: center;">Učebná fáza Cielený rozvoj kompetencií</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Hľadanie správnej cesty/postupov k riešeniu vstupného problému. ✓ Formulovanie jednotlivých postupov, ktoré budú viesť k riešeniu celkového, resp. čiastkových problémov v rámci vstupného problému. ✓ Identifikovanie faktorov úspešného riešenia.
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Aktivity umožňujúce pozitívne konštatovanie dosiahnutia vstupného cieľa. ✓ Aktivity umožňujúce uvedomenie si stupňa rozvoja kompetencií žiakov. 	<p style="text-align: center;">Hodnotiacia fáza Reflexia učebnej činnosti</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Konštatovanie a hodnotenie pokroku žiakmi.

Metodický list rozvoja európskej demokratickej kultúry

Názov metodického listu	Pravda víťazí	Číslo metodického listu	EUQ/B1/SOS/62/CS/FH
Vzdelávacia oblasť	Človek a spoločnosť		
Kognitívna úroveň	B1		
Dispozícia	Formulácia hypotéz		
Opis dispozície	Dokáže opísať predmet skúmania a naformulovať o ňom jednoduchú hypotézu.		
Referenčný rámec kompetencií pre demokratickú kultúru (Rada Európy)	Dokáže kriticky uvažovať o otázkach ľudských práv alebo hnutiach vo svojej krajine.		
Štátny vzdelávací program	Dejepis– Znaky totalitného režimu, porovnanie demokratickej a autoritatívnej vlády. Občianska náuka – Princípy demokracie. Ústava SR.		

Fázy implementácie	Fáza 1	Fáza 2	Fáza 3	Fáza 4
Názov fáz	<u>Iniciačná fáza:</u> Účinný vstup do výučby	<u>Vstupná fáza:</u> Zadanie učebnej aktivity/situácie	<u>Učebná fáza:</u> Cielový rozvoj kompetencií	<u>Hodnotiacia fáza:</u> Reflexia učebnej činnosti
Pedagogická činnosť v rámci fáz rozvíjania dispozície	1. Získanie si pozornosti žiaka.	1. Stanovenie cieľov - čo sa má žiak naučiť, čo má rozvíjať. 2. Vytvorenie, resp. navodenie problémovej situácie. 3. Pozorovanie reakcie a správania žiakov. 4. Identifikovanie úrovne ich schopnosti adekvátne reagovať na situáciu.	1. Návrh problémových situácií/otázok/príkladov a pod., ktoré podporia riešenie vstupného problému.	1. Aktivity umožňujúce pozitívne konštatovanie dosiahnutia vstupného cieľa. 2. Aktivity umožňujúce uvedomenie si stupňa rozvoja kompetencií žiakov.
Počet činností na jednotlivé fázy	3	3	4	2
Čas potrebný na realizáciu fázy	5	15	15	10
Ciele jednotlivých činností	Reflektovať znalosti žiakov/žiakov	Vyhľadať a spracovať nové informácie	Formulovať tvrdenia na základe nových poznatkov	Diskutovať a zaujať postoj
Úlohy	3	3	6	3
Varianty	Pri žiakoch/žiakoch so ŠVVP využiť špecifické formy a metódy, ktoré zodpovedajú jeho potrebám a odporúčaniam CPPPaP.			
Typ hodnotenia	-	Sumatívne	Sumatívne	Sumatívne

Fáza 1:

Učiteľka/učiteľ vyzve žiačky/žiakov, aby povedali, čo si predstavujú pod pojmom „cenzúra“? Čo ich ako prvé napadne pri tomto pojme? Pátrajú po pôvode slova. Komunikujú svoje doterajšie znalosti. Odkedy sa v histórii stretávame s cenzúrou?

Fáza 2:

Učiteľka/učiteľ požiada žiačky/žiakov, aby našli príklady uplatňovania cenzúry počas obdobia socializmu v Československu?

Učiteľka/učiteľ požiada žiačky/žiakov, aby vypátrali mená dvoch spisovateľov, jednu hudobnú skupinu a jedného výtvarného umelca, ktorí mali zákaz publikovania, hrania a vystavovania svojich diel v období socializmu.

Ku každému nájdu konkrétne dielo, ktoré nemohlo byť prezentované verejnosti.

Učiteľka/učiteľ vyzve žiačky/žiakov, aby sformulovali tvrdenie, prečo cenzori týchto umelcov prenasledovali a ich tvorbu zakázali na verejnosti?

Fáza 3:

Žiačky/žiaci si prečítajú pôvodný text skupiny Tublatanka a vyhľadajú, ako skupina zmenila po zásahu cenzúry názov piesne alebo časti textu.

Názov piesne Judáš premenovali na .....

Vyslovia domnienku, prečo sa text piesne nemohol volať Judáš.

Pôvodný text Pravda víťazí

„Prázdni ľudia už ma majú
 Košelu mi roztrhnú
 A tesne pod gilotínou
 Kompromis mi navrhnú
 Zavadziam im v ceste za mocou

No pravdu nikdy nezabijú
 Dobre ju skrytú mám
 Radšej si ju do hrobu vezmem
 Nikdy sa jej nevzdám“

(Zdroj: [Všetko malo byť inak. Slovensko po roku 1945. Metodická príručka. Str. 92. Rok vydania 2019, Sokratov inštitút](#))

Žiačky/žiaci zistia, v ktorom roku sa pieseň „Pravda víťazí“ stala hitom? S akou udalosťou v Európe sa spája tento rok? Ktorá skupina občanov sa ako prvá zapojila do celoštátnych protestov a pochodov?

Učiteľka/učiteľ požiada žiačky/žiakov, aby si vypočuli pieseň Pravda víťazí po úprave textu.

Zdroj: <https://www.youtube.com/watch?v=kJucQNdBJo4>

Učiteľka/učiteľ navrhne žiačkam/žiakom, aby si zaspievali **pôvodný text**.

Fáza 4:

Žiačky/žiaci diskutujú medzi sebou. Ako to je dnes so slobodou prejavu? Kedy je cenzúra ochranou a kedy zasahovaním do slobody prejavu? Kde je hranica medzi týmito dvoma aspektmi? Máme právo na slobodu prejavu, ale zároveň aj zodpovednosť za to, čo hovoríme alebo píšeme? Zmieňuje sa o cenzúre Ústava SR? V akom kontexte? (odpoveď áno, pozri čl. 26 ústavy)

Žiačky/žiaci hodnotia hodinu. Ako sa im páčila?

Pravda víťazí, text piesne:

Svet je iný než som myslel
 Svet je smutne skutočný
 Prázdni ľudia chcú v ňom vládnuť
 Smejú sa nám do očí
 Žiadna pravda sa im nehodí
 Svet sa bojí prázdnych ľudí
 Na dušu mu siahujú
 Keď sa proti tomu bráni
 Nôž mu na krk dávajú
 Žiadna pravda sa im nehodí

M: Aj tak ju nikdy nezabijú
 Tá nikdy nezomrie
 Žije aj keď ju práve nechcú
 A nikto pred ňou neutečie.

Pravda víťazí
 Pravde čas nevadí
 Ani lesk všemocných peňazí
 Pravda víťazí
 Ak u sám nezradíš
 Pravda vždy zvíťazí
 Zvíťazí

**Prázdni ľudia silou-mocou
 Topia pravdu vo víne
 A celý svet iba čaká
 že ich doba pominie
 Nikomu sa pravda nehodí.**

**Aj tak ju nikdy nezabijú
 Tá nikdy nezomrie
 Žije aj keď ju práve nechcú
 A nikto pred ňou neutečie.**

Pravda víťazí
 Pravde čas nevadí
 Ani lesk všemocných peňazí
 Pravda víťazí
 Ak u sám nezradíš
 Pravda vždy zvíťazí
 Zvíťazí

Pravda víťazí
 Pravde čas nevadí
 Pravda vždy zvíťazí
 Zvíťazí

Meno: _____ Výstupný lístok

Zaujímavé mi prišlo...

Zistil som že, ...

Ešte premýšlam nad, ...

www.storyboardthat.com

Pre učiteľa

Zakázaní autori:

Spisovatelia: Dominik Tatarka, Ladislav Mňačko, Milan Rúfus, Bohumil Hrabal, Václav Havel...

Hudobníci, speváci: Dežo Ursíny, Marta Kubišová, Karel Kryl, The Plastic People of the Universe....

Výtvarní umelci: Ladislav Guderna, Albín Brunovský, Rudo Sikora, David Koler, Ilona Németh ....

Autor metodického listu:
Monika Rybárová

Spolufinancovaný
Európskou úniou

 aCoSiDe®
Database of Cognition and Social Interaction Descriptors

 EDUAWEN EUROPE

Pracovný list rozvoja európskej demokratickej kultúry k metodickému listu č. EUQ/B1/SOS/62/CS/FH

Názov pracovného listu	Pravda víťazí	Číslo pracovného listu	EUQ/B1/SOS/62/CS/FH/PL
Vzdelávacia oblasť	Človek a spoločnosť		
Kognitívna úroveň	B1		
Dispozícia	Formulácia hypotézy		
Opis dispozície	Dokáže opísať predmet skúmania a naformulovať o ňom jednoduchú hypotézu.		
Referenčný rámec kompetencií pre demokratickú kultúru (Rada Európy)	Dokáže kriticky uvažovať o otázkach ľudských práv alebo hnutiach vo svojej krajine.		
Štátny vzdelávací program	Dejepis– Znaky totalitného režimu, porovnanie demokratickej a autoritatívnej vlády. Občianska náuka – Princípy demokracie. Ústava SR.		

Učebné úlohy k fáze 1:

1. Úloha

Čo si predstavuješ pod pojmom „cenzúra“? Čo ťa ako prvé napadne pri tomto pojme?

2. Úloha

Vypátraj pôvod slova a zapíš si novú informáciu.

---

3. Úloha

Zisti, odkedy sa v histórii stretávame s cenzúrou?

Učebné úlohy k fáze 2:

1. Úloha

Nájdí príklady uplatňovania cenzúry počas obdobia socializmu v Československu?

---

2. Úloha

Vypátraj mená dvoch spisovateľov, jednu hudobnú skupinu a jedného výtvarného umelca, ktorí mali zákaz publikovania, hrania a vystavovania svojich diel. Ku každému nájdi konkrétne dielo, ktoré nemohlo byť prezentované verejnosti.

Zákaz tvorby a publikovania literárnych diel - spisovateľ	Zákaz verejne vystupovať – hudobná skupina	Zákaz verejne vystavovať diela – výtvarný umelec
1. Meno a priezvisko	Názov skupiny	Meno a priezvisko .....
Literárne dielo	Názov jednej piesne	Výtvarné dielo .....
2. Meno a priezvisko		
Literárne dielo		

3. Úloha

Sformuluj tvrdenie, prečo cenzori týchto umelcov prenasledovali a ich tvorbu zakázali na verejnosti? Prečo sa komunisti báli umelcov?

Učebné úlohy k fáze 3:

1. Úloha

Prečítaj si pôvodný text skupiny Tublatanka.

„Prázdni ľudia už ma majú
Košeľu mi roztrhnú
A tesne pod gilotínou
Kompromis mi navrhnu
Zavadziam im v ceste za mocou

No pravdu nikdy nezabijú
Dobre ju skrytú mám
Radšej si ju do hrobu vezmem
Nikdy sa jej nevzdám“

(Zdroj: [Všetko malo byť inak. Slovensko po roku 1945. Metodická príručka. Str. 92. Rok vydania 2019, Sokratov inštitút](#))

2. Úloha

Vyhľadaj informáciu, ako skupina zmenila po zásahu cenzúry názov piesne a časti textu.

Názov piesne Judáš premenovali na ..... . Vyslov domnienku, prečo sa text piesne nemohol volať Judáš.

3. Úloha

Napiš súčasný text piesne

---

4. Úloha

V ktorom roku sa pieseň „Pravda víťazí“ stala hitom? S akou udalosťou v Európe sa spája tento rok? Ktorá skupina občanov sa ako prvá zapojila do celoštátnych protestov a pochodov?

---

5. Úloha

Vypočuj si pieseň Pravda víťazí po úprave textu.

Zdroj: <https://www.youtube.com/watch?v=kJucQNdBJo4>

6. Úloha

Zaspievajte si pôvodný text.

Učebné úlohy k fáze 4:

1. Úloha

Diskutujte v triede, ako to je dnes so slobodou prejavu?
 Kedy je cenzúra ochranou a kedy zasahovaním do slobody prejavu?
 Kde je hranica medzi týmito dvoma aspektmi?
 Máme právo na slobodu prejavu, ale zároveň aj zodpovednosť za to,
 čo hovoríme alebo píšeme?

2. Úloha

Zmieňuje sa o cenzúre Ústava SR? V akom kontexte?

3. Úloha

Napíš spätnú väzbu. Ako sa ti hodina páčila?

Meno: _____
Výstupný lístok

Zaujímavé mi prišlo...

Zistil som že,...

Ešte premýšlam nad,...

www.storyboardthat.com
StoryboardThat

PROFIL

JUDr. Michal Davala, Ph.D., LL.M.

Právnik v oblasti medzinárodného a európskeho práva; od roku 2023 sudca Správneho súdu v Bratislave. Po ukončení štúdia na Právnickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach (2006) pracoval na Odbore aproximácie práva Úradu vlády SR, kde sa venoval oblasti medzinárodnej spolupráce, legislatíve a transpozícii práva Európskej únie. Medzinárodné a európske právo študoval na Univerzite v Aberdeene v Škótsku (LL.M., 2010) a na Masarykovej univerzite v Brne (Ph.D., 2012). Absolvoval študijné a výskumné pobyty na Haagskej akadémii pre medzinárodné právo a na Medzinárodnom inštitúte pre ľudské práva v Štrasburgu. Od roku 2012 do roku 2023 pôsobil v advokácii, kde sa venoval najmä správneho a ústavnému právu a spolupracoval s viacerými mimovládnyimi organizáciami pôsobiacimi v oblasti ľudských práv. Ako zástupca mimovládnych organizácií bol členom Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť (2018 – 2023). Je zastupujúcim členom (alternátom) v Správnej rade Agentúry Európskej únie pre základné práva a slobody so sídlom vo Viedni (2021 – trvá), členom Predstavenstva Helsinského výboru pre ľudské práva na Slovensku (2022 – trvá), členom Správnej rady OLYMP, o. z. organizátora Olympiády ľudských práv, autorom odborných podkladov a členom hodnotiacich porôt (2017 – trvá) a členom Správnej rady Slovenskej nadácie pre UNICEF (2023 – trvá). Dňa 1. júna 2023 bol prezidentkou SR Zuzanou Čaputovou vymenovaný do funkcie sudcu.

Je spoluautorom viacerých odborných publikácií vydaných v spolupráci Helsinského výboru pre ľudské práva na Slovensku, Olympiády ľudských práv a ďalších partnerov.

PROFIL

PhDr. Dagmar Horná, PhD.

Politologička. Študovala na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (PhDr. 1984; PhD. 1994). Spoluzakladala Katedru politológie Filozofickej fakulty, viedla kurzy Dejiny politického myslenia, Politické ideológie, Dejiny slovenského politického myslenia, Ľudské práva a i., pôsobila vo viacerých medzinárodných projektoch (1990 – externá spolupráca trvá). Bola členkou Akademického senátu FIF UK (1992 – 1996). Spoluzakladala UNESCO Chair for Human Rights Education na Univerzite Komenského v Bratislave, pôsobila vo viacerých medzinárodných a vnútroštátnych projektoch (1992; externá spolupracovníčka – trvá). Spoluzakladala Slovenské združenie pre politické vedy (vedecká spoločnosť pri Slovenskej akadémii vied) a bola jeho predsedníčkou (1998 – 2002). Spoluzakladala Stredoeurópsku politologickú asociáciu/CEPSA a bola členkou jej výkonného výboru (2000 – 2004). Pôsobila v Národnej komisii pre výchovu k ľudským právam (2006 – 2007). Je členkou Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť (2014 – trvá), bola členkou redakčných tímov pre prípravu Celoštátnej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike (2013 – 2014), viedla odbornú pracovnú skupinu rady pre prípravu ustanovenia a činnosti Celoštátnej komisie pre ľudskoprávne vzdelávanie a vzdelávanie k demokratickému občianstvu (2016). Je spoluzakladateľkou, odborníčkou a organizátorkou Olympiády ľudských práv (90. roky 20. st. – trvá); predsedníčkou Celoštátnej komisie Olympiády ľudských práv (2013 – trvá) a predsedníčkou OLYMP, o. z. (2018 – trvá). Je členkou Komisie pri Monitorovacom výbore Operačného programu Ľudské zdroje pre Prioritnú os 1 Vzdelávanie (2015 – trvá). Pôsobila ako členka a podpredsedníčka Správnej rady Slovenského národného strediska pre ľudské práva (2019 – 2022 a 2020 – 2022). Je členkou Sekcie vzdelávania Slovenskej komisie pre UNESCO (1993 – trvá). Spoluzakladala Helsinský výbor pre ľudské práva na Slovensku, o. z., pôsobí ako lektorka, analytička (2012 – trvá).

Je odborná garantka projektu Rozvoj európskej demokratickej kultúry/EUQ, Erasmus+ Programme Jean Monnet (2022 – 2024). Odborne pôsobila v projektoch Inštitút rodovej rovnosti ((projekt podporený z ESF, 2012 – 2014); Nebuďte ticho s nami! (projekt Možnosť voľby, o. z., 2021); Platforma ambasádorov a ambasádoriek európskej demokratickej kultúry/AmbEDK, (projekt podporený z ESF v rámci OP EVS, 2018 – 2020); Nástroje na realizáciu rámca kompetencií pre demokratickú kultúru (projekt Rady Európy, 2016 – 2017); Ambasádorská škola Európskeho parlamentu/EPAS (projekt Európskeho parlamentu, 2016 – 2019); Ďalšie vzdelávanie a poradenstvo pre dospelých ako nástroj lepšej uplatniteľnosti na trhu práce (národný projekt 2013 – 2015).

Je spoluautorkou viacerých odborných publikácií vydaných v spolupráci Helsinského výboru pre ľudské práva na Slovensku, Olympiády ľudských práv a ďalších partnerov.

PROFIL

JUDr. Sylvia Tiryaki, PhD.

Právnička v oblasti medzinárodného práva verejného a ľudských práv. Po skončení štúdií na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v roku 1996 pracovala v advokácii. V rokoch 2003 až 2018 pôsobila na katedre Medzinárodných vzťahov na Istanbul Kültür University v Turecku. V rokoch 2003 až 2008 pôsobila ako vedúca výskumná pracovníčka v Tureckej nadácii ekonomických a spoločenských štúdií (TESEV), kde koordinovala medzinárodné projekty zamerané najmä na riešenie konfliktov na Blízkom východe. Je spoluzakladateľkou Globálneho centra pre politické trendy (GPoT Center), kde pôsobila ako výkonná riaditeľka (2009–2018). Po návrate na Slovensko medzi rokmi 2018 až 2021 pracovala ako externá poradkyňa a analytička pre Blízky východ a Turecko na KAMI a od roku 2020 je Spolupracovníčkou pre Blízky východ v GLOBSEC. V súčasnosti prednáša na Bratislavskej medzinárodnej škole liberálnych štúdií (BISLA, 2019 – trvá). Medzi rokmi 2022 až 2023 pôsobila na Katedre medzinárodného a európskeho práva Právnickej fakulty Paneurópskej vysokej školy. Je predsedníčkou Helsinského výboru pre ľudské práva na Slovensku (2021 – trvá). Spolupracuje s Olympiádou ľudských práv a OLYMP, o. z. (členka hodnotiacich porôt). V roku 2023 bola vymenovaná za členku Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť.

Podieľa sa na príprave odborných materiálov Helsinského výboru pre ľudské práva na Slovensku.

ZOZNAM SKRATIEK

- AI:** umelá inteligencia
- EDĽP:** Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (nazývaný aj Európsky dohovor o ľudských právach; Rada Európy)
- EP:** Európsky parlament (Európska únia)
- EDĽP:** Európsky dohovor o ľudských právach (plný názov: Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd; Rada Európy)
- ESĽP:** Európsky súd pre ľudské práva (Rada Európy)
- EÚ:** Európska únia
- HVS:** Helsinský výbor pre ľudské práva na Slovensku, o. z.
- NR SR:** Národná rada Slovenskej republiky
- OBSE:** Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe
- OLP:** Olympiáda ľudských práv
- OSN:** Organizácia Spojených národov
- SOŠ:** stredná odborná škola/stredné odborné školy
- SR:** Slovenská republika
- VDĽP:** Všeobecná deklarácia ľudských práv (OSN)
- VZ OSN:** Valné zhromaždenie Organizácie Spojených národov
- UNESCO:** Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru
- USA:** Spojené štáty americké

Michal Davala
Dagmar Horná
Sylvia Tiryaki

PRÍRUČKA DEMOKRACIE A ĽUDSKÝCH PRÁV
PRE STREDNÉ ODBORNÉ ŠKOLY

Vydal: Helsinský výbor pre ľudské práva na Slovensku, v Bratislave, 2023
Technická úprava: Peter Andreášsky
Fotografie: www.pexels.com

Rozsah 198 strán, prvé vydanie

ISBN 978-80-972220-5-5